Лев

הָרִמּוֹן.

... „רבי מאיר רמון מצא, —
תוכו אכל קליפתו זרק".
(חגיגה ט"ו, ב).

ספור

מאת

ראובן א. בְּרוֹדֶס.

קראקא

בדפוסו של יוסף פישער (גראָדגאססע נו. 62). — בהוצאת המחבר.

תר"ן.

הרמון.

„HARIMMON“.

NOWELA

przez

RUBINA A. BRAUDESA.

KRAKÓW.
Nakładem Autora. — Drukiem Józefa Fischera.
1890.

הָרִמּוֹן

. . . „רבי מאיר ר מ ו ן מצא, —
תוכו אכל קליפתו זרק“.
(חגיגה ט"ו, ב').

ספור

מאת

ראובן א. בְּרוֹדֶס.

קראקא
בדפוסו של יוסף פ̇ישער (גראָרגאססע נו. 62). — בהוצאת המחבר.
תר"ן.

לכבוד

הגבר הוקם עָל, שוע ונדיב, אוהב עמו, חובב ספרותו, ומשכיל אל סופריה

הארון הנכבד **יהודה בן־מרדכי** נ״י, בקראקא

המכונה

J. PRZEWORSKI.

מֻגָּשׁ

מאת

המחבר.

אדון!

אם ספורי זה, אשר הקרבתיו היום לפניך, קטן הנהו בכמות משני אחיו הגדולים („הדת והחיים" ו„שתי הקצות") ההלכו לפניו, — אַל נא תשיב את פניו; רמון הוא אשר תוכו יקר מקליפתו! לא על עליו נשים לב, כי אם נבקש את פריו, ופריו זה הלא קדש־הלולים לך, יקר בעמך ונכבד בעדתך! לך, אשר תקדיש כל תוך ותתעב כל קליפה.

קבל נא מנחתי זאת ברצון

כרצון מכבדך ומוקירך

ר. א. ברודֶס.

א.

בְּטֶרֶם יָבוֹא...

הנני כותב את השמות: ישראל, חוה ומרים בשורה אחת זה אחר זה, — ולבי יִתַּר ממקומו בזכרי כי כרחוק מזרח ממערב כן רחקו שלשת האנשים האלה גם בתכונות נפשם, גם במחשבות לבם, וגם במשפטי פיהם על אפני החיים ודרכי החברה: הן אמנם ארע כי בבית אחד ישכנו שלשתם גם יחד, כי כלם בשם־משפחה אחד „מַרְגָלִין" יתכנו, כי ישראל וחוה המה איש ואשתו, וכי מרים היא בתם יחידתם,—אבל נפשי יודעת מאד כי שונים המה זה מזה תכלית שנוי, כי כאשר לא ישוו יחד בשנות חייהם כן לא ישוו גם בדעותיהם, ויותר שהם שונים בתארם עוד שֻׁנו מחשבותיהם והגות לבם...

ואחרי כל אלה הנה אנכי היודע כי עתה, בטרם יבוא, היו כלם לב אחד, ומחשבה אחת לשלשתם— איך יקדמו פניו; הן היום קבלו מכתב ממנו כי יצא מִבְּרֶסְלוֹא ובעוד יום יבוא הנה, וידי כלם מלאות עבודה, ולב כלם מלא מחשבות; שלשתם יתעתדו לקבל פניו, שלשתם יחרדו עתה לקראת היום הבא, שלשתם יִכּוֹנוּ לקראת האורח אשר יבוא בצל קורתם, — איש איש על פי דרכו ועל פי תכונת נפשו.

חוה עשתה כל היום בבית־המבשלים. רגליה כמו קלו, ידיה מִהֲרוּ וקולה הלך וחזק; זרזרה את אמהותיה, הריצה את שפחותיה, אף היא עזרה על ידיהן וגם כפיה תמכו עבודתן; האמהות הביטו אשה בפני רעותה כי לא ידעו מה יום מיומים. הן לא נסתה חוה באלה מאז ידעו אותה, גם בהיותה צעירה לימים, גם מאז בואה להסות בצל בית ישראל אישה, בטרם עוד שמנה עבתה ותעש פימה עלי כסל, גם אז לא הראתה יד חרוצה בבית המבשלים, גם אז לא שָׂמָה לבה

לכל אשר תעשינה שמה הרקחות והטבחות. ומה גם עתה אחרי עברו עליה כארבעים שנה, ואחרי אשר תהשוב את שמנה ואת חלבה למחלה, ומדי שנה בשנה תסע לשתות מי בארות קרלסבאַד ופרנצנסבאַד, — ומה זה היתה לפתע פתאם „לאשת חיל" צופיה הליכות בית־המבשלים ועל האמהות פקחה עיניה? הזאת חוה, אשר תאמר תמיד כי לא למען עבוד עבודה היתה לאיש אלמן כביר ממנה ימים? הזאת חוה, אשר כל היום תלבש גאות, מרומים תשכון, ועל פני כל רעותיה, הנשים הכבודות אשר בעיר הקטנה דביר אשר בשְׁלֶזְיֶן המדינה, מקום מגורה, תתכבד? אשר תתיפה לבקרים ותתהדר כל היום, ועיניה ולבה רק ללבושיה ותפארת תכשיטיה תמיד?... הן זה כירח ימים שבה ממסעיה, כשנה בשנה, מֵחַמֵי־קרלסבאַד, ואת דרכה לא שנתה, — ואיככה תרענה השפחות והאמהות כי המכתב אשר הביא היום בבקר את הבשורה כי בוא יבוא הקימה על רגליה, הביא אותה ביתה־המבשלים, אף העירה לפעול ולעשות?

והמכתב הזה העיר גם את בתה את מרים כי תתעתד גם היא לקראת בואו. מרים היפה בבנות דביר, הרכה והענוגה, שָׂמה כל היום מעינה להתיפה ולהתהדר, לא הסירה עין מן הָרְאִי הגדול אשר על קירות חדר-האורחים אשר בבית אביה, את קוצותיה התלתלים סִדְּרה לה פעם אחר פעם באופן אחר, סרקה את שערותיה השחורות והדקות פעם למעלה למען היות להן חזות, ותשב ותסרקן ותעש לה מקלעות אשר תפולנה על גביה, והנה גם הן לא ישרו בעיניה ותשב ותסדרן באופן אחר; רגע עזבה את הראי וַתֵּשֶׁב על יד המנים (קלאַוויר), בידיה הרכות עלעלה [1]) את כתבי־המנגינה וַתְּבֹר את אשר ישרו בעיניה, אצבעותיה שלחה למנענעים (טאַסטען) ופיה השמיע קולו גם הוא, והנה ראי־קטן לפניה גם על המנים בהפתחם, וכמו באין־משים הביטה בו, — והנה הרביד אשר על צוארה לא ישר בעיניה, ותקם ותעמוד לפני הראי הגדול עוד הפעם, ותפיר את בגדיה ותלבש בגדים אחרים, ותשב לעשות סדרים אחרים גם בשערות ראשה, ותשב לשבת על יד המנים, ותשב לנגן בידיה, לשיר במו פיה... וכל היום ההוא חשבה מחשבות למצוא חן: רגליה לא הלכו כי אם כמו רקדו, פיה לא דבר כי אם כמו שר בשירים, וכל מעשיה ותנועותיה כמו רק להסב עין הרואה עליהם כוננו.

והנה גם ישראל ישב בחדרו בתא־הסופרים אשר לה, וגם מחשבותיו אך לקדם פני האורח אשר הודיע לו יום בואו. גם זה האיש הזקן, כבן ששים, יתעתד לקראת האיש אשר מאד מאד יתאוה לראות פניו ולדבר אתו. רגע העיף עיניו על המכתבים אשר על השלחן, מכתבי משא־ומתן, ומבלי אשר יתבונן במו, כדרכו מדי יום ביֻמו, הסב פניו מהם, כמו לא נחה דעתו כי גם היום יעמיסו עליו משא מסחרו, אשר לא אחריו ילך עתה לבו; והנה הוא עומד על יד ארון־הספרים, אשר קנה לו מקומו גם הוא בתא־הסופרים, דלתותיו פתוחות, וישראל מוציא ספר אחר ספר, פותחם, מְעַיֵן בם אחת הנה ואחת הנה, מעמידם על מקומם, ויקח לו גליונות כתובים בעצם ידיו, המונחים גם הם שמה, יעין גם במו וישיבם למקומם; עוד

---

[1]) בלֶעטטערען, מגנה כלחים פ"ז מ"ז.

מצחו קֻמַּט לעתים, וכעין תלמים וגדודים נראו בו, עיניו הישירו להביט, ידו אחזה בשערות זקנו הלבנה, ויחשב מחשבות...

מבלי־משים ישב על הכסא הגדול, ומבלי־משים הזכירוהו מחשבותיו ראשונות. הימים הראשונים נצבו כמו חי לפניו, ימי עלומיו עוברים אחד אחד לפני עיניו, זמן אחר זמן ושנה אחרי שנה יחלופו ברוח דמיונו,—הנה הוא באביב ימיו, הנהו בעיר מולדתו, אחת מערי גַליציה, הנהו מתרועע עם ידידיו התורנים והמשכילים גם יחד...

„הה, מה־שֻּנו הימים, ומה־שֻּנו גם מאויי נפשי! חשב ישראל מרגלין בעקב זכרונותיו אלה, — אז ראינו אך חשך ואפלה במושבות אחינו בית ישראל, ונקו לאיר; ראינו אמונה-טפלה והזיה נפרזה, ונקו להשכלה ודעת; ראינו אי־סדרים גם בבית וגם בחברה, גם בבית־ה׳ וגם בבית הקהל, ונקו לתקונים, למשטר וסדרים... והנה — באו! הנני עתה פה בארץ אשר גם אחינו שמעו כבר לקול הזמן וילכו קדימה.. אולם הלא הם הרחיקו כבר ללכת!... אמנם הביאו את ההשכלה, את החכמה, את התקונים ואת הסדרים לכל אשר להם, — אולם הלאלה קוינו? הלאלה חכינו?..."

והנה תמונה לנגד עיניו:

על אחד מרעיו המשכילים הוציאו דבה כי יצא למינות, ויסיחו בו יושבי שער, וירדפיהו עד חרמה, וישברו מטה לחמו, ויתנוהו לשמצה בפני כל תושבי עיר מולדתו.. לשוא הגר הוא שארית אינם ללחום בעדו, לשוא הצדיקהו באמרי אמת וצדק לאמר כי תמים הוא רעהו זה בכל דרכיו, ובי נאמן הוא עם ה׳ ועמו וכי לא יסור מכל חקיו מצותיו ודיניו.. דבריו שבו ריקם, ולולא כספו ועשרו היו לו כי אז גרוהו בחרמם גם אותו..

„פושעים בדרך אולתם! חשב מַרגלין עוד, — אפס כי נעמה עלי אז גם המלחמה הזאת, להמתי אז בעד דעותי, רבתי עם השכים, ונאורים עמדו על ימיני, נלהמתי בפתאים, ונבונים נשבעו לדגלי; והיה לעת ערב ונאספנו יחד, ונשתעשענו בדברי תורה ודעת, ושפכנו שיחנו איש לפני רעהו והגינו חכמה, אף התוכחנו יחד.. בקשנו את הטוב וקוינו אליו, רדפנו צדק ותושיה, רדפנו לדעת את האמונה הצרופה ואת השכלה, חכינו לאור—ונמצא גם עדן גם נֹעַם בתקות ימים יבואו, בהזיון רוהנו לעתיד! התוחלת שפרה עלינו, ובצפִּיָתֵנוּ הָיִינוּ.."

ורעיוניו הבהילו להזכירו נשכחות עוד, להזכירו את מות אשתו הראשונה בהקשותה בלדתה ילד־מת.. הזכירוהו את הדמעות אשר שָׁפך אז, את יגון לבבו ואת שברון רוחו; ויזכירוהו עוד כי אז מצאו הַקַנאים אשר בעיר את עונו, רננו אחריו כי בכופרים הלקו ובין „המינים" נמנה, ויחתרו בכל עז לבלתי תת מקום לאשתו המתה במבחר הקברים, כיאות לעשיר ונדיב כמוהו.. את שבר רוחו הגדילו ויגדישו את סאת יגונו, ויגזור אז אֹמֶר לעזוב את העיר הזאת, עיר מולדתו ומקום קברות אבותיו, לעזוב את הארץ המלאה לה „קנאים וצבועים סכלים ורשעים" גם יחד, ולתור לו מנוחה בארץ שְׁלֶזְיֶן, ארץ אשר כל מסחרו בה, ואשר היהודים היושבים בקרבה אנשים משכילים המה, הולכים לאור המאיר בארץ אשכנז; לנוס מפני החשכים והפושעים, ולשכון בין הנאורים והחכמים, בין אנשי דעת ומזמה..

„אבל אנשי־תורה לא מצאתי במקום הזה! הוסיף ישראל לחשוב, — מצאתי פה אנשים סוחרים נאמני רוח, מצאתי נבונים אשר דעת יחפצו, מצאתי גם לי עושר וכבוד, מצאתי לי אשה אשר אהבת נפש אהבתיה,—אך לא מצאתי ידידים ורעים להתרועע.. כל אוהבי יחד אך רֵעי־מסחרי הנם, כל מַכָּרַי ומכבדי הנם אנשים משכילים וידועים, — אפס כי בתורה לא רב ידם... רק סְפָרַי המה חברי בלמודים, ורק בעט ובגליון אשתעשע, רק המה לי לְרֵעים, תחת האנשים החיים אשר חברתם נעמה עלי בעיר מולדתי..."

מרגלין נאנח, העביר ידו על מצחו ויחלק את זקנו ויביט נכחו תפוש ברוב עשתונותיו.

„אודך ה' אלהי! על כל הטוב אשר עשית עמדי, מצאתי אשה מצאתי טוב, ואף נחלתי שפרה עלי, אמרתי בני יהיה לי לעמית וְרֵעַ כי אחנכו על פי דרכי התורה והחכמה גם יחד, כי יהיה לי לשעשועים ולמשיב נפשי; אולם מנעת ה' אותי מבן, — לו בתי תחיה לפניך, ואישה יהיה לי תחת בני, את התני אשתעשע ואותו אקח לי לממלא מקום בני המת..."

הזקן הוריד ראשו, עיניו השפיל לארץ ויאנח עוד בשברון מתנים, ויתמך את ראשו על יד ימינו.

„חוה, את הבת חנכת אַת על פי דרכך, אולם את אישה, את התני, אבחר אנכי! הוא יהיה לי לחבר, לעמית וגם לבן בימי זקנותי אלה... בתי, תהלה לאל, היא יפת תאר וגם טובת שכל, ומי יתן ואמצא בחתני זה את אשר אנכי מבקש, מי יתן ואישה יהיה איש כלבבי, אנכי אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן אשר בו אתפאר, והוא ישלם נחומים לנפשי הנדכאה.."

וברגע הזה נפתחה הדלת, ואשתו חוה באה החדרה, וידיה העידו כי מבית־המבשלים היא באה.

— מדוע תשב לבדך פה בחדרך? שאלה את אישה בלשון רכה: — מדוע לא תכון גם אתה לקראת בואו? בַּטֵל כיום שעה אחת למענו! הן אורח הגון הוא לנו..

— ומה עלי לעשות ולא עשיתי?

— לך נא והודע לראשי-העדה רעיך כי ביום מחר בוא יבוא הנה, ידעו גם הם את דבר בואו.

— עוד חזון למועד! הנה נתועד יחד היום בערב, ואודיע אתהם דבר... אולם אהשוב לצדק כי הוא כתב גם להם ויודיעם עת בואו. הן לא על פי לבדו נחרץ הדבר, כלנו היינו בעצה הזאת ובשם כלנו כתבנו לו את המכתב...

לאזניהם הגיע קול מנגינת המנים אשר בחדר הישני, וקול מרים העונה אחריהם בשיר.

— גם היא תִכּוֹן לקראת היום הבא, העירה חוה בצחוק שפתים: — מאד מאד תתאוה תאוה לראות פניו שנית, ותשמח מאד בבשורת מכתבו כי בוא יבוא...

— יתן ה' ושמחתה תהי שְׁלֵמה! ענה אחריה ישראל בכל לבבו.

— אך גם אתה אַל־נא תרב להתפלסף, העירה חוה את אזני אישה למיסר:—הן ידעתיך למרבה דברי תורה וחקירה לכל הבא בצל קורתנו, כי על־כן בשם „פלוסוף" יקראוך אנשי העיר; אולם לאט נא עם האורח הבא, הן לא באלה תקדם פניו...

— אנכי אדע את אשר לפני, ובשיחתנו לא תתערבי אָת, כאשר לא אתערב אנכי במעשי התופינים אשר לך... ענה ישראל בשחוק:—אולם הן לא יום ולא יומים ישב פה עמנו, ולא כזר יחשב בביתנו..

— אולי צדקת, אישי, ממני; ואנכי אמנם אלכה לי ואשובה אל בית־המבשלים לפקח על עסקי...

ב.

הָרַב, הַדָּקְטוֹר וְהַפִּילוֹסוֹף.

כל הירידים עתידים להִבָּטל, והיריד אשר בעיר קרלסבאַד לא יִבָּטל!...

אַל־נא תשתומם, הקורא, אַל־נא תתפלא אם לא שמעת את שֵׁמַע היריד הזה, ואת ימי השוק הגדול, אשר בעיר ההיא, לא ידעת; אות הוא כי לא מבני דור ההדש אתה, ובנים ובנות הנֻלכים לדוח עת־החדשה לא נולדו לך. הן לא יריד לסוחרים, לא שוק למרכלת, הנהו היריד אשר בעיר קרלסבאַד, — שוקי־המערבה הולכים ודלים משנה לשנה, לרגלי מסלות־הברזל והתנועה הקלה אשר בארץ, ושוק קרלסבאַד הולך הלוך וגדול, כי הוא יריד — לבחורים ובתולות גם יחד...

לפנים בישראל היו הירידים אשר בערי יערוסלב וזסלאַב, לובלין ולבוב אשר בארץ פולין, מקום התאספו הרבנים של „ארבע הארצות", — ירידים גם לחתנים וכלות: ראשי־הישיבות היו מתאספים גם הם שמה, ועמהם רבים מתלמידיהם, בני הישיבה, „כמה אלפים בחורים", וכל איש אשר לו בת, אשר ירבה לה מהר זמתן, ואשר יש את לבבו לקחת לו בן־תורה, אשר ברבות הימים יהיה לרב בישראל, היה בא שמה ויבחור לו אחד מבני הישיבה, „ונעשו כמה מאות חתונים בכל יריד ויריד" *); עתה נשתנו העתים, נשתנו האנשים ונשתנו גם סדרי־ההתחתנות: „ארבע הארצות" הדלו, בני הישיבה אבדו ערכם ומחירם, והחתנים וגם הכלות לא ישמעו עוד דקבקול הוריהם, כי אם גם המה יחוו דעם, ובחורים ובתולות יבחרו להם זווגם על פי טעמם, ועל פי נטות רוחם יקום דבר. בעת הזאת ירבו אבות הבתולות משתה בביתם, נשפי־חשק יעשו למו, למען אשר יבואו בחורי־חמד, למען אשר יתאספו יחד כל חפצי־חִתּוּן ויבחרו להם מכל אשר יבחרו. ואם תמעט העיר מהיות לה בחורי חמד לקחת את לב העלמות, אם לא תמצא לה הנערה עלם הראוי לה בעירה, ונסעה היא—בלוית אמה או אחותה, לימי השוק אשר בקרלסבאַד, לאמר:

*) „יון מצולה" להר"ר נתן נטע בן הקדוש מסה הנוכל מק"ק זסלאב.

תבוא שמה לא לשתות מי-בארות, לא להתרפא בחמיה, אף לא לשאוף אוירה, — כי אם לִרְאוֹת וְלֵרָאוֹת.

וכאחת הבנות האלה היתה גם מרים.

ישראל מרגלין אביה לא שָׂם לב להִנוכה. רוח-נכאה נחה עליו בשנים האהרונות, אחרי מות בנו היָחִיד, אשר גם בילדותו התנכר הילד כי ישגיא פעלו בבואו לימים. ישראל מצא בו נֹחַם, לא גרע עין ממנו וישתעשע בו כל היום. הן מאז יצא מעיר מולדתו, עיר הקנאות, ויכון לו בית-מסחרו בעיר דביר הזאת, ויקח לו אשה מבנות הארץ, אשה משכלת, אמונה על פי דרכי העת, למודה לפרוט על פי המנים לשור שירים ולצאת במחולות, דברים אשר גם בימי בחרותו לא ידע למצוא ענג באלה, ומה גם עתה, אחרי הגיעו לשנת הארבעים,—ויעזוב את כל אשר לו בבית ביד אשתו, לא כהה בה ולא העציבה מימיו, והוא יָשָׂם כל מעיניו בעסקיו אשר גדלו מאד ויעשו פרי ישוה למו, ויעש חיל בדביר, ויעש עשר, בית מסחרו גדל כיום ליום, ויעש לו שם, ואשתו חוה הצעירה ממנה לימים, נהלה את מכלת הבית על פי דרכה, ובתה אשר ילדה, התחנכה על פיה. אחר שנים שלש הולידה לו חוה בן, וישמח ישראל עליו מאד; בן יחיד בן זקונים היה לו; וכאשר גדל ויתן אותותיו אותות בן־משכיל הכם לב וכשרונות נעלים, שמח אביו משנה־שמחה, ובשפתי־חלקית אמר לה תמיד: „בת ובן ילדת לי, אשתי, את הבת נתתי לך ואת הבן אקח לי“; ואמנם לא הסיר עין מבנו הקטן, לו הקדיש רֻבֵּי עתותיו ובו כל מעינו. אפס כי המות האכזר הרס ולא חמל את ששונו ואת תקותו פעם אחת. הנער חלה את חליו אשר מת בו, ואביו מאן להתנחם, ששון לבו לֻקח ממנו, עיניו היו לנחל דמעה מאין הפוגות, ונפשו הֻכתה בעצבון נורא מאד. מאז נחה עליו רוח נכאה, גם בשבתו בית גם בצאתו החוצה, שחוק לא עבר על שפתיו ושמחה רחקה ממנו ויעמיק הקר בספריו, ויבקש לו נחומים בחדושי תורה והכמה; אפס כי גם לאלה חסרו לו רעים וידידים, בעלי תורה אשר לפניהם ישפוך שיחו, אשר אתם יִתְוַכֵּחַ ועמהם יפלפל, ויזכר אז את ימי נעוריו, את עת־שבתו בעיר מולדתו, ויתאונן מרה כל היום לאמר: „טובים היו הימים הראשונים!“

ואשתו הצעירה ממנו לשנים עשרים התנחמה בבתה, בתפנוקי בשרים, ותתן את לבה להתעדן ולהתענג בכל אשר מצאה ידה. וישראל לא שם לב, מעמיק הוא בעסקיו ובספריו, יושב כל היום בתא־הסופרים אשר לו, ואשר היה לו עתה גם בית־אוצר הספרים, לא התרועע עם איש, ועם אדם לא התחבר, ויהי בודד במועדיו, ודמעה לא נמחה מעל פניו.

ובהגיע תור מרים בתו להיות לאיש התעורר ישראל פתאם, כאיש אשר יעור משנתו.

— עתה אבקש לי בן אחר, תחת בננו הנהמד אשר לקח לו אלהים, אמר אל רעיתו אל הוה ויטעם את דבריו: — בן אבקש לי, ואותו אמצא!...

הוה הֵביטה בפניו, כמו תבקש לה פתרון דבריו.

— שמעי הוה ודעי כי הבת בתי, ואם אמנם חטאתי כי לא שמתי לה לב עד היום, — הנה עתה בהגיע עת כלולותיה, בבוא היום לבקש לנו חתן, הנה אבקש עלם אשר לא יהיה רק לה לאיש, כי אם גם לי לבן; עלם בן־תורה

אבקש, אשר ינחמני מעצבי ומרגזי, אשר אוכל וַאֲשׂוֹחֵחַ אתו בכל עת, אשר יהיה לי לחבר בדִבְרי תורה ודעת, כאשר יהית חבר בכל בית מסחרי ומשלח ידי...

את הדברים האלה אמר ישראל ברגש נמרץ, וקולו העיד למדי כי כלה ונחרצה זאת היא מאתו, ועצתו זאת יוצאת מעומק לבו, אשר ישתדל מאד לעשותה.

חוה הביטה בפני אישה עוד.

— הן לא בן־ישיבה תתן לבתך, כאשר יעשו אחיך בארץ פולין, ענתה חוה בתלונה דקה, כי לא נחה דעתה בדברי אישה הפעם: — הן מרים חֻנכה על פי דרכי העת־החיה, ואיככה אוכל וראיתי כי תהיה לאיש אשר לא ימצא מסלות בלבבה?...

-- ישנם משכילים גם בין בני תורה, ענה לה ישראל, ויעמיק במחשבותיו גם הוא.

הן ידע הן הבין כי צדקה אשתו ממנו, "כי לא לבן-ישיבה נועדה בתו, וכי לא ישיאנה בעל כרחה.

ויהיו ישראל וחוה נדונים על אדות האיש אשר יתנו לבתם. דביר היא עיר קטנה ועלמים בה מעט, ויביאו השדכנים ממרחק „עניניהם" ואת אשר ישר בעיני ישראל לא מצא חוה לנכון לפני בתה, ואשר ישר בעיניה לא אבה ישראל לקחתו, — ומרים צחקה בקרבה לדברי שניהם...

מרים התאותה תאוה להיות לאשה לדָקְטוֹר, כאשר שתי רעותיה מִנֹּעַר היה היו נשי דקטורים גם הן.

„בדבר הזה לא אשמע בקול הורים!" חשבה מרים בלבה אף הגידה זאת בשפה ברורה בפני אמה, — „הן לא יתעשרו בי אבותי למכרני ממכרת שפחה לאשר ישר בעיניהם... גם לי לב, ורק האיש אשר ימצא חן בעיני ואהבהו, אך הוא יהיה לי לאיש..."

והשם „דקטור", משאת נפש העלמות בימים האלה רחף מול עיניה בחשבה מחשבות על דבר עתידותיה.

„גם אנכי „אשת הדקטור" אֶקָרא, וגם אישי על פני כל העם יְכֻּבד, חשבה מרים עוד, — הנני יחידה לאבי העשיר וראש-הקהלה, ומדוע יִגָרע חלקי? מדוע זה אבוש בפני רעותי הנופלות ממני גם ביופי גם בעושר?..."

אפס כי דביר היא עיר קטנה, ודקטורים צעירים לימים מעטים מאד בקרבה, ומהם אין אף אחד אשר יקח את לבה וימצא חן בעיניה, לאמר כי הוא זה אשר בו תבחר...

ותהי מרים נוסעת — זה שנתים — להיריד אשר בעיר קרלסבאַד...

אמה נסעה להַמֵי־קרלסבאַד זה שנים רבות, לשתות מי־בארותיה, מדי קיץ בקיץ, ותקח אִתָּה, בשנים האחרונות, את בתה את מרים ללותה בדרך, — למען אשר תֻצָג בשער, וראו כל באי קרלסבאַד את יפיה ואת כבוד עשרה, ושמעו את הוד קולה ונעם זמירותיה, וידעו כי רוב טוב צפון להאיש אשר תפול לו לחבל, ואולי תמצא שם גם היא את אשר לה.

ותקותיה אלה לא שִׁקְרו לה. יודעים הם הבאים שמה את באור הַהֲוָיָה הזאת אף כי לא פֹּרָשׁ, רַבֵּי האורחים הנאספים שמה המה כמו שדכנים־לתאבון;

הן המה הולכים בטל כל היום, מבקשים למו לבלות עתם בנעימים, מבקשים ענין אשר יהיה למו לפה לשיח בו, להטות לב, להתעסק, ולהסיע את אופן העת המתהגג שם בכבדות, —ויהי ענין השדכנות כדבר בעתו, להטות לב עלם ועלמה, לעשות הזה, ולהתחקות אחרי כן על שרשי רגליהם...

והנה מרים יוצאת מדי־בקר אל עין המים, אחרי אמה, מבטת כה כה, צופיה הליכות השותים ומשימה עין גם בַּמְּלַוִּים, ובערב היא באה לגנים, תישא רגליה ללכת על ההרים, מקום אשר האורחים יצאו לשוח, תבוא גם לבתי המאכל והמשתה, למקום המנגנים, ולכל מקום ומקום אשר האורחים נאספים שמה. בלוית אמה תלך ממקום למקום ומגן לגן, תבוא בדברים את אנשים ונשים שונים, תבוא גם לבית מלונם אף תקבל מכריה החדשים בבית מלונה. כה יעברו הימים, כה יחלפו השבועות, ותשב לביתה, בתקוה כי לשנה הבאה תשוב עוד הפעם לראות ולֵרָאות בשוקי קרלסבאַד ופרנצנסבאַד...

* *
*

ובשנה הזאת, עת באה שנית בלוית אמה לבארות בארות אלה, וכבר מצאה שמה רבים ממכריה, אשר התודעתה אליהם בשנה העברה, וכבר תכנה את רוח האורחים הבאים, וכבר ידעה את כל מוצאי העיר ומבואיה, את כל גניה ופרדסיה, וכמו נות-בית היתה שמה, — בשנה הזאת ראתה שמה על יד הבאר עלם נחמד למראה, טוב רואי והדר בלבושו, ותבט עליו בעיניה החודרות, אף הוא הביט עליה מבעד בתי־עיניו.

ויהי בערב בהיותה בגן, והנה גם הוא הולך שמה לשוח בלוית איש אחד ממכרי חוה ומרים.

האיש מצא לנכון לפניו להציג את מַכָּרו החדש לפני האם וכתה, אשר ידען זה כבר.

— אֲכַבדה נא להציג בזה לפניכם, אשה כבודה ועלמה עדינה, את העלם הדקטור הזה, אמר האיש בבואו לקראתן: — ד״ר בן-דוד; האשה חוה מרגלין, ובתה מרים...

— אשמח מאד להכיר ולהוקיר אתכן...

— תנעם גם לנו ההכרות הזאת.

והעלם הוציא תכריך הדור מכיסו, ויוציא מתוכה כַּרְטִיס נדפס, ועליו כתוב

Dr. Philos.

Isaak Ben-David

Rabbiner und Prediger.

ויתנה על יד האשה.

„דקטור!..“ הגה לב הנערה, ופניה כמו צהלו.

„גם רב, גם דרשן..." חשבה חוה, ותזכור את דברי אישה ואת חפץ לבבו.
האנשים והנשים התלכדו יחד, וילכו ארבעתם אחת הנה ואחת הנה. האיש הלך על יד האם, ובן־דוד על יד מרים, וידברו בדברים שונים.

אם למראה עין נשפוט, הנה נעמה עליהם חברתם בערב ההוא, כי טרם נפרדו ללכת איש איש לביתו, דאגו גם ליום הבא כי חזותם תִּכָּפֵל.

— איפה תסעדנה את לבכן בצהרים? שאל בן־דוד טרם הִפָּרדו מעליהן.

— בבית המשתה פלוני...

— אם חברתי שפרה עליכן אֶכָּבדה נא לבוא שם גם אני לאכול את לחם הצהרים, ונרבה שיחה עוד.

— מאד מאד ינעם לנו הדבר! ענו גם האם גם הבת שבעות רצון, ותשובנה הביתה.

ההכרות הזאת הלכה וגדלה מיום ליום. בן־דוד שחר את פני חוה ומרים גם בבית משכנן, הלכו יחד לשוח, וכל עין רואה הכירה כי עוד מעט וההכרות הזאת היה תהיה לאהבה, והשרכנים־לתאבון הרבו לדבר באלה, וכל יום ויום הוסיף על השמועה, עד כי היה „השדוך" הזה למלה בפי כל באי קרלסבאַד.

והשדוך הזה היה למלה גם בין האם ובתה. מרים הִתְוַדתה לפני אמה כי בן־דוד מצא חן בעיניה מאד, גם בן־דוד בא ויבקש מחוה את „יד מרים", לאמר כי חשקה נפשו בה וכי תתננה לו לאשה. חוה גם היא מצאה את השדוך הזה נכון לפניה, ובכל לבבה קִיְּמָה אותו; אולם ידעה כי לא רק בידיה עתותי בתה, ולא לה להחליט דבר.

— אנכי אדבר בזה עם אישי בשובנו הביתה, ענתה חוה לבן־דוד: — ואקוה כי גם הוא יאות לדבר הזה, וגם הוא ימלא חפצך וחפץ מרים...

— אודך בכל לבי על התקוה שנתת לי, גברתי! מי יתן ותקותי בוא תבוא ואהי המאֻשר עלי תבל ארצה..

— קוה בן־דוד, כי תקותך תקום!

מאז התהלך בן־דוד את מרים כאוהב ואהובתו, או, כאשר אמרו כל מכריהם, „כחתן עם כלה," כל היום לא מש מתוך חברתה, הלכו יחד לשוח, שפכו שיחם איש לפני רעהו, אף התיעצו על עתידותיהם.

אפס כי לא ארכה העת־המאשרה הזאת. עברו ימים וחוה התעתדה לשוב הביתה, גם עת־המרפא אשר לבן־דוד באה עד קצה, ובעוד יום התפרדו הנאהבים האלה, בתקוה טובה כי עד מהרה יתראו פנים שנית, ובבטחון כי עד העת ההיא יריצו מכתביהם איש לרעהו, אשר ימלאו מקום דברי פיהם.

* *
*

וישראל בשמעו את דברי חוה אשתו ודברי מרים בתו על אדות בן־דוד, שמח שמחה גדולה.

— הוא האיש אשר הוכיח ה' גם לבתי גם לי, אמר בעליצות נפש אל אשתו אל חוה: — אל העלם הזה התפללתי, כי הוא יהיה לי גם לבן גם לחבר..

 ס.

— אם־כן נמהר נא ונקרא לבן־דוד [illegible]א הנה, ונקים את דברי „התנאים" והברית, ונארש את בתנו לעיני קהל ועדה...

— אַל נא תהי פחז כמים! ענה ישראל ויחלק את זקנו ויחשוב מחשבות:— הן לא נתן את בתנו היחידה ללכת אחריו לעיר קטנה ורחוקה, מקום אשר ימצא לו עדה לכהן בתוכה; בת אחת לנו ואנכי לא אתננה לעזוב את ביתי לימי זקנתי, גם גרסה נפשי לתאבה אל חתני כי ישב אתנו פה בבית, כי יהיה לנו לבן וכי הוא ינחמנו מעצבוננו, תחת בננו אשר לקחו אלהים...

הזקן נאנח מרה, ויוסף לחשוב מחשבות.

— ומה הדבר אשר תאמר לעשות?

— לכן שמעי, רעיתי, לאמרי פי, הטי אזן והקשיבי לכל דברי, אמר ישראל אחרי אשר העמיק להשוב: — הן ידעת כי הרב והמטיף אשר כהן פאר בעדתנו מת זה ירחים אחדים, ואנחנו, ראשי הקהלה, קראנו לרבנים ומטיפים כי יבואו לדרוש הנה לבעבור נסותם במסה ולמען יִבָּחנו דבריהם, והאיש אשר ימצא חן בעינינו אותו נבחר, והוא יהיה לנו לרב ומטיף ובו נדגול... ועתה הנה אקרא אספה היום בערב, נבקש את הד"ר בן־דוד הזה כי יואיל לבוא הנה, וכי יעמוד גם הוא על המכהן, — והיה אם אמנם מטיף הוא ולשון למודים נתן לו ה' לקחת לב העדה במדברותיו, ואשתדל גם אני כי בו יבחרו, והיה הוא הרב והמטיף פה עירנו וְנִתַּן לו את בתנו לאשה, ויהדו נשב פה, ולא נפרד מעל בנינו עדי־עד...

חוה שמעה בכל לב את דברי אישה ותתן צדק למו.

— חכמת אלהים דוברת הפעם מתוך פיך, אישי היקר! אמרה חוה בלא שפתי מרמה: — דבריך מצאו מאד מסלות בלבבי, לך בעצתך זאת וצלח, יהי נא אלהים עמנו, ויופיע על עצתך, כי נפשי יודעת מאד — אף כי לא־לאשה להות דֵעָה בדברים כמו אלה — כי תעשה וגם תצליח, כי הרב והדקטור הצעיר ישא חן וחסד בעיני כל תושבי עירנו, כי הוא בחכמתו ובניב שפתיו יקח לב כל יודעו, והוא הוא יהיה רב לעדה הזאת ואיש לבתנו אשר אהב.

העצה הזאת קמה ונהייתה. מנהלי־העדה שמעו לקול נשיאם הזקן הנכבד, ישראל מרגלין, ויכתבו מכתב לבן־דוד לעיר בְּרֶסְלוּא — מקום אשר היה סגן־הרב לבקש־נסיון, אחרי אשר כלה שמה גם חק למודו בפלוסופיא וגם בבית־מדרש הרבנים — כי יבוא הנה לדרוש ולהִנָּסה במסה, וישראל וגם חוה וגם מרים כתבו לו דברי שלומים, ויודיעוהו את הדבר אשר יאמרו לעשות למענו, ויחכו לקראת בואו.

ישראל היה שובע שמחות.

„ה' שמע לקול תפלתי ויתן את מאויי נפשי, חשב הזקן בלבו כל היום,— רב ופלוסוף! אל איש כזה ערגה נפשי מאז, איש כזה הוא תאות לבי מעודי,— ואיש כזה הוא יהיה לי הפעם להתן ולבן... בו הלא התאחדו התורה והפלוסופיה, הדת והדעת, האמונה והבקרת, הוא מצא מסלות בלבבו לשתיהן גם יחד, והוא יהיה לי לחבה, עמו אשתעשע ובו יגל לבי; אענדנו עטרה לראשי ואמצא בו נחומים לנפשי הנכאה בימי שיבתי"...

כה חשב ישראל, ואשתו חוה גם היא שבעה רצון.

עוד לא שכחה את כל הכבוד אשר נחלה אשת הרב המת בעיר הזאת, ודמיונה מהר לשַוֹּת לנגדה עתיד כלו אומר כבוד לחותנת הרב, ובחזון לבה ראתה את כל הנשים הכבודות, רעותיה, מנטלות ומנשאות את חתנה, בתה ואותה גם יחד, כלן תקנאנה בה ובבתה, כלן תתנה כבוד „להרבנית" בתה ולה „החותנת"... יעברו ימים, וימי החג יבואו, כל נשי העיר תאספנה בבית־התפלה על היציעות, וחתנה יעמוד למולן על הַגָב, משם ישמיע את דרשתו, כלן תשמענה ותתפלאנה, תשמיענה תהלתו ותוספנה להללו שבע, — ולבבה ישמח אף תגל נפשה על כל הכבוד הזה...

דמיונות כאלה הרהיבוה, ותהי שובעת שמחות, ותשמח בלבה על העצה הטובה היעוצה מאת אישה „הפלוסוף", כי אמנם בחכמה דבר הפעם.

אולם מרים היתה האחת — מדוע אכחד זאת מאת קהל הקוראים? — אשר העצה הזאת לא נשאה הן וחסד לפניה. נפש מרים תאבה לדקטור, ככל הדקטורים, אישי רעותיה; היא חפצה מאד להקרא „דקטורית", אבל לא „רבנית"...

„הן אם היה יהיה אישי לרב ומטיף בעיר הזאת, חשבה מרים בלבבה, — אז הלא יִדָחה התאר „דקטור" לפני תאר „הרב" אשר יתן המשרה על שכמו; לא „דקטור" יקרא עוד, ובתואר־הכבוד הזה לא יְכֻנה, כל העם מקצהו יקראוהו „רב" „מטיף" — ולרבנית אהיה אנכי"...

וכמו געלה נפשה בתאר האחרון אשר יפול לה לחבל.

„אבי הנהו איש זקן, פלוסוף, ולא יבין להגיוני־לב עלמה רכה ומשכלת כמוני!" חשבה מרים עוד, ותתעצב אל לבה, — „גם אמי תתימר בכבוד־„רב" עד מאד, מבלי אשר תביט ללב בתה אשר כמו זר הוא לה „הכבוד הגדול" הזה, כבוד אשר רק זקנים יתאוו לו, ובאי־בימים יחמדוהו, — ומה לי ולו?"...

בכל־זאת לא חטאה מרים בשפתיה. הדברים האלה היו רק מחשבות נפשה, אשר לא גלתה סודם גם לאמה. הן דקטור בן־דוד אמנם מצא חן בעיניה וכמעט אשר גם אהבה בא בלבה. בימים המעטים אשר התהלך אִתה מצא מסלות בלבבה, ידע לקחת את לבה, והיא גם היא הטתה אליו חסד, אף התודית לפניו לאמר כי אם יבחרו בו גם אבותיה, אז גם היא תלך אחריו בכל לבה להיות לו לאשה... ואיככה תהיה הפעם העצה היעוצה מאת אביה לשטן על דרכה? — היא לא מצאה אותה נכונה לפניה, אולם מֵאוּנָה בתאר „רבנית" לא היה עוד סבה למאן בבן־דוד; לא למען המשרה אשר על שכמו חשקה נפשה בו, ולא למען המשרה תבחל נפשה בו.

„הן גם מראש ידעתי כי עתיד הוא לרבנות, אשר לזאת ישא נפשו, שבה מרים ותחשוב מהשבות שנית, — והרבנות הן לא תשלול ממנו גם את התאר „דקטור" אשר בכל כתביו ומכתביו יזכרהו, — ומדוע זה לא יהיה גם התאר „רב" נוסף על כנויו?... עלם נחמד הנהו בהיותו דקטור, ועלם נחמד יהיה גם בהיותו רב"...

כה התהפכה הנערה בעשתנותיה, ובין כה וכה ועצת אביה קם. ראשי העדה הסכימו גם הם לדבריו, ויכתבו מכתב לבן־דוד כי יבוא דבירה לדרוש ברבים, והיה

כי ימצאו דבריו חן ישימוהו עליהם לרב ומטיף בעיר הזאת. בן־דוד שמח שמחה גדולה, והנה היום קבל ישראל מרגלין מכתב ממנו כי יצא מברסלוא וביום המחרת יבוא לדביר, והנה ראינו כי גם האב גם האם וגם הבת שלשתם יִכּוֹנוּ לקדם פניו, שלשתם יחרדו לקראת בואו, — איש איש על פי דרכו ועל פי חזון לבו בתקות ימים יבואו:

ישראל יחכה לבן־דוד הפלוסוף, התורני והמשכיל גם יחד; אשתו חוה תקוה לבן־דוד הרב, המטיף מעל הבמה והמְכֻבָּד בעיני־כל; ובתם מרים תחרד לקראת בן־דוד הדקטור, משאת נפשה מאז ראתה את פניו..

ג.

אוֹרֵחַ בִּזְמַנּוֹ בָא.

עבר יום, ובבקר למחרתו הביאה מרכבת־הקיטור לעיר דביר את האורח אשר ראשי־העדה בכלל ובית ישראל מרגלין בפרט, חכו לקראת בואו.

בעיר קטנה בארץ אשכנז, בבית אחד המורים לילדי בני ישראל בעיר ההיא, נולד יצחק בן־דוד. אביו היה איש נאמן־רוח, עובד עבודתו באמונה, מצניע לכת נכבד בעדתו ואהוב וחביב לכל יודעיו. כהונתו נתנה לו לחם לפי הטף, אף הספיקה לו לשים לב לבנו ליצחק, אשר מימי נעוריו, עודו בשחר טל ילדותו, התנכר כי רוח־יתר לו, וכי יתעלה על בני גילו. אביו למדו תורה, מפיו הזיל כטל לקחו לבנו האהוב, ויורהו לדעת גם שפת עמו, העברית, גם שפת ארצו, האשכנזית, ותמיד כל היום התפאר בו, ויחזה לו עתידות נעלות ותקות טובות. אפס כי לא ארכו הימים אשר הנער יצחק התלונן בצל אב מורה ומדריך גם יחד. אביו מת למגנת לבו, אחרי מחלה כבדה אשר קפדה חייו, ובנו יצחק נשאר כבן שנים עשר יתום נעזב מבקש גם להם גם תורה אשר חשקה נפשו בה. ראשי העדה לא נתנו לבן־מורם זה להתגולל בראש חוצות, ויתנוהו לבית־הספר אף תמכוהו בנדבת לבם וכל מחסוריו עליהם. הנער עשה חיל בלמודיו, ולולא חכמת־החשבון והשעורים אשר נשגבה ממנו ולא יוכל לה, היה בחיר התלמידים בבית־הספר. במעלליו התנכר הנער כי לחן וליופי גרסה נפשו; לא רק במלבושיו הפשוטים, אשר תמיד כל היום שָׂם לב לנקותם ולטהרם, לא רק בשערות ראשו השחורות כעורב אשר סרקן מדי רגע ויסדרן שעה בשעה. לא רק באלה בקש להתיפה ולהתהדר,— כי גם בְּמִדְבָּרוֹ התנאה תמיד: מבחרי המליצות היו על שפתיו, ושירי המשוררים שגורים בפיו; בדברו את איש בחר לו תמיד נְאֻמִים נָאוִים ומליצות נמרצות אשר לקחו כל לב שומע, ויתגאה על רעיו במו, לאמר כי לשון למודים לו, ואת אשר יפגר שכלו אותה תשלים מליצתו.

בהיותו צפוי תמיד אלי נדבות אנשי־חסד, ובהתהלכו מימי נעוריו עם אנשים זרים אשר רק טוב לבם יתן מחיתו, למד גם לעשות הנף, לדבר חלקות ולקחת לב באמרי נעם וחן, ועמדה לו מליצתו גם בזה להתהדר ולהחניף גם יחד.

ויהי ככלותו ללמוד בבית־הגמנזיום אשר בעירו, לבוא לבית־ספר הגבוה, וישמע לעצת רעיו ומיטיביו ויסע לעיר ברסלוא לשמוע שמה חכמת הפלוסופיא באוניורזיטט, וחכמת ישראל בבית־מדרש־הרבנים, למען אשר יהיה רב ודרשן בישראל.

— לכך נוצרת! אמרו לו כל יודעיו ומכבדיו: — טליצות פיך, לשונך הממהרת לדבר צחות, ומהלכיך־עם־אנשים, — כל אלה יכשירוך למשמרת הרבנות, ויתנו הֶנְךָ בעיני העדה אשר תבחר בך ויהיו תפארתך על דרכך זו.

בן־דוד שמע לעצתם זאת וישם פניו ברסלואה, וישקוד על דלתי שני הבתים גם יחד, ויעש חיל בלמודיו, ויקנה את לב המורים לאהבה אותו ולכבדו שכם אחד על כל חבריו; אף אמנם לא העמיק חקר בפלוסופיא ולא ירד גם לעימקה של הלכה; — אולם המליצות הנמרצות עמדו לו תחת מחקרי הפלוסופים ועיונם, והאגדות והדרישות מלאו לו מקום פרושי הפוסקים ופלפוליהם. חכמת הדבור והמליצה היתה ראש למודיו באוניורזיטט, ואגדות התלמוד ושירי משוררינו הקדמונים כר נרחב לעבודתו בבית־מדרש־הרבנים; גם מאלה וגם מאלה בחר לו מבטאים שונים ומליצות אחדות, אף העריכם זה לעמת זה, וישפוט שפט על חין ערכם וטוב טעמם, ומשפטיו אלה הפיקו רצון מהמורים ויהללוהו שבע, ויתנו כבוד לשמו ותהלה לשקידתו העצומה, ויהי בן־דוד אחד התלמידים המצוינים בשני בתי־מדרש האלה ושמעו הולך וטוב.

בקרת־כתבי־קדש, אשר בימים האחרונים לקחה גם לב קצת החכמים מבני עמנו אשר בארץ אשכנז, ותמצא לה מכבדים גם במורי בית מדרש הרבנים אשר בברסלוא וראשיו, אשר ינהו אחריה מאד ובכבודה יִתְיַמָּרוּ, — הבקרת הזאת לקחה גם לב בן־דוד, וגם הוא החל להיות מבקר־כתבי־הקדש בישראל, והמורים כבדוהו גם בעד מפעליו אלה, ויתנו כתר הרבנות בראשו, אף חזו עתידות לו כי גדול יהיה שמו ברבנים, והעדה אשר תבחר בו ותשימו אלוף לראשה, תדע להוקיר ערכו, אחרי כי גם דרשן נפלא הנהו ומטיף לעם דבריו בלשון למודים אשר חננו ה׳.

ויהי בן־דוד, אחרי אשר כלה את חק למודיו, „דקטור בפלוסופיה" וגם „רב ומטיף", כאשר תעדנה התעודות משני בתי־התלמוד אשר בידו.

ובהגיע לידו, אחרי שובו מקרלסבאד, מכתב מאת ראשי־העדה אשר בעיר דביר כי יבוא אליהם למען אשר ישמעו את דרשותיו, ולמען אשר ישימוהו להם למטיף וכסא הרבנות ינחילוהו בעדתם זו, אם ימצאו דבריו מסלות בלבבם, — ויציע בן־דוד את המכתב לפני מוריו בבית־מדרש־הרבנים ולפני ראשיו, והמה הקדימו לכתוב בשם בית־המדרש ההוא לראשי עדת בני ישראל בדביר, וַיִּתְנוּ חין ערך בן־דוד, את תקפו ואת פרשת גדולתו כי לגדולות עֻתַּד וכי תְאֻשַּׁר בארץ העדה אשר תבחר בו.

המכתב הזה הלך לפניו, ובבוא בן־דוד היום עירה דביר וכבר ידעו כל העם מקצה כי אחד הגדולים אנשי השם ישכון הפעם בתוכם, וכי איש „רך בשנים ואב בחכמה" בא להאציל מרוחו ומכבודו על העדה הזאת; ויהי כאשר ראו גם את הדרת פניו, את קְוֻצּוֹתָיו השחורות והתלתלות היורדות מול ערפו, את שתי עיניו

הגדולות אשר כמו רשפי אש יִתָּזוּ מהן, את מצחו הרחב ואת עורו הלבן והקמוט, כמו מחשבות רבות ישכנו שמה, את מצעדי רגליו אשר בשובה ונחת תלכנה ותתנהלנה לאטן, ואת כל תנועות גוו אשר במדה ובמתון ברגל ישרה ובראש כפוף־כמעט תנהגנה, ואת כל ענְוָתוֹ הַמַּבִּיעָה לה גאה וגאון, — וירא העם וינועו ויביטו אחריו מרחוק, לאמר: „זה האיש אשר יהיה לנו לרב, אשר יעמד בראשנו — תנו כבוד לשמו! הביטו וראו בו — ודעו כי הוא הוא אשר נבחר בו, הוא ינהלנו על מי התורה והדעת ובקולו נשמע!"

כי יותר שהיה בן־דוד תלמיד מקשיב בלמודים, עוד למד שם בברסלוא אל דרכי המורים והרבנים, אל דרכי הייהם ומעמדם, אל חזותם ואופן חברתם, וילמוד לעשות כמעשיהם, לכונן גם צעדיו על פיהם, וילבש גאה גם הוא ומסוה־הענוה שָׂם על פניה, ויתהדר בלבושיו מאד, וישם עין גם על יפי פניו, על יפעת שערותיו, ועל הדרת זקנו הקצרה והמלאה, ויתהלך לאטו „עקב בצד אגודל", ויתן מוראו על העם, וכבודו על פני כל רואיו..

והנה הוא הולך להתודע אל ראשי העדה ופרנסיה, ותהי ראשית דרכו ללכת אל בית ישראל מרגלין, כאשר דעת לקורא נקל, לראות את פניו, ואת פני— אשתו ובתו.

והמה חרדו לקראתו, קבלוהו בכבוד ויקר, ויביאוהו לחדר־האורחים, ויתנו לפניו יין ומגדנות, וגם הם ישבו על ידו, ויחכו למוצא־פיו.

— קוי שמש הכמתך יצאו בכל הארץ, אמר בן־דוד אחרי דמיה מְמֻשָּׁכָה, וישם אל ישראל פניו: — ואורך הזרוע זרה הלאה הלאה עד ברסלוא הגיע, וכמו זרם עלעקטרי היה, וכמו טֶלֶפָן השמיע מליו בקצה תבל, וַיִּגַּע על אזני החכמים וימלא פיהם תהלתך, ותפארת חכמתך ירוממו...

— קטנתי מכל התהלה הזאת!...

— לא לעשות חנף אֹמר, לא לשית בחלקות לך, המשיך בן־דוד את אמריו: — פה־חלק רחק ממני וחנופה שנאתי גם אני; אפס כי רגשי לבי יפרצו חק, שמחתי לחזות את פניך ולהשתעשע בחברת חכם תורני כמוך לא תדע דלתים ובריח, ותתפרץ דרך פי, ותגיד את אשר בלבבי פנימה. —

— ואיככה נודעתי לך בשם? שאל ישראל אשר בס"גר לבו שמח לדברי בן־דוד אשר שמע הפעם.

— עודי חניך־בבית־המדרש שמעו אזני תהלתך מפי המורים הפרופסרים,— ומי מלל לי אז כי אשבעה בדביר תמונתך וכי חבלים יפלו לי בנעימים להתענג על חכמתך ולשמוע מפיך תבונות ודעת...

אחת השפחות באה ותודיע כי ערוך השלחן.

— בוא נא, דקטור ואכול אתנו לחם, אמרה חוה בקומה מעל מושבה: — הן אורח יקר אתה לנו, ואיש זר בעיר הזאת, ויהי נא שלחני נכון לפניך ומטעמי ימעמו לחכך כל הימים אשר תשכון בעיר הזאת.

— אין די מלים בפי להביע לך, גברתי, תודתי, ענה בן־דוד בקומו גם הוא וישתחוה כמעט לקראתה: — טובת לבך, עדינה, נודעת לי מאז...

גם ישראל קם ממקום מושבו, גם מרים עמדה, וישימו פניהם לחדר־האכל.

ובן־דוד הביט כה וכה כמו יבקש לו דבר, ויצא אל חדר הראשון וישם את מגבעתו על ראשו ויבקש לו מים וירחץ ידיו, וישוב לחדר־האכל ויברך בכונת הלב על הלהם, וישב ויסר את מגבעתו וישב לאכול.

— את שני הדברים האלה הרתיר לנו נשיא בית־מדרש־הרבנים רבי זכריה פראנקל, זכרו לברכה, אמר בן־דוד כמתנצל אל ישראל מרגלין היושב בראש השלחן ואשר לא רחץ את ידיו לפני הסעודה: — וקבלה היא בידינו, חניכי הבית ההוא, כי מותר לנו לאכול בגלוי־הראש וגם לשאת מחסה־ממטר ביום השבת...

— תקון גדול הערך! העיר ישראל כמצחק.

— הן אנחנו לשלומי־אמוני ישראל נֶחשב, ענהו בן־דוד, וַימרץ את דבריו: — את כל דברי „שלחן הערוך" נשמור מאד לעשות, ומדיניו ומנהגיו לא נסור ימין ושמאל...

— ומנהגי בתי־התפלה החדשים, כפי אשר תקנו המתקנים, דרכי החזנים והמטיפים וערך בגדיהם, — הגם אלה על פי דיני „שלחן ערוך" ומנהגיו המה? הלא ידעת כי הרבנים המחזיקים בנושנות אסרום וגם החרימום...

דברי ישראל אלה אשר נאמרו במנוד ראש ובשחוק־שפתים הביאו את בן־דוד במבוכה כמעט קט.

— הן אלה שבו כבר ויהיו למנהגי ישראל בכל ארץ אשכנז, ענהו בן־דוד: — וגם „היראים" והחרדים אל דבר ה' נהגו בכמו אלה; והן גם רבנו ד"ר גראֶטין, אשר ילחם תמיד במתקנים, ולעדת הקאָנסערוואַטיפית יחשב, הן לדברים כאלה הלא גם הוא לא ישים לב, כי הם יתנו כבוד לעבודת־ה' ותפארת לבתי התפלה, סדר ומשטר למנגינת־יה ולשון למודים למטיפים לעם, — ורבנו זה לא יקל חלילה בדיני „שלחן הערוך"...

— ורבכם זה הלא יאחר מאד זמן כתיבת כתבי־הקדש, וגם ספרי תורת משה בתוכם, יגזור אֹמר כי ספוריהם המה רק אגדות ומשלי־עם ואין להם חלק ונחלה בדברי־הימים, יבאין תורה — „שלחן ערוך" מה עבידתיה? התורה חולין היא לו — ודברי הפוסקים האחרונים קדושים הם בעיניו?...

— מחקר ובקרת לבד, ורבנות לבד! ענה בן־דוד ועקבות מבוכתו נכרו על פניו: — כחוקר דברי־הימים ומבקר כתבי הקדש ימלא רבנו עבודתו באמונה; אפס כי להלכה ולמעשה לא יסור מכל הכתוב בפוסקים לדין ישראל...

בעיני חוה לא ישרו דברי הַוִּכּוּחַ הזה ותאמר לשית לו תכלה, ולהסב פני המסובים ממנו.

— הן תעמיקו חקר בדברי תורה אשר לנו אין חלק ונחלה במו, אמרה חוה בתלונה דקה: — רב לכם! הן חבכם לא יטעם המטעמים אשר על השלחן, והייתי אני ורקחותי הַטָאוֹת!

מרים שמחה בלבה על דברי אמה אלה.

— צדקת, אמי, באמרי פיך! אמרה גם היא בקול ילדה מִתחַטאה, והקול קול ערב מאד: — לנו לא ישימו הגברים לב, ישיחו וידברו תורה, כמו רק לאבי בא האורח החדש הזה לנו...

גם בן־דוד גם ישראל הזקן ראו והביטו בפני מרים באהבה ורצון, ושחוק קל עבר על שפת אביה.

— עוד חזון למועד! אמר ישראל בצחוק שפתים: — עוד ירב שיחה גם אתך, בתי יקירתי! שובי למנוחתך...

וארֻחה אחרי ארֻחה הֻגשו, ושיחתם אמנם הסבה פניה לענינים אחרים, ענינים אשר יקחו גם לב נשים.

בן־דוד ספר באזניהב בשפה צחה ונעימה דברים מקורות ימי חייו, ממסעיו הקטנים והמלאים מקרים זרים ונפלאים, אחוזים בספורים קטנים מלאים חדוד; חוה וגם מרים צחקו מטוב לב, וישראל שמע גם הוא וינד במו ראשו.

וכאשר הגישה השפחה ספל־קפע (Café), ספל־קפע לכל המסובים, לאות כי הארוחה באה עד קצה, שלח בן־דוד שנית את ידו ויקח מגבעתו וישימה על ראשו לברך ברכות המזון כסוי־ראש.

— קראים אתם! קרא ישראל בשחוק מדאיב־לב, כי לא יכל להתאפק:

— קראים־בעלי־„שלחן־ערוך" !...

בן־דוד לא ענה דבר, כי בטרם עוד הספיק לכלות את ברכות המזון, נגשה אליו מרים, ובקול ערב אמרה:

— הלא תלך אתי לשוח בגן־הפרחים אשר לנו.

ובעיניה־יונים לבבה אותו, ובן־דוד גם הוא הביט עליה באהבה, לאמר: כי ישמע הפעם לקולה.

* * *

— חמסי עליך! אמרה מרים אל בן־דוד בלכתם בשדרות הגן אשר מאחורי בית אביה.

והגן נחמד למראה, גן שעשועים. גנן־מומחה עומד עליו לפארו ולהרבות חנו, ציצים ופרחים שונים נראים מכל עבריו, תלמיו ותהלוכותיו גם הם שֻׁנו על פי המשטר אשר תכן הגנן, פעם יישרו דרך ופעם יסבו בחוגם, פה דרך רחבה בינות לעצים ושם מסלות קטנות סוגות בשושנים, ופני כלם הסֻכה אשר תעמוד תחת אלונים סבוכים, סכת־גן נהדרה מאד. רוח צח יֵשב שם כל היום, וריח הנצנים יתן קטורה באף ההולכים. קוי השמש כמו יתגנבו מבין ענפי העצים הרעננים, יִתנו מהודם על השושנים והחבצלות אשר לרגליהם, וישמחו גם לבב איש. ומרים ובן־דוד הלכו עתה בגן אחת הנה ואחת הנה ולבם יתגעש בקרבם.

— חמתי עליך! אמרה מרים בקול רועד, קול האהבה כי ילין: — הֵן רק אלי באת הנה, רק למעני נקראת לבוא הלום, ובבואך — לא תאצול לי אף ברכה אחת, אף מלה אחת לא מצאת בעדי, וכל היום התפלספת עם אבי, פלפלת עמו בדברי תורה, התוַכחת אתו בספריו...

— מרים, חמדת לבבי! הלא תביני לדעת כי גם למלא מקום רב באתי הנה; אַת ידעת אותי מאז שבתנו יחד בעיר קרלסבאַד, ואביך ראה אותי היום ראשונה; אנחנו נתַנה אהבים כל העת, לבותינו רוחשות, לב ללב יביע אהבה, ועין לעין תחוה ידידות גם באין אֹמר ובאין דברים... הן גם קוי השמש אשר ישתעשעו לפנינו עתה, גם שושני חמד אשר תֻכו פה לרגלינו, גם כל אשר מסביב לנו המה מליצים נאמנים לכל אשר בלבנו פנימה... אילתי! אבן־חן אהבתי לך, היא לקחתני בציצית ראשי ותביאני הנה, ולך הנני עד עולם...

מרים היטיבה פניה אליו, ועיניה שבו ויביעו אהבה וחסד ובשפתי חן אמרה:

— גם את לבבי מצאת נכון לפניך, גם אנכי הגיתי אך בך מאז נפרדנו ונלך איש לדרכו, ומאד מאד נתת שמחה בלבי בבואך הלום לשבת אתנו...

ברממה הלכו הלך ושוב במסלות הגן, הביטו חליפות איש בפני רעהו, ולבב מרים הומה מאד.

— ומדוע זה תתחסד, יקירי, בזה, תחת אשר בקרלסבאַד לא נסית באלה, ודעות הפשיות שמעתי שם מפיך, — והן גם אבי לא בין החסידים נמנה, הלא?

— כפלוסוף אהגה דעות, הן דקטור בפלוסופיא הנני, וכרב ומטיף אנצור חקי היהודים ודיניהם, הן גם חניך בית־מדרש־הרבנים אני וזאת משמרת כהנתי אשר לה אקוה בעיר הזאת... להיות רב באתי הנה, ועלי למלאות חובותי...

מרים לא ענתה דבר, הלכה לאטה, ותעמיק במחשבותיה.

— והנה הזכרתני! הוסיף בן־דוד אחרי רגעים אחדים אשר הלכו בדממה:

— הן לי לראות היום את פני ראשי העיר, מנהיגי העדה, אלכה נא ואתיצבה לפניהם! הם קראו לי, ועלי לכבדם ולשחר פניהם...

מרים לא ענתה גם הפעם — שקועה היא ברעיוני לבבה.

— היי שלום, חמדתי! אמר בן־דוד עוד ויקח את ידה ויגיע למו פיו: — עוד נשוב נתראה פנים, עוד תהַדי בשמחה את פני...

מרים נשאה עיניה ותבט בו בתם־לב.

— לך לשלום, אם דרכך נחוצה...

— אהבתך תלך אתי לנהותי הדרך, אמר בן־דוד ויעזוב את הגן לשוב דרך־הבית.

ומרים ישבה על כסא עץ תחת אלה עֲבֻתָּה ומחשבותיה המו, גם אהבה גם פחד באו בלבה הפעם.

„לא לשוא פחדתי פחד, חשבה בנפשה בשבתה יחידה בגן, — את אשר יגרתי בא לי!... בן־דוד הנהו רב, ורבנית אהיה אנכי... לא זה הוא בן־דוד אשר ראיתיו בקרלסבאד, לא זה הוא הדקטור אשר אליו כלתה נפשי!... יתחסד, יתפלסף, אף יפלפל בתורה"...

רעיוני עצב מלאו את לב מרים, אך כרגע התאוששה; רוח הצח המתהלך בגן בא אל אפה וישובב נפשה.

„הוא יאהבני! חשבה מחשבות עוד ושביב שמחה נגה מבין שמורות עיניה, — ואהבתו תנחני, בה אשגיב ישע ובה אעשה חיל... בכחה אתנו לכל אשר אחפוץ ולאורה נלך גם שנינו... ומה מאד ידע בן־דוד לתנות אהבים!"...

וכמו צלם דמותו רחף מול עיניה הפעם, וכמו שמעו אזניה צלצל קולו הערב, לאמר: „אהבתיך מרים! אַת היי לי לנגיד ומצוה ולקולך אשמע"... וכמו נהרי נחלי עדן סביב ישתו לה, וכמו תשמע גם דברי רעותיה המקנאות בה, המביטות אל מראהו הנחמד ואל יפיו והדרו, ומפיה התפרצו המלים:

— הנני מאֻשרה!

— אמנם מאשרה אַת, בתי! ענה אחריה קול אמה.

מרים התעוררה, כמו אמנם חלמה בהקיץ עד כה, ותבט סביבה, ובראותה את אמה נצבת על ידה ומתבוננת בה — התאדמו לחייה כמעט כי בושה.

— היטבת כל אשר דברת, יחידתי! אמרה חוה ולא גרעה עיניה מאת פני בתה: — אִמנם מאשרת אַת כי אִשרך בן־דוד! לוּ שמעת את דבריו בשובו עתה הביתה... בשפתים דולקות דבר בך ובאהבתו, לא מצאֹ די מלים להללך, נפשו כמעט יצאה, ולבו המה מאד...

ברצון רב שמעה מרים את דברי אמה, ותבט בפניה בעינים מלאות געגועים בכל עת דברה.

— אמי, האמנם יהיה בן־דוד רב בעיר הזאת? שאלה מרים, וקולה קול רך וענוג.

— אמנם כן, אביך יתן לבו להקים לו בזה בית נאמן, בכבודו תכֻּבדי גם אַת ובגדולתו תיקר גם נפשך בעיני כל, ולמי כל חמדת משמרתו? — הלא לך, בתי!...

— ואנכי חפצתי מאד כי יהיה רק דקטור ולא רב, אמי... לא אובה להיות רבנית, ונפשי בחלה בכל הכבוד הזה... יראתי כי תמיד כל היום יפלפל ויתפלסף, דברים אשר לא יקחו לבי, לא יענגו את נפשי ולא אמצא בם נחת...

— נערה פותה! אמרה אמה בצחוק שפתים: — היי נא לו לאשה ותדעי אֹשר ותדעי נחת!...

ד.

רִמּוֹנוֹ שֶׁל רַבִּי־מֵאִיר.

וישראל מרגלין חשב מחשבות גם הוא, אחרי אשר קמו מעל שלחן לחם־הצהרים וילכו איש איש באשר הלכו. מנהגי בן־דוד, ומה גם באוריו להמנהגים האלה, נתנו לו ענין להעמיק בם חקר. אמנם ידע כי חניכי בית־מדרש־הרבנים יתחסדו לעיני העם, ידע כי משמרתם ומצבם יחיבום לכמו אלה; אולם אם לא שָׂם לב למעשי כל רב ורב בעירו, איך לא ישים אל לבו מעשי בן־דוד, אשר לא רק לשבת על כסא הרבנות בא הנה, כי אם גם לקחת את בתו לו לאשה

גם להיות לו להתן, אשר אמר כי ימצא בו נחומים, כי יהיה לו גם לחבר בתורה וחקירה, כי יתרועע עמו ויערה לפניו את כל לבו? על־כן התבונן מאד לכל מעשי בן־דוד ולכל דבריו הטה אזן, על־כן לקח עמו דברים בשעה הראשונה על אדות מחשבותיו בדת ישראל, ועל־כן חשב מחשבות אחרי הפרדו ממנו.

„הן נפשיות שתים שוכנות בלב העלם הצעיר הזה, כאשר תשכונה בלבות רב הרבנים חניכי בית־המדרש אשר בעיר ברסלוא, חציו מתקן וחציו אוחז־בנושנות, חשב ישראל בלבו בשבתו בדד בתא־הסופרים אשר לו, — בקרתו בספרי־הקדש הנה חפשית, דעותיו בפלוסופיא הולכת לרוח עת־החיה, ומעשיו בעניני הדת הנם על פי דרכי „שלחן הערוך"!... הן אמנם מעטים היו דברינו הפעם, ואשתי וגם בתי לא נתנוני להרחיב הדברים, אולם אנכי אובה לרדת לסוף דעתו. לי לדעת עומק מחשבותיו בדברים כמו אלה, — אלכה נא ואדבר אתו עוד, אציע לפניו מחשבותי ואוציא גם מפיו מלים"...

כה חשב הזקן ישראל מרגלין ויגזור אֹמר לדבר אתו בכל אשר לאלה לא בפני רעיתו ובתו.

ויהי בבקר למחרתו, אחרי אשר סעד את לבו בפת-שחרית, לבש את בגדיו וילך לבקר את בן־דוד בבית מלונו, לדבר אתו שמה באין זר בינותם.

בן־דוד חרד לקראתו מאד, בידיו נתן לו כסא לשבת, בפה חנף הודיע שמחתו כי „זכה לקבל פני איש חכם ונכבד כמוהו בביתו", וישב גם הוא למולו, ויחכה לו בדברים.

— הן הלכת אמש לחזות פני נשיאי העדה וראשי-הכנסת, לבקר בביתם ולהתיצב לפניהם, הלא? שאל ישראל את בן־דוד, למען בוא אתו בדברים.

— כן אדוני!

— המצאת את לבבם נאמן לפניך?

— ולבותם המה הלא ביד אדוני הנה הנן, ענהו בן־דוד בשפת חלקות:— לו היה לב אדוני טוב עלי, כי אז גם לבותם לי תהיינה... ואדוני — הן לקראי נתתני אתמול!...

— לא לך שמתי דברי כי אם לשיטה אשר אחזו בה הרבנים החדשים בכלל, ענהו מרגלין כמתנצל, וישמח בלבו למצוא תֹאֲנה להביע מחשבותיו:— שמע נא, אדוני הדקטור, והט אזן לאמרי פי: גם אנכי גם כל המשכילים בארצי ובעיר מולדתי, רעי, אמרנו לתקן תקנות בדת ישראל ובמנהגי חיינו, אמרנו: דרכי חיינו שֻנו עתה לרגלי החקים הטובים אשר שמו משטרם בארץ, החפש והדרור פלסו למו נתיב גם במושבות אחינו, חקה אחת להם ולכל אזרח הארץ, — ומדוע זה לא נעמיק חקר גם בכל הנוגע לדרכי חיינו פנימה לתקנם ולישר הדורים במו? מדוע זה לא נשים לב גם להדינים והמנהגים אשר היו טוב בזמניהם, העת אשר נרדפי על צוארנו, אשר צר ומצוק באונו, אשר ישבנו מחוץ לעיר ובין האזרחים לא נמננו...

— והנה כדברים האלה עשינו גם אנו, העיר בן־דוד: — עשינו סדרים חדשים בבית ה' ועבודתו, סדרים לפי רוח העת, למען תהיה למו תפארת, ולא עתה יבוש יעקב ולא פניו יחורו לעיני העמים אשר ישכון בתור אזרח בקרבם.

— ובזאת שגיתם כי רק את היופי והתפארת בקשתם, ולא שמתם לב אל החיים ואפניהם! בקשתם להתהדר לפני העמים: את בית התפלה פארתם לפי רוחם, את החזן ואת הדרשן הלבשתם בגדים כבגדי כהניהם, ותתפארו כי הגדלתם לעשות!... תקנתם רק את הלבוש, רק את הדברים החיצונים; רק מראה עינים דרשתם, לא הלך נפש! — לא תכנתם את רוח היהדות, רוח העם ורוח תורתו, לחדור אליהם פנימה ולתקן את דרכי חיינו על פי רוחם כי צמדים ילכו עם רוח הזמן וכי יתאחדו עם החיים ההוים אשר חדשו פניהם...

— אבל הן לא נסור מכל הכתוב בספרי „שלחן ערוך" ימין ושמאל, כי חק הוא לנו מדור דור.

— והן עברתם על דבריו בכל אשר עשיתם במעשה הגוים הוצה! ועל כן אמרתי קראים הנכם, קראים מקדשי אותיות מתות מבלי שים לב לרוחם, מכבדים מנהגים טפלים באשר הם נושנים, מבלי לרדת לעומקם, מבלי לגלות מקורם ולבלי דעת את נשמת העם ותורתו, את רוח החיים השוכן בקרבם, ואת נפשם הנותנת למו שארית בארץ...

בן־דוד שמע את דבריו באזנים קשובות. חדשים היו לו דברי בקרת עזה כאלה, אשר יאמרו לערער עד היסוד את השיטה אשר חֻנך בה מעודו ואשר בה נצפנו עתידותיו; ואף כי לא הסר־מלים היה גם הפעם להשיב דבר, אפס כי רוח מבינתו הבינהו לדעת כי טוב לו לחשות עתה, ויבחר לו לשון ערומים, ובשפה רפה ענה ואמר:

— דבריך טובים ונכוחים, ישרים למוצאי דעת; לא רבים ישכילו להעמיק חקר כמוך, אדוני! — אולם לא־לי להמליץ בעד השיטה הזאת אשר נתקבלה במלא רוחב ארצנו, ואשר גדולים וטובים ממני יאחזו בה בכל לבם ונפשם...

— כרובכם לא יבינו את רוח עמנו ואת פועל תורתו לא יכירו, ענהו ישראל דברים נמרצים: — הן „בני עליה מעטים", אנשים אשר יסלו דרך לא רבים הם, וחלילה גם לי להתפאר כי קלעתי אל השערה ולא חטאתי; אפס כי מעודי שמתי אל לבי מליצת התלמוד: „רבי מאיר רמון מצא — תוכו אכל וקליפתו זרק", וכרבי מאיר בשעתו הנני מבקש גם אנכי זה ימים ושנים רק את התוך ואת הקליפה שנאתי!... ומה־גם עתה אחרי כי זקנתי ושבתי, הרביתי ימים, הוספתי חכמה והרמון היה היה לי לאנך, לפלס, ולקנה־המדה לשפוט על מעשי אנוש ומעשי הדור; בכל אשר אפנה, והנה הרמון לפני: כי אבוא בחברת אנשים, בין להקות סוחרים או בין חבר אנשי מדע, -- והנה רמוננו של רבי מאיר יעלה כפורח בינותם, ילמדני דעת לבקש את התוך גם במו ולזרוק את קליפתם; גם ביתה־התפלה כי אבוא, כי אבקר בהיכל־ה' גם שם הוא ינחני, גם שמה הוא נגד עיני, ובהתעטף עלי רוחי, הנה הוא במוסריו יחתם, ויצו עלי במפגיע לאמר: אַל נא תאכל את הקליפה! לתוך הבט, ואַל תפן אל קליפתו!...

אדוני הדקטור! גם עת אקח לי ספר להגות בו, גם בקראי בספרי תורה או חכמה הנה גם מבין שורותם יציצו הרמונים, בין מלה ומלה, בין אות ואות הרמון מבצבץ ועולה, וכמו צלם דמות רבי מאיר לנגד עיני, פניו מפיקים נוגה, עיניו תורינה חצים ואש, שערותיו הלבנות תתנה מורא בלבי, ובקול אדיר והזק יקרא

באזני: בקש לך תוכם וזרוק קליפתם!... וראה זה פלא! עולם חדש יִגָלה לפני, אקרא את אשר אינגו כתוב שמה, אקרא בין השורות, אמצא שמה דברים אשר לא יראם איש ולא תשורם עין, אלמוד הסתום לא המפֹרש, אבינה בגליונות לא באותיות, — ומה נפלאו הדברים אשר יעלו אז לפני! מה רמו ומה נשגבו הרעיונות דמאליפים אשר יאלפוני הכמה! הקליפות יזרקו והתוך יַעמד חי לפני, הגופות ישיבו לעפרם והנשמות דוברות בי פה אל פה, הרמונים יציצו סביבי, פני רבי־מאיר לנגד עיני — ואנכי אראה נפלאות מתורתו!...

— מליצה נפלאה! קרא בן־דוד ברגש, כי דברי ישראל מרגלין האחרונים אמנם פעלו עליו פעולה עזה ויקחו את לבו ויעוררו רגשותיו בקרבו.

— לא ממליץ מליצות הנני, אך מעמיק חקר! ענהו ישראל, בראותו כי דבריו צלחו לאשר שְׁלחו: — גם במליצה קליפה ותוך, גם שמה ינין הרמון, וגם שם נבקש את התוך... ולתקונים כאלה קוינו אז, אנכי ורעי, בימי חרפי, קוינו לבקרת עמוקה ודעת צלולה, קוינו לעין חודרת בעמקי תורתנו וצופיה הליכות חיינו. — והנה באו המתקנים באשכנז ויאחזו בקליפה ויאכלוה בכל פה ואת התוך זרקו החוצה, ייפוהו מהוצה ויוסיפו לו קליפה על קליפה וללבו לא שמו לב...

גם הזקן גם הדקטור העמיקו במחשבותיהם רגעים אחדים, ויחשו שניהם.— והנה הדלת נפתחה ושנים מראשי העדה באו ההדרה.

בן־דוד התעורר וירץ לקראתם ויתן להם כסאות לשבת, ויתעורר גם מרגלין ויושט להם ידו.

— הן בקשנוך בביתך, אמרו השנים לישראל אחרי אשר ישבו על ידו:— — ונשמע כי לבית מעון הדקטור הלכת, ונאמר נבואה גם אנחנו הנה, נשחר את פני הרב, אף נתיעץ על הסדרים וההכנות ליום השבת הבא.

— ומה הנה ההכנות אשר תאמרו לעשות? שאַל ישראל כלו משתומם:

— נודיע בעיר כי הד"ר בן־דוד ידרוש בהיכל ה', וכל החפץ לשמוע יבוא וישמע... אנחנו, ראשי־הכנסת, הלא נהיה כלנו יחד אז בעת התפלה; ואחרי הדרשה נאסוף אספה ונראה איך יקום דבר.

בן־דוד שמע את דבריו אלה הנאמרים בקרת־רוח ולבו הסיתו בשפק: אם אמנם נקלה בעיניו יען כי לא הוא האיש אשר יבקש, כי לא מצא גם בו „תוך", כי כקראי הוא לפניו; או כי לא יאבה מרגלין כי ידעו אנשי העיר את המחשבה אשר הוא הושב עליו לתת לו את בתו, אחרי כי יהיה לרב, — ובחכמה הוא עושה לבלתי תְּגָלֶה מחשבתו זאת לפני רעיו בהנהגת הקהלה. והחריש בן־דוד עד תֹם השיחה, — אולי יציל בהמשך הדברים דבר אמת.

— להודיע זאת בשערי העיר אך למותר, ענהו אחד האנשים הבאים: — הן לא גדולה עירנו זאת, ורַבֵּי אנשיה יודעים כבר את דבר בואו ויתעתדו מאד לקראת השבת הבאה, וכמעט אשר אמרתי כי נחדול מההודעה ונדאג לסדרים בבית התפלה, כי לבי אומר לי כי ירבו מאד הבאים עד אשר לא תכילם הבית...

— אם על־פי השמועות הנפרצות בעיר אשפוט, הוסיף השני ויבט בפני בן־דוד: — כי עתה נוכל לברכו בברכת „מזל טוב", לאמר כי נפש כל העם חפצה בו, וישמו הולך לפניו והנו על כל יושבי עירנו.

— אַל נא נמהר להוציא משפט על פי דברת ההמון טרם נשמע דרשתו, וטרם נשמע דעת הקהל על אדותה, ענה ישראל בשפה־רפה.

ובן־דוד נבוך עוד.

— אבל, עוד חזון למועד, עוד נדבר באלה, הוסיף מרגלין אחרי רגעים מעטים: — ועתה אהשוב לצדק כי טוב נעשה אם נעזב הפעם את הד״ר לנפשו: הן עליו להכין דבריו ליום השבת...

— גם לי „עוד היום גדול״! השיב בן־דוד בענוה: — שבו לכם בזה ותתענג נפשי בהברתכם...

ובכל זאת עזבו האורחים את חדרו, בברכם אותו כי יתן ה׳ דבריו בפיו והוא גם הוא השיב תודה למו, וילכו לדרכם.

* * *

ובן־דוד נשאר יהידי בהדר מלונו, ורעיוניו נבוכו.

„מים עמוקים מחשבות בלב מרגלין, ומי יתן ואדלם! השב בן־דוד בנפשו, — מי יתן ואבוא עד תכליתם וארע את אשר בנפשו!... האמנם הסכלתי עשׂו כי התהסרתי בביתו וָאֶתַּמֵם לעיניו מאד? — הן הגידו לי בברסלוא כי העדה הזאת לעדת המחזיקים בנושנות תתחשב, וכי אנשיה כלם לא יתנו לרב־מתקן בוא בעירם, ובדברים האלה הלא הגידו מפד״ש ראשי־הכנסת — וישראל מרגלין בראשם — במודעה אשר הרפיסו, — ומי מלל לי: „מתקן״ הנהו מרגלין הזה? איככה אוכל וארע כי אשמע מפיו דברים כמדקרות הרב, כי יכונן הציו נגד הרבנים המקדישים את „שלחן הערוך״ וכקראים הנם בעיניו?... והנה לקהל „היראים״ הלא לא נמנה גם אנחנו, הננו הולכים באמצע הדרכים,— ומה־נקל לי לתת צדק לדבריו! מה־נקל לי להיות רב גם לעדת המתקנים!... אבל את אלה לא אעשה פה, כל העדה כלם מהזיקים־בנושנות, ומדוע אחבל את תקותי מפני דעת־יחיד?... אולם הן היחיד הזה הוא הוא אשר יתן תקותי...

בן־דוד העמיק במחשבותיו.

„את מעשי לא אשנה, החליט הדבר בנפשו, — אולם למו־פי לא אשים עוד מהסום; אמנם לא טוב עשיתי כי ההשיתי ולא עניתי לו על כל דבריו, הן כהוקר ופלוסוף אוכל להודות לו גם בדבר התקונים, וכרב אשמור לעשות ככל הכתוב בספרי הפוסקים! זאת היא דרך ישרה אשר אבור לי, בדרכי זאת אלך למישרים, ואמצא הן בעיני מרגלין בדברי, ואמצא הן בעיני כל ישראל במעשי... חוקר הפשי אהיה בהקירותי, וירא ושלם אהיה ברבנותי, ופעלו שתיהם יחד לטוב לי ולמשמרת פקדתי, ואין מחריד!...

בן־דוד שמח בלבו על העצה הטובה הזאת, ויגזר אמר ללכת אחריה בכל עת. והנה באו בזכרונו דברי ישראל האחרונים, לאמר: כי עליו להכין דבריו ליום השבת ויתן למו צדק.

„הן אמנם ארע כבר את אשר לי לדבר אז, השב בנפשו עוד, — אולם בדרשה הזאת כל תקותי לעתיד ועלי לשננה עוד יתר הרבה מאד למען תהי שומה בפי לבלי אכשל בלשוני, ולבלתי אנהל הרפה תחת כל הכבוד הזה.

ויתעורר בן־דוד, ויקח את הקונטרס, בו כתובה הדרשה, וישם עיניו בו, ויקראהו בקול דממה.

כשעה אחת עברה, וישראל מרגלין בא שנית להדרו.

— הנה באו האנשים ויפרעו אותנו משיחתנו, אמר ישראל בבואו: — האנשים האלה פושקי שפתים המה ואֹמַר אַל נא יטרידוך בדבריהם ללא־ענין וללא־תועלת, ועל כן דהיתים בדברי ואוציאם החוצה...

„הנה כי כן!" השב בן־דוד בלבבו.

— והנה גם אנכי פניתי כבר לבי מעסקי, ואמרתי אשובה הנה להרגיע רוחך וגם לבקשך כי תלך אתי לביתי — הן אתנו תאכל בצהרים — ותשים עין על אוצר ספרי, ונרבה שיחה עוד ונשתעה יחד.

— תודה וברכה ירחש לך לבי על כל הטוב אשר תגמלני, אדוני, ומאד ארוה נחת לשמוע הכמתך, כי אזנים כריתי לי לכל נבון דעת אשר בהשכל ידבר.

וילכו שניהם יחד.

ובבואם הביתה ותקדם הוה את פניהם ברצון.

— שבו לכם פה כמעט קט, אמרה גברת הבית כמתנצלת: — לא עוד ערוך השלחן, וגם מרים לא הערדתה עוד בגד...

— נלכה נא לתא־הסופרים אשר לי, אמר ישראל לבן־דוד בתור מענה לדברי אשתו: — ושמה נשב עד אשר תקרא רעיתי: „הכל מוכן לסעודה".

שמה פתה לפניו דלתות ארון הספרים אשר לו, וגם את כתבי ידיו הראה אותו, וידברו דברים שונים, ומענין לענין שבו להדברים אשר נדברו איש אל רעהו היום בבקר.

— צדקת, אדוני, באמרי פיך כי האנשים הבאים הפריעו אותנו משיחתנו, נעם מליצתך לקח לבי, ובטרם אספתי רעיוני להשיב הדלנו מדבר עוד. והנה תרשיני הפעם להגיד לך קשט אמרי אמת. אמנם כן, תצדק בדבריך כי לנו לבקש את התוך ולזרוק את הקליפה, תצדק מאד גם בבקשך תקונים; אולם אשאלך והודיעני: השמת לבך לדרוש ולהקור: מה הוא התוך ומה היא הקליפה? או הבאת עד נבכי ים־המחקר: אולי גם התקונים צריכים תקון?

— הן יודה כל איש כי היפעה הצונית היא אך „קליפה" אל הדעה אשר היא „תוך" לה...

— שְׁאָנִי, ואנכי לא־כן אדבר! לא מבלי־משים שאלתי את אדוני אם שם לב אולי תקוניו צריכים תקון, — הן תכנתי את רוחו, ואדע כי מחשבותיו בעודו בימי עלומיו בעיר מולדתו דוברות גם הפעם מתוך לבו; אמנם כן, טובים היו תקוניו אז בארצו; ובאשר הואלת אדוני לאמר בטוב טעם ודעת כי כאשר שֻׁנּו דרכי היינו, וכאשר קבלו פנים חדשים כן ישֻׁנו גם מנהגינו פנימה, — ככה אֹמַר גם אני הפעם: הן שונים מאד דרכי היינו פה בארץ

מדרכי עמנו בארצך, העת ההרשה שנתה גם היא את פניה, ולא כימים אשר הגית תקונים בארץ מולדתך הימים האלה לנו פה בארץ אשבנו, ואם כן הלא בצדק אדרוש היום פה תקונים לתקוניך... וכאשר לא תואיל הלוך אחרי דברי הרבנים מימי־הבינים, ככה לא תדרוש כי נלך אנחנו עתה אחריך...

— זאת לא דרשתי, ולא אבקש כאלה! ענהו מרגלין אשר דברי בן־דוד נהתו בו: — אנכי לא אֹמַר כזאת וכזאת תעשון, אנכי אבקש דעה לא מליצה, אבקש רעיון לא דבר שפתים, אבקש דברים עקרים לא תפארת ויופי אבקש תקונים פנימים לא יפעה הצונית.

— אולם אם העם ידרוש עתה כאלה, ענה בן־דוד דברים נמרצים: — אם למצב עמנו כעת יִדְרשו היופי והיפעה... הוא הדבר אשר אמרתי: אז בהיות ארוני בעיר מולדתו לפני שנים עשרים וראה את אמונות־ההבל אשר הכתה שרש בלב אחיו, את אולתם ואת הזיתם וקנאתם, ויאמר לעשות תקונים אשר יקרבם אל ההשכלה ואל הדעת, אז חפץ בצדק להשכילם ולהורותם בינה; לא כן עתה בימים האלה בארץ הזאת: הן המה כבר השכילו את נפשם אחזו בהכמה ולא ירפוה, — אפס כי עזבו את עמם ואת תורתם! ולנו הפעם להשיבם לצור מהצבתם, לנו לקרבם לתורה ולתפלה, לנו לא עוד להשכיל את היהודים, כי אם לַיַהֵד את המשכילים! לנו לא עוד ללחום עם אמונות־הבל, כי אם נלהום בכפירה להציל אמונה כל־שהוא... ובמה נקח את לב העם, אם לא ביופי? במה נשיב לב הבנים לחיק אמותם, אם לא ביפעה? יופי ויפעה יקחו לב, העין רואה והלב חומד, ושני „סרסורי דעבירה" האלה נקח נא לנו ויהיו גם סרסרי דמצוה, ויהיו אמצעים לשובב העם אלינו, להטות לבו לבית־התפלה, אשר הוא היום גם בית־המדרש...

ישראל שמע את הדברים בשום־לב, ויהשוב מהשבות גם הוא, ולא ענה לו דבר.

— ומה הוא התוך ומה היא הקליפה? שאל בן־דוד כמנצה, בראותו כי אין מענה בפי מרגלין.

— ואלה הלא רק אמצעים המה, אמצעים למעשים אשר לא עשיתם... אולם בטרם הספיק מרגלין לבאר דבריו באה מרים ההדרה בלולה בהדרה ובתפארת עדיה.

— ה' עמכם! קראה בבואה ותשק יד אביה ותקד כמעט לפני בן־דוד. אביה נשקה על מצהה, ובן־דוד קם לקראתה ויושט לה ידו באהבה.

— בואו נא להדר האורחים ונשב שמה יחדו עד אשר יערכו השלחן, הוסיפה מרים, ותאחז ביד אביה ותלבב בעיניה את בן־דוד, לאמר כי ילך גם הוא.

— נלכה, נלכה! אמר הזקן, אשר אם לא אבה להדול משיחתו, אולם לא אבה גם להמרות את פי בתו לעת כזאת: — הננו הולכים להדר־האורחים ועליך, בתי, לשמה את נפשנו ותפרוט על פי מנים מנגינות אחרות אשר ירננו את לבנו...

וילכו שלשתם לבוא אל הדר האורחים.

— עוד נשוב נדבר באלה, אמר ישראל אל בן־דוד מדי לכתם, לאות כי עוד מלים בפיו.

ומרים אמנם פרטה על פי המנים, אף שרה במו פיה זמירות אחדות, ובן־דוד השמיע תהלתה בפניה ובפני אבותיה כי הפליאה לעשות, ויספר להם כי גם לו יד ושם בחכמת הזמרה.

— האמנם? שאלה מרים.

— כבר ערוך השלחן! הודיעה השפחה, ויקומו כלם וילכו להדר האכל וישבו איש איש על מקומו.

ובן־דוד לחש באזני ישראל מדי לכתם:

— שימה, אדוני, לבך לשאלתי: מה הוא התוך ומה היא הקליפה?

ה.

מַסָּה וּמְרִיבָה.

עבר יום גם יומים חלפו ויום השבת הולך הלוך וקרב.

בן־דוד התודע לנכבדי העיר, ראשיה עשיריה ולכל אשר יד ושם לו בעדה אף מצא מסלות בלבבם, וירא ויתבונן כי אמנם לא „אדוקים" המה במנהגים קדומים, כאשר תארום לפניו בברסלוא; וכמעט אשר דברי מרגלין יתאימו עם דרכי אחיו בני עדתו, אם כי לא בכל פרטיהם. וימצא בן־דוד לנכון לפניו לשַׁנּוֹת דברים רבים בדרשתו אשר הכין לו, עזב מליצות רבות וישם אחרות תחתיהן, אף שנה את טעמה על פני כלה, וישב ללמדה על פה להיות שומה בפיו, וישם לילות כימים למען אשר ירוץ בה בעלותו הבמתה.

„קשה עתיקא מחדתא"! מה־נאמנו דברי הפתגם הזה ומה־צדקו! בן־דוד למד בראשונה את דרשתו כפי אשר הברה בתחלה, וכבר ידעה, וכבר היתה שגורה בפיו, — והנה תִּקְנָהּ הפעם, שִׁנָּה פניה ומליצותיה, ויקשה ממנו להשביח את כגנונה הראשון לבלתי יבלבל את דבריו בעמדו לפני העם; ועל־כן שם כל מעינו בה, יומם לא נח ובלילה לא נתן שנת לעיניו, ויהגה בה תמיד בשבתו ובקומו, בלכתו בחוץ ובשכבו על מטתו, ויתברך בלבבו כי שְׁקִידתו תעמוד לו וכי כח זכרונו יהיה עוזר לו גם בימים האלה.

אפס כי ישראל מרגלין ובתו מרים נצבו לשטן לו בדבר הזה. דברי הוכוחים בינו ובין ישראל השתרגו ויהיו לסעיפים שונים בענינים רבים ביהודים וביהדות; הוכוחים האלה היו לרצון לפני ישראל, מצא בהם את „המזון הרוחני" אשר בקש בכל עת, ויבקש להרבות דברים עם בן־דוד, לשוחה אתו, לפלפל ולהתוכח, ובן־דוד נאלץ, למרות רצונו, לענות לו כחכמתו, להשיב על דבריו, כפי אשר יורהו רוח מבינתו, מאין יכלת בידו לדחהו בקש, או לגלות לפניו את כל לבו, לאמר כי הדרשה איננה עוד שומה בפיו, כי בוש; — אולם אם

ישראל לקח אתו דברים כשעה או שתים ביום, — הנה את יתר עתותיו לקחה לה מרים ביד הזקה.

מרים היא נערה בתולה מבנות עת־ההדשה, בת־אמה היא הָאֱמונה על־פי הגות־לב האם, והנוכה על־פי דרכה. בת־יקרה היתה להוריה, ילדה־שעשועים, בשעשועים גדלה ותגדל, בשעשועים היתה לנערה ובשעשועיה בגרה הפעם; מעודה לא השבה מהשבות, לא נתנה לב להגות דעות, וגם כל למודיה אך שעשועים היו לה; למדה בבית־ספר־פרטי הנועד אך לבנות עשירי עם ואציליו ותלמוד שמה לשון וספר, לנגן במנים ולצאת במהולות, למדה לדעת את עצמה בתור מעשה־צעצועים, בתור סמל היופי, בתור שושנה פורחת... וכשושנה פורחת לא ידעה את ההיים, לא ידעה דרכי תבל ולא ידעה גם דרכי בני האדם אשר עליה. בעוד טל ילדותה לה שעשעו עליה אבותיה, שעשעו עליה כל באי ביתם, שישו אִתה משוש, והיא גם היא רקדה ועלזה לפניהם ועל ברכים שֻׁעשעה; עברו ימים והילדה היתה לנערה ותיף בגדלה, ותהי רכה וענוגה בבית הוריה, ותהי נושאת הן והסד בעיני כל בבית־הספר, ותתענג על רב טוב, ותשמע תמיד תהלותיה, ותהי אבן־הן לכל יודעיה, ויגבה לבה ביקרותיה ועל פני כל רעותיה הכָּבדה; והנה היא בגרה, והנה באה עת־דודים לה, רגשות אהרות באו בלבה ומהשבות אהרות בנפשה, מהלכים אשר לה בין האנשים שנו פניהם, העלמים יקדמו פניה בהן ובנעימה, הבהורים יפזרו תהלות לרגליה, יפיה תלך לפניה וגאותה וגדל לבה יוסיפו לה מכבדים ומוקירים; מאֲשר הוא העלם אשר יְלַוֶּהָ אותה בדרכה, אשר ישרתנה בביתה, אשר ישוהה אִתה ואשר יצהק לפניה והיא תשיב שחוק פיה לו...

בשחוק נולדה, בשחוק אֱמונה, בשהוק הֻנכה, ולשחוק, לשמהה ולשעשועים עֲתדה. כל מלאכת עבודה לא תדע בבית ובהוץ, ומהשבות הרוץ רהקו מִמנה; בקריאת ספרים קצה נפשה וידים הרוצות תתעב, ואך שהוק והוללות יקהו לבה, ותשמה מאד לקראת כל משתה־נשף, לקראת מהול והוללים ויפיקו ממנה רצון כל המתימרים בה, כל פה הנף משמיע תהלתה בפניה, כל מהליק לשון למולה וכל אשר ישעשע את נפשה בשהוק והתולים, אשר ישרת אותה ויסיע את העת אשר היתה עליה למשא.

התדעו, קוראַי, את הבטלה המביאה לידי שעמום, אשר תעצב רוה איש בקרבו ואשר תאריך לו את עתו עד מאד?

איש הרוץ לא ידעה ואיש מהשבות רהק ממנה. הילדים ידעוה, ויבכו בקול גדול עת קצה נפשם בה; בני העשירים והאצילים ידעוה, ויתמכרו לשהוק ולהוללות, ויתעיבו עלילה; ובנות העשירים כי תדענה את הבטלה, — ותבקשנה בהורים כי יצהקו לפניהן, עלמים כי ישרתון, ועולי־ימים כי יביעו ידברו הונף ויספרו תהלתן באזניהן... הבהורים יִדרשו להן, העלמים ימָצאו בעתם, ועולי־ימים ימלאו הובתם; הבטלה תְבֻטל בבטלה אהרת אשר תתראה כעין פְעֻלה־נעימה ועסקנות בתענוגים.

ותדע גם מרים אותה ואת רפאותיה גם יחד. ידעה את הבטלה, את השעמום ואת העת־המתנהלת־בכבדות, ותדרוש ברופאים — אלה העלמים, אשר החישו לבוא לעזרתה, ותעלה בפיהם ובלבבם לעשותה.

ואיכבה לא תדרוש רפאות אלה מאת העלם הדקטור אשר יבקש אהבתה, אשר יאמר לארש אותה ולהיות לה לאיש?

והן הוא הוא הרופא אשר רפא מהלתה־זו, הבטלה, בהיותו בקרלסבאד...

„אמנם אז היה דקטור ועתה הנהו רב!"

והיא לא הבינה לדעת כי אז הלך בטל גם הוא, ועתה עליו לתקן את דרשתו, ללמדה בעל פה ולדרשה ברבים אשר ינסוהו במסה.

והמסה הזו הביאה לו מריבה.

הן כאשר נתן את לבו לעמוד במסה, למצוא חן בעיני השומעים, ויקדיש את רבי עתותיו להדרשה, כן גדל הפרץ בינו ובין „אהובתו" מרים אשר צמצם מאד דבריו אתה, אשר לא נתן לב לשעשעה באמרי פיו, בספוריו ובהרודיו ולבלות את עתה־המשכבה בהתולים והלקות, כאשר יעשו לה הבחורים וכאשר למדה מאז.

אמנם לא פטר בן־דוד את נפשו מכל הובותיו אלה. מדי יום ביומו שמע מנגינותיה ושיריה לפני ארוחת הצהרים — אשר אכל בבית ישראל — וילך אתה לשוח בגן אחרי אכלם, וידבר באזניה דברים נעימים ושיחות נאות ככל אשר תתאוה נפשה; אפס כי בימים האחרונים, אחרי אשר הדרשה שנתהרשה אצלו לקחה את כל לבו וכל מעיניו בה, מעט את שיהותיו עם מרים, ומגרעות נתן לטיול־הגן, ודברי הדרשה שגורים על פיו גם בהיותו אתה.

„יקר לי מחיר ארוחת-הצהרים בבית הזה!" אמר בן־דוד בלבו, עת השב לדעת כי העת יקרה לו עתה מכסף.

„יקרה לו הדרשה מנפשי!" התאוננה מרים, אחרי אשר הואיל בן־דוד באר לה את מצבו והגות לבו בימים האלה.

הן אמנם לא עברו מהשבותיהם אלה על דל שפתם, וכמו יראו פן תהיינה להם כפטר מים, ומדנים יבואו לרגלן, אשר גם שניהם לא הפצו בם, ורק עמוק עמוק בסתר לבבם נשמע קול תלונה דקה זאת; — אפס כי לרגלי סבות קטנות נבעו מצפוניהם, ורשפי־אש אהדים היו דים להבעיר את התבערה, והשלהבת עלתה גם לעיני ישראל והוה.

* * *

הנסיך ביסמאַרק נשא מדברותיו, בימים ההם, בבית ועד־המחוקקים בברלין הבירה, ועל המדינות בם יאמר, על מצב צבא ארץ אשכנז והארצות אשר על גבולה, ויהיו דבריו למלה בפי כל אזרחי המדינה וידברו בם גם ישראל מרגלין ובן־דוד בשבתם על שלהן להם־הצהרים. מרים גם היא נטתה אזן לדברים האלה, ובצאתה הגנה, אחרי אכלם, לשוח את „ידידה" את בן־דוד היו דבריה גם אליו בדבר הזה.

— אהבתי לארץ מולדתי ולעם אשכנז עוררתני לבקש מאתך דקטור, להבינני בינה בדברים אשר דברתם אתם היום, אמרה מרים אל „אוהבה" המתרפקת *) עליו בלכתם לשוה בגן: — הן גם אתה לאוהבי עם אשכנז הנך...

— אנכי, השיב בן־דוד אמריו לה ויגמגם בלשונו: — אנכי בתור הוקר ופלוסוף הנני אזרח־התבל, והקירותי תתן צדק לשיטת הקסמאָפּוליטים בארץ; אפס כי לעם אשכנז, אשר אֶהב סלה, אֶחשב בלאֻמי, ולבני ישראל, אשר על דגלם אהנה, אֻמָּנה ברדתי... הנני אשכנזי שומר דת משה, אף כי רוח הבקרת עברה ותטהר את לבי מאמונות־שוא וטפל, ואף כי הפלוסופיא תנקני גם מהזָיַת הלאמית וקנאתה.

ומרים שומעת ולבה טרם יבין לשכל מליו. היא לא ירדה לעומקה של הפלוסופיא הזאת: להיות יהודי־אשכנזי בעל־דת־משה, מבלי אמונה ומבלי לאמית; אולם האמינה בידידה „הפלוסוף" כי באין ספק ידע את אשר בפיו. וכמו האציל בן־דוד מרוחו עליה, ותאמר מרים להתפלסף גם היא.

ואהבתה לארץ־אשכנז מולדתה עברה הק, ובדברים רבים, ככל אשר למדה בבית־הספר וככל אשר שמעו אזניה מפי המורים ומפי העלמים באי בית אביה, הוכיחה את אוהבה על אשר לא יבכר את ארצו על פני כל הארצות האהרות ועל אשר יאמר כי נוטה הוא להקסמאָפּוליטים, כי איננו אשכנזי בכל לבו ונפשו..

ובן־דוד איננו שומע: מליצות דרשתו תעלינה בראשו אחת אחת, ובלכתו על ידה ילך לבו אחרי הדרשה ויהזור על השנוים אשר עשה הפעם בה, למען אשר יזכרם היטב.

— הן תודה גם אתה, הוסיפה מרים, אחרי אשר בן־דוד לא ענה דבר על דבריה: — הלא תודה כי לעם אשכנז מַלאכות נכבדה עלי תבל ארצה...

— מלאכות נכבדה מאד! ענה בן־דוד בהתעוררו כאיש אשר יעור משנתו: — מלאכות להודיע אחדות ה' והתגלותו לכל בני אדם, מלאכות לשרש אחרי שארית האלילות...

מרים הביטה בפני הדובר בה, לאמר: מה זה?

ובן־דוד התעורר עוד לברק עיניה המביטות עליו בכל זהרן, ושחוק־קל עבר על שפתיו:

— סלהי נא, המדת לבבי! אמר אליה כמתנצל בשפתי חן: — הן מבלי משים התמלטו מפי, לזכר שם „מלאכות", מליצה אחת מדרשתי אשר אהגה בה עתה מאד, והיא כל שיחי והגיגי...

מרים הניעה ראשה בקצף.

---

*) געהרזט=געגהנגען. השם „מַרְפֵּק" בלשון המשנה (אהלות א', ח'; ערכין ה' א') באירו „עללענבאָגען" „ארם", — ויהיה הפעל „מתרפקת" (שיר השירים ח', ה') כמנו, ר"ל נשענת על אזרועו.

— הכה דרכך עמדי? האם ככה הנך שם לי לבך? ברשה תהגה עת תלך על ידי, ולדברי לא תטה אזן!...

ותשמט את ידה מתחת לאזרועו ותִּבדל ממנו בזעם.

ויהי לעת הערב, ובן־דוד בא שנית ביתה ישראל ויאמר לכפר פניה, וישית לה בחלקות, כאשר אהבה, והיא גם היא האירה פניה אליו, כי הכה לבה אותה על כי היתה מהירת־חמה, וישוחהו ברברי אהבה שעה קלה.

והנה גם אביה גם אמה באו ההדרה, שיחתם הסבה מענין לענין, עד כי באו לדבר עוד על דבר האמונה והפילוסופיה — הענין אשר יקה את לב ישראל מאד — ובן־דוד ידע לכלכל דבריו במליצה עד כי גם חוה גם מרים הטו אזן ותקשבנה לכל דבריהם בתשומת־לב.

— והנה גם הרמב"ם, אמר בן־דוד בהמשך דבריו אל ישראל, אשר גם הוא לא הבין את הסתירה בין מ ח ש ב ו ת בן־דוד ובין מ ע ש י ו: — הנה מי לנו גדול מבן־מימון, ובכל זאת נראהו בספרו „מורה נבוכים" ה ו ק ר הפשי, ובספרו „היד החזקה" פ ו ס ק אשר לא זז מדברי התלמוד אף כמלא השערה; הקירה ופלוסופיה לבד, והלכה־למעשה לבד.

— אבל הן בספרו „היד החזקה" לא הוה ד ע ת ו, העיר ישראל על דבריו: — הן מפורש אמר בהקדמתו כי בספר הזה יסדר בסדור הגון את כל הנמצא בתלמוד, למען אשר ילמדו דיניו בזמן קצר ולא יבלו את כל עתם בתלמוד; והספר הבר לפי זה רק לאלה המקרישים את התלמוד ושומעים את דבריו, אבל ה ו א בקש כי גם אלה ילמדו בעתם הפנויה ה ק י ר ה ו פ ל ו ס ו פ י ה למען אשר יצרפו אחרי כן דברי התורה והתלמוד בכור הקירתם, ועקרי דתם — בכור הפלוסופיה...

— ואם־כן הלא היו גם לנו בני ישראל פ י ל אַ ל ע ט י ם *), אמרה מרים, כמו הפצה להראות את אביה ואת ידידה כי תשים הפעם לב לכל דבריהם.

אך פתאום התנשא בן־דוד ממקום מושבו, את יד ימינו שם על מצחו כמו להתגרד בה, וישב ויושט אצבעותיה בין תלתלי ראשו, ומבלי דַבר דבר פנה ערף וישם פעמיו מול ההדר הראשון ובמרוצה בא שמה.

— מה זה? שאלו כלם משתוממים למראה עיניהם.

— האם ראשו עליו יכאב?

— או געל־נפש תקפהו פתאם?

ושלשתם עמדו גם הם ממקום מושבם וימהרו ללכת אחריו להדר הראשון לדעה מה נעשה בו.

— הבו מים קרים! צעקה חוה בלכתה.

ומה נבהלו כלם בראותם כי בן־דוד עומד שם על יד ההלון, קונטרס כתוב בידו האחת ועט עופרת בידו השניה, עיניו משוטטות הנה והנה כמו

*) Philalethen. באורו אוהבי־אמת, והושאל לאיזה חברות וכתות אשר יבקשו הקירות האמת, על־פי דרכי החכמה והפלוסופיה, בדתם ובאמונתם.

כמו יבקש לו דבר, מעמיק הוא ברעיוני לבו מאד, עד כי לא ראה ולא שמע כי גם אלה יצאו אחריו.

— מה לך הדקטור? שאלה חוה בקול מתיפה.

בן־דוד התעורר, וירא כי כלם באו נקבצו הנה, ופניהם יביעו הרדה, ועיניהם — תמהון, וְהנה גם השפחה באה ובידה ספל מים־קרים וגם היא תביט סביבה, לאמר: למי המים הקרים?

וכלמה כסתה פני בן־דוד, ויתאדמו.

— אין דבר, נכבדי! מדוע הרדתם עלי את כל ההרדה הזאת?

— מה זה היה? שאלו מרים וחוה כאחת ותוספנה להביט בפניו: — הן עזבת פתאם את ההדר מבלי הגד דבר...

— לא ארע כל רע!

— ומה זה בידך?

בן־דוד נבלם עוד.

— מרים המודתי הזכירה בדבריה את השם פ י ל אַ ל ע ט י ם, אמר בן דוד בקול דממה כקול איש המתנצל לפני שופטיו: — ואזכור כי יאות לי השם הזה לשומו ב ד ר ש ת י תחת שם אחר הבלתי נאות אשר כתבתי שמה, ואמהר ואקום ואמַר לתקן את לשוני בזה לבלתי אשכחהו...

שחוק פרץ מבין שפתי חוה, ומרים התעצבה אל לבה.

„הזה יהיה לאיש לי? הגתה נבאים בהמת רוחה, — ההוא ינעים לי חיי בימים יבואו? ואם אתו אבלה את ימי נעורי?... הה, מה־שנו דרכיו עתה! כאשר נעמה עלי הברתו בקרלסבאַד, כן היתה עתה עלי למשא!"...

— נשובה נא להדר־האורחים! אמרה חוה, והשחוק לא מש מעל שפתותיה: — הכבר רשמת לך, דקטור, את המלה?

כלם שבו על עקביהם, אפס כי שיחתם לא שבה עוד לקדמותה: בן־דוד הכיר את פחזותו, ויהי כגבר נתפש בעונו, גם ישראל, כמו סרה מעליו פתאם תשוקתו לוכוח, החריש, — ומרים ישבה עצובת־רוח מאד.

— מרים! קראה חוה, אשר אמרה לשים קץ להדומיה הזאת אשר קצה נפשה בה: — בתי, שבי נא על יד המנים, ושמחי נא את לבנו במנגינותיך, אחרי כי הגברים נאלמו דומיה.

— אין את נפשי עתה למנגינות!

גם בן־דוד בכל אות נפשו לתקן את המעות לא יכל להשיב את שיחתם לאיתנה; ואחרי אשר עוד דברים אחדים מקֻטעים עברו ביניהם, התפטר בן־דוד מעליהם לשוב אל בית מלונו, ישראל שב לתא־הספרים ומרים נאנחה.

— אַל נא תשית לבך, בתי, לדבר הזה, נסתה אמה לנחמה: — הרד הוא על דבריו, ב פ ע ם ה ר א ש ו נ ה יתיצב פה לדרוש ברבים, ולמצוא הן בעיני השומעים מגמת פניו עתה, ואשר על־כן כל מעינו אך בה לפארה ולכלל יפיה.

— אחת אמרתי: קצתי ברבנים, ובמטיפים געלה נפשי! ענתה מרים בקול בוכים: — לא תוסיף דבר בי עוד באיש הזה!...

— ואנכי אגיד לך משנה כי תחשבי דרכיך... לא ראיתי כמוהו בכל העלמים לחן ליופי ולכבוד...

ומרים לא ענתה דבר: נבוכה היא במחשבותיה.

ומבוכתה לא שקטה כל הערב ההוא, גם בלילה לא שקט לבה: בן־דוד כל מזמותיה. רגע זכרה את דרכיו אתה בקרלסבאַד, את יפה פניו ונעם מדברותיו, ותתנחם על מחשבותיה האחרונות, ורגע בא זכר מהלכו עמה בימים האחרונים ותפעם רוחה ולא עמד לבה ועיניה זלגו דמעות...

„עלם נחמד הנהו הדקטור בן־דוד, אבל הרבנות מנַולתו... השבה בנפשה על משכבה בלילה, — לולא הפץ להיות רב בעיר הזאת, לולא שם לבו לדרשותיו, כי אז אהותיו ולא ארפנו... אמנה כי אהוב הוא ותאוה לעינים, — אפס כי דרשותיו לא תתננה לו לשים לי לב, ואנכי ביגון לבי אתהלכה לפניו כל הימים, אנכי אהיה לו למשא ודרשותיו לא תשעשענה את נפשי"...

כה התהפכה בעשתנותיה אלה עד הצות הלילה, וגם בנומה שנתה בא החלום ברוב ענין לסכסך רעיון ברעיון ומהזה במהזה, ותקם בעוד בקר נעצבת עד מאד.

גם שנת בן־דוד נדדה בלילה ההוא, גם אותו הכה לבבו על עותתו בערב הזה, ויירא פן יאַבד לב מרים עקב אשר יקה לב האנשים בדרשתו; אך כרגע שב ונחם:

„לב עלמה רכה ביד הלשון! השב בלבבו וישקיט הֶמְיַת נפשו, — אנכי בדרכי אלך, אמצא הן בעיני העם ואהיה למו לרב, ואז ארע גם לשובב לב מרים אלי".

ויגמר אמר ללכת לבית ישראל ולהגיד למו כי לא יבוא בביתם עד אהרי הדרשה, כי הימים השנים האלה יתבודד בהדרו ויקדישם רק לה, למען אשר יהיה לבו נכון ובטוה כי לא יכשל בלשונו בעלותו הבמתה ביום השבת.

ואת דבר עצתו זאת הקים. ביום המהרת, הוא יום ההמשי, בטרם הגיעה השעה האחת־עשרה, ובן־דוד בא ביתה מרגלין.

והנה קול המנים באזניו.

מרים הפצה להפג צערה, ותשב על יד המנים ותנגן בידה את המנגינות האהובות לה.

בן־דוד דפק על דלת ההדר אשר מרים בו.

— יבוא!

ויבוא וימצאנה יהידה, יושבת על יד המנים, שערותיה טרם סֻדְּרו ותפלנה על הלקת צוארה ממול ערפה, פניה אדמו כמעט בבואו ויכללו יפיה, ותמונתה נהדרה מאד.

גם בן־דוד נפעם הפעם למראיה, ובשפתי־הן אמר:

— סלהי נא, עדינה, כי הפרעתיך הפעם. הן שמעתי מנגינת־המנים ותהי כאבן־שואבת ללבבי, לא יכלתי להתאפק ואֹמר לקדם פניך טרם ראיתי פני אביך...

— ומדוע? אמרה מרים בתלונה־דקה: — הן את אבי תשתעשע רב יתר, אִתו תתפלסף, תתוכח, ולי לא תשים לב! גם אנכי גם דברי לא יקחו לבך...

בן־דוד הרבה דברים להצטדק ולהתנצל, וכיד המליצה הטובה עליו שנן לשונו להטות לבה אליו שנית. ופני מרים נהרו ותבט עליו בעיני אהבה, כמו כבר רצתה את עונו.

— ובזאת ארע כי סלחת לי, כלה בן־דוד את אמריו: — כי תנגני לפני אחת המנגינות היפות ותתענג נפשי.

— התהיינה אזניך קשובות הפעם?

— אעשה את אזני כארפכסת, וכל עצמותי תשמענה...

— שב נא!

ובן־דוד לא עמד בדבורו גם הפעם. בראשונה שמע את מנגינותיה, אשר אמנם הטיבה לנגן, אך לאט לאט העתיקו מהן רעיוניו, ומליצות דרשתו שבו על עקבן, והוא כמו שכח מקומו ויעמיק לחשוב בהֵנה; עוד מעט ויקם מעל כסאו ויתהלך בחדר אנה ואנה, קולו לא נשמע אך שפתיו נעות: ש ו ג ה ה ו א ב ד ר ש ת ו...

מרים לא הסירה עין מעל הנגינות (נאָטען) אשר לפניה, לא התבוננה למעשי בן־דוד, ואת נדוד שפתיו לא ראתה...

— ל א ת ק ו ם ו ל א ת ה י ה! נתן פתאם בן־דוד בקולו ויניע בידו בחזקה.

מרים התעוררה ותסב את עיניה מן המנים לראות אל מי ידבר בן־דוד הפעם, ותראהו עומד בתוך החדר, ופניו נפלו כמו נבעת גם הוא מפני דבריו; מרים הביטה בו פעם אחת ולא יספה, הסבה פניה בקצף, ותקם מעל כסאה, מעל המנים אשר ישבה על ידיהם, ומבלי פנות עוד אל בן־דוד עזבה את החדר.

— הנני אומללה! קראה בצאתה.

ובן־דוד נבוך.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

ו.

הַדְּרָשָׁה הָרִאשׁוֹנָה.

יום השבת בא בא.

כל אנשי העיר הרדו לקראת היום הזה, שֵׁמַע בן־דוד הלך לפניו ונשמע קול תהלתו גם בטרם יבוא אל הקדש; גם מבלי דַבֵּר דבר ידע לתת מוראו וכבודו בלב העם, בימים האחרים אשר התארה בעיר הזאת; העם האוהב להפליא כל דבר, להפליג כל ענין ולגזם בכל דבר חדש אשר יפול בעיר

ובמדינה, — העם הזה הפליג והפליא גם את ערך בן־רוד, שמועה על שמועה הוסיפו, הגדילו את ר ב ם ה ח ד ש הזה על אחת שבע, והמונים המונים נהרו ובאו ביתה התפלה לשמוע את דרשתו הראשונה אשר יהללוה טרם ישמעו; מכל עבר ופנה, מכל מפלגות העם למצביהן ועסקיהן, מכל אנשי החברות השונות, אשר בית־תפלה מיוחד להן, התאספו היום ל ה י כ ל ־ ה' אשר בו ידרוש בן־דוד.

גם הנשים גם העלמות שמו את עדין עליהן ויצאו ללכת לשמוע אל התפלה ואל הדרשה ביום הזה. הנשים והעלמות, אשר על השמועות הטובות אשר שמעו אזניהן נוספה גם ר א ו ת ־ ע י נ י ם, הרדו רב יתר לבוא לשמוע דבריו ולר א ו ת פ נ י ו... כֻּלן ידעו כי יפה־תאר ויפה־מראה הנהו הרב המטיף החדש הזה, גם בלכתו ברחוב העיר הביטו אחריו מאד, אשה לרעותה ספרה כי יופי לו וכי הנו גדול מאד, „ומה־מאד יגדל הנו ותפארתו בעמדו על הבמה לבוש בגדי שרד, דורש לפני קהל ועדה וקולו הולך והזק!...״

והמונים המונים ילכו, בם נער וזקן, איש ואשתו, בחורים ובתולות גם יחד, פני כלם ההיכל, ל ר א ו ת ו ל ש מ ו ע...

ובבית ישראל מרגלין רבתה המבוכה.

מרים לא ראתה פני בן־דוד מאז יצאה מלפניו ביום החמישי בבקר ותעזבהו יחידי בחדר־האורחים. כל עמל אמה, חוה, להשיב לבבה אליו עלה בתהו ודבריה שבו ריקם; והנה היא הולכת לחדר-האורחים לדבר על לב בן־דוד, והנה הוא יוצא לקראתה, ובדברים נעימים השיב תודה לה על העבר, ויודיעה את רצונו למנוע רגליו מן הבית הזה עד אחר הדרשה, כפי אשר גמר בלבבו לעשות.

בעיני חוה לא ישר הדבר: היא היתה האחת אשר „השדוך״ הזה לקח את כל לבה, בכל נפשה רצתה בו; בן־דוד מצא חן בעיניה מאד, ותשמח בלבבה — בימים הראשונים — על כי מצא חן גם בעיני אישה ישראל, וכי גם הוא יסכים לדבר, אשר ההליטה עודה בקרלסבאד. — והנה בתה מרים, אשר אהבה את הדקטור ואשר הכתה נפשה לבואו דבירה, — הנה היא היא אשר תמאן הפעם...

— אַל נא ישים, הדקטור, לבו למעשי בתי, השיבה חוה אחרי שמעה את ההלטת בן־דוד, אשר השבה כי בעקב דברי מרים הם המה דבריו: — י ל ד ה היא ותאושש...

— אולם אנכי אמנם אדאג לדרשתי... תקותי חזקה כי אחרי יום השבת אשובב לי גם את לבב אהובתי לאהבה.

ואהובתו זאת הסתירה נחם מעיניה.

— לא אובה ולא אחפוץ! כלה ונחרצה! היו דבריה אל אמה בכל עת: — לא אהיה „רבנית״, ולדרשן לא אתן את דודי... הוא לא ינעים לי את חיי, והלובותיו עלי למשא... חברתו לא שפרה עלי, ועתי תִמָשך מאד בשבתי על ידו...

דעת לנבון נקל כי ישראל לא ידע בכל אלה, מרים לא שפכה שיחה לפניו וגם הוה הכתה לו בדברים, כי תקותה עוד לפניה ותוחלתה עוד לא נכזבה, קִוְתה לבן־דוד כי ימים יבואו וגם בתה תתאושש ותשיב לו אהבת נעוריה.

והנה יום השבת בא.

ישראל מהר ללכת לבית־התפלה, גם הוה התעתדה ללכת ובכל לבבה הפצה כי תלך מרים גם היא, ותמאן הנערה, וכל דברי אמה לא הועילו לשנות את רעתה בדבר הזה.

והן אחת הרעיות אשר למרים, נערה בתולה מבנות עשירי עם, לבושה בגדיה החמודות ועדויה עדי, באה הביתה.

— עוד לא שמת שמלותיך עליך! אמרה בתמיה אל רעותה אל מרים:

— עוד תהבקי יד, וכבר הגיעה השעה התשיעית...

— מה כל ההרדה הזאת?

— האם לא תלכי היום ביתה־התפלה לשמוע דרשת הרב החדש? ואנכי אמרתי כי אַת תהיי הראשונה...

— לא, לא אלכה היום...

— בוז לך, לעג לך! הן כל הנערות והעלמות תבאנה לשמוע את דבריו׳ כֻּלנה תכו מאד מאד לבקר הזה, — ואַת תשבי בית׳ אַת אשר עליך יאמרו כי הנך המְאֻשרת להתרע אתו בכל עת היותו פה...

אין לך דבר העומד בפני הקנאה! קנאת אשה מרעותה גדלה מאד, וקנאת בתולה מרעותיה תגדל רב יתר! את אשר לא פעלו דברי הוה פעלו דברי הנערה הזאת...

מרים השבה מחשבות.

— מדוע תעמיקי הקר? הוסיפה הנערה, מבלי ידעה את אשר פה בבית ואת אשר בסתר לבב מרים: — העוד תעמיקי שאלה? אם עלם כזה לא יקח לבך, שבי לך פה עם האמהות ואנכי לא אמנע רגלי מן בית־התפלה ביום הזה. מה־נעים המחזה לראות עול־ימים יפה עינים וטוב רואי עומד ודורש בצחות לשונו, וקולו הערב לוקח לבבות...

— אולי צדקת בדבריך?... השיבה מרים בכבדות: — אלכה גם אני... אַל נא יפקד שם מקומי...

והוה החליטה ממנה.

— מהרי, בתי, והעדי עדיך! קומי ונלכה!

ולעיני מרים נגלה מחזה נפלא. המון אדם רב יעמדו צפופים לפני בית התפלה, והמה אלה אשר לא יכילם הבית, ובעמדה על היציע — מקום עזרת הנשים — ותשקף על באי הבית פנימה, והנה שם איש את אחיו ידחקו, גבר על עמיתו יתחזק, הבית מלא מפה אל פה, וגם היציעות מלאות נשים, עלמות ובתולות מרבה להכיל, פני כלם מזרחה, ועיני כלם על הרב הצעיר היושב שם למולם, לבוש בבגדי השרד, ועיניו מפיקות נגה.

עוד מעט וקריאת התורה באה עד קצה, הספרים הובאו לארון הקדש, החזן ולהקת משורריו כלו את זמירותם, ועל הַגַּב הבנוי שם בכותל מזרחה, לשמאל ארון הקדש, מעל הבמה ומעלה, הופיע בן־דוד בכבודו ובהדרו. פניו מאדמים, עיניו כשני לפידי אש, שערות ראשו התלתלות נופלות ממול פניו על ערפו ומראהו נחמד אף נורא.

בעיניו הגדולות המאורות זיקות הביט סביביו רגע קטן, הביט על כל האנשים הנאספים ויבט גם על היציעות, מקום שם העמדנה הנשים, וכאשר פגשו עיניו את מבטי מרים, אשר הביטה אליו ונהרה, התאדמו פניו עוד...

והנה גם קולו, קול ערב והזק, נשמעה, קול חוצב להבות אש, קול מדבר גדולות, והקול כקול נגינות בנגנן: פעם נגידים ידבר בקול עז, ופעם כמו תהנונים ידבר בקול דממה דקה; פעם ירום ופעם ישפל, רגע ירעם נוראות ורגע ישמיע דברים נהומים, גם תוכחת מיסר גם בשורות טובות ותקות נעימות יתן לפני העם, ירים קולו כשופר להגיד לעמו פשעם, וישוב וירחמם כאיש אשר תנחמהו אמו וידבר עליהם טובות... והנה גם קוי פניו גם תוי מצחו וגם נדוד ידיו ישנו לעתים, גם המה הולכים אחרי דבריו, גם המה לרגלי מחשבותיו משתנים...

בן־דוד כלה דרשתו בתפלה קצרה, אשר עמדו כל העם על רגליהם לשמעה, וירד מעל הגב, — וכל העם הרואים והשומעים מתפלאים מאד, מרבים לספר תהלת הדרשה ותהלת הדורש, מרבים להביע שבחיה אף גומרים עליה את ההלל, לאמר: עוד לא שמעו כאלה, עוד לא ראו מטיף נפלא כמוהו!

גם הנשים בעזרתן, שם על היציע, תשוהחנה תדברנה בה. בן־דוד לקח לב העלמות ביפיו ותארו גם בנעם לקחו וטוב קולו.

— מה נהדר הוא בעמדו על הגב! אמרה אחת העלמות.

— והנה הנהו צעיר לימים.

— והוא עודנו בבחרותו...

— מה תאֻשר בארץ הבתולה אשר תפול לו להבל!

— גם תורה, גם חכמה, גם הדרת פנים, וגם כבוד ועשר...

ומרים שומעת ברברן, ולבבה פחד ורחב.

אמנם כן, הוא שכחה הפעם את כל אשר עבר, שכחה את רגזה וקצפה, שכחה כעסה ותרעומותיה, ותשכח גם את תהלוכותיו עמה בימים האחרונים ואת תלונותיה, ובן־דוד הופיע כעת לנגד עיניה בכל הודו והדרו, ביפיו ויפעתו.

— מדוע לא ישבת בביתך? כעסתה רעותה בעבור הרעימה: — ההיטב חרה לך על בואך הנה?

— אמנם, לך הצדקה! ענתה מרים ודבריה יצאו מן הלב: — קבלי נא תודתי מקרב לב על כי הביאתני למקום הזה... בלתך ישבתי בית... ואמנע מבית אלהים ומנעתי את לבי מכל הענג הרב הזה אשר שבעתי בשעה הזאת...

ותשמע הוה את דבריה ותשמח בלבבה.

— אמנם, ענג רב שבענו בשעה הזאת! אמרה הוה בקול, ותלחש באזני בתה ברממה, לאמר: — ועונג־משנה שבעתי אני על כי שמעת בקולי ותלכי

גם את, למען אשר תתענג בדרשה גם נפשך, — בדרשה אשר הסבה לך יגון וצער בשני הימים האחרונים, טרם נשמעה...

— אַל תזכירי, אמי, ראשונות !...

ובין כה וכה והחזן החל להתפלל „מוסף", אנשים רבים עזבו את בית ה' וילכו למו באשר הלכו, גם היציעות הורקו מעט מעט, ורק האנשים והנשים המתפללים שמה תמיד נשארו עד אשר כלו להתפלל.

— נשארה נא גם אנחנו, אמרה חוה אל מרים בתה: — נחכה עד אשר יצא אביך מן הבית, ונבקש את בן־דוד כי אתנו יאכל גם היום בצהרים, כאשר הסכין מאז בואו הנה.

— לוּ יהיה כדברךְ.

תפלת המוסף באה עד קצה, ומרים לא הסירה עינה מעל המקום אשר עמד בן־דוד עליו, ותרא כי כל ההמון הרב הנאסף בבית התפלה באו עד מקום „הרב", כלם ברכוהו בברכת השבת, וגם הביעו לו תודתם בעד דרשתו הנפלאה אשר לקחה את לבם, — ותשמח מרים בקרבה על כל הכבוד הזה אשר הנחיל.

והנה האנשים יוצאים, ותצאנה גם הנשים וגם חוה ומרים בתוכן.

שם לפני דלת ההיכל בביאה הכו עד אשר יצא גם ישראל מרגלין בשוהתו עם הדקטור „המטיף".

— קבל נא גם את ברכתי הדלה היוצאת מקרב לבי על דבריך הטובים היום הזה, אמרה מרים אל בן־דוד, ותושט לו את ידה.

— הברכה הזאת לא דלה היא, וערכה רב לי מאד ! ענה לה בן־דוד וקולו העיד כי ממקור לבו נבעו דבריו : — אולם בטרם תברכני נפשך, עלי להביע לך, יקרתי, תודה וברכה...

— לי ??

— אמנם כן, לולא ראיתי פניך המאירים בעמדי שם על הגב לעיני כל העדה, כי אז נעתקו מפי מלים ונחלתי הרפה תחת כבוד !... עיניך המפיקות נגה האירו אור חדש בלבי, נתנו תעצומות לניד שפתי, ואך בכחך דברתי את את דברי... אַת נפחת נשמה באפי ותבראי לי גם ניב שפתים... לך היא הדרשה ולך כל הכבוד הזה !

הדברים האלה לא החטיאו המטרה.

— קטנתי מכל ההנופה הזאת ! השיבה מרים אמריה לו בענות חן : — לב אדוני הדקטור אמנם טוב עלי...

— יקר לי מבט־אהבה אחד מעיניך מכל חמודות תבל !

— רב לכם, בָּני ! הפריעו ישראל מרגלין בצחוק : — לא פה המקום לתנות אהבים... הלא אתנו תלך, הדקטור ! אתנו תאכל היום, ועוד תשובו תדברו ככל העולה על רוחכם...

— הנה מפי הוצאת, אישי היקר, מלים ! אנכי ומרים הכינו עד עתה למען בקשהו ללכת אתנו הביתה...

— גם אנכי אבוא ואמלא אחרי דברי אבותי, אמרה מרים ופניה אדמו כמעט־קט: — הן הפעם לי לבקשך כי תשוב לביתנו היום... תחת שני הימים אשר לא ראיתי פניך — ואנכי אשמה...

ישראל הביט בפני בתו כי לא ידע מה בפיה.

— רב לך, המרתי! ענה לה בן־דוד וקולו רועד כמעט: — אַל נא נשובה נדברה בזה... הן אנכי בקשתי כזאת מאת אבותיך היקרים; ואם מנעתי שיחה ממך בימים האחרונים אשלם לך כפלים לעת הזאת... אמרתי כי ביום השבת שוב אשוב — ואשובה...

וישראל לא הבין גם לדבריו אלה, ויהי כלא־שומע.

— קומו ונלכה! אמר בקול.

וילכו ארבעתם.

* * *

— ארהיבה נא עז בנפשי, ואשאל את אדוני: המצאה דרשתי הן גם בעיניך? שאל בן־דוד את ישראל בשבתם על השלחן, בין ארוחה לארוחה: — הן משפטך אתה הרצת יקר לי פי־שנים, וכאשר אנו לעצמנו הנה תגיד נא לי את הות־דעתך כאשר היא מבלי שאת פני, ומבלי אשר תשית בהלקות לי.

— הדרשה היא בעד העם, ובעיניו מצאו דבריך הן מאד, ומה זה תשאל לדעתי? ענהו ישראל אשר לא אבה עתה, שעה אחת אחרי אשר הֻנחל לו כבוד, לדבר אתו בזה ולבקר אחרי דבריו.

— ואם־כן הלא תודה, אדוני, כי היפעה החיצונה תפעל על לב העם, תמשכנו בבהה, ותעש גדולות... אמר בן־הוד ברמזו על וכוחם הראשון, בדבר תוך וקליפה.

— אמנם כן, השיבו ישראל, אשר למרות רצונו נאחז בסבך הַוִּכּוּח עוד עוד הפעם: — היפעה החיצונה היא קליפה נאה, וטובה היא לפני העם — אם גם תוך לה! היא כבוס יין הבא לפני האֹכל, למען עורר תאות האבילה, היא כמיני מְלִיחַ אשר נאכל למען אשר יטעמו להכנו היין והשכר אשר נשתה אחריהם; אבל, מה ליין־שרף אם ארוחה אַין? ומה למליח אם אין שכר?... ההוד והיפעה אמנם נחוצים, כדבריך, בעת הזאת למשוך לב העם להביאו ביתה התפלה, להשמיע באזניו את הדרשה, — למען אשר ילמוד דעת; ואם אך ביפעה אחזתם ומאומה לא הבאתם בידכם בלתה, אכפתם רוח בהפניכם...

— אבל הפעם לא תזרק הקליפה ברמון הזה...

— אם אתם לא תזרקו את תוכו! המליצה היפה, ומדבר הנאוה ישארו תמיד אך קליפות, ואם גם אתן הפעם צדק לדבריך כי הקליפות האלה טובות הן עתה ויפות לשעתן, — אַבל אינן תוך, וכמוהו לא תהיינה לעולם!... הִנה גיפות לנשמת התקונים, — אבל לא הנשמה בעצמה...

— והנה אנחנו לא נִדרש לתקונים עד קצה האחרון, ענהו בן־דוד ויסב פני הובה לענין אחר: — אנחנו לא נרחיק ללכת עד הקצה מזה, הננו הולכים באמצע הדרכים...

— גם המליצה הזאת אבדה ערכה בימים האלה, לה יֵאָמר כעת: פלג־דעה, לאמר כי האנשים המתפארים להלוך באמצע פוסחים הם על שתי הסעיפים גם יחד, רגלם האחת עומדת בתחום ורגלם השניה חוצה לו, המה יחצו את הדעות, ויקחו למו את הקליפה ואת הטפל משתיהן... לא יבקשו למו עקרים ותוך ויסתפקו באכלם לשבע את קליפות הרמון הישן והחדש גם יחד ויזרקו את התוך אשר בשניהם... והנה כאשר לא נצדק אם ננהג קלות־ראש בדברים נכבדי הערך, ככה נִגאל אם בכבד־ראש ובכונה יתרה נעשה דברים קטנים וקלי הערך... כאשר לא נוכל לעשות את התוך לקליפה, ככה לא ניטיב לעשות את הקליפה לתוך...

— דבריך טובים ונכוחים, השיב בן־דוד בחשבו מחשבות גם הוא: — אפס כי בעקרי הדברים אנו מְחלקים: אמנם כן, הקליפה לא תהיה לתוך לעולם, — אולם את אשר תקרא אתה „קליפה", לה „תוך" אֹמַר אני...

— ולו על־פי יחרץ דבר, אמרה הוה בשחוק שפתים, כי נלאתה שמוע את כל דברי הוכוה הזה: — לו את פי שאלתם כי אז הרצתי משפט: כל החקירות האלה הֵנה אך „קליפות" למגרנות אשר על השלחן לפניכם, כי הן הנה התוך... זרקו נא, אדוני, את הקליפה, ואכלו את התוך!...

כל המסובים — וגם ישראל בתוכם — שחקו בכל פה לדבריה אלה, אשר אמנם היו טובים בעתם.

— יפה דרשת, רעיתי! אמר ישראל בצחוק שפתים: — ותלמידים מקשיבים נהיה גם אנחנו...

— ואנכי אשר הדרשה היא אומנותי אהיה מופת לרבים, לשמוע לכל דברי הדורש, אמר בן־דוד ויתן מן האכל אל פיו.

— גם בשניהם היטבת לעשות, אדוני הדקטור! אמרה מרים, אשר שמעה הפעם בשום־לב גם את כל דברי הוכוה: — היטבת לדרוש בבקר והטיבות לעשות כי שמעת הפעם.

— „אומר ועושה!" העיר ישראל בשחוק־שפתים.

ובן־דוד יצא, אחרי אשר כלו לאכול, לשוח את מרים בגן, גלה לפניה את כל לבבו, בקש מאתה סליחה על דרכיו אִתה בימים האחרונים, אף הבינה לדעת כי לא כדרשה הראשונה הדרשות הבאות אחריה, — אם אמנם יהיה לרב בעיר הזאת — וכי גם עינו דאבה מני עבודה זו, אשר הרחיקה אותו מבית הזה ימים שנים, אשר כשתי שנים היו לו...

— לא נשוב לדבר באלה! השיבה מרים אחריה לו: — הימים האלה נפלו ואינם, ואנכי אמנה הסכלתי עשו... הן לא תשוב אתה להעציבני, וגם אנכי לא אשובה לכסלה עוד...

— מה־יקרת, מה־נכבדת, חמדת לבבי! אשובה נא לשמוח באהבתנו, להתעלס באהבים ולשכוח את אשר עבר...

והשמש כבר נטתה לערוב. קויה האחרונים יאדימו פני הפרחים והשושנים אשר בגן, יהדרו תוך המסלות מבין ענפי העצים ויוסיפו הן לעליהם אשר כמו יבריקו הפעם, יהדרו גם לעיני בן־דוד ומרים אשר יתהלכו בתוך המסלות דומם, ולבבם ינוע, ויוסיפו עוד מהשבות למהשבותיהם, יוסיפו דמיונות להגות רוהם, ויוסיפו לעורר רגשותיהם בקרבם...

— מה מאשר אנכי בהברתך הפעם, ידידות נפשי! אמר בן־דוד בהלך נפש: — ידעתי עתה אהבה בכל תענוגיה, — לו יארך הערב הזה לעולמי עד...

ולב מרים סער בקרבה בדברו את דבריו אלה.

ז.

גַּם רַבָּנוּת, גַּם רַבָּנִית.

„יש קונה עולמו בשעה אחת", — ודקטור בן־דוד קנה לו שתי עולמות בדרשה אחת!...

גם ראשי־הקהלה, גם ישראל מרגלין וגם הדקטור בעצמו לא שערו בנפשם מראש את הפעולה העזה אשר תפעל דרשתו על לב השומעים. פה לפה ישבה דבריה והדר מליצותיה יספרו; מן אֱילי־העיר, אלה אשר בכספם יתגאו ובעשרם יתהללו ויִלְמוּ, עד אוכלי להם העצבים, יגיע כפם, מן הדקטורים למיניהם עד העלמים אשר למשכילים יחשבו, עד כל איש ישראל שוכן דביר, — כלם ישבחו יפארו וירוממו את הדרשה, כלם ימלאו פיהם תהלתה ותהלת דורשה, וכלם יענו ויאמרו: אין כדקטור בן־דוד הראוי לעמוד בראש העדה להיות לה לרב, ומטיף ליהודים אשר יתחשבו על דגלה.

הן הכה ראו את תנועותיו: ראוהו מתנודד, גוו ינוע, ירקיע את ידיו ימולל ברגליו, יקרוץ עיניו; שמעו גם את קולו הערב כי ישתנה לרגעים, שמעו מליצות נשגבות ודברים נמרצים, שמעו כי נגידים ידבר, ומפתח שפתיו יביע גדולות, — ויראו, וישמעו, ויתפלאו, ויספרו תהלתו, אף רוממוהו בתוך קהל ועדה, ויתאוו תאוה כי יהיה להם לרב ומטיף...

גם הנשים לא הדלו להללו ולספר שבחו. הנשים אשר למשמע אזניהן ביום השבת ההוא נוספה גם ראות עיניהן, הנשים אשר פניו ותהלוכותיו הפיקו מהן רצון וימתיקו את מתק־שפתיו פי שנים, — הנשים האלה הרבו שיחה על אדותו, הללוהו שבע, אף האיצו באישיהן כי ישתדלו למענו, כי בו תבחר העדה, וכי הוא יאציל מהודו על העיר הזאת.

ובהתאסף ראשי־העדה וראשי־הכנסת ביום הראשון בערב להִוָּעץ על דבר בהירתו, פנו רבים מתושבי העיר אליהם בבקשותיהם, כי לא יתנוהו להלוך מאתם, כי לא יוסיפו בַּקֵּש עוד, כי ה׳ אנה לידם את הדקטור הצעיר הזה, אשר

לקה לב כל בני העיר, וימצא חן בעיני כלם, ואותו שלח ה' לפניהם להנהותם בדרכיו.

וישראל מרגלין שמע — וישמח לבו.

ראשי־הקהלה לא השיבו פני השואלים, ויקחו עמם דברים, ויבואו אל בן־דוד, לאמר:

— הנה נסית במסה וישרו דבריך בעיני העדה, ועתה אם תאבה ושמעת, הֱיֵה נא לנו לרב ומטיף ונכבדנוך.

בן־דוד החליט את הדברים מהם, גם בדבר תנאי העבודה והשכר לא מצאו כל ענין לדון בו, ובעוד יום וידעו כל תושבי עיר דביר כי הרב והדקטור יצחק בן־דוד נתמנה עליהם לרב ומטיף.

ראשי־העדה לא החמיצו את דברי ההתמנות האלה, ויכתבו בספר את כל פרטי התנאים אשר הותנו ביניהם ובין הרב, את הובותיהם ואת זכיותיהם, ראשי העדה ובן־דוד התמו ידיהם, „והכל שריר וקים"!

* * *

והשמועה עשתה לה כנפים, לאמר: הרב והמטיף דקטור בן־דוד יקח לו אשה מבנות העיר הזאת.

אליהם דבר יְגֻנב כי יארש לו את בת „הגביר" נשיא עדתם.

הן מאז בואו הנה, ומה־גם אחרי אשר דרשתו לקחה לבות האנשים והנשים גם יחד, הרבו שיחה גם על דבר התהתנותו.

— הן הוא עודנו בבחרותו, אמרו איש אל אחיו, ואשה אל רעותה: — עודנו רַוָּק, ומי ימנע את בתו ממנו?

ובתולות עיר דביר הרבו שיחה, באין זר בינותן, גם הן על אדות הדבר הזה. הן המרו יפיו וכבודו בלבן, ויפליאו מאד אשר הנערה אשר תפול לו להבל. גם רעותי מרים והברותיה דברו באלה, ומבלי ידען את אשר בינה ובינו השיהו לפי־תֻמן ככל העולה על רוחן.

— הן ייטב בעיני הדקטור הזה מכל שאר הדקטורים, אמרה אחת הבתולות למרים, אשר צמאה לדעת הות־דעת רעותיה: — דקטור־רופא לא ישר בעיני, מלאכת ידו נמבזה, ומנוחה אין לו; גם ביום גם בלילה לא ישקוט במכונו; והנה גם דקטור הוקר־דין נופל הוא ממנו בכבודו, במצבו בתוך העדה, ביקר אשר נִתַּן לו ולרעיתו, וגם במשרה אשר על שכמו...

הדברים האלה נעמו לה עתה מאד אחרי אשר שבה ורהמתהו בימים האחרונים, ואחרי אשר גם נשבעו אהבים שם בגן אבותיה, תחת אחד השיחים.

— והנה שמעתי לאמר כי תמיד כל היום ישב בביתכם, הוסיפה הרעיה לנסות את מרים בחידות, למען תדע את אשר בלבבה: — שמעתי כי תרוו דודים מדי־ערב בגן... וכי אַת המאשרת בבנות דביר אשר לקחת לבו.

פני מרים התאדמו כמְעט.

— הנה ארמו פניך! אות הוא כי אמת בפי...

— הנני בידי אבותי, וכחפץ לבם יעשו...

ואבותיה אלה גם הם התיעצו על צפוניהם.

— מרוע נאחר להביאו ביתנו בפני כל קהל ועדה? אמרה הוה אל ישראל אישה בתא־הסופרים אשר לו: — הן אמנם אירא פן יקדמנו אחר...

וישראל גם הוא גמר בדעתו לשמוע הפעם בקול אשתו: בן־דוד מצא חן בעיניו, אף כי התוכה אתו תמיד.

— „נקרא לנערה ונשאלה את פיה"! היתה תשובתו.

— אנכי ערבנה! אמרה הוה, אשר לב מרים לא נכחד מאתה: — היא תאהבנו, וגם הוא השיב אהבה אל חיקה, ואהבתם תגדל מיום ליום.

ומרים נקראה גם היא לתא־הסופרים.

— אנכי לא אמרה את פיכם, הורי היקרים! היתה מענתה על שאלת ישראל אביה בדבר התונה בבן־דוד: — הנה אם תאמרו אתם לדבק „טוב" אסור למשמעתכם.

ולמען אשר לא ישנו ממנהגי אבותיהם, וגם לצאת ידי חובתם בעיני הבריות, שלחו איש עתי להציע הדבר לפני הדקטור בן־דוד, לאמר כי יהיה השדכן והמתוך בינותם.

— לך והגד לאשר שלחוך הנה כי בכל לבי אאות לדברים אשר אמרת לי בשמם, היו דברי בן־דוד להאיש ההוא: — אנכי אחשוב לי לאשר ולכבוד כי אמנה את בני־ביתם, וכי „הגביר הנכבד והמשכיל" ישראל מרגלין יהיה לי לאב.

— ובדבר הנדה... החל האיש לדבר.

— אל נא תדבר כדברים האלה באזני! נתן עליו „הרב" בקולו: — לא למען הנדה אבחר בבת מרגלין... לא בעד בצע בסף אבוא ביתה ישראל!... לך נא והשיב שואליך דבר, לאמר: בכל לבי ובכל נפשי אומר לדבק הזה „טוב", לא אשאל מאתם דבר, כי אם הסכמתם וברכתם...

האיש שם אצבעות יד ימינו בין שערות ראשו להתגרד בםו, מבט עיניו וכל תמונתו הביעו תמהון, ויבט בפני הדובר בו.

בן־דוד הבין למחשבות נפשו.

— לשכרך לא תדאג! אמר לו בשחוק שפתים: — לא נקפה את שכרך גם אם לא נקצוב סכום הנדה.

ובעצם היום ההוא בא בן־דוד לבית ישראל, וינשק את ידי מרים לעיני אבותיה.

— עתה הנני המאשר בכל הארץ! אמר בקול גדול, ושמחתו נכרה על פניו: — הנה תקותי באזה! משאלות לבי נתנו לי!... הנני מאשר במאשרים!..

— ומאשרה הנני גם אני באהבתך!

— ומאשרים הננו גם אנו! הוסיפו ישראל והוה בלב־שמח: — הֱיֵה נא לנו לבן ונאשר בארץ!...

והשמועה עשתה לה כנפים, — וידעו כל באי שער דביר כי „הרב" בן־דוד יקח לו את מרים בת ישראל מרגלין לו לאשה.

* * *

— עתה תראה היקרו דברי! אמר בן־דוד אל „הותני" אל ישראל, על המשתה אשר עשה בלילה אחרי אשר נכתבו „התנאים", כטוב לבם ביין: — הנה הפעם אכפיל שאלתי: „מה הוא התוך ומה היא הקליפה?"... בדעות ומחשבות עמוקות, אשר „תוך" תאמר להם, לא לקחתי לב העדה כי ישימוני עליהם לרב, ובגלל דעות ומחשבות עמוקות כמעט אבדתי גם את לב בתך אהובתי... ואך היופי והיפעה עמדו לי בשתיהן גם יחד, ביופי וביפעה הייתי לרב, ביופי וביפעה קניתי לי את היקר מנפשי — את בתך את מרים העדינה...

וישראל, אשר גם הוא נתן בכוס עיניו בלילה הזה, והיין הטוב הלהיב גם את נפשו בקרבו, רגז לשמע הדברים האלה, ובקצפו אמר:

— הֲמֵאִתָּה אִוַּכַח? האם מאת בתי תאמר להביא ראיה? — היא עלמה פותה אין־לב!

ובן־דוד שחק מטוב לב, ובשפה רפה ענה ואמר:

— וְכל אנשי תבל כֻּלְּכם רק „עלמה פותה אין־לב" הנה הנם!...

„HARIMMON".

NOWELA

przez

RUBINA A. BRAUDESA.

KRAKÓW.
Nakładem Autora. — Drukiem Józefa Fischera.
1890.

לקט אמרים

ספורים ופרקים מדברי הימים ולקח טוב

הוספה להמליץ גליון 287 ש"ע

הבטחת המו"ל לחותמי המליץ ש"ע.

נאסף ונקבץ

ע"י

המו"ל מה"ע „המליץ".

ס"ט פטרבורג

בדפוס וו. עטטינגער.

שנת תרמ"ט לפ"ק.

Лекетъ Аморимъ

т. е.

Сборникъ Статей.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

Типографія Эттингера, Казначейская ул, д. № 5.

1889.

תוכן הענינים.

פחד בלילות, ספור ראשון מאת יל"ג . . . . מצד 1 עד 6
בעבור נעלים " שני " . . . . 7 — 17
המעורב בדעת " שלישי " . . . . 18 — 50
הקדמה . . . . 51 — 52
מחמד מאת מ"א גינצבורג . . . . 53 — 55
הכליפים . . . . 55 — 57
קארל הגדול . . . . 57 — 60
לודוויג החסיד ובנו . . . . 60 — 62
בית קארל . . . . 62 — 63
אירנולף מלך אשכנז . . . . 63 — 64
איטליא . . . . 64 — 65
לודוויג הנער 65
קארל הראשון 66
מסעי הצלב . . . . 67 — 70
המחלקה הראשונה . . . . 70 — 74
מחלקה ב' . . . . 74 — 75
מחלקה ג' . . . . 75 — 79
מחלקה ד' . . . . 79 — 81
לפני יובל שנים . . . . 81 — 82
מכתב בן יעקב לאדם הכהן . . . . 83 — 84
מכתבי וו. ר"ט לאחיו ל. ר"ט . . . . 84 — 86
מכתב פלוני 86
מסע הד"ר ליליענטהאל . . . . 86 — 87
מכתב הד"ר ל"ט לר"נ ר"ט . . . . 87 — 88
" " " . . . . 88 — 89
על דבר הבגדים . . . . 89 — 92
דובב שפתי ישנים . . . . 92 — 96

ספור ראשון.

פַּחַד בַּלָּיְלָה.

העיר קניפס יושבת על חוף נהר אשר בו אניות יהלכו; יערים סביב לה צומחים כל עצי מבחר, עצים להסקה ועצים לבנין; אגמיה ויאוריה מלאים דגת המים למינה והעמקים והבקעות יעטפו עדרי צאן ובקר; האדמה פוריה ומלאה ברכת ה' וכל צרכי בני האדם נמכרים שטה בזול. על כן פרוח יפרח שם המסחר, יעשה ענף וישא פרי, יעשיר את בעליו ויתן אכל למכביר לדלת העם. טובי העיר עוסקים במסחר בעצים ויבול האדמה וכל אנשי המקום למקטנם ועד גדולם מתפרנסים מהם בריוח ולא בצמצום. על כן בחר גם צדיק אחד במקום הזה, אוה למושב לו, לא לטובתו ולהנאתו חלילה כי אם לשם שמים ולשם מצוה, כדי להציל את אנשי קניפס מן המותרות שגורמים החטא שלא יבואו ח"ו לשכוח את הבורא משמחה ומטוב לב מרב כל; ובכן הוא משתדל בכל עז למחוק ביד רחבה את סאת עשרם ושולח בהם את כל משפחתו, את ניניו ואת נכדיו, למעט חלבם ודמם שלא ישמנו ויבעטו. ואולם תחת הזהב יביא להם נכסי צאן ברזל, קנינים שרירין וקימין שאדם אוכל פרותיהם בעוה"ז והקרן קימת לעוה"ב, והם—האמונה השלמה בו ובנפלאותיו, בצדיקים ובכל מעבדיהם ברב חלומות והבלים והזיות טפלות אחרות שאחינו בני ישראל מטפלים בהם מבחר ימי חייהם ולא ימושו מזרעם ומזרע זרעם לימים רבים ולעתים רחוקות על שִׁלֵּשִׁים ועל רִבֵּעִים.

בעיר הזאת ישבתי לרגלי עסקי בקיץ שנת ה' תרפ"ט ליצירה, והקב"ה זמן אותי לפונדק אחד של איש ירושלמי קדוש וטהור. האיש הזה הורתו ולידתו היתה בקניפס; ולמה נקרא שמו ירושלמי? לפי שכשמתה עליו אשתו הראשונה גמר בלבו לעלות לא"י ולמות שם; וכבר קנה לו בגדי צבעונין וכלי מילת וישם פוזמקאות של משי ברגליו וסדין לבן בראשו וילך. אבל בעיר הקרובה הקרה אלהים לפניו שדוך הגון וייטב בעיניו לשוב לשבת בעיר מולדתו ולראות חיים חדשים עם אשתו החדשה. ובכן שב הירושלמי לעיר קניפס כבראשונה; לא עמדו רגליו על הר הזיתים וגם מנגד לא ראה את הארץ, אבל הסדין הלבן נשאר בראשו ושם הגדול והקדוש „ירושלמי" נקרא על בית מלונו וימשוך אליו כל עוברי

דרך החרדים לשם העיר הקדושה, ו[illegible] באי שער עיר קניפס יסורו ללון אל בית הירושלמי, כמעט אין נגרע.

החדר המיוחד לדירתי בבית האכסניא היה בודד על גג הארות הרחק מגוף בית המלון ומשאר חדרי האורחים. עליה מרוַחת ובה חלונות ארבעה, שנים פתוחים על גג הארות מזה ומזה מימין החדר ומשמאלו ושני חלונות מעבר החדר ממול פניו, משני צדי המעקה אשר אליו יעלו במעלות. והנה מן החוץ לא יכול איש לְהגיע לחלוני החדר בלתי אם יטפס על גג הארות או יעמיד סלם על יד המעקה ויעלה בו. מכלי תשמישי-בית אין בחדר בלתי אם מטה מוצעת, נתונה אל הקיר כנגד פתח החדר, ושלחן ושני ספסלי עץ מְשוחים בששר. אמת כי אל הקיר אשר נֹכח המטה, בתָוך, בין פתח הבית ובין החלון השמאלי היתה קבועה אספקלריא של זכוכית מְלֻטֶשת, אבל לא ידעתי מדוע קבעוה במקום רם ונשא וגבוה מאד קרוב אל התקרה, עד כי אי אפשר היה להסתכל בה בעמדי על הקרקע, ועל כן גם לא שמתי לבי אל כלי התשמיש הזה, הסחתי לבי ממנו לגמרי וכמעט לא ידעתי היותו שמה.

באחד מקצות העיר הזאת נמצא יער קטן צומח עצים נטועים בידי אדם, נחמד למראה וטוב לשוח בו לרוח היום. שדֵרות אלונים רעננים ישיתו צל עב בתוך צהרים וגבעה שפוכה גם היא בידי אדם התנשאה בקצה חֹרש מֵצַל זה; ומעל ראש הגבעה נשקף מרחוק הנהר עוטה ספינות רבות צינות ומירות דוגה, וחף הנהר הימני אשר לצד העיר מכוסה מן הבקר עד הערב המון אדם רב עוסקים במלאכתם, משיטים קורות ושמים אותם דֹברות על הנהר, מזרים ברחת ובמזרה את ערֵמות כל מיני דגן הצבורים על החוף ליבשם ולהביאם אל הרפסודות. כמאה צעדים מן היער נראו חרבות טירה בצורה והיכל עתיק יומין והריסותיו נטושות על פני כל הככר. החֵל אשר הקיפהו בישובו היה עיים ובמות יער, והתעלה אשר מסביבו יבשה ותמלא עפר וכֵפים. מתחת לארמון ההרוס הזה היתה הארץ עשויה ככברה מחלות מחלות מקורות כפות אבנים אשר הלכו לארכה ולרחבה עד מקום לא ידע אנוש.

בחרש מצל זה אהבתי לשוח עד כמה פעמים ביום. אהבתי להסתופף בסתר כפות אזרחיו הרעננים, להשתרע על יֶרק דְשָאיו, לשכב ולחלום בהקיץ. אהבתי לעלות ולשבת על ראש הפסגה להביט על מימי הנהר העצומים והרבים אשר בעלותו על גדותיו בימי האביב והתערבו מימיו במימי היאורים והאגמים אשר מסביבו והיה מראהו כמראה ים גדול ורחב ידים לא תשורנו עין עד קצהו. אהבתי לראות את כבוד ה׳ על המים, להתבונן מן המקום ההוא לפנות ערב אל המראה הנחמד ברדת השמש לקצות השמים ויפרוש אורו על נבכי הנהר ועל ראשי האלונים וכפותיהם הרעננות. ולי מה יקרו אז הרגעים הטובים ההמה, ומה יקר לי עתה זכרונם ופקדונם! אז — בעוד מלאתי כח עלומים את רוח הדמיון, בעוד חושי בי ולב חם בקרבי וכליות יועצות בחיקי, בעוד לא נהפך לבי בקרבי לאבן תחת סבלות החיים, וחזיונות הבחרות והשחרות לא היו להבל וחלומות הנעורים לדברים בטלים ומבֻטלים!!

נפלאת היתה בעיני תמיד כי בבֹאי לשוח ביער יומם פגש פגשתי לפעמים באנשים מן העיר עוברים והולכים לתֻמם, אבל לפנות ערב לעת צאת היוצאים לשוח, כשיפוח היום ונסו הצללים, לא ראיתי מעודי רגל אדם בסביבות היער. זאֹמר אל לבי אך אין לב אנשי המקום אל יפעת הטבע והדר גאונו אשר יגָלה ביער חמד זה בארץ ובשמים בין הערבַים, כי נער אנכי אז, עול ימים הולך בתֻמו ומביט לארץ ולדרים עליה בעינים טהורות מראות רע; תבלית בני האדם לא ידעתי ועקשות רוחם ועקמומית שבלבם לא דמיתי ולא עלו על לבי. —

ויהי היום ואנכי מטייל ביער כפעם בפעם לעת ערב לעת צאת הכוכבים, ואהיה מתהלך כה וכה ומלקט עשבים ופרחים להתבונן בהם בינה ולהתחקות על שרשיהם ועל תכונתם, ויהי כהפנותי שכמי וארא כמראה שני אנשים נצבים פתח היער ומתגנבים להשגיח אלי מאחורי אחד השיחים. דמיתי אך מקרה הוא ולא שמתי לבי אליהם ואשקוד על דרכי הלאה לראות בעשבים וללקוט צמחים עד בואי אל פתח אחת המערות הנשַמות. שמה ישבתי על גרם מעלות המדרגה אשר דרך בה ירדו אל המערה בהיות ההיכל על תלו, ואהיה מתבונן בצמחים אשר לקטתי ואשב תפוש במזמות לבי עד בוא השמש.

ויהי השמש באה ועלטה היתה ואשוב ללכת לבית מלוני והנה בעל המלון לקראתי במוצא היער. כראותו אותי ויחרד חרדה גדולה עד מאד ויספוק את כפיו ויקרא: האף אמת נכון הדבר, כי מתהלך אתה ב נ ש ף ביער בעתותי לילה?

— מדי ערב בערבו, אנכי יוצא לשוח ביער חמד זה, עניתי בתֻם לבבי.

— ולא תירא מ פ ח ד ל י ל ה? ורעה אליך לא תאֻנה?

— עד כה ברוך השם לא מצאני רע. ולמה זה החרד עלי את החרדה הגדולה הזאת? האם מערת פריצים ביער הזה?

— עוד רע ומר מזה, ענני בכבד ראש. הראית את החרבות השוממות בלב היער? הידעת מה הנה?

— ראיתי וידעתי כי שרידי ארמון עתיק הן אשר נחרב מרֹב ימים ונעשה גלים נצים, וכפי שהוגד לי ישב בו לפנים השר ב ע נ י נ ס ע ן ונחרב ההיכל בעת אשר פשטו הצרפתים על ארצנו.

— את זאת לא ידעתי, אבל ידעתי כי בחֹרי החרבות השוממות ובמחלות העפר יקננו שדים ומזיקים! — החליט הירושלמי כדבר שאינו מוטל בספק.

— שדים ומזיקים? — פסקתי את דבריו בשחוק — זקן, האם יצאת מדעתך?

— אנכי לא יצאתי מדעתי אבל אתה עוד לא באת לכלל דעת. הטרם תדע כי בכל שנה ושנה ביום מיתתו של רשב"י, הצדיק ברוך הוא רוכב על סוסה לבנה ויוצא ביער הזה ומורה בחצים כדי להמית את הסט"א?

— הראית בעיניך את הסט"א המומת? — הוספתי לשחוק ולהתל.

— במופלא ממך אל תהתל, יסרני הירושלמי בפנים זועפים. שאל את פי כל אנשי העיר ויגידו לך, כי שם הרגיעה לילית ונקבצו הרוחות הרעות אשה רעותה.

— האף אמנם תאמין גם אתה כאחד הפתאים בדברי חלומות והבלים אלה?

עמדתי אני על דעתי בקשיות ערף; ראה שערות ראשך הלבנות וַהֲכָם, ואַשר בדרך בינה.

— אל תתחכם הרבה, עול ימים, עָנָוִי הוא בשפתים דולקים ולב רע, למה תשומם. שמעה לעצתי ומנע רגלך מנתיבתך זאת פן יקראך אסון כאשר קרה את אחד המתחכמים זה שנים רבות.

— מי הוא זה ואי זה הוא ומה האסון אשר קרהו ? ספרה נא לי!

— בהיותי בדרך לארץ הקדושה — החל הירושלמי לספר במעט גאוה וגדל לבב — באו הלום שני אנשים סוחרים מארץ אַנגליא ויתהלכו ביער לרוח היום ואחד מהם תקע כף לרעהו ויערוב ערְבה כי יבוא במחלות העפר ונקה. ויהי ברדתו ויוציאוהו מפרפר בין החיים ובין המות.

— מי זה לא ידע כי בנקיקי הסלעים וערמות העפר כלואות רוחות רעות ומְעֻפָּשׁות אשר יוכלו לחבל בני אדם; אבל אנכי אינני יורד אל מחלות העפר.

— כי אז תצאנה הרוחות הרעות לרדוף אחריך ולצוד את נפשך.

— אבל בצאת הרוחות הרעות ממסגרן הלא תהפכנה ותהיינה לרוחות טובות.

הירושלמי שם עיניו בי כאיש שומע ולא יוכל להבין.

— אבל מי הגיד לך, שאלתיו, כי מתהלך אני ביער לעת כזאת ?

— מי הגיד לי ? כל העיר הֹמָה עליך ושני אנשים מגרי בית מלוני רִגלו אותך ויתחקו על שרשי רגליך.

מדי דברי בו הקרבנו לבוא לבית המלון וארא והִנה עדת חסידים נקהלו ועמוד מסביב שני אנשים הנדברים בם. ואשמע מרחוק את דבריהם.

— בעינינו ראינו אותו — אמרו שני האנשים העומדים בתוֶך — מלקט עשבים ויורד אל אחת המערות.

— מכשף הוא, החליט אחד העומדים.

— לא, א פ י ק ו ר ו ס פ ש ו ט הוא — אמר אחד מראשי המדברים — אשר איננו מאמין במזיקין.

— אך אין אלהים לנגד עיניו! קראו כל הנצבים.

— איעצך, אמר אלי הירושלמי בחשאי, לעכט ארחך דרך החצר הפנימית ולבלי פגוע כעת באנשים מרי נפש האלה.

— האם אירא מהם ומהמונם ? עניתיו באמוץ הלב. ופתאם שמעתי קול קורא מתוך החבורה:

— הנהו בא! נקומה נא עליו ונכנו נפש.

לדברים האלה פסק חוכא מפומי. האנשים האלה משמרים הבלי שוא הם, אמרתי אני בלבבי, ידעתי כי לא יבצר מהם מאומה לעשות נבלה. ומה אעשה אם באמת יקומו כיום עלי כלם לכלות חמתם וסכלותם בי, האם אעצור כח אני האחד לעמוד כנגדם?

— לא, לא, יעץ האחר, ידנו אל תהי בו, המזיקין בעצמם יפגעו בו, כי מי היה לו משא ומתן עמהם ונקה ?

הדברים האחרונים הניחו כמעט את רוחי, ובכל זאת נועצתי לשמוע לעצת בעל המלון לבלי פגוע בחרשי משחית אלה ואסב פני דרך שער החצר לעלות לעליָתִי. מדי עָברי שמעתי מאחרי קול גדול: אפיקורוס, אפיקורוס, ימח שמו וזכרו!

— שמע נא הירושלמי, אמר אחד מן האורחים, אם לא תגרש ביום המחרת את האפיקורוס הזה כלה מבית מלונך אז אני ורעי העומדים לפניך נעזוב את ביתך ונלכה לנור באשר נגורה.

סַבּוֹתי ואעל לַחֲדַר־מְקֵרָתִי ,ולבי מלא בזיון וקצף על הצדיקים הרמאים המורים בקשת להמית את הסט"א, ועל החסידים ההולכים אחריהם כיונים פותות אין לב ונכונים לִזבוח זבחי אדם לשעירים אשר הם זונים אחריהם. סגרתי את דלת חדרי בעדי ונעלתי, כי אמרתי פן יהרסו המשֻגעים ההם אלי. כשבתי כשעה אחת וארא כי אין איש מפריע את שלומי בבית, פשטתי את בגדי, הסבותי על המטה חציי שוכב וחציי יושב, הגשתי למראשותי אחד הכסאות, העמדתי עליו נר דולק ואקח מִמלתחתי מן הבא בידי ספר לקרוא בו למען הסיח דעתי מן השיחה הטפלה עם בעל המלון ומפגיעהי הרעה בחסידים המהבילים. וכאלו היתה יד המקרה בקושרים עם בני המלון עלה בידי הספר „נ ש מ ת ח י י ם" לר' מנשה בן ישראל, אשר נודע לכל כי הוא קובע מסמרות באמונת השדים והגלגולים. בתחלה היה עם לבבי להניח הספר הזה ולהמיר אותו באַחר, אבל רוח מבינתי צחק בקרבי לאמר: האף אמנם ירא אתה מפני שיחת אנשי רוח? בשתי וגם נכלמתי בעיני ואחזק את לבי ואקרא בספר עד אשר נרדמתי ואישן.

אני ישן והנה אצבעות ידי אדם מתנקשות על חלון חדרי ומשמיעות קול גדול ולא יסף. החלותי להִנָער מעט מעט ורעיוני על משכבי סליקו: מי זה הוא ואי זה הוא אשר ידפוק לעת כזאת בחלון חדרי, ואני דבר אין לי עם אדם ויבוא אלי בחצי הלילה? ובעוד רגע גדל פחדי הרבה יתר מאד בשמעי את קול האצבעות מתופפות על כ ל חלונות חדרי פעם אחת ובזכרי כי לא יוכל איש להגיע עד החלונות בלתי אם יעלה בסֻלָמות או יטפס על הגגות. ובעודני מתנמנם נים ולא נים שמעתי פתאם קרוב למטתי קול רעש קטן כקול צְעָדָה, בקול שעטת כף רגל אדם בנעלים בלים מטֻלאים. פקחתי את עיני פתאם ואימת מות נפלו עלי! כי דמות כמראה אדם עוטה לבנים ראיתי לנגד עיני, שער ראשו פרוע ועומד כדרבונות וכמשמרות נטועים, עיניו קמו בחוריהן ופניו מלאים אימה ומפיקים זוָעה. למראה הנורא הזה גבר הפחד על כל חושי בי ויהדך את שכלי תחתיו. „אויה לי כי נדמיתי!" קראתי בקול כאוב מארץ ואמהר להכנס אל תחת המכסה ולהליט פני באדרתי, כי דמיתי כי בזה ירוח לי ויסור פחדי מעלי.

רגעים אחדים שכבתי משומם תחת אדרתי וראשי נמלא דם ומצחי רסיסי זעה. קול לבי דופק נשמע כהולם פעם ועל רֵיאָתי הושמו חתולים ואסורים ולא יכלתי השב רוחי. האף אמנם, אמרתי בלבי, יש רגלים לדעת בעל „נ ש מ ת ח י י ם" כי יש לרוחות ומזיקין מהלכים בארץ? האף אמנם צָדַק בעל מלוני והרוחות הרעות עזבו את רבצם ויבואו להתעלל בי ולהנקם ממני את חסרון

אמונתי בם? או אולי — שב רוח השפק להתחכם בקרבי — בעל המלון ואחוזת מרעיו מסתוללים ומצחקים בי ליָראני ולהביא מרך בלבבי? ומה אֵבוש מחר להרים פני אליהם בעת אשר יביטו יראו בי! — מדי התרוצצו המחשבות המתהפכות האלה בקרבי החל רוחי לשוב מעט מעט לנִדְנוֹ וָאַט אזני לשמוע את הנעשה מאדרתי וחוצה, והנה חדלו הקולות והאצבעות המתופפות. אין קול ואין קשב! אז מצאתי את ידַי ואחל לבלע מעט מעט את המסכה הנסוכה על פני. הֱעפתי עיני בחדרי סביב וארא... והנה הנר אשר העליתי על הכסא למראשותי בשכבי על מטתי עודנו דולק; הס׳ „נשמת חיים" אשר החזקתי בידי לקרוא בו נשמט מיָדי מדֵי נרדמתי ויחליק ממטתי ויפול ארצה — הוא הקול אשר שמעתי כקול צעדה סמוך למטתי. חזקתי ואִמצתי את לבבי ואשא עינַי לראות מי הוא סמל הקנאה הנצב לנכח עיני, ואביט ואשתומם וארֹך ואשחק.... הפנים פנַי והתמונה הנצבת לנגדי תמונתי היא הנשקפה בתוך האספקלריא התלויה על הקיר לנכח מטתי. ואני לא שמתי לבי אז כי הלבָנים אשר התמונה עוטָה היא כֻּתָּנתי אשר לבשתי, והשערות הפרועות הנה שערותי אשר פרָעום הכסתות, ופני נהפכו לצלם בלהות מפחד לבי אשר פחדתי. ואחרי אשר נפתרו לי כל החידות האלה בדרך פשוט מאד וארא כי לשוא פחדתי פחד, מצאתי את לבבי לקום מעל מטתי וללכת החוצה לדעת מי הוא הדופק על חלונות חדרי. והנה צחוק עשה לי אלהים! כל השומע יצחק! בעת אשר נרדמתי היה ברד חזק ואבני הברד המה תופפו על חלוני חדרי, ובקומי מצאתי עוד על פני המעקה מסביב מן הברד, בטרם נמַס, כה וכה על רצפת המעקה מסביב. שחקתי בתם לבבי על מוראי ועל פחדי, לא היה פחד; ואומר בלבי: אך זה תוצאות כל פחד אשר הבל יסודו. האלהים עשה את העולם ישר וחק וזמן נתן לכל צבאם, לא ישַׁנו את תפקידם ולא יעבטון ארחותם. מי אשר נגע דעת אלהִים בלבבו תמים יהיה עם ה׳ אלהיו, לא ינחֵש ולא יעונן, לא יירא מפחד לילה ומאימים באפל יהלכו; ודרך תועי רוח כאפלה, סביב יבעתום בלהות וחתחתים, ומעשים-בכל-יום יחשבו להם כענקים והם יקראו להם א י מ י ם.

ואשוב ואעל על מטתי ואישן שנית כל הלילה, שנת ענג, שנת כל התמימים והישרים בלבותם.

ואת אשר עשו לי החסידים אח"כ, ואיך השתדלו בכל יכלתם להראות לי כי יש מזיקין ורוחות רעות בארץ — אותה אולי אספר לך קוראי יקירי בפעם האחרת, בהעביר אלהים רוח הטומאה מן הארץ ואימתה לא תבעתנו עוד.

ספור שני.

בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם.

הֲמֹנִים הֲמֹנִים לבית הכנסת, כי חזן יתפלל בבית הכנסת!

ימים רבים לבלטרימנץ ללא חזן אמת יפה קול ומטיב נגן. אחד היה ר' גרונם אשר הרנין לב שומעיו בנגונו וירעיש העולם בשאגתו. סֻלם היה מֻצב בגרונו וקולות אלהים עולים ויורדים בו, מקול ענות גבורה חזק מאד עד קול ענות חלושה ודממה דקה מן הדקה. והיה כאשר ירים ר' גרונם את בהן ידו הימנית ויתקעהו בפיקה שבגרונו וירעם בקול גאונו והאופנים ברעש גדול מתנשאים והתרועות והשברים יוצאים צנופים ודחופים, אז שומעיו יאמרו לו: „קול רעם בגלגל"! וכי ישפיל שאגתו עם ארבות ידיו והיה קולו כקול יונה מנהמת, צַפְצָפָה שָׁמוֹ, ושמע השומע ואמר: „עוף השמים יוליך את הקול"!

כל ישראל יש להם חלק בחזנות ולכל אחד ואחד אם רב ואם מעט נטיה טבעית וכשרון לזמרה ונגינה. כהרבה תכונות אחרות שבני ישראל מצוינין בהן נקבעה גם התכונה הזאת בנפשם בימי צר ומצוק, לרגלי הקֹרות אשר העיקו עליהם כקורות בית הבד. צא ולמד מפני מה בני ישראל מְברכין מאה ברכות בכל יום ומתפללין יותר משאר בני אדם? מפני שכיון שראו יד האומות הולכת ומתגברת וידם הולכת ומתמוטטת וראו ההיכל חָרֵב ולאומה אין תקומה מפני הצר הצורר, הסיחו דעתם מהיכל האבנים ההרוס ויעזבו את אבניו ואת עפרו וינצלו את קדושתו וישאוה בלבם בכל המקומות אשר באו שם ובכל הגוים אשר נפוצו בהם. ובכן בנה כל אחד ואחד מישראל במה בעצמו ומקדש מעט בבתי נפשו, שמה לא יבאו זרים ולא יעדו עליו פריצים וחללוהו, ובאשר יבא שם הוא נושא את מקדשו אתו—וזו כחו לאלהו! ומפני מה בני ישראל אוהבים זמרה ורצין [לבית הכנסת לשמוע קול חזן ומשוררים יותר משאר בני אדם? מפני שכשם שעשו להיכלם כך עשו לשירות ההיכל ולזמירות ישראל. מיום שנשתתקו הלוים בדוכנם ונדַמו שירות ההיכל ונתקו המיתרים על הכנורות ונתלו הכנורות על הערבים מיום אשר „שאֵלונו שובינו דברי שיר על אדמת נכר", למן היום ההוא שמנו את שירותינו בלועינו ונתקעם עמֹק עמֹק בגרוננו לבלי ישמעו מעל לגבול ישראל, וככה חדרו ונקבעו השיר והזמרה בנפשם ובאו להלבם ודמם; ועל כן כל אחד

ואחד מישראל יש לו חלק בחזנות ואם אין כחו בפיו לנגן מאליו אזנו עשויה כאפרכסת לשמוע קול חזן משורר בבית הכנסת; והיה כנגן המנגן ותהי עליו רוח ה'.

אין לאיש ישראל בעולמו אלא ד' אמות של בית הכנסת. במקום צר זה ימצא בן האשה הישראלית את כל צרכי החיים ותענוגות בני האדם אשר יבקשו וימצאו בני עם אחר על ארץ רבה. למיום ידע הנער קרוא אבי ואמי עד שמעו שם „אבי זקני" מפי יוצאי חלציו בני שלֵשים ובני רבֵעים — חצר בית הכנסת הוא המקום היחיד הממציא לו כל צרכיו וכל חפציו. בחצר הקטורה ההוא ישחק הילד „בסוסים" באחזו בכנף בגד חברו או בציצית הכנף וינשא על כנפי רוח, מדלג על ערֵמת הזבל ומקפץ בבצאת מי שופכין, הלך ודלג וקצה חלוקו סרוח לו מאחוריו כזנב מבעד לחריץ מכנסיו הפתוחים לכל עת מצוא, בין לעת שנצרך הוא לנקביו או שנצרך להם רבו כדי להכותו שוט על ירך. בחצר ההיא יתגדל ויתחנך בן האיש הישראלי וילמד את כל תורתו: שם במרחץ אשר בחצר בית הכנסת ירחץ בשרו ובמקוה אשר שמה יטבול; בבית-מחראות הקהל ינַקה את עצמו ובצנורות המים המקלחין שם ירחץ את ידיו לברך ברכת „אשר יצר". על ערֵמת האשפה הצבורה בטבור חצר בית הכנסת יעמוד החתן תחת החֻפָּה ויקדש לו כדת משה וישראל את בת זוגו המיועדת לו מ' יום קודם יצירתו; שמה יְלַמֵּד האב המטַפֵּל את ידיו לקרָב בצאתו לטרוף בדי גורותיו ולהִלָּחם על נפשו ונפשות בני ביתו, ושמה יובא, אם יזכה לכך, כשך חמת המלחמה והוא יבא שלום וינוח על משכבו מנוחת עולמים. בית הכנסת הוא בית האסֵף וחדר העצרה ליום מועד ומקרא העדה. בית הכנסת הוא התיאטרון אשר אליו ינהרו העם ביום מועד ושבת לשמוע מנגינות חזן נוסע עם להקת משורריו. בית הכנסת הוא הכלוב ובית המרזח, שמה יכינו סעודות המצוה ביום סיום והתחלה, ביום חג כל חברה וחברה. בית הכנסת הוא הזירה אשר בה נכנסין האַטליטין, הם טובי העיר ותקיפי הקהלה, להתגושש ולהאבק ברדפם אחרי כבודם כָּבוד, כבוד המקום אשר שם יֵשבו לפני האלהים, כבוד עליָתם לתורה מוקדם או מאוחר, כבוד קריאתם פסוק „באתה הראית" ופתיחת הארון וכדומה. — אין לו לישראל בעולמו אלא ד' אמות של בית הכנסת!

אמת כי בימים האחרונים נתקלקלו הדורות ונתמעטה הדמות. עתה ילחכו הקהל מפינכי ההשכלה המדומה כלחוך השור וילמדו אל דרך הגוים אשר סביבותיהם לעשות כמקולקלים שבהם. עתה התיאטראות והקרקסאות מלאים כילק בני אברהם יצחק ויעקב אשר אמרו נואש לקניגיא של לויתן ולא יוסיפו לחמוד להביטו; חבורות חבורות יטַיְלו בגנות ופרדסין לראות בבנות הארץ המתוללות בכרמים, יסתכלו ב ק נ ק ן ובמה שיש בו וישמעו קול באשה ערוה וענבים מפי בנות הערלים; חבורות יאחרו בנשף בבתי הכלוב המלאים משחקים ומשחקות, אשר אנשים ונשים יושבים שם בערבוביא, ומשחקים בקלפים ובקוביא, וימהרו משם לבתי המחול אשר הבאים שמה שמים כלי גבר על אשה ושמלת אשה על גבר ומתחפשים באֵפר ובמסוה עד דלא ידעי בין ארור המן לארורה

זרש. אוי לדור שכך עלתה בימיו! כי מן העת ההיא גלה כבוד מבתי כנסיות ובתי מדרשים; בחצרות בית הכנסת יעלו עשבים מאין עובר ושב, ובין כותלי בית המדרש בת קול יוצאת ומנהמת כיונה: אוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם!

ואולם בימים הראשונים ובשנים קדמוניות בטרם פשתה הנגע בקירות בית ישראל לא היו ימים טובים לישראל בבלטרימנץ כימים הטובים אשר היה ר' גרונם עובר בהם לפני התיבה. בית הכנסת היה מלא מפה לפה פעם בפעם וכל קהל ישראל עומד ופיו פתוח ורירו נוטף מרוב מתיקות והתפעלות הנפש. גם משאר בתי התפלות הגדולים עם הקטנים נהרו העם לשמוע איזה נגון נתחדש היום בבית הכנסת. הזריזין היו מקדימין להתפלל כותיקין וסעדו לבם אחר יעבורו בכך רב וימהרו להקדים לבוא אל הרנה ואל התפלה אשר ר' גרונם נושא בעדם, לבלתי ידח מהם נדח ולבלי יפול מנגוניו צרור ארצה. שם שמעו שיר וזמרה כנפשם שבעם וגם שמו בכליהם, כי בצאתם למדו לנגן אחרי ר' גרונם את נגוניו איש כאשר יוכל, החנוני בחנותו והעגלון על סוסו, הסנדלר על סדני והחַיָט על שלחנו.

ומשמת ר' גרונם ערבה כל שמחה בבלטרימנץ וקדרו המאורות. כי כמות כל אדם מבני אומנתו מת גם ר' גרונם בחצי ימיו. לא מיתה דחופה ולא מיתה חטופה כי אם מיתת כל אדם כמותו, חֲצִיָה מחמת לקוי הרֵיאָה וחציה — מחמת רעב. וזה הדבר אשר מת ר' גרונם בשני מיני מיתות: ראשי עדת ישראל בבלטרימנץ אשר נפש ר' גרונם וסגולתו הנפלאה יקרו בעיניהם יָראו פן יאכל ר' גרונם לשבעה ויאבד לב מתנה אשר חננו ה' ופן ישמן ויעשה פימה עלי כסל ואז יֵעָשה גם קולו גס ועב, על כן נתנו לו פרנסתו רק בצמצום ולא בריוח, בצער ולא בנחת; כי שלשת השקלים אשר שקלו לו מדי שבת בשבתו מקופת הקהל לא הספיקו רק להאכיל את ח צ י בשרו ובשר נפשות ביתו; ולא עמדו לו לר' גרונם להצילו ואת כל ביתו מחֹסר וכפן גם עשרה הנערים השובבים אשר היו באים לביתו לקחת לקח מפיו; ושתי האומניות הנקיות, החזנות והמלמדות, גם יחד לא נתנו לר' גרונם לחם לשבעה. אמת כי חפץ פרנסי הקהל הצליח בידם; ר' גרונם לא שמן ולא עשה פימה עלי כסל כי אם להפך, בשרו כָּחַש משמן ושֻׁפּוּ עצמותיו; גם קולו לא נעשה עב וגם כי להפך, שח ושפל מזמן לזמן ומשנה לשנה, ובאחת השנים בכלות הימים הנוראים ממחרת יום הכפורים אחרי אשר שִׂמַח ר' גרונם אלהים ואנשים בתפלותיו ובזמירותיו הרגיש פתאם כאֵב חזק בגרונו ויחל — להקיא דם; ולא הועילו העלוקות אשר הושיב לו על צוארו רפאל האומן המקיז דם ולא חתולי הזבוב אשר באספמיא אשר הדביק לו מתחת לזרועותיו על צלעותיו. ר' גרונם הלך ודל ומחלתו הלכה הלוך וגבר מיום ליום ומחדש לחדש. הרופא אשר בא לראותו אמר כי לקה בריאה וכי מחלתו אנושה ואין לו תקוה להֵרָפא בלתי אם ילך למעינות הרפואה אשר במדינות הים. אבל גם מן החזנות גם מן המלמדות לא עשה ר' גרונם יתְרה די הוצאת הדרך הרחוקה, וראשי העדה הסתפקו בגמלם חסד עמו לתת לו כל ימי החֹרף

משנה שכרו לבל יחסר לו לחמו, הצר, אחרי אשר מחלתו קפחה את פרנסתו האחרת ולא נתנה לו לעסוק עם תלמידיו. ולבסוף, מה יעשה ר' גרונם במדינת הים? המבלי אין קברים בבלטרימנץ ילך למות במקום שאין מכירין אותו ואת פָּרָשת גדולתו, ובבוא יומו גם קבור לא יקברוהו לפי ערכו וכבודו. ובאמת כן היה הדבר; כאשר שבק ר' גרונם חיים לכל חי, בראשית ימי האביב בשנה ההיא, קברוהו בני עדתו בכבוד גדול, ככבוד אשר לא היה נעשה לו במדינת הים, והרב הספידו כהלכה וספר בשבחו והמליץ עליו את הכתוב „רוממות אל בגרונם". האם אין די לך בזה ר' גרונם נעים זמירות בלטרימנץ? האם עשה נעשה לך יקר וגדולה כזה לו עזבת עיר מושבך ותלך למות על אדמת נכר בתוך עם אשר לא יָדָעְךָ?

ר' גרונם מת בדמי ימיו ואשתו וילדיו נושאים חרפת רעב, אבל זכרו וזכר נגינותיו חיים וקימים בקרב בני ישראל בבלטרימנץ. עוד עד היום ילדים וילדות בשחקם „בסוסים" ברחֹבות העיר דוהרים ורוקדים בנגון „קדוש קדוש קדוש" אשר היה שר ר' גרונם; עוד עד היום גדליה החַיָט הקִטֵעַ באַמצו את הכפתורים במכנסים אל עבר פניהם ינגן בקול מתוק ועָרֵב את נגון הפיוט „בריתך בתחנונים" אשר היה מנגן ר' גרונם; עוזר המלמד בהכותו את צעירי הצאן אחור יספור להם את מכותיו בנגון „קול מבשר מבשר ואומר" ששמע מפי ר' גרונם בשעת חבוט ערבה; ירחמיאל החנוני אשר פשט את הרגל ונעלם מעיני העדה בשמיטת כספים בדרך בברחו מפני נושיו שמְעוהו מפַפֵּחַ את צערו בנגון „ברח דודי" אשר חִדֵש ר' גרונם בחג הפסח האחרון. גם על המיניקות ועל השפחות שפך ר' גרונם את רוחו, וביַשְנָן את ילדי בעלות בתיהן תצלינה אזנינו לזמרת „שושנת יעקב" או „היום תאמצנו"; גם „הילני" הגויה הבאה ביום השבת להסיק התנורים ולהיטיב את הנרות גם היא יודעת פרק בשיר מזמרותיו של המנוח, וביום השבת בפתחה בשיר פיה בטלטלה את החמין ידמה לנו כי נפתחו שערי גן עדן וריח שדה אשר ברכו ה' נודף בכל נאות יעקב ושפתותיו של ר' גרונם דובבות בקבר.

ואולם כשם שהריח הנודף מקדרות החמין לא ימַלֵא את הבטן החסרה, כך לא מלאו שריקות עדרים אלה את האזן אשר זכתה לשמוע את הנגונים יוצאים מפי ר' גרונם, בנעימותם וצביונם. ימים על שנה עברו, חגים ינקופו ומקום ר' גרונם עודנו יִפָּקֵד. בימים הנוראים ובימי החג נמנה לרדת לפני התיבה בביהכ"נ הגדול — ר' ברוך המנַקֵר. ר' ברוך זה היה זקן אם כי לא רגיל; זקנו היה מגודל אבל פרקו בשיר לא היה נאה; בבדיקת הריאה היה מדקדק כחוט השערה אבל בקריאתו עברית לא היה מדקדק כל צרכו. ובכל זאת עברו שנים רבות ואין איש מראשי העדה שם על לב לבקש להם חזן אחר תחת ר' ברוך, כי היה ר' ברוך ירא אלהים מרבים — ושני בשני להרב. בראשית הִמָנות המנקר במקום ר' גרונם היה העם כמתאוננים, וביחוד רגזו והתגעשו החיטים ומשמשיהם; ובשבת פ' לך, שבת קבועה לחברת חייטים, באו בהמון רב לבית הכנסת ועכבו את הקריאה והעמידו קול זְוָעות, כי זכרו

את מחמדיהם בימי קדם, בעת אשר היה ר׳ גרונם מתפלל בשבת זאת בביהכ״נ הגדול לכבודם ולכבוד חברתם. אבל פרנסי הדור והרב בראשם ידעו בפעם ההיא להשיאם לדבר אחר ולדחותם בקש; ובכן נמשך הדבר לארך ימים ובין כך באה דאגת הפרנסה ותטרידם, וכמעט נשתקע הדבר ונשכח מלבם, לולא בא לפתע פתאם מקרה אחד אשר לא קִוָה לו איש ולא יִחל לו בן אדם — ויעורר נשכחות וַיָטֶל בצנצנת המים, סער גדול עד לב השמים.

המקרה הגדול ההוא היה, כי ליום השבת נחמו דשנת תרר״ם—לא ידענו באיזה אלף—בא לבלטרימנץ חזן נוסע מעיר דלהינוב, הוא וקהל עוזריו אתו, וישבות שם.

החזן אשר בא לשבות בעיר בלטרימנץ היה מפורסם בעירו ושמו הלך לפניו למרחקים. אמת כי לא כשם אשר הניח אחריו ר׳ גרונם בבלטרימנץ, כי לא כל הרוצה לטול שם גדול כר׳ גרונם יבא ויטול, והחזן הנוסע הזה היה צעיר לימים—להבדיל בין חיים למתים—מר׳ גרונם ז״ל, אף שונה ממנו בזה—כי התיחש על בני הנעורים, בני הדור החדש.

באמרנו כי החזן האורח התחשב על בני הדור החדש אל נא יעלה על לבב הקורא לחשוב כי נטה החזן אחרי בני דור פרוץ זה בלשונו, במלבושיו או במעשיו וַיִשט ח״ו מאחרי מנהגי אבותינו הקדמונים. הס מלהזכיר! לא מניה ולא דכותיה! היהיה כזאת בין חזני ישראל? אפס כי בשתים אלה נדמה החזן אל בני הדור החדש: האחת, כי נקרא לא בשם „יחזקאל״ אשר קרא לו המוהל בשעה שהכניסו לבריתו של אברהם אבינו, כי אם בשם אשר קרא לו סופר הקהל בשעה שהכניסו לספר הפקודים—הוא שם משפחתו „סאָלאָווייציג״; והדבר השני שבו היה חזן דנן מצוין מחזני הדור הישן הוא—שהיה יודע לקרוא נגונים כתובים מעל הספר לפניו. והנה לדבר השני לא שמו בני ישראל את לבם כלל, לפי שהתקיעות המרוקמות על היריעה לא נתנו לקרוא לכל אדם ואין בהם משום הכמה יונית; וכדי שלא יהיה מכשול ועון גם בדבר הראשון השכילו להוסיף על שם המשפחה שלו את מלת המין „דער״ וקראו לו „דער סאָלאָווייציק״, כלו׳ „הזמיר הקטן״ או בלי אותיות המקטינות „דער סאָלאָוויי״ — הזמיר; ועי״ז הסבו את שם המשפחה שיש בו משום חקות הגוים, לשם הכנוי שאין בו משום חקותיהם, ונהגו בו להקל.

לאחינו בני ישראל סגולה מיוחדת לקרוא לאשר יקראו שמות וכנויים מתאימים לטבע הנפשות או המושגים מתחלת בריאתם. אולי מורשה היא בידם מאביהם אדם הראשון שידע לקרוא שמות לכל נפש חיה ולכון לדעת קונו. גם שם „הזמיר״ אשר קראו בני עדתו לר׳ יחזקאל נאה לו והוא נאה לשמו, כי כזמיר גם הוא יפה קול ומטיב נגן, וצנפות כדור בגרונו כאשר בגרון הזמיר; וגם הוא יֵחבא כל ימי החרף במקום מושבו בסתר קנו ובהגיע ימי האביב והחם יתעורר, ופֵרש מוטות כנפיו כזמיר לשוט בארץ ולשורר.

ויהי בהשמע בבלטרימנץ בערב שבת נחמו תרר״ם כי „הזמיר״ הגיע וכי ביום המהרת יתפלל בביהכ״נ ותֵהם כל העיר עליו. בכל המנינים ובכל בתי

התפלות השכימו להתפלל עם הנץ החמה והקדימו לסלק התריסין מן התנורים ולאכול את החמים הטמונים נא, בטרם שהגיעו לגמר בשולם, ואחר מהרו המונים המונים לבית הכנסת. ויהי ביהכ"נ מלא מפה לפה אנשים ונשים מכל פנות העם ויגדל הרחק מאד. עד השעה השניה אחר חצות האריך „הזמיר" בנגינותיו אשר הֻקרו כמים שאין להם סוף, וההמון נמוג מרוב מתיקות, לא תמלא אזן משמוע. אמת כי המתפללים התדירין בבית הכנסת אשר לא סעדו לבם ישבו על מקומם כאלו הרב מונחת בין ירכותם והכרת פניהם הזועפים ענתה בם כי לא נחה דעתם בחזן המאריך לבשתם ולבשת קֵבתם, ויהיו שיריו להם—שירים על לב רע; אבל לכל תכלה יש קץ ובכן בא הקץ גם על נגינות „הזמיר" וכשוך חמת המתפללים אחרי שברם רעבונם בחמין שנצטננו ושנתבשלו יותר מכפי צרכם לא יכלו לעשות בנפשם שקר מבלי להודות גם המה כי — פלאים נגינות „הזמיר".

כל היום ההוא היתה העיר בלטרימנץ כמרקחה; מזקן ועד נער, אנשים ונשים ישיחו בחזן ובנגינותיו, וביחוד ששו ועלזו בכל לב בעלות המנחה בבית תפלתם של החייטים אשר אֵצל גדליה הקִטֵע מרוחו עליהם, ורבים מהם נסו להוציא את הקולות ואת השברים כאשר הוציאם „הזמיר" ולא יכלו.

ממחרת השבת יצא „הזמיר" בלוית ראש עוזריו לסבב על פתחי נדיבי העיר, כאשר יעשו כל החזנים המחזירים בעירות לאסוף נדבות די צרכם לשקוד על דרכם הלאה. אבל חייטי בלטרימנץ גמרו אֹמר לעצרו ולא נתנוהו לעבור בלתי אם יתפלל בשבת הבאה בבית תפלתם על פי גורלות. וכאשר נאות הזמיר להצעתם נכנסו גבאי בית התפלה של החייטים בעובי הקורה והקטע יצא בקבו שלו ויחלק גורלות לכל החפץ לשמוע אל הרנה ואל התפלה. וירבו הקופצין.

במרוצת ימי המעשה בִקֵר „הזמיר" בבית „פני העיר" ומנהיגי הקהלה וימצא חן בעיניהם ויקח לבבם בראותם כי בר אוריין ובעל נימוס הוא; וביחוד נטו אחריו רבים מבני הנעורים, יען כי ינגן במישרים על פי חכמת המוזיקה החדשה וישורר דברים שבכתב מעשה ידי החזנים המפורסמים זולצער, וויינטרויב ומרעיהם אשר בא שמם עד בלטרימנץ.

גם בשבת השנית משך „הזמיר" לב שומעיו בקולו ויקח נפשות בנגינותיו. אז באו גבאי ביהכ"נ לחייטים בעצה עם אחדים מבני הנעורים בני עשירי העדה להשתדל למנות את „הזמיר" לחזן קבוע בבלטרימנץ, ויבאו וידברו לפני פרנסי הקהלה לאמר: עד מתי תהיה עדת ישראל בבלטרימנץ בלי חזן? הנה הקרה ה' לפנינו את „הזמיר"; אל תתנו לו לעבור שמא יקדמנו אחר; עצרוהו ויהי חזן לנו ככל קהלות ישראל. הנה הימים הנוראים ממשמשים ובאים ובעל תפלה אין לנו כדרך כל הארץ ולמה אתם מחשים?

כזאת וכזאת דברו האנשים באזני ראשי עדתם. אולם ראשי העדה, בירעם כי לא יהיה הדבר הזה לרצון בעיני הרב החרד לטובת שאר בשרו המנקר, בראו תואנות שונות לדחות את הפוצרים בם כל ששת ימי המעשה ובבוא השבת בעלות תפלת השחרית פרצו החייטים ומסיעיהם בביהכ"נ הגדול ויעמדו על

פתח ארון הקדש ולא נתנו להוציא את ספר התורה, וידברו משפטים את גבאי ביהכ"נ וראשי העדה הנועדים ויקראו קול גדול: הבו לנו חזן ככל הקהלות אשר סביבותינו; הבו לנו את „הזמיר" לחזן כי אותו אנחנו מבקשים, ואם אַין — לא מתים אנחנו ונדע את אשר נעשה! — ותהי המהומה רבה.

ראו ראשי העדה כי אין מנוס וידברו על לב המתפרצים לשבות מריב ומהפריע את העבודה ואת התפלה, ויבטיחום כי ממחרת ביום הראשון יתאספו בחדר הקהל להמתיק סוד על דברת החזן.

ויצאו החייטים ביום ההוא ושפתיהם מלאות תרועה. אף הקם הקימו ראשי העדה את דברם ולמחרת היום ההוא התאספו בחדר הקהל, שמה גבו עדות על אדות הנהגת „הזמיר" היושב אתם כשלשה שבועות, וכל הנשאלים העידו עליו פה אחד כי איש תם וישר הוא, ירֵא אלהים מרבים ובמצותיו נזהר מאד. וכראות הרב וראשי העדה כי אין מקום לפסול את החזן גמרו לבטל רצונם מפני רצון עדתם ולקחת את „הזמיר" לחזן קבוע בבלטרימנץ. ולתכלית זאת מלאו את ידי גבאי ביהכ"נ הגדול לקחת דברים עם „הזמיר" ולשמוע מה בפיו ומה ידרוש בשכרו, ונמנו וגמרו להתאסף עוד הפעם ביום השלישי בערב לכלכל במשפט את פרטי הדבר ואם לא ימצאו מניעה יגמרו את הדבר בכי טוב, באותו היום שהוכפל בו כי טוב.

באספה השניה ביום השלישי נתברר הדבר כי „הזמיר" מתרצה לשרת בקדש בקהל בלטרימנץ אבל לא בשכר אשר קבל עד כה המנקר כי אם ידרוש שכר משנה. המנקר קבל שלשה רו"כ לשבוע, והוא ידרוש ששה ומניה לא יזוע. אז קם שאון ומריבה בין הנאספים. מצדדי המנקר הרימו ראש ויאמרו כי אין יד העדה משגת לשלם שכר גדול כזה לחזן, כי הקהלה דלה וכסף המשנה מאַין יִמָצא? ומצדדי „הזמיר" מבני הנעורים הֵראו לכסף מוצא ממכס הקמח המורם מן העדה לצרכי צבור. כנגד זה טען הרב שאין לקחת לצרך זה ממכס הקמח משום—שאין משנין ממצוה למצוה ומכס הקמח היא צדקה שנגבית לפרנסת הרב ומורי ההוראה ולא לפרנסת חזנים ועוזריהם. ותרב המהומה והצעקה מפה ומפה. אלה מזה קוראים: אם לא תתנו ממכס הקמח אז נבטל את המכס מעיקרו וגם לנו גם לכם לא יהיה, כי לא בדינא דמלכותא אתם גובים אותו. ואלה מזה צועקים: מוסרים, דלטורים! למסור ממון ישראל אתם חפצים! להרגנו אתם אומרים! לקעקע ביצתם של ישראל קמתם היום תרבות אנשים חטאים! היה לא תהיה!!!

ותהי המחלוקת קרובה להתפרץ לולא העיר ה' את רוח גדליה החייט ויקם על רגלו האֶחת ויאמר: שמעוני רבותי, אם לא תואנה אתם מבקשים לדחות אותנו בקש ככל אשר עשיתם זה ימים ושנים, ואם באמת ובתמים תלכו אתנו, הננו יכולים אנחנו חברת חייטים דק"ק בלטרימנץ לתת מכיסנו, מהכנסות בית תפלתנו, שלישית משכֹרֶת החזן לשנה, ושתי הידות תתנו אתם מקֻפַּת העדה, רק בתנאי שהחזן יהיה מחויב לעבור לפני התיבה בבית תפלתנו, בית תפלת החייטים, בכל שנה ושנה בשבת פ' לך לך.

כל חברה וחברה שבקהלות ישראל יש לה בין שבתות השנה שבת מיוחדת שהיא כעין יום גנוסיא של החברה. בשבת כזאת כל הכבודים והעליות שבבית הכנסת שייכים לחברי החברה ואין לאחרים חלק עמהם. מנהג ישן ותקון גדול הוא ומועיל מאד לחזוק החברות; ואם לפעמים הוה בית הכנסת לבני הקהלה כתיאטרון, שבת כזאת היא להם כעין—ביניפיס. השבתות ההנה נחלקות לכל חברה וחברה על פי המאורע המסופר בסדר היום. על פי זה שבת פ' וירא היא לחברה בקור חולים, לפי שבא הקב"ה לבקר את החולה; שבת פ' חיי שרה לחברה קדישא משום קנין מערת המכפלה וקבורת שרה. ומקום שנהגו—לחברה שרכנים משום מעשה דאליעזר ורבקה; שבת פ' בהעלותך לחברה מנורה, ומקומות שנהגו—לחברה קברנים, משום מי שאמר לשמן וידליק יאמר ליין וידליק, ומרגלא בפי אותם האנשים האוהבים לחקור ממסך לאמר „מזגו המנורה" במקום שאדם אומר „מזגו הכוס", וכן שאר שבתות השנה לשאר החברות נהרא נהרא ופשטיה. וענין זה דבר נכבד הוא בקורות ישראל וראוי הוא שאחד החוקרים בקדמוניות ישים אליו לבו ויאסוף את המנהגים השונים וירשום כסדר אצל כל שבת ושבת של מי היא וטעם הדבר ונמוקו בצדו. והנה בק"ק בלטרימנץ שבת פ' לך לך שייכת לחברת חייטים, כמו שאמרנו; ואני שמעתי ולא אבין טעם הדבר ואשאל את החכמים ואין מגיד לי; עד אשר זמן הקב"ה אותי לפונדק אחד עם ר' ראובן המגיד בבית מדרש החייטים ואשאל אותו לאמר: ילמדנו רבי מה ענין שמטה אצל הר סיני ופרשת לך לחברת חייטים? ויענני: „בני, מקרא מלא אנחנו דורשים: הבט נא השמימה ו ת פ ו ר הכוכבים". נענעתי לו בראשי וקראתיו רבי אלופי ומיודעי. והנני נותן המציאה הזאת במתנה להחוקר אשר יבוא לחקור על אדות החברות ושבתותיהן בכל קהלות ישראל.

יהיה איך שיהיה וראשי הקהל בבלטרימנץ הסכימו להצעת גדליה הקטע, כי לימינו עמד ר' בצלאל החנוני המוכר כל מיני מטוה אשר גדליה מביא אליו קונים ומניח ברכה אל ביתו, ויגמרו הדבר בכי טוב ויכתבו אמנה עם החזן „הזמיר" וימנוהו לחזן בבלטרימנץ ויקבעו לו את שכרו אשר שאל, שתי הידות מקופת הקהל והשלישית מבית מדרשם של החייטים בתנאי מפורש שבכל שנה ושנה ביום השבת לסדר „ותפור הכוכבים" מחויב הזמיר להתפלל לפני התיבה בבית מדרשם של החייטים. המנקר וסיעתו שמו בעפר פיהם וגדליה הקטע יצא מלפני האספה בגרון נטוי ובעינים רמות, והעיר בלטרימנץ צהלה ושָׂמֵחָה.

אבל, קוראי היקר, לא לעולם חסן ושמחת בני חלוף עדי רגע! גם מצהלות לוקחי החזן בבלטרימנץ לא ארכו ונצחונם לא הביא להם פרי תנובה. אמת כי מן האספה יצאו וחפצם בידם, אבל שואה ממרחק באה עליהם פתאם אשר לא ידעו ומקרה לא ידעו שַׁחרו הכה את מגדלם הפורח באויר רסיסים. ראו גם בני בלטרימנץ ויתבוננו כי יש סבות קטנות מביאות תולדות גדולות אשר לא ראו מראש כל חכמי לב, כי כעצמים בבטן המלאה כן המעשים ברחם העתידות. אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו, ואם ה' לא ימנה חזן שוא שקדה חברת החייטים!!

אחרי אשר נגמר הדבר והזמיר נמנה לחזן קבוע בבלטרימנץ וכתב מפורש נִתַּן לו כתוב וחתום מאת כל ראשי העדה וטובי העיר, נטל הזמיר רשות מאת מאת הפרנסים המשמשים לשוב לזמן מועט אל העיר אשר ישב בה בתחלה, למכור חפציו ולגמור חשבונותיו ולהביא משם את ביתו זו אשתו. וזמן נתן לו כחדש ימים בתנאי שלא יאחר לשוב מיום ערב שבת פ׳ נצבים כדי שיוכל לרדת לפני התיבה ביום א׳ דסליחות.

ההצלחה שחקה להזמיר ולא קרהו כל אסון וכל מכשול בלכתו ובשובו; לא עמד לו שטן ומונע ולא ירט הדרך לנגדו. בעלי חובותיו לא עצרוהו ויאמינו בו כי שלם ישלם להם את נִשְׁיָם, כי שמעו את השכר הגדול אשר הוא מקבל בעיר מושבו החדשה—ששה רו״כ לשבוע מלבד חלקו ברח״ש ובדמי רגל ובשאר הכנסות כלי הקודש; אנשי קהלת דאַלהינוב גם הם לא קצצו את עבותות העגלה בצאתו ולא עכבוהו מלכת אל המקום החדש אשר אִוה למושב לו בראותם כי אזלת ידם מִתֵּת לו את אשר יתנו לו בני בלטרימנץ ולמה יעברו על „אל תמנע טוב מבעליו״ בעת אשר אין לאל ידם לעשות? גם סמאל לא קם לו לשטן בדרך, לא הפסיקו נהר ולא נתבצבץ לפניו הר ולא נפלו עליו לסטים מזוינים. בעל העגלה אשר שכר לו נשא אותו כעל כנפי נשרים ואת אשתו ואת הנפש אשר עשה לו ואת מטלטליו וכל הכבודה אשר לו וינהלהו בדרך בלי שום מכשול ופגע ויביאהו לבלטרימנץ שלם בגופו שלם בממונו למועד הקבוע בערב שבת פ׳ נצבים, שהיא השבת לפני א׳ דסליחות, בעוד היום גדול ובעוד הספיקה השעה לאשת החזן לצאת לשוק ולאטליז ולהכין הכל לצרכי השבת; וכבר התברך „הזמיר״ בלבבו כי בא אל המנוחה ואל הנחלה וכי איתן מושבו ושם בסלע קנו — ואולם...

פה יעמוד הקורא פתח „האולם״ משתאה לי, מחריש לדעת מה אפוא קרה להזמיר בהגיעו לחוף מבטחות, אחרי אשר עבר שלום ורעה אליו לא תאונה בכל הימים אשר היה בלב ים וחתר אל היבשה? הוא הדבר אשר אמרו החכמים: „אל תאמין בעצמך עד יום מותך!״ האשר הוא כדרור לעוף וכצפור לנוד. יש אשר יתברך האדם בלבבו כי תפשהו והנה הוא בידו, והעיף עיניו בו ואיננו וכילק פשט ויעף.

עוד לא הספיק בעל הכנפים להגיד דבר ולבשר בכל חוצות בלטרימנץ כי „הזמיר״ הגיע והנה נראו ביום השבת שמשי בית הכנסת באים בחפזון ויוצאים בבהילו מבית הרב, ועדים נקראים ומעשים מתנים, ומלאכים יחפזו אל כל פנות העיר ויבהילו להביא את פנות העם אל הרב. וקול דממה דקה מתהלכת בין בעלי הבתים, אלו לאלו מתלחשים, אלו לאלו ממללים: אף אמנם הזה יעבור לפני התיבה? לא נהיה כזאת בישראל! חלילה וחס מנגוע בנחלת ה׳ קהלה קדושה כקהלתנו ומהעמיד צלם בהיכל!״ ועוד מעט נשמע בין החיים לאמר: נמצא פסול בחזן החדש! לא יוכל לעבור לפני התיבה!

עוד היה הדבר בעיני רבים כחלום הנצרך לפתרון. שמועה שמעו כי נמצא פסול בחזן ולא ידעו מה הוא. ומדוע נמצא הפסול עתה בשובו ולא נמצא בהיותו פה ראשונה? ואחרים באו מאחורי הפרגוד וילאטו דבר כי לא בחזן עצמו נמצא

הפסול כי אם — באשתו. וגם בזה נחלקו הדעות: זה אומר יוצאנית היא, פדרנית היא, קולנית היא; וזה אומר כי יוצאת היא וראשה פרוע; ואלו ואלו מודים כי מנויה וגמורה בסוד ראשי העדה לבלי תת להזמיר לעבור לפני התיבה בימים נוראים, אף כי להיות שליח צבור קבוע בקהלה הקדושה בבלטרימנץ.

לעת ערב היה אור והוברר הדבר כשמלה. תיכף אחר תפלת מעריב נאספה אספה רבה בבית הרב; שם גבו עדות מפי שרח מוכרת הדגים כי ראתה את אשת החזן בבואה בערב שבת לקנות אצלה דגים — נושאת נעלי יד; ומאיר סגן השמש העיד גם הוא כי גם בביהכ"נ ביום השבת באה אשת החזן ונעלי יד על ידיה וכמדומה לו שגם בעת התפלה לא פשטה אותם; והרב גלה דעתו כי — איש שאשתו יוצאת בנעלים על ידיה לא יוכל להיות שליח צבור בקהלה קדושה בישראל.

שמעו בני בלטרימנץ המהדרין ויפול לבם ולא קמה באיש רוח להפֵּך בזכות החזן, כי נבלה עשה בישראל להלביש את אשתו נעלי-יד כבנות עמי הארץ. אמת כי החייטים המשתתפים בפרוטה מצאו את לבבם להגיד לטובי העיר: „רבותינו, וכי הבין לאדם שלא בפניו? קראו לו ושאלו את פיו, אולי יבטיח שמהיום ולהבא לא תהא אשתו יוצאת בנעלי יד". אמת כי הרב והפרנסים נושאי כליו נאותו משום דרכי שלום לעשות את דבר החייטים, אבל „הזמיר" חשב את גוף הדבר לו לעלבון ולפחיתת הכבוד ולא לבד שלא נתרצה להבטיח אלא שגם מחמת צערו לא מָשַל ברוחו ויענם קשה לאמר: „רבותי! ומה אִכפת לכם במה אשתי יוצאה ובמה אינה יוצאה?! הן אותי מניתם לחזן ולא את אשתי; על מעשי ועל פּועל ידי תצווני, אבל בדברים שביני לבין אשתי אין אתם רשאין להתערב."

מדוע אמנם אשת החזן יוצאת בנעלי יד ולא שלפה אותם לא בשוק הדגים ולא בבית הכנסת? מדוע העיז החזן פניו כנגד „פני העיר" והטיח דברים כלפי האנשים אשר אליהם היו עיניו נשואות וחייו תלוים בהבל פיהם ולא בטל רצונו מפני רצונם בדבר קטן כזה? שאלה זאת לא נתבררה כל צרכה. יש מפרשים הדבר בדרך פשט, שהזמיר היה מזחוחי הלב ואיננו נוח לעבור על מדותיו, ויש מפרשים אותו בדרך סוד ואומרים כי אשת החזן היתה — רחמנא ליצלן — מֻכַּת שחין על ידיה והיתה מתבישת לגלות אותן במקום של פומבי והחזן היה מתבייש לגלות דבר זה אפילו לצנועין. ומי החכם אשר יתברך בלבבו להציל דבר אמת מתוך כל השיחות שבטלני ישראל מספרים איש אל אחיו ומתוך כל השמועות אשר מעבירים עם ה'?!

בין דין לדין ספת ההיא עלובתא ובלטרימנץ נשארה בלי חזן קבוע. בבוא הזמיר וביתו לבלטרימנץ לא היה גדליה החייט צור מעוזו בביתו כי יצא לעשות מלאכתו באחוזת אחד „הפריצים" אשר בקרבת העיר, וגם בצלאל החנוני ראש המדברים לבני הנעורים הלך בדרך מרחוק לירִיד של לייפציג; ושאר מצדדי החזן אשר לוקחו ראשיהם מעליהם לא עצרו כח לעמוד בפני „פני העיר" התקיפים, והמה מהרו ויפיסו את „הזמיר" בדברים ויתנו לו ממכם הקמח מנה אחת אפים להוצאת דרכו ולכפר את פניו ויאיצו בו למהר לעזוב את העיר לבלי יסכסך את בני הקהלה

איש באחיו לבלע נחלת ה׳ עיר ואם בישראל. והזמיר בידעו כי איש אשר איננו מרוצה לעם לא יוכל להיות לחזן בישראל אמר בלבו: „לפני התגלע הריב נטוש!" וישא בשרו בשניו וינער חצנו מבלטרימנץ ויצא עוד בלילה ההוא לדרכו לשוב אל עירו אשר יצא משם, כי שם לא בא עוד אחר תחתיו והוא ידע כי בני עדתו יקבלוהו בסבר פנים יפות ואמר: טוב ארוחת ירק ושלוה בה מקהלה מלאה זבחי ריב. וביום א׳ דסליחות שב וירד לפני התיבה בבית הכנסת בבלטרימנץ — ר׳ ברוך המנקר שאר בשר הרב, והוא גם עודנו עומד שם לפני ה׳ עד היום הזה; ואף כי קולו אינו נעים ופרקו בשיר איננו נאה אבל פרקו „בשיעור" נאה ואשתו יוצאת לא לבד בלי נעלים על ידיה כי לפעמים גם בלי נעלים על רגליה ולא היה לשטן פתחון פה לקטרג על תפלת בעלה, לפני פמליא של מעלה.

אמת כי דבר ההזן „הזמיר" ושלוחיו הביא תוצאות רעות ושעות רעות לקהל עדת ישראל בבלטרימנץ; כי בשוב גדליה החייט ובצלאל החנוני העירו את רוח סיעתם ויתעוררו לצעוק חמס על „פני העיר", ולדבר אתם משפטים. ותפרוץ המחלוקת לירחים ושנים, ולרגלי המהלוקת רבו המסירות והדלטוריא ורבים „מפני העיר" נתפשו למלכות ונתבעו לדין, ומכס הקמח נתבטל וקופת הקהלה נתדלדלה ולרב ולמורי-ההוראה אין שכירות, — אבל כל זה איננו נוגע לנו ולספורנו. עלינו רק להודיע כי עד היום קהלת ישראל בבלטרימנץ ללא חזן אמת יפה קול ומטיב נגן; וכי שאל תשאלו בבלטרימנץ: על מה נעשה ככה בעירכם? מדוע אין לכם חזן קבוע ובעל תפלה, כבכל קהלה וקהלה? מדוע מכס הקמח לא יעשה אצלכם צמח? ומדוע „לכלי הקודש" במקומכם חוסר לחם ונקיון שנים? וענו ואמרו לכם: — „בעבור נעלים!".

ספור שלישי.

הַמְעֹרָב בְּדַעַת.

א

פַּחַד הַיְהוּדִים.

כזרע אמת ממקור ישראל, כיהודי כשר מלדה ומבטן, הייתי מלדה ומבטן איש הירא ורך הלבב. ואיככה אוכל והייתי לאיש אחר? הביטו אל צור חֻצבתי ואל מקבת בור נֻקרתי. הן ברגזה חוללתי ובדאגה יחמתני אמי. אבי נדד כל יומו ללחם, הכשיל כחו בשעלי שעורים, ואמי שמרה עת באו בבליון עינים ומעיה רֻתחו ולא דמו. הנה כי כן ברכוני חלציו וכן הקדישני רחמה. תשעה ירחי עמל מנו לי בבטן לא ידעה שלו, בין כליות כלות ולב נמס, ובצאתי ממעי הדאגה, ובעזבי היכל נמוג זה, ברכים כושלות קדמוני ושדים צומקים ינקתי. ואיזה הדך יעבור רוח גבורה ואֹמץ לב על שבלול תמס, על נפש נבאה כזאת?!

כמעט שיצאתי מחדרי בטן אל חדר הורתי, כמעט נפקחו עיני לראות איר, ואביט והנה שאול מתחת רגזה לקראת בואי, עוררו לי רפאים כל עתודי ארץ. כל אבותינו הראשונים, איש ובת זוגו אתו שמאלה תחת לימינו, קהל גדול באו הנה: אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה; ועמהם משרתים עושי רצונם: סיני וסנסיני וסמנגלוף — מלאכי השרת חדשים מקרוב באו אשר לא ידעתי ולא שמעתי בירחי קדם בהיותי גם אני מרחף ככרוב בין דרי מעלה; כלם עוטרים אלי ושומרים לראשי מפני אויב מסתתר, מפני לילית וסיעתה ואגרת בת מחלת וסיעתה — שמונה עשרה רבוא מלאכי חבלה הסובבים את הבית לקחת את נפשי היבֵשה, אשר גם אותם לא ידעתי ולא שמעתי בלתי היום. ראיתי על הקִיר והנה אלף „מגן דוד" תלוי עליו, כל שלטי הגבורים האלה; על החלונות ועל הפתחים ועל אֲרֻבות העשן ועל כפות המנעול — אין סדק כחודו של מחט אשר לא תלו בו שלטיהם ומגניהם. ואהי בעיני כשוכב בעיר נצורה וכשוכב בבית הנשק. ראיתי והנה זויות החדר משוחות בדבש, להדוף מפני כל שטן ומשחית — כי תועבת השטן כל מתוק וכל דבש — ולמען תדבקנה בדבש כנפי בעל זבוב אם יהרס אלי לעלות מבעד לזויות הקורות וכתלי הבית. ראיתי והנה מדי ערב בערבו עלי פריחת יקומו, יחד עלי יתלחשו ויעמידו שומרים חדשים סביב לי, את מיכאל מימיני ואת גבריאל משמאלי את אוריאל מלפני ואת רפאל מאחורי ועל ראשי את שבינת האל בעצמה ובכבודה. זה לא כביר, לפני אשר סטר המלאך על פי ונר אלהים טרם

יכבה על ראשי, בעדני צופה ומביט מסוף העולם ועד סופו, ראיתי כל איתני עולם אלה עומדים ברום עולם איש על משמרתו ועל תפקידו, ועתה בטיסה אחת כלם נקבצו ובאו כאיש אחד חברים לשמור נפש יקרה כמוני. ראיתי כל זאת ויחרד לבי הקטן וַיִּתַּר ממקומו. אף אמנם, אמרתי אל לבי, גדול הפחד ועצומה הסכנה מאד אם הרעישו עלי את השמים ואת הארץ, אם חרדו לי את כל החרדה הגדולה הזאת.

ימי מספר עברו; עוד לא שקטתי ולא נחתי מפני פחד המזיקין ומלאכי רעים אשר סביב שתו עלי, והנה — פחד אלהים לנגד עיני! ראיתי והנה דמות כמראה אדם, איש בעל שער נורא מאד ומאכלת שלופה בידו עולה עלי לשחטני. מת לבי בקרבי ויהי לאָבן. אמרתי נגזרתי, עלה הכורת עלי, ואני בדמי ימי אלכה בשערי שאול! קבלתי עלי את הדין ופשטתי את צוארי לפי חרבו! אף לא לשוא היה פחדי בפעם הזאת, כי באמת שלח השעיר את חרבו בי וישחטני — אך לא מן הצואר, כי אחז בבשרי ויכרות את ראש גויתי ופרע עורי ומצץ דמי עד כי כל עוד נפשי בי. צעקתי מנהמת לבי ומכאב אָנוש יללתי. אבותי החיים והמתים עומדים סביב לי ועינם לא תחוס לחומלה עלי ונפשם לא עגמה לקול בכיי, עד כי חמל עלי שופך דמי ובראותו כי תשש כחי כנקבה נהפך לבו ונכמרו נחומיו ויגע על פי ויאמר: בדמיך חיי, בדמיך חיי!

רבו הימים ויהיו לחדשים. מעט מעט החלותי להתחזק ולגבר חילים. החלות להסיר פחדי ויראתי ולהביט אל סובבי בעינים מאירות וכלב שוקט. מעט מעט החלותי להבין את אשר מסביבי, לדמות דבר לדבר ולהבחין בין דבר לדבר; החלותי להכיר פני אבי ואמי ולקדם פניהם בשחוק; החלותי לדעת בחור בטוב ומאוס ברע, לשמוח אלי גיל ולהתאונן ולצעוק חמס אם עשו לי את הרע בעיני. ויהי כי הרימותי קולי ואקרא ואומנתי האוהבת לנום גער גערה בי לאמר: „הס, בן מביש! ארי בחוץ, שחל בין הרחובות!" ובני ביתי החרו החזיקו על ידה ותנואות מצאו לי ליראני זה בכה וזה בכה. „הזב אורב לך, — אמרה לי אֵם—אל תשמע קולך פן ישמע ויטרפך". „לכלב תשליכון אותו!" חרצה את משפטה אמי הזקנה מאחורי הכירים. ואחותי היחידה, אשר חסה עינה לתת את אחיה הקטן מאכל לפריצי חיות, היתה קוראה: „בוא מנקה הארֻבות ושאהו בילקוטך!" ויצא לבי בדברן ולא קמה בי עוד רוח מפחד לבבי אשר פחדתי.

הן הוא ראשית משוש דרכי! ככה קדמו פני בפרוזדור העולם וככה נהגוני על דרכי הלאה עד שהביאוני לטרקלין החיים — חדר בחדר להחבא.

רבו החדשים ויהיו לשנים. כשלש שנים עברו עלי מלאות גערה ובהלות כאלה. אשורי כוננו וכבר נסיתי הצג כף רגלי על הארץ. עוד לא הגיעה עתי לבוא „החדרה", אבל אבי ואמי כבר החלו לחנכני במצות. בבוקר בבוקר ברכתי על הציצית, בערב בערב קראתי שמע. אמי למדתני ברכת הנהנין, ברכת אשר יצר, דקדקה עמי כחוט השערה בנטילת ידים שחרית לסרוגין, ואבי החל לשנן לי את האסור לנו ואת המותר לנו, ובראותו אותי שוכח עיקר תורה או מתרשל באיזה דבר מצוה גער בי ויאמר: „בני בני, על זה וכיוצא בזה ידושו את בשרך בשבטי

ברזל". ואמי טובת הלב הוסיפה על דבריו, כי השבטים יהיו קלוים באש. שבטי ברזל קלוים באש — לבי הגיד לי כי לא מאכל תאוה הוא; כי הנה כבר טעמתי טעם שבטי העץ אשר כבדוני בהם אבי ואמי חליפות, — אף כי שבט ברזל מואסת כל עץ! על כן פחד לבי וחרד לרגעים, ויהיו כל ימי רעים; מכל פנות אשר פניתי יהלוך עלי אימים, מכל מראה עיני תשיגני כמים בלהות, ומכל משמע אזני גידי פחדי ישורגו. כצל בנטותו נהלכתי ולא האמנתי בחיי מדאגה מדבר פן דש אנכי איזה עברה בעקבי, ותמיד היה לנגד עיני „שבט ברזל קלוי באש", אשר הונף ואשר הורם לדוש את בשרי כהדוש מתבן במו מדמנה.

עד מה הֵרך לבי ודִכא את נפשי זכרון „הימים הנוראים"! בשמעי בפעם הראשונה בימי חיי כי הימים הנוראים ממשמשים ובאים אמרתי בלבי: נוראים הימים ההם יען כי בהם יהיה רעש וזועה, חרב והרג ואבדן, דם ואש ותמרות עשן; השמש יהפך לאש והירח ללהבה ואנחנו לקש. אבל הימים הנוראים הגיעו והשמש יצא כפעם בפעם שמח וטוב לב כחתן מחפתו; ראיתי כי אמי מכינה לביבות ומגדנות וראשי לפתות — לימים הנוראים; כי פנחס החייט הביא לי „ארבע כנפות" החדש — לימים הנוראים. ראיתי כי לא ישתנו סדרי בראשית וכל המעשים תחת השמש לא ישנו את תפקידם ולא יעבטו ארחותם; ואהי נדהם ומתפלא: מה נשתנו הימים הנוראים מכל ימות השנה? עד אשר בא הפיטן ויתנה לי את תוקף היום, כי הוא נורא ואיום, יען כי בשופר גדול יתקע, ומלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון ויאמרו הנה יום הדין; ואבי הוסיף נופך משלו ויתאר לי את כל סדרי הבית דין של מעלה וערכאותיו, כאלו היה הוא אחד מעורכי הדינין שם וכאלו אך שוב שב אלינו משם תמול שלשום. אז נשאתי בעצמי קל וחומר מן המלאכים וחיל ורעדה אחזוני גם אני ואימות מות נפלו עלי. אבל גם ספורו המבהיל של הקדוש ר' אמנן, גם הפירוש אשר חבר אבי על הספור ההוא, גם שמות המלאכים היוצאים מן קש"ק ומן קר"ק ומן קשר"ק לא עוללו לנפשי ככל אשר עולל לה געציל העגלון שהוא גם בעל התפלה בבית כנסתנו.

העגלון איש בריא מאד ושאגה לו כלביא. בראשית התפלה בשעה שהיה סגן הש"ץ מסדר פסוקי דזמרה היה געציל יושב ונחבא בפנת הבית או נפנה לצרכיו לטהר עצמו לעבור לפני התיבה, ואני אשר קדמו עיני אשמורת הבוקר יושב ונרדם, כי עוד לא עברו חבלי שנה מעל עיני; ובמשוך הסגן במלת „בנוראותיך" נעור געציל פתאם ממקומו כאל מסתתר, לבוש בדים ועטוף בטליתו ממעל לראשו ויתן בקולו קול עוז: „המלך!" ובהרימו קולו ויקרא, חרדה גדולה נפלה עלי ונשמה לא נשארה בי, ותרגז בטני וצירי נהפכו עלי ואתחלחל...

ואולם כל הבהלות אשר הפקידו עלי הורי בביתי כאפס וכאין המה לעומת היד החזקה אשר הראה לי ר' טודרוס רבי בחדרו ולכל המורא הגדול אשר עשה לעיני משה ריש־דוכנא בדרך בלכתנו יום יום מבית אמי אל חדר תורתי.

ר' טודרוס רבי היה מפורסם למלמד טוב ומובחר מבני מינו, ונתפרסם שמו של ר' טודרוס לא בשביל שתורתו וחכמתו היתה מרובה משל חבריו ולא בשביל ששטת למודו טובה משטתם, כי אם על כי ידע לזרוק מרה בתלמידיו ולרעות את

עדרו במקל חובלים. אם תהיינה ג׳ האימות בכף אחת ואימת ר׳ טודרוס על תלמידיו בכף שנית היא מכרעת את כלם. הוא היה אומר: „ראשית חכמה יראה" וכל שיראתו קודמת לחכמתו חכמתו מתקימת. הוא היה אומר: „ויהי מורא רבך כמורא שמים" דא היא כל התורה כלה, ואידך פירושא הוא. ולא בדבר שפתים לבד לִמד ר׳ טודרוס עיקרי תורה אלה, כי אם גם במעשה ובפועל כפַים; כי אנשי מופת כר׳ טודרוס מעודם אהבו כן לצרף מעשה להלכה ולהיות נאה דורשים ונאה מקימים. ולתכלית זאת היו לר׳ טודרוס כלים מכלים שונים בדוקים ומנוסים להכניע קשי עורף ולהביא מרדות בלב התלמידִים. עין לא ראתה את ר׳ טודרוס יושב ומלמד לתלמידיו בלי רצועה בידו. מושב הקיר אשר ישב אליו ר׳ טודרוס בחדרו היה כמגדל דוד מעוטר לתלפיות בכלי זין; אלף רצועות תלויות עליו, רצועות מרצועות שונות; יש דקות ויש גסות, יש עבות ויש רחבות, ואיש אין בכל העיר כר׳ טודרוס יודע להשתמש בתשמישי קדושה אלה. מלבד הרצועות הכשרות היו לר׳ טודרוס עוד כלי מפץ אחרים, בהם תלמידיו ינגח לעת רוח רעה כשתפול עליו פתאם. גם שפופרת מקטרתו הארוכה אשר בידו היתה לו לפעמים כלי מחזיק ברכה „לשבר בה את האזן", בראותו את תלמידיו כי ערלה אזנם משמוע; גם ספרים ארֻכים כרוכים בקרשים ואחוזים בקרסים מפץ היו לו ונפץ בהם את קדקד תלמידיו העניים עד כי נפתחו השמים לעיניהם וראו מראות אלהים.

ר׳ טודרוס „רבינו הגדול" למד לתלמידיו רק תורה ויראה והניח למשה „רבנו הקטן" להורות להם הויות העולם וחכמות חצוניות. ולמשה ריש-דוכנא זה כח דמיון חזק וכחו בפיו לצבוע את ספוריו ואת מעלות רוחו בשלל צבעים ולתאר את ציוריו בדקדוקיהם ופרטיהם עד כי יצאו נצבים לעינינו בקומתם ובצביונם כאלו חיים כלם היום. ומשה „רבנו הקטן" לא ע׳ ־ מלאכתו רמיה, כי היה אומן וכלי אומנתו בידו; ובעת אשר צלחה בידו להונות מארוחתנו בצהרים נתח טוב ירך וכתף ולבלעהו בעודו בכפו אז יבוא בו הרוח ויספר לנו בכח האכילה ההיא נפלאות מעולם הזה ונוראות מעולם הבא; יגלה לנו סוד הטלגרף ומלאכת מסלות הברזל; יגלה לנו דעתו בתכסיסי מלחמה ויצייר לנו באצבע ידו הימנית על כף ידו השמאלית את מפת הארץ ומקום המערכה, את משטר צבא המלחמה, ארחם ורבעם לכתם ושובם; יצייר לנו את הגיהנם ושבעת מדוריו וכל בלהותיהם מקטן ועד גדול את חבוט הקבר ואת גלגול המחלות, את כף הקלע ואת הררי הקרח הנורא אשר שם תרדופנה הנשמות דאזלי ערטילאין... עד כי סמר מפחד בשרנו וזלעפה אחזתנו בשמענו כל אלה.

והנה אם קראתי למשה ריש-דוכנא „רבנו הקטן" הוא כאשר יִקרא כן בל׳ סגינהור כל גדול בישראל בשם „הקטן"; כי באמת היה משה ריש-דוכנא לפי מספר שניו איש מדה וארך הקומה, וכל בו ארוך ושרוע: חוטמו ארוך, אזניו ארוכות ובולטות, פאותיו ארוכות וקלוטות ויורדות לו על שני צדעיו כשתי קרני ראמים מלאות ביצי כנים; רגליו ארוכות ומעילו ארוך ויורד עד קרסוליו ושולי המעיל סביב מלאים רפש וטיט, יהמו יחמרו וישתקשקו בהליכו.

ואם כי היה משה ריש-דוכנא איש מדה וכאיש גבורתו, היה לבו כלב הארנבת, אשר יחת וישוב מפני כל. ויהי כי ראה שממית או צפרדע ותהי עליו חתת אלהים ואימת כלבית על לויתן וינע לבבו כנוע פאותיו הארוכות מפני הרוח בנשאו את רגליו לנוס כאשר יוכלון שאת.

ממעלות רוחו אלה אָצל משה ריש-דוכנא על חניכיו שומעי לקחו; כי אנחנו היינו מאמינים בו כאשר יאמין החסיד בקדושיו, וכל הגה מפיו יצא היה בעינינו כגזרה שיוצאה מלפני השליט, שאין לפקפק בה ואין להרהר אחריה כחוט השערה.

אחרי כל הדברים והאמת האלה היפלא בעיניך קוראי בעל הרחמים כי הייתי לאיש ירא ורך הלבב, כי סביב בעתוני בלהות ואפחד תמיד כל היום? קול פחדים היה באזני תמיד ומורא לא ירד מעל ראשי: יראתי מכל מראה עיני אשר ראיתי ומכל משמע אזני אשר שמעתי; יראתי מפני הלויתן ומפני הכלבית, מפני הצפור ומפני הצפרדע; יראתי מפני כלב נובח ומפני ברבור מתנפח; יראתי מפני הנחש פן ישופני עקב, יראתי מפני המטה פן יהפך לנחש; יראתי מפני זנב הלטאה שמפרכסת, יראתי מפני הנר הדולק בבית הכנסת; חרדתי לשם השטן ונזהרתי בגוי קטן; יראתי מפני נוגה כל כפתור נחושת ממורט ומפני ברק כל כובע אָדום; יראתי בפצותי שיח להתחיל, יראתי צלי על יד ימיני; יראתי בהקיץ, יראתי בחלום, ויהיו כל חיי רוגז וזועה ואין שלום.

אפס כי לא לעולם מורך לב וסכלות אנוש תמעט ברוב שניו. לו כהנה וכהנה יאריך הצל על הארץ עוד יבקע האור ויגיה אפלתו. גם אני אחרי בואי בימים עמדתי על דעתי וראיתי כי נער הייתי ושקר היה בימיני. ראיתי כי פעמים הרבה פחדתי פחד, לא היה פחד; נפלו הסנורים מעל עיני ובלע הלוט הלוט על פני הדברים. דברים הרבה אשר הקדשתים והערצתים יצאו מהקדש עמוסים לעיפה נטל החול; ודברים הרבה אשר יגורתי אותם וברחתי מפניהם נהפך לבי אליהם לכבדם ולאָהבה אותם.

על חצר המטרה עברתי וארא איש חיל עומד על משמרתו וכידונו על שכמו. מדעתי כי אסור לעמוד במקום סכנה נטיתי מעליו ואלך מנגד הרחק כמטחוי קשת. אבל הוא נתן עינו בי וכמעט נעשיתי גל של עצמות, כי נהן עלי בקולו קול עוז ויקרא אחרי מלא. לקולו פרחה נשמתי כי שפתו לא ידעתי ופירוש מלותיו לא הבינותי, ויהי בעיני כאלו הוא קורא אלי: „בוא ואֹכלךָ!“ ולבלי אהיה לברות למתלעותיו נשאתי את רגלי ואָנום מנוסת הרב ובנוסי נכשלתי ואפול ואמחץ את חוטמי ואבוא הביתה זב דם ופצוע. — ואולם ברבות הימים, בלמדי לדעת ולדבר כן בשפת איש החיל, הבינותי את קריאתו ואדע כי שאול ישאל לכל עובר ושב כמצוה עליו: מי ומי ההולכים? ואלו ידעתי את זאת מאז ועניתיו כמשפט אז עברתי שלום ולא קרה לי שום מכשול ועון.

ספר שערי ציון פתחתי וארא ציורים ותבניות שונות ומשונות, תגין וקוצין כסירים סבוכים; וארא שמות משונים אשר אין להם שחר: **אמי נצא כרע ייל**, **כוזו במוכסז כוזו**. **אנקתם פספסים פסתם**, ועוד. וארא וארגז תחתי בחרדת קודש ומורא שמים עלה על ראשי, כי אמרתי אך קדש קדשים הקוצים האלה

ורזין דרזין כמוסים בהם; ואהי יושב ומדמה והוגה בספר החתום הגלוי לפני, רואה חלומות באספמיא ומפריח מגדלים באויר. עד אשר הגעתי בלמודי לבעל הטורים והקב"ה זמן אותי ביום חתונת אחד מקרובי לפונדק אחד עם שלמה הבדחן ואשמע את גמטריאותיהם וצרופיהם ואור גדול נגה עלי, ואבין לחקר השמות הכמוסים וארע כי השם אמי נצא כרע ייל הוא ר"ת מן הפ' אנכי ארד עמך מצרימה והשם כוזו במוכסז כוזו הוא חלופי אותיות הקרובות בא"ב מן השם „ה' אלהינו ה'", והשם אנקתם פספסים המה צרופים מן המלות אנקת תם, כתנת פסים, וכן כלם. אז אמרתי בלבי: אך מעשה בדחנות ולא סתרי תורה המה; ואנסה גם אנכי להוציא צרופים וגמטריאות כאלה—ואוכל.

קץ בא, בא הקץ גם לפחדתי אשר פחדתי מפני גציל העגלון ומקול שאגתו. באחד מיומי דפגרא לקחני אבי עמו לעיר מצער הקרובה, לראות בשוק הסיסים, כי לבו נבא לו כי סוף סוף אחליף את החדר בשוק ואת תלמודי במקח ממכר. ויהי אנכי עומד בפנת השוק בראש הומיות ואשמע פתאם קול זעקה גדולה ומרה, כקול קורא: ה מ ל ך! ואשמע והנה הקול קול גציל בעל התפלה אשר נתפש בעונינו הרבים בעון — סוסים גנובים. כי בבוא גציל העגלון בתוך הבאים אל שוק הסוסים וצמד סוסיו אתו, מצא השטן מקום לגבות את חובו ממנו לנקום בי את נקמתו על הצותו אתו שנה שנה בימים הנוראים בבית התפלה, ויסת בו את אחד השוטרים לאמר: לך תפשהו, כי הסוסים הרועים על ידו גנובים המה אתו. ויהי בהתפשו ויזעק זעקה גדולה ומרה עד מאד, הוא הקול אשר שמעתי. ובראותי כי גציל בעל התפלה הוא גם סוחר בסוסים גנובים וכי משתמש הוא בכלי קרושה לתשמישי חול וקורא לעזרה בקול ההוא אשר נסה לקרוא בו „המלך", סר צלו מעליו ויראתו מעל פני ולא יספתי לירוא מפניו ומקול קריאתו כל הימים.

ככה הלכו מעלי מעט מעט האימים אשר בעתוני; כלעמת שבאו כן שבו ללכת בנום הצללים ועל דרכי נגה אור; לא האריך ימים בלתי אם מוראי הגדול אשר יראתי מפני — צ ב י ה מ ע ו ר ב ב ד ע ת.

ב

צְבִי מֻדָּח.

השגעון—הוא אחד המוראים הגדולים אשר יביא מורך בלבב האיש הישראלי ותכסהו פלצות. לא ישים אל לבו כי אכן חלי הוא כשאר החליים אשר נתן האלהים לבני האדם לענות בהם; ובעוד כל נגע וכל מחלה אשר יהיה בבני האדם יעיר בלבו חמלה וחנינה לרחם עליהם או זהירות ופרישות להתרחק מהם בהיות המחלה מתדבקת, השגעון יבעתהו ויפיל חתת אלהים עליו. וזה, יען כי השגעון איננו מחלה בעיניו, כי אם ר ו ח ר ע ה, ומפני שם זה נחת הוא כאשר יחת כל שתום עין מפני כל דבר מופלא ומכוסה ממנו.

גם אני בילדותי יראתי יראה גדולה מפני כל איש אשר תבעתהו „רוח רעה". יראתי מפניו משנה יראה, יראת איש החיל בחצר המטרה ויראת התגין והסודות אשר בספרי הקבלה. יראתי יראת הגוף פן יאחז בערפי ויפצפצני ויאכלני חי, ויראת הנפש מפני הרוח המסתתר השוכן בקרבו.

ועתה שערו נא בנפשכם אוהבי ורעי מה גדל פחדי ומוראי באמר אלי משה ריש דוכנא יום אחד מדי עלותי במעלות לבוא אל חדר תורתי ונעבור על אחד הפתחים הסגורים, לאמר: „פה יגור המעורב בדעת!" ומדי דברו מְשַׁכְנִי ויריצני למהר לפסוח על הפתח. וכן יעשה יום יום מדי העלותו אותי לחדר רבי כן יעיד בי וכן יריצני למהר לעבור על פתח הבית אשר גר בו המעורב בדעת.

נפשי יצאה בדברו. על אם הדרך אשר אנכי הולך עליה כמה פעמים כיום רובצת קללת אלהים כזאת, איש אשר רוח רעה תבעתהו, איש משוגע ומעורב בדעת! ומי זה לידי יתקע אם לא מדי עברי יום אחד יִפָּתַח הפתח פתאם והמעורב בדעת יזנק ויתנפל עלי, יאחז בערפי בצפרניו הנוראות ויבלעני כתנין?

פנים בפנים לא ראיתי את המעורב בדעת מימי; אבל במראה אלי התודע ובחלום לבי שויתיו לנגדי והנה הוא ארך הקומה רע המראה ודל הבשר, עיניו תרוטות ושערותיו קלוטות וצפרניו כצפרני עוף דורס, ועיניו בוערות באש עברתו וקול דבריו כקול המון, והוא לבוש סחבות ומקל חובלים בידו לבלע ולהשחית את כל הבא לידו. פתח הבית אשר הוא גר בו היה תמיד סגור וּמְסֻוגר וגם סדקיו סתומים ואטומים במוך; ועל הדלת רקוע פח נחשת קלל ככף אִישׁ ועליו מפֻתחות אותיות בשפת לא ידעתי, ומשה ריש דוכנא באר לנו כי הפח הוא קמיע ועליו חרות שם להגן על העוברים ושבים מפני הרוח השוכן בבית הזה.

ויהי היום, ואני אז כבן שש כבן שבע, ומשה ריש דוכנא לא בא לקחת אותי החדרה, ותלבישני אמי ותנעילני ותאמר אלי: בני, לך בנפשך ואל תחכה לו; הלא כבר נער גדול אתה ובגפך תצא ובגפך תבוא.

בדבר אמי אלי כדברים האלה הסתרתי פני בסינר שהיא חוגרת ואבך הרבה בְּכה.

— על מה אתה בוכה, בני!? שאלה אמי רכות, האם תמאן ללכת החדרה? אולי חש אתה בבטנך או ראשך עליך יכאב?

— לא, עניתי ואוסיף לבכות; ירא אנכי...

— את מי אתה ירא, בני בר נדרי? חרדה לי האם הרחמניה אולי יכך רבך; הגידה אל תכחדה!

— לא, לא את רבי אנכי ירא, עניתי, כי אם את המשוגע...

— המשוגע! איזה משוגע? שאלה ברגזה ובשממון אף היא.

— המשוגע הגר בקומה השניה בבית חדרנו.

לדברים האלה הכהילה אמי את אבי מן החדר השני ותשים לפניו את פחדי ומוראי ואת דבר המשוגע הגר בבית אשר חדרי שם.

— אל תאבי לו ואל תשמעי אליו, הרגיעה אבי. לא משוגע יגור שם כי

אם—צבי המעורב ברעת. הטרם תראי כי תואנה הוא מבקש לבלתי לכת היום החדרה?

— לכה בני החדרה, האירה אמי פניה אלי ותשנה את דברי אבי. לא משוגע יגור שם כי אם—צבי המעורב ברעת, והוא לא יעשה רעה לאיש. לך לבטח, אל תירא מפניו.

ככה נדברו אבי ואמי ולא שעו אל דמעותי, ולא בארו לי מה בין משוגע ובין מעורב ברעת, ומי הוא זה הצבי הרובץ כארי על אם הדרך אל חדרי? ואיכה לא אפחד מפניו ומפניו יפחדו משה ריש דוכנא וכל חברי הגדולים ממני? את כל זה לא בארו לי ולא בקשו להרגיעני ובבוא אמי לנשק לי ותרא כי נפלו פני ואני מרעיד נסתה עוד הפעם דבר אל אבי לאמר:

— ישב נא הנער היום ביתה. הלא תראה כי נשמה לא נשארה בו?! גם הנה השמים התקדרו עבים ומטר גשם יהיה...

— הן תנואות עליו תמצאי—גער בה אבי—והוא כבן תענוגות יתחטא עליך: „נשמה לא נשארה בו!" — „מטר גשם יהיה!" — ומה אם יהיה הגשם? האם כחלב יתיכהו וכדונג ימסהו? הכתוב אומר: בבית אלהים נהלך ברגש, ר"ת: ב'רד, ר'וח, ג'שם, ש'לג. ולמה יתפריעיהו מעבודתו ותכלאיהו הביתה? ילך בשם אלהים ורעה אליו לא תאונה.

לא ידעתי ממי למד אבי את פשט הפסוק אשר הביא, כי לא אמר דבר בשם אומרו; אבל כך היה דרכו בביתו. אם היתה אמי מגלה דעתה כנגד דעתו היה הוא נסמך באיזה כתוב והיא כבת ישראל כשרה לא העזה פניה כנגד „מה שכתוב" ובטלה רצונה מפני רצונו.

ובכן נשאתי את רגלי ואלך החדרה מר בחמת רוח, ובכל הדרך אשר הלכתי לא שמעתי את קול המון הגשם אשר ירד וירטיבני עד פי כתנתי, רק שמעתי כי תרגז בטני ומתני מלאו חלחלה ובגשתי אל המעלות אשר דרך הנה יעלו אל חדרי החלותי לקרוא בחשאי פסוק „שמע ישראל"; אבל — גם זה לא הועִיל לְהַוָּתִי.

השטן מקטרג בשעת הסכנה! כל הימים אשר הלכתי לחדרי בלוית ריש-הדוכנא לא קרה לי אפילו פעם אחת לראות את הפתח פתוח ואיש יוצא מבית „המעורב ברעת"; ובפעם הזאת בגשתי אל תחתית המעלות נעויתי משמוע קול אנשים עומדים על גרם המעלות בקומה השניה משוחחים בשפת לא ידעתי, כאלו בצפצוף מצפצפים, ובעלותי נבהלתי מראות שנים אנשים יצאו נצבים על פתח בית „המעורב ברעת". האחד מהם עמד ואחוריו אלי ולא ראיתי פניו, אבל ראיתי כי לבוש הוא בגדים כיוצא לדרך, מעיל ארוך עליו ואזור צמר חבוש במתניו וקצות האזור סרוחות לו כזנב על אחוריו וראש לו חפוי מגבעת גבוהה כעין נרתיק בעל קרן חדה; והשני עמד ופניו אלי והוא איש צעיר לימים ארך הקומה ודל הבשר, ואע"פ שלא היה רע המראה ולא לבש סחבות ושערותיו לא היו קלוטות וצפרניו לא ראיתי, כי אם היה לבוש מדים קצרים ונעלים מגוהצים ושערותיו סדורות לו תלתלים וזקנו השחורה מסורקת למשעי ומקפת את לחייו

כערונת הבשם, אבל עיניו היו בוערות כגחלי אש, כאשר נראו אלי בחזון לבי; עינים חודרות ועוברות משכיות לבב כאלה לא ראיתי כל ימי לעולם. ודמיוני לאם דבר עמי, כי האיש אשר עיניו כגחלי אש הוא „המעורב בדעת" והאיש בעל הקרן אשר לו הזנב מאחוריו הוא — „הרוח הרעה", הוא השטן בעצמו. הרגשתי כי תסמר שערת בשרי ונטפי זעה פורצים על פני; בברכים כושלות התגנבתי לעבור! על פניהם בהחבא על יד קיר החומה, אבל האיש נתן עיניו בי בעברי וכמעט נעשיתי גל של עצמות. התחזקתי ואעל את יתר המעלות בנשימה אחת ואבוא אל חדרי כל עוד רוחי בי.

בנשימה אחת עליתי אל חדרי וירדתי משם ביום ההוא בלי כל נשימה. אחרי שבתי אל השלחן כשעה אחת הרגשתי ברקותי קול דופק כקול איש מנקש על הדלת. דמי קדח בעורקי כאש המסים וכל ראשי לחלי. כאגמון אשר נגע בו חרמש הקוצר הטיתי ראשי על הספר לפני ואשב נדהם ולא דברתי דבר עד אשר התבונן רבי אלי וירא כי חורו פני ורסיסי זעה נוטפים על מצחי ויבן כי חולה אנכי—ויבהל. האיש הקשה וקצר אפים זה אשר ברגע באפו היה מכה במקל אשר בידו בלי ראות, לפצוע מוח ולרוע קדקד, גם הוא היה ירא ורך לבב וכמעט ראה חתת ויבהל. „מה לך בני?" שאלני בפה רך ובקול רועד אשר לא שמעתי ממנו בלתי היום. „ראשי, ראשי!" עניתיו ואסגור שמורות עיני ואפול אפים על השלחן לפני. „משה! — פקד הרב על ריש-הדוכנא — שאהו והניחהו על מטת הרבנית, ישכב רגע ויחליף כח". ריש-הדוכנא פשט את ידיו הארוכות ויקחני על זרועותיו, ברגע ההוא נדמו לי ידיו ארוכות מארץ מדתן וזרועותיו כזרועות עולם. וישאני וישכיבני על מטת אפריונו של ר' טודרוס שעמדה על יד התנור בתוך יריעות. שכבתי ואישנה ומן אז והלאה לא ידעתי דבר מכל הנעשה אתי. לא הרגשתי את עקיצות הפרעושים אשר סביב שתו קן למו בצלעות המטה ובסדקי הקיר; לא ידעתי איכה ומתי הביאוני מבית רבי אל חדר הורתי. כחולם חלום זכרתי כי בא הרופא לבקרני ויחזק בדופקי ויתופף על לבי וימשש כל עצמותי ויסתכל בלשוני ובגרוני ויקרא במלה רומית את שם מחלתי, אבל לא אזכור איזה מלה רומית מצא בי הרופא, אף לא אזכור כמה ימים או שבועות עברו עלי במעמד זה אשר לא ידעתי נפשי; ובשוב חושי בי ודעת לנפשי, ראיתי והנני שוכב במטתי בבית אמי ואמי יושבת למראשותי, ראשה מוטה על לבה והיא נרדמת, כי כל הלילה שנה בעיניה לא ראתה. ומרחוק שמעתי קול אנשים מתלחשים בחדר הסמוך והכרתי קול דודי ר' חאצקיל וקול רבי ר' טודרוס, אשר באו לראותי ולדרוש בשלומי, מדברים עם אבי.

— אין רע, שמעתי קול אבי מדבר אליהם. בלילה הזה הזיע והסכנה עברה. עתה הנהו ישן. הרופא אמר כי בעוד ימים אחדים יקום ויחי מחליו.

— ברוך השם, ענה ר' טודרוס.

— ומה היתה סבת מחלתו לדעת הרופא?, שאל דודי.

— הרופא אמר, הוסיף אבי, כי הקטן נבעת פתאם ואחזתו עֲוִית. האם לא

שמעת מה היה הדבר? שם אבי פניו אל רבי. אולי נפל עליו כלב בלכתו לבדו בדרך?

— כלב? שמעתי קול ר׳ טודרוס עונה. מאין יבוא כלב? בביתנו אין מי שמגדל כלב.

— או אולי נבעת הילד מפני המעורב בדעת? הוסיף אבי לשאול. כי כן התאונן באזנינו בפעם האחרונה כי את המשוגע הוא ירא.

— אולי נבעת, ענה ר׳ טודרוס ברוח שוקטה, כאלו אין הדבר נוגע אליו.

— כי עתה טוב שתבקש לך חדר בחצר אחרת, אמר אבי.

— כן אעשה, הסכים ר׳ טודרוס. מהתחלת „הזמן" אשנה דירתי.

— איזה משוגע? איזה מעורב בדעת? שאל דודי את רבי.

— צבי המעורב בדעת גר בבית ההוא אשר חדרי נמצא בו, ענה ר׳ טודרוס בקָרת רוח.

— צבי המעורב בדעת? מי הוא זה ואיזה הוא? הוסיף דודי לשאול.

— הלא הוא צבי מ ב ר א ָד (או כמו שהוא אומר: מ ב ר אָ ד י) המחזיק חנות של סחורה אנגלית ברחוב המזגגים. בר אורין הוא ובר אבהן ובעל מעשים טובים וגמילות חסדים, וחבל על האסון אשר קרהו, כי בכל הדברים הוא בריא בשכלו כאחד מאתנו ורק בדבר אחד נטרפה דעתו...

— ומה הדבר? הגד נא כי תדע! נכסף דודי לדעת.

— זה דרכו כסל לו, הואיל ר׳ טודרוס באֵר להם, כי כל אשר יראה בעיניו ובאזניו ישמע יאמר: דבר זה מאנגליא בא. שערו נא בנפשכם: פעם אחת עמדנו במקצוע רחוב היהודים והמזגגים לקדש הלבנה ונחסר לנו אחד למנין והנה צבי החנוני עובר ונקרא לו לאמר: ר׳ צבי בוא נא אלינו לקדש הלבנה. ויעננו: אין לי חפץ בלבנה שלכם; יש לי בביתי לבנה טובה משלכם, לבנה הבאה מאנגליא". ככה עננו ויעבור על פנינו ולא בא לקדש החודש אתנו.

— אולי צחוק עשה לו בפעם הזאת? נענה אבי.

— וכי מצחקין בדבר שבמצוה? השיב רבי. ובערב פסח העבר בא השַמש להזכירהו למכור חמצו ויגרשהו מפניו ויאמר: לך לך; אנכי מוכר חמצי לדזאָן-בּוּלל הסוחר בלונדון אשר עמו אנכי עושה את עסקי תמיד.

— וחמצו נשאר חמץ שעבר עליו הפסח? שאל דודי.

— וחמצו נשאר חמץ שעבר עליו הפסח! ענה ר׳ טודרוס ויוסיף לספר: וביום שמת אביו עבר צבי החנוני לפני התיבה והתפלל ערבית וכשסיים קריאת שמע קרא בקול: „ה׳ אלהיכם אֶ מֶ ת, והתיז המ׳ והת׳ עד שנשמע „מת". ושמעו המתפללים וחרדה גדולה נפלה עליהם וינקשו על עמודיהם ויקראו בקול גדול: „אֶ מֶ ת! אֶ מֶ ת!" אבל הוא לא שת לבו אל קריאתם ולא חזר על דבריו להתקן את שבושו כי אם סיים את תפלתו; וכאשר שאלוהו אח"כ על זה אמר כי כך קוראין באנגליא: אֶ מֶ ת, מלרע. אז ראו כל המתפללים עין בעין כי רוח תזזית נכנסה בו, וירפו ממנו.

גם אבי גם דודי החרישו ולא דברו דבר, כי גדל בעיניהם כח האות הזה מאד, ור' טודרוס הוסיף ויאמר: ובכל זאת לא יצא טבעו בעולם כמעורב ברעת עד מוש"ק שלפני א' דסליחות העבר. בערב ההוא באנו להתפלל ערבית בביה"מ לקצבים וגם צבי החנוני בין המתפללים בביה"מ ההוא. החזן כבר כלה לנגן „למנצח" ועוד לא הגיע הזמן לאמר „ברכו" והקהל יושבים ומספרים איש אל רעהו חדשות. בכותל מזרחי סיפר ר' למך... הידעתם את ר' למך?

— ר' למך המגיד לקצבים? מלא אבי דבריו בדרך שאלה.

— כן הוא, ר' למך המגיד סיפר את מאורעית אביו הצדיק שהלך זה כמה שנים לאה"ק וטבעה ספינתו בים הגדול שהוא ים אוקיינוס. על זה העיר החנוני כי ההולך מארצנו לא"י איננו בא בים אוקיינוס, כי אם בים התיכון שהוא נקרא בתורה ים הגדול. וכאשר נסתייע ר' למך בדברי תרגום יונתן שים הגדול הוא „ימא דאוקיינוס" נסתייע צבי החנוני במפת הארץ שנדפסה בלונדון ולא נמנע מלגלות דעתו ברבים שהתרגום טעה. אז קם ר' למך בחמתו ממקומו וירקע ברגלו ויקרא באזני היושבים: אל תשמעו אל דברי המעירב בדעת הזה המהפך דברי אלהים חיים. ים הגדול הנזכר בתורה הוא ים אוקיינוס כדעת התרגום, שהיא גם דעת חז"ל (גטין ח'), הוא ולא אחר, ואם אלפי חכמים בעיניהם כאלה, חדשים מקרוב באו, יבואו ויגידו לכם ההפך, אל תאבו להם ואל תשמעו להם, כי לא יפול מדברי תורתנו הקדושה דבר. לדברים האלה רמז ר' למך להחזן ויאמר „ברכו" ובית המדרש שקט ממלחמה. מני אז ידעו כל העם כי צבי החנוני מעורב בדעת הוא ויצא לו שם זה בין כל שכניו מסביב.

לדברים האלה הוציא ר' טודרוס מחיקו ארגז קטן מלא אבק טאבאק וינקש באצבעו עליו ויפתחהו וַיָּרַח בו להשיב נפשו אשר עָיְפָה בספורו, ויתן גם לאבי ולדודי עמו להרית בו.

— פעם אחת ראיתיו, אמר אבי, בשלחו את הטאַבאק אל אפו, וכל רואהו יכירו בעיניו כי—מזיק במוחו; כי עיניו בוערות כגחלי אש וכל המסתכל בהן לבו מהתת.

גם דודי שלח ידו ויקח אחוז אחד מאבק הטאבאק ויחטם לו ויזורר פעמים שלש בקול גדול כי לא נסה בזה, ולקול עטישותיו הקיצה אמי משנתה ותרץ אליהם בחמה שפוכה ותקרא:

— גזלנים, הילד ישן ואתם מעמידים קול זועות! הלא את נפשו אתם קובעים?

ויחרישו ולא ענו אותה דבר, כי היו האנשים נכלמים מאד; אבל את נפשי לא קבעו, כי מן היום ההוא שבתי הלוך ושוב אל איתני, ושיחתם ערבה עלי מאד כי על ידה נודע לי את אשר חפצתי לדעת זה כמה ואשר אולי לא הייתי יודע כל ימי.

ובכן גדלה וקָשְׁתָה יראָתי את המעורב בדעת מכל המוראים אשר עברו עלי. יראָתי את איש החיל רק פצעה את חוטמי, מקריאת גציל העגלון חרדה נפלה עלי ואתחלחל (כדעת ר' ירמיה), ויראתי את המעורב בדעת הביאה עלי מחלה אנושה וחיי היו תלואים לי מנגד ימים רבים. אבל בחמלת ה' עלי ובכח העלומים אשר מלאו עצמותי נמלטתי ממנה בעור שִׁני וכל חבל לא השתכח בי.

ג

עַפְעַפֵּי־שָׁחַר.

עברו עשר שנים—השביעית מימי שנותינו. אין בכל חיי האדם שנים יקרות, שני הבואות, כעשר השנים משנת השש עד שנת השש עשרה. הן הנה שנות החנוך והלמוד, אבן הפנה לחיי האדם. עד העת ההיא האדם הוא גולם והימים האלה יעשוהו כלי, יצורו אותו בחרט אנוש ויטבעו בו את חותם התכנית אשר ישא על פניו כל ימי חייו. אני אז כבן שש עשרה שנה. החדר והרבי כבר עשו בי את משלחתם, אכלוני הממוני, מלאו כרשי מעדניהם. האכילוני את המן אשר בו יתפרנסו בני דור המדבר עד בואם אל ארץ נושבת ואשר ישבות ממחרת אכלם מעבור הארץ. המן הזה נבלע באברי וטעמו כטעם לשד השמן עמדי בי כל ימי עד היום האחרון. בן שש עשרה שנה הייתי, דעת קדושים ידעתי וחכמת אדם לא למדתי; נחשבתי עם „הנערים הטובים", הייתי בקי בכמה מסכתות, בהרבה מאות דפי גמרא, והייתי בער מאיש ולא בינת אדם לי. ויהי המעט אשר לא למדתי ספר ולשון וכל חכמת מדע אשר ידע אותם האדם וחי בהם, כי גם לא ידעתי ולא עלתה על לבי כי יש חכמה בגוים ויש למודים אחרים חוץ מאלה אשר למדוני רבותי. ככה תקצורנה שנות העברי המגודל בנעוריו בקרני הזוית שהתורה מונחת בהן! אם חיי כל האדם כיום כי יעבור, חיי העברי — יום תקופת טבת: עד סוף אשמרת הבוקר לא יראה בעפעפי שחר ועד מחצית היום לא זרחה השמש עליו.

„בני! — אמר אלי אבי ביום טוב אחד — קצרה ידי משלם בעדך שכר למוד ואתה כבר יש לאל ידך ללמוד בעצמך. רב לך להיות תנוק של בית רבו; שב בבית מדרשו של החייט ולמד". תורתי אשר הבאתי בידי מחדרי מלמדי לא היתה תורה כלולה, תורה שלמה ומסודרת, כי אם תורה בלולה מזני מרקחים, מקוטרת מכל אבקת רוכל. רבותי אשר יצקתי מים על ידיהם בילדותי ואשר החלפתים כחליפות שמלות „מזמן לזמן" לא למדוני ש"ס על סדר המסכתות ולא בשטה מבוררת, כי אם היו מדלגים על הסדרים מקפצים על המסכתות. לא ידעתי בשלמי היה הדבר, אם מאשר כל אחד מן „הרביים" בחפצו לעשות מלאכת ה' בלי רמיה, כדי שלא ליקום בארור, למד לתלמידיו רק את המסכת אשר היתה שגורה בפיו, או שכל אחד מהם הציץ ומצא בי סגולה אחרת והשתדל ללמדני תורה לפי טבע נפשי ושרש נשמתי אשר היא מסוגלת לה ביותר. הרב אשר שמשתי לפניו בהיותי בן עשר ראה בי בלי ספק יתרון הכשר חכמה להיות קצב או שו"ב ולמדני פ' אלו טרפות; הרב אשר למדתי אצלו כבן עשתי עשר עסק עמי בדיני ממונות; בשנה שנעשיתי בר מצוה קרא הרב עלי „מועד" לשבור בחורי, וביד איש מהם לא עלתה „לשבור בחורי" כמו ביד רבי אשר קרא עמי בהיותי כבן י"ד פ' הבא על יבמתו. ובכן בצאתי מן חחדר הייתי כס' תקון ליל שבועות מלא חוליות חוליות מכל מקצועות שבתורה ותורתי בתוך מעי נעשית קרעים קרעים. ואולי בשביל כך שלחני אבי לבית מדרשו של החייט כדי

להפור את הקרעים ולאחדם לשַׂלמה שלֵמה אחת, ורֶמז רָמז לי לאמר: קׂלקלת עובדך סבּ חוט וחייט!

. בית מדרשו של יודיל החייט אשר בחר בו אבי לשבתי לא היה בית ישיבה מרבץ „לבחורים עניים" ומרעה „לאוכלי ימים", כי אם בית מדרש „לבני בעלי בתים", מהם נשואים שהיו מסובין על שלחן חותנם ומהם חתנים שלא נכנסו עוד לחופה ומהם בחורים שלא הגיע פרקם עוד להיות חתנים. ואלה תולדות החייט בקצרה אשר יסד את הבית הזה. יודיל החייט היה תופר בגדים לפקידי הצבא באחד מגדודי החיל, ויהי בהיות מלחמה באָרץ ויצאו אנשי הצבא ויבוא גם החייט בתוכם; אלה יצאו בחרבם ובקשתם והחייט יצא במחטו; ובעת אשר הכה הגדוד באלפיו הכה החייט ברבבותיו, בתחלה ע"י „יהוּר" ולבסוף ע"י „רבית", וישב אל ביתו כבר בכסף ובזהב, ואז הניח מחטו ונעשה קבלן חוכר חכירות. יודיל החייט היה אדם פשוט ועם הארץ גמור, לא עלינו. לא ידע קרוא וכתוב לא בכתב אשורי ולא בלשון עברי ולא בדבור מצרי; מכל הלשונות המתהלכות בארץ ידע רק את הלשון הנאכלת בחרדל, ומכל החקירות—את חכירת הבשר. ובראותו את עשרו וכבוד ביתו אשר עשה לו כחו ועוצם ידו בלי דעת ובלי „לומדות" ויאמר: שוא למוד ספר ומה בצע למחברי ספרים וקוראיהם ובביתם אין לחם ואין שמלה? ויהי מלעיב בחכמים יודעי ספר ובחקרי לב החוקרים לכל תכלית; ומרגלא בפומיה דברי בעל העגלה למשרתו בעת אשר נפל סוסו בבור: „למה לנו המצאות? אחוז בזנבו והעלהו". הוא היה אומר: „תכלית כל בינה ויסוד כל מדינה היא — אסתרא בלגינא". וככל איש הדיוט בעלותו לגדולה היה יודיל החייט, הנקרא עתה „ר' יודיל" או „ר' יודקי" סתם, איש נשען אל בינתו, עז פנים וגס רוח, בא בטרוניא עם הבריות, זורק מרה במשרתיו ומטיל אימה יתירה בתוך ביתו. לא נשא פני גדול ממנו בתורה ולא הדר פני זקן ממנו לימים; כבוד הבריות היה כאין בעיניו ולחיי איש כמיצר שהחזיקו בו רבים; ויהי הנקל לו לחרף איש עד דור אבותיו וברגע באפו להניף יד ולהכות באגרוף רשע; על כן יראו מפניו רבים וסביביו נשערה מאד. הגדולים והנכבדים נטו מפניו, כי אמרו: השעה משחקת לו אל תתגרה בו. פעם אחת במושב זקנים פגע החייט בכבוד אחד הזקנים הנכבדים. „יודיל! ענהו הנעלב רבות בפני הנאספים, אינני נושא פנים לא לתורתך ולא ליחושך אף לא לעשרך כי אם—לאגרופך הקשה; כי ידעתי כי כל אשר תפגע בו בשרו עליו יכאב". והמון העם בראותם כי בכל אשר יפנה ירשיע ובכל אשר ירשיע יצליח ואיש לא עמוד בפניו להתבוע עלבונו מידו, אמרו בלבם כי איש תקיף הוא וכל אשר יחפוץ עשה, ויראו את פניו כפני עריץ. מאליו מובן שהיה ר' יודיל או ר' יודקי איש ירא אלהים, דבק בתלמידי חכמים ורודף אחרי המצות ואחרי—הכבוד. ידיו יסדו את בית המדרש כדי שיהיה הוא בו גבאי ראשון; וכל כך היתה המצוה הזאת חביבה עליו עד שהיה מתגדר ומתפאר בה תמיד, וכי יבוא אליו איש ממיודעיו מכיריו, בין שהוא בן ברית ובין שאינו בן ברית, ושאלהו ר' יודיל לאמר: הראית את „מקדש אדני" כוננו ידי? והביאהו לראות את בית נכאתו. ובשביל

כך היה מקפיד על הנקיות ועל הטהרה ולא נתן ליכנס לבית מדרשו להבחורים העניים לובשי הסחבות. ויראתו וצדקתו של ר' יודיל גדלה בה במדה אשר גדלה בתו היחידה, אשר השתדל להשיאה לת"ח בן ת"ח. וכשגדלה בתו והגיעה לפרקה וה' הצליח בידו למצוא לה איש כלבבו „ילד שעשועים" „חוטר גאוה ממקל תפארה", נין ונכד לה„נהורא-סדור", ור' יודיל זכה לראות את חתנו „ר' משה" אומר הפרק בכל יום אחר ההפלה, אמר בלבבו השמים עלה, ויקנאוהו כל עצי עדן.

כותלי בית המדרש לא היו מעוטרים ברצועות כחדרו של ר' טודרוס, וריש דוכנא לא נמנה לאפוטרופום עלינו, ובכל זאת לא הותרה הרצועה גם שם. גם שם היו משגיחים על הליכות „הצעירים לימים" שלא יפסיקו משנתם וגרסתם וישיחו באילן נאה ובניר נאה ועאכ"ו בבריות נאות, ושלא יקריבו אש זרה לפני ה' על הגמרא. ההשגחה הפרטית על זה היתה מסורה בידי „יחיאל השמש". איש אלהים קדוש זה היה עובר עלינו תמיד, מאזין ומקשיב את שיחותינו ובודק את „עמורינו" אם לא ימצא שיחת חולין או ספר פסול. והיה אם שמע איזה דבר בלתי הגון או ראה איזה ספר חדש המוטל בספק והגיד יחיאל השמש לר' יודיל ור' יודיל היה נמלך באורים ותומים, כלומר בחתנו ר' משה, ועל פיו יקום דבר. אם יאמר ר' משה כי הספר הוא מספרים החצונים ונשא בעל הספר את עונו, כי יכלימהו ר' יודיל ברבים או כי ישלחהו מבית מדרשו. ככה יעשה ר' יודיל כל הימים.

ואולם לפי שעשה ר' יודיל את המצוה שלא לשם מצוה לא עלתה בידו בהוגן, ובין בני „הבעלי בתים" אשר באו להסתופף בבית מדרשו התגנב בעונינו הרבים רוח הטומאה, הוא רוח ההשכלה וחופש הדעות אשר החל לפעם בימים ההמה את בני הנעורים. לא הועיל לר' יודיל כל עמלו לכלוא את הרוח; ואף כי היה יחיאל השמש מלא עינים כמלאך המות וכשרונותיו כשרונות מרגל חרש, אשר חננו בם הטבע, היו רבים וכן שלמים, בכל זאת נעלם ממנו הרבה ממה שעשו הנערים בסתר, ויש אשר צלחה בידי בני בעלי בתים ע"י סגולה בדוקה לאחוז את עיניו ולתפוש אותו בלבו. אחיזת עינים זאת היתה לא מעשה כשפים כי אם—מעשה כספים, כי כל איש אשר שמר מועדו להביא ליחיאל השמש מדי חדש בחדשו אגורת כסף „דמי ראש-חדש", לו נשא האיש הקדוש ההוא פנים והעלים עיניו ממנו. ובדרך הזה מצאו בבית מדרשו של ר' יודיל למו מהלכים ספרים קצרי קומה וקצרי שורות, חדשים מקרוב באו לא שערום רבותינו, ובלבות היושבים שם לפני ה' התעוררו דעות חדשות המתרגשות לבוא לעולם ואחדים מהם הניחו לבסוף הויות ראביי ורבא וילכו אחרי הויות העולם.

אני בבואי לבית המדרש בתומי הלכתי ונפשי גרסה לתאבה והגיתי בגמרא יומם ולילה. כי מלבד אשר אז היה כל ישעי וכל חפצי למלאת את חסרונות בית רבי ולהיות „בקי בש"ס", הביאתני ללמוד בשקידה גם יראתי מפני יחיאל השמש. צריך אני להקדים ולאמר כי אני ב ע נ י י מראשית בואי לא מצאתי חן בעיני האיש הזה. ואף כי יש כלל גדול כי „העוני לא יחשב לעון", ואף כי לא

בי היה האשם כי אם באבי אשר לא השיגה ידו לשלם „דמי ראש-חודש" תמירים כסדרם, והיה משלח רק לסירוגין; אבל יחיאל השמש היה איש קנוא ונוקם ופוקד עון אבות על בנים, ולא היה לומר מן הכלל על הפרט וכיון שעבר יום שני של ר"ח ותשורתי לא באה הפך לבו לשטום אותי וכל אשר מצאה ידו לעשות למורת רוחי עשה; גם את מפתחות ארגז הספרים מנע ממני, גם נרות היה נותן לי שהאור מסכסכת בהם, ויהי עוין לי תמיד ומבקש תואנה להביא את דבתי רעה אל ר' יודיל ולהבאיש את ריחי בעיני הקהל; ואני כאיש הירא ורך הלבב מטבעי יראתי מפניו יראה גדולה ומכל משמר נזהרתי שלא לתת לו פתחון פה לקטרוג. שקדתי ואהיה משכים בבוקר ומאחר בנשף וכל היום וכל הלילה לא פסיק גרסא מפומי ואהי בולע פרקים כזיתים ומסכתות כביצות, ובכל זאת לא עצרתי כח לעמוד בפני שבולת מי החיים ולא עברו ששה חדשים כימי זמן אחד והרוח אשר היה מפעם אחרים מבני הנעורים באי בית המדרש צרר גם אותי בכנפיו וצרעת ההשכלה דבקה גם בי.

בין בני הנעורים השונים אשר היו מבלים שעות יומם בבית מדרשנו היו שנים אשר דבקה נפשי אחריהם ביחוד וגם נפשם דבקה בי, באמרם כי ראו בי סימן ברכה. שניהם היו זקנים ממני לימים; האחד היה בעל אשה והשני — „חתן". הנשוי היה ר' ירמיה חתן ר' נחמיה הגובה, המוציא והמביא את חכירת הבשר אצל ר' יודיל; והוא עודנו מיסב על שלחן חותנו. בבית מדרשנו היה נודע בשם „המופלא", כי באמת היה למדן מופלא ובקי בכל מקצעות הש"ס. עודני זוכר כי בני בעלי הבתים באי ביהמ"ד היו יושבים ועוסקים איש בספרו אשר לפניו והיה כאשר יתקשה אחד מהם ושאל את פי ר' ירמיה והוא יענה תוך כדי דבור תשובה כהלכה בעל פה לאיש ואיש בכל מסכתא דקאי בה. שם הכבוד „המופלא" נתן לר' ירמיה בעוד כבודו הדש עמו, כלומר לפני בוא ר' משה לביתו של ר' יודיל; אז היה „המופלא" הראש והראשון בביהמ"ד וגם ר' יודיל היה נוהג בו כבוד, ואולם מיום שנשא משה את בת ר' יודיל נטלה הבכורה מחתנו של ר' נחמיה ונתנה לחתנו של ר' יודיל. — השני, „החתן" הבלתי נשוי נודע בביהמ"ד בשם „המושלם", כי כן קרא לו יחיאל השמש, לפי שהיה יודע לכתוב בלע"ז והיה כותב לו אַדריסין על גבי אגרותיו. ואולם „משולם" שם האיש הזה בעצם אבל „ר'" לא יתקרי לפי שלא נשא עוד אשה ולא התעטף בטלית. שני האנשים השלמים האלה הועילו להוציאני מן המחשכים ולפקוח עיני מעט מעט לראות אור. „המופלא" פקח עיני עי"ז, שבבואי לפעמים לשאול מאתו איזה דבר בגמרא, היה מבארו לי באופן המתקבל על הדעת פשוט וישר בלי כל פלפול, ופעמים רבות קרה שאחרי פירושו במשנה לא היה מקום לקושיות הגמרא ואחרי פירושו באיזה סוגיא בגמרא לא היה מקום לקושיות התוספות והמהרש"א, וביחוד האיר עיני בבארו דברי אגדה על דרך הפשט הקרובה אל השכל ואל המציאות. „המושלם" משך את לבי אליו בתחלה ע"י תכונת מזגו הנחמד. לבו היה טוב עליו תמיד, פניו מאירים ומפיקים נוגה הנפש, לשונו תמהר לדבר צחות והיה אוהב לבחור לשון ערומים ולדבר חדודין

וזמילי דבדיחותא; וזאת ערבה עלי מאד. אביו ה׳יה אחד הסוחרים בבר ולחם ונמנה בעירנו בין בעלי צורה. דירתנו היתה ברחוב אחת ובצאתנו מביהמ״ד היינו הולכים יחדו ומשוחחים על „כל אשר יעלה המזלג״. משיחותינו אלה נודע לי כי משולם היה „חתן״ לוקח את בת אחד הסוחרים המפורסמים, „בראָדאָווסקי״ שמו, וכי מחותנו הוא מן „המשכילים״, אף כי מן „המסתתרים״. כל זה היה בעיני בתחלה כחידה. לא נפלאת בעיני אשר לא ידעתי שם הסוחר המפורסם בראָדאָווסקי, אחרי אשר הייתי יושב אהלים ולא ידעתי אדם עם יושבי חלד וגם המפורסמים היו צריכים אצלי לראיה. אבל חדשה היתה בעיני לשמוע איש עברי נקרא על שם משפחתו ולא ר׳ פלוני בן פלוני; וכן השם „משכיל״ שמעתי בפעם הראשונה מפיו ולא ירדתי לסוף הוראת המלה הזאת; אף לא הבינותי מה זה מן „המסתתרים״ ומדוע יסתתר? בשיחותינו אלה עוררני „המושלם״ לא פעם ופעמים ללמוד ספר ולשון ולהשתלם במדעים באמרו: כי לא על הגמרא לבדה יחיה עתה האדם. בעצתו החלותי ללמוד „עשרים וארבע״ בספרים הנמצאים בביהמ״ד דפוס סלאַוויטא עם „מצודת דוד״. ס׳ „צהר התיבה״ נתן לי ויעירני ללמוד דקדוק, גם ספרי ראשית הקריאה בלשון אשכנז ורוסיא נתן לי ואחל להגות בהם מעצמי, כי אמר כי כל איש אשר אין לו לא כתב ולא לשון בזוי הוא מאד ומותר האדם מן הבהמה אין לו. כאיש הירא ורך הלבב לקחתי את ספריו בלב נמס ובידים רועדות; ויהי מיראתי לעסוק בהם יומם ואעש לילה בחדר משכבי בעלותי על מטתי, שמה קראתי את כללי הדקדוק מעל הספר ובלכתי בדרך סביתי לביהמ״ד הייתי חוזר על פה על נטיית השמות והפעלים ולפעמים — לא יחשוב ה׳ לי עון! — הייתי הוגה בם במחשבתי גם—בשעת חזרת הש״ץ. וכח זכרוני עמד לי ללמוד בדרך מקוטע כזה עד סוף הזמן ראשית כללי דקדוק לה״ק, אף מצאה ידי לקרוא מאמרים שלמים בלשון אשכנז ורוסיא אף כי לא הבינותי את אשר קראתי. „משולם״ שמח על זה שמחה גדולה ויעירני לשקוד על דרכי הלאה, וכן עשיתי גם בזמן השני, בימות הקיץ: כל היום שקדתי על תלמודי ובשעה שאינה לא יום ולא לילה פניתי לבי לקרוא ספרים חצונים מאשר מצאה ידי בלה״ק ובלשון עם ועם.

כשלמדתי בס׳ הדקדוק כללי הנקוד ודיני מלעיל ומלרע, התעורר בלבי פתאום זכרון מימי ילדותי אשר שמעתי מפי רבי, כי איש אחד אשר קרא „אמת״ מלרע היה בעיני שומעיו כמעורב בדעת; ועמדתי משתומם רגע אחד וקראתי: הלא הדין כהמעורב בדעת! ואומר אל לבי כי בודאי יטעני זכרוני ולא כך היה מעשה, ואסיח דעתי מן הדבר ואשכחהו. אבל בראשית הזמן השני נתן לי ידידי „משולם״ ס׳ שבילי עולם עם מפת הארץ, וכשהגעתי לים אוקינוס שבתי ונזכרתי מימי ילדותי את השיחה התמה של ר׳ מודרום רבי ונוכחתי גם הפעם כי צדק האיש אשר התנגד לר׳ למך המגיד וכי ים הגדול באמת איננו ים אוקינוס; ונשארה אצלי פירכא בלי תשובה: למה אפוא יצא טבעו של אותו האיש כמעורב בדעת והוא הלא בדעת ידבר!?

מלבד שני בני היצהר האלה ר׳ ירמיה „המופלא״ ומשולם „המושלם״, עומדת

לנגד עיני בקומתה ובצביונה עוד תמונת ר' משה, „ילד השעשועים" וחוטר הגאון, אשר לקח ר' יודקי לבתו לה לאיש. ר' משה זה היה מטבעו פתי וחסר לב. כ„ילד שעשועים" היה משתעשע ומתענג במעשי צעצועים ובדברים של מה בכך, „וכחוטר גאוה" היה מתפאר ביחוסו ובכבוד בית אבותיו. סדור „נהורא השלם" כרוך בעורות אילים מאדמים והקוק עליו שמו באותיות זהב גדולות לנקר עיני הרואים, היה מונח בבית המדרש על העמוד לפניו ומעיד על בעליו ככרוכיא: „העורים הביטו לראות: יוצאי ירך הנהורא-סדור אנכי!" כתוכי המתגדר בנוצותיו, כן היה הוא מתהדר ומתגדר בעטרה שעטרה לו חותנתו על טליתו ביום חתונתו. בחבה יתירה היה רץ לעולם להפטיר בתורה, לקרות את המגלה ולנגן אקדמות, כדי להראות את השלמתו בקריאת עברית ואת קול הנגינה אשר דמה כי יש לו. בגלל סכלותו ותבליתו היה ר' משה מטרה לחדודי משולם ולזעם לשונו, וגם כל בני הנעורים באי בית המדרש שחקו עליו שלא בפניו ויבזוהו בלבם, ויוסיפו עוד שנוא אותו על גסות רוחו וגאותו שהיה מתגאה כנגדם תמיד. בתורה לא היה כחו גדול ואצ"ל שלא הגיע לקרסוליו של „המופלא", אע"פ שהיה „המופלא" נכנע לפניו ונזהר בכל דבריו ומעשיו מנגוע בזיז כבודו של ר' משה לבלי יחבל לו—כי ידע את נפש חותנו ופרנסת ביתו הוא חובל. בכובד ראש היה יושב כל יום על הפרק לשמוע פרקו של ר' משה כשומע דברים מפי הגבורה, ועל כל דבר פיו היה מנענע ראשו כאומר הן הן; פעם אחת אזכור שאמר ר' משה על משנה ממס' דמאי „פירוש עם הארץ", לא יכול ר' ירמיה עוד להתאפק וענה ואמר בשפה רפה: כמדומה לי ר' משה שפירוש המשנה כך וכך. ר' משה נתבלבל רגע אחד אבל גאותו ורום לבו היא סמכתהו לבחור לשון ערומים ויאמר: נוכל לפרש המשנה גם באופן זה, והבוחר יבחר. ומן היום ההוא נגלה שנאתו אל ר' ירמיה וראו כל בשר כי כקוץ מונד הוא בעיניו, ומאד ינעם לו לו מצאה ידו לבער את הקוץ הזה מן הכרם.

מקום הצדק שמה הרשע! בית מקדשו של ר' יודל אשר אמרתי בצלו אתלונן בצל שדי, היה לי לבית המהפכת אשר בו נהפכתי לאיש אחר ונמלתי את ערלת לבבי, ושני „הזמנים" אשר עשיתי בו היו לי זמן עלות השחר. אף זהירותי עמדה לי להנצל מן הפחים אשר טמן לרגלי יחיאל השמש. רק פעם אחת אירע לי מאורע, אשר על ידו כמעט הייתי בכל רע, כי סוף סוף אין טומנין מרצע במרצוף לפי שהוא מבצבץ ויוצא.

פעם אחת פגש בי בחצר בית הכנסת מו"ס וישם לפני לקנות ממנו ספר אחד בזול. פתחתי את הספר וראיתי והנה הוא כתוב בלשון עברית צחה כשפת ספרי הקדש ונדפס בדפוס מהודר לא ראיתי כמוהו. ואחרי אשר לא נודע לי תוכן הספר ובין ספרי „העשרים וארבע" לא ראיתיו, דמיתי כי הוא ספר מספרי הכתובים האחרונים, אשר ידעתי היותם ובעיני לא ראיתים עד היום ההוא. ואחרי אשר הספר נמכר בזול מאד קפצתי וקניתיו, וביום השני הבאתיו אתי אל בהמ"ד להגות בו ברגעי הפנאי, בין פרק לפרק. הספר ההוא היה—אוי לי אם אומר! ספר האבנגליון, ספר „ברית חדשה". ואני בתומי החזקתי את הספר בתוך

העמוד ואהי מתבונן בו, ולא ראיתי כי השמש נגש אלי בלאט וישם את עינו בשער הספר ויבן כי מספרים חצונים הוא. ואחרי אשר בר"ח העבר לא הבאתי לו „דמי ר"ח", מצא בעל החוב כאן מקום לגבות את חובו. ויור לי באצבעו ליראני ויאמר: בוא תבוא על שכרך, שקץ! עוד היום אספר לר' יודיל במה אתה עוסק. נפל לבי ואירא מאד, אמרתי נגזרתי אבדתי, לולא הדיוטותם של השמש ושל הגבאי עמדו לי להצילני. יחיאל השמש נשתבש מעט ויספר להגבאי, כי ראה אותי מחזיק ספר „ברית חדש", והגבאי מצדו נשתבש יותר, וביום השני למחרתו אחר התפלה, בשעה שהוא כורך את תפליו וכל יושבי „מזרח" עומדים עליו מימינו ומשמאלו, ספר לר' משה חתנו כי ראו אותי קורא בספר — „פ ר י ח ד ש" ושאל אותו אם איננו מן הספרים הפסולים. ישרת לבו וצדקתו של ר' משה סמכתהו להגיד לחותנו ר' יודל בפני קהל ועדה, כי הספר „פרי חדש" איננו מן הספרים החצונים; ועי"ז נצלתי. ובאו ונחזיק טובה לאבותיהם של החייטים שלא ילמדום תורה, שאלמלי היו כל החייטים יודעי ספר, לא היה שום בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין.

שמע משולם את הדבר הזה וישחק, וכדי להשיב חרפה אל חיק השמש על הרעה אשר אמר לעשות עמדי, אמר אליו ביום המחרת בכובד ראש: ר' יחיאל! היום הראית לדעת כי איש אלהים קדוש אתה, משנה „דמי ר"ח" תקבל ממני בחדש הזה. ואני כבר התבוננתי בצרופי אותיות ומצאתי כי שרש נשמתך ממקום קדוש יהלך, כי שמך „יחיאל" בגימטריא של השם היוצא מר"ת של הפסוק (תהלים קי"ט נ'). השמש הבין כרגע אל מה ירזמון דברי משולם, כי היה מזמור קי"ט שגור על פיו, וכאשר חשב ומצא כי הגמטריא עולה יפה, הביט אליו בפנים נזעמים ויאמר: „ידוע ארע מכבר כי „לץ" אתה. אבל מה אעשה ואתה מתחטא לפני כבן שמתחטא על אביו".

בערב שבת נחמו הלכנו אני והורי כחמש פרסאות מן העיר לחתונת בת דודי ר' חצקיל, ועשינו בדרך הלוך ושוב ארבעה ימים. כבואי ביום החמישי לביהמ"ד ראיתי את כל הנערים והנה פניהם זועפים „והמופלא" „והמושלם" אינם בביהמ"ד.

— מה זה רוהכם סרה? שאלתי את אחד הנערים.

— האם לא שמעת את אשר קרה בזה בהיותך בדרך? „המופלא" איננו עוד! גרש גרשהו ר' יודקי מביהמ"ד!

— את ר' ירמיה? שאלתי בתמהון לבב: על מה זה ולמה?

— ספרי מינים מצאו אצלו...

— ספרי מינים אצל ר' ירמיה? בחור, האם יצאת מדעתך? ואיזה ספרי מינים מצאו אצלו?

— ס' ת ע ו ד ה ב י ש ר א ל נמצא בידו...

— ס' תעודה בישראל? ועל דא אפקוהו לר' ירמיה מבית מדרשא?

— האם אין די בזה? נכנס יחיאל השמש בדברי המספר.

שמעתי את קול השמש ונבהלתי. יראתי פן יודע הדבר כי קראתי גם אני את הספר הזה ומצאני עון גם אָני; על כן נטיתי מפניו ואומר:
— אם די או אין די לא ידעתי; אבל תמה אנכי: איפשר? ר׳ ירמיה „המופלא" באחת ולא עלתה בידו?
— נקטינן: וסביביו נשערה מאד! נענה התלמיד המספר.
— וכי שלחוהו לא שלחוהו ריקם, לגלג עליו יחיאל השמש, הענק העניק לו ר׳ יודל ממתת ידו הרחבה...
דברי השמש האלה העתיקו מפי מלים. נמלכתי להשיאם לדבר אחר ואשאל את הנערים:
— „והמושלם" איהו? האם לא היה בזה „המושלם"?
— אתמול היה בזה והיום עוד לא בא.
קדמתי לצאת ביום ההוא מביהמ"ד ואלך לבקש את „המושלם" ולשמוע מפיו את פרטי המקרה. וזה אשר ספר לי „המושלם":
ביום אחד קרא החייט אליו את נחמיה הגובה ויאמר אליו: שמע נא נחמיה, הידעת כי הבאת תועבה אל ביתך? חתנך אשר אתה מתפאר בו—מין ואפיקורוס הוא.
— חתני—אפיקורוס? נרעש ונפחד ר׳ נחמיה. ומה שמץ דבר נמצא בו?
— ראו ספרי מינים נושרים מחיקו.
— ומי הגיד לך כי הספרים ספרי מינים הם? הרהיב נחמיה עז בנפשו לשאול.
— מי הגיד לי? אחת היא לך מי הגיד לי! ר׳ משה הגיד לי ואחריו אין להרהר; אף אני בעיני ראיתי אותו כי איננו רוקק „בעלינו לשבח" וכורע הוא במודים כאלו כפאו שד.
— ומה אדוני מצוה אל עבדו? שאל ר׳ נחמיה רתת.
— מה אני מצוה? האם לבך לא יגיד לך דבר מה לעשות? האם אינך עברי ואינך יודע מה לעשות באפיקורסים?
— אנכי, לא שמעתי עד כה כי חתני אפיקורוס הוא וספרי מינים בידו לא ראיתי, אם יאָמנו דבריך עשה בו כטוב בעיניך ואנכי לא אעמוד לימינו, כי לא אהיה מסייע ידי עובר עברה.
ביום ההוא בין מנחה למעריב שלח החייט לקחת מאת ר׳ ירמיה את מפתח עמודו ולא נתן. אז צוה וישברו את מכסה העמוד ויחפשו וימצאו בו — ספר תעודה בישראל. אז לבש ר׳ יודקי חמות כמדו ויתנפל על ר׳ ירמיה הנדהם ויקרא: מופקר! תועבה תביא אל בית מדרשי! צלם אתה מעמיד בהיכל! ובדברו הכהו לחי הכה ושוב ואחז בערפו ויהדפהו מבית המדרש*).
— ואיש מכל ההמון הרב לא עמד בפניו להצילו? שאלתי את משולם המספר.
— כל העם רואים את הקולות ואין דובר דבר, כי נפל פחד החייט עליהם.
— ונחמיה?

*) מעשה שהיה.

— נחמיה לא בא בערב ההוא לביהמ"ד, כי אמר אל אראה ברעתי; אבל לא טוב הוא מאדוניו החייט. כשוב העָלוב אל ביתו אבל וחפוי ראש לא נתנהו הגוכה בגובה אפו לבוא הביתה באמרו כי קלון ביתו הוא. וילן ר' ירמיה בלילה ההוא בביתי.

— ומה עשה אח"כ?

— ביום השני שב האֻמלל בבשת פנים אל אשתו בעת אשר לא היה חותנו בביתו, והנה הוא יושב שם כמנודה, ונחמיה ואשתו דורשים שיתן ספר כריתות לבתם...

— ירא נחמיה את החייט, כי ממנו לחמו נתּן ועל פת לחם יפשע גבר, אמרתי אני.

— אל תלמד זכות עליו, כמוהו כהחייט—ענה משולם. מחומר אחד קורצו שניהם. לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו.

— ומה יעשה האֻמלל עתה? הראית אותו אח"כ?

— ראיתיו ואמר לי כי אשתו ממאנת להתגרש, כי אמרה אהבתי את אישי ואחריו אלך; אבל הוא לא יחפוץ לשבת עוד עם עקרבים אלה. וגמרנו לחכות עד שוב מחותני בראָדאָווסקי מנסיעתו, כי הוא תמיד יבקש את נרדף ובלי ספק יהיה גם בעזרו.

— אתמול „מופלא" והיום „מנודה" — נעניתי אני באנחה. מירושלים ועד צוק רק תשעים רים!

המקרה הזה העביר את רוחנו ויכריענו. אם ר' ירמיה „המופלא" בחכה הועלה מה יעשו דגי רקק כמונו? אני „הירא ורך הלֵבב" כצל כנטותו נהלכתי ואהי מפחד תמיד כל היום מפני חמת החייט, ומשולם נתן אל לבו לנקום בר' יודקי והתנו, בגלל הנבלה אשר עשו בר' ירמיה ולהשיבם על עקב בשתם.

שבע תועבות יעשה רשע וקם ובאחת ילכד ויפול. יצא החייט נקי בפגעו בר' ירמיה, יען כי הותנו מכרו וגואל דמו הסגירו, והוא כגר בארץ המצפה לשלחן אחרים ולא יכול לדון עם שתקיף ממנו; אבל השור המועד הוסיף לנגוח על ימין ועל שמאל, עד אשר הכה בצור ותשברנה קרנותיו. עונותיו ילכדונו את הרשע ובגנסות רוחו נוקש גם ר' יודקי.

לר' משה הביאו „עמוד" חדש ויעימידוהו לפני מקום שבתו בביהמ"ד; וכדי שלא יחליפוהו ולא ימירו אותו, צוה לחרש העצים לחרות על עבר העמוד ממול פניו שלש המלות: חזק, חזק, חזק! שהם בגמטריא מ ש ה, שכן קורין את המלות האלה בשעת סיום התורה לזכר שם משה רבנו. וחתן הגבאי חפץ להראות בזה את כחו ועוצם ידו בסתרי תורה ובגימטריאות. על תבליתי זאת החדשה שחקו בני הנעורים כל ימי השבוע ויתקלסו במשה חתן הגבאי ויאמרו: עתה אמר לכל כי סכל הוא. והנה בערב שבת בהתאסף העם לקבל שבת וכל „הרגל הזהב" עומד איש על מקומו בצד מזרח, ויהי בהפנותם את פניהם בחרוז „בואי בשלום" לקבל פני שבת מלכתא ויבט ר' משה לתְמוֹ על העמוד לפניו וירא והנה המלות

חזק חוק חזק מנוקדות, כזה: „חֶזק, חָזק, חָזק" *). פלצות אחזתהו וכמעט פרחה נשמתו. ור׳ יודיל גם הוא ראה וחמתו בערה בו וינופף ידו ליחיאל השמש העומד על הבימה ויבוא ויעמוד לפניו ויורה לו באצבע על העמוד וישאלהו בחרי אף: מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן? — „לא ידעתי", ענה השמש הנבהל. אבל עוד מלתו זאת על לשונו ובעוד החזן בנגון מנגן: „תוך אמוני עם סגלה, באי כלה, באי כלה" נשמע פתאם הוך אמוני עם סגלה קול מכת לחי אדיר וחזק, קול חוצב להבות אש — ידו של ר׳ יודקי נחתה בעוז על לחי יחיאל השמש.

„מה פשעי ומה חטאתי?" — צפצף השמש בקול בוכים — אנכי יצאתי אחר חצות לבית המרחץ; אין זה כי אם מעשה „הלץ הידוע", כי הוא היה בזה בצאתי והיה נוטל את צפרניו באיזמל.

„איפה הוא?" שב ושאל הגבאי בשצף קצף.

„שם הוא עומד על יד אביו בקרן מזרחית צפונית".

בחמת זעמו שכח ר׳ יודקי את המקום ואת השעה אשר הוא עומד בהם, וירץ בטיסה אל המקום אשר עמד שם משולם על יד אביו ויתן עליו בקולו קול עוז: „שקוץ משומם! האם בשביל כך אתה בא לבית מדרשי? לעסוק בליצנות ולחלל קדש הקדשים? צא צא מזה בן נעות המרדות וכף רגלך אל תהי בזה!" וירם את ידו להכותו אף הוא. אבל משולם נזהר ויקדם פניו וירם בידו את העמוד אשר הוא נשען עליו ויקרא: „יודקי, הרואה אתה מה זה בידי? שלח נא ידך וגע אל עצמי, אם לא על פניך אברכך בעמוד הזה אשר בידי". ואבי משולם גם הוא הרעים עליו בקולו נפלאות: חייט, הדיוט, בור דאורייתא! מי הוא המחלל קדש—האחרים או אתה? הלהרגנו אתה אומר כאשר הרגת את ר׳ ירמיה? ואיככה לא יראת לשלוח ידך בבן טובים אשר קטנו עבה ממתני חתנך וכל מרבית ביתך? התאמר בלבבך כי נחמיה הגובה אנכי ובני—חתנו אשר אין לו דמים?" ובדברים האלה נאחז באצבעותיו בסבך זקנו של ר׳ יודקי למרטה ולהכותו לחי.

נקל לכל קורא לתאר בנפשו את המהומה אשר קמה בביהמ"ד. התפלה נפסקה, כי כל המתפללים התגועשו ונדחקו לנקים המעשה. אלה קמו לפיים את ר׳ יודקי ולשכך כעס וחימה, ואלה עמדו לימין משולם העלוב אשר בפניו אזיל סומקא ואתי חיורא. וכאשר עלתה ביד הנועדים עליהם להפרידם, קמו הנעלבים ויצאו מבית המדרש בחרי אף, ואבי משולם קרא בצאתו ויעופף אגרופו על פני הגבאי אשר עמד ופניו חפו: „כתר לי זעיר איש הדמים ואיש הבליעל! זכור תזכרני עוד וידעת כי יש שופטים בארץ".

על השערוריה הזאת רעשה כל העיר וכל יום השבת היתה הקהלה

---

*) בהמלות האלה ישתמש ההמון אצלנו לגנאי ואדם קורא להברו בשם התואר „חוזק" יורד עמו לחייו. ויש גם שם עצם „מהוזקות" שפירושו הוללות וליצנות; טעם הדבר לא הוברר לי. המחבר.

כמרקחה. ועוד גדלה המהומה במוצאי שבת בשעת גמר תפלת ערבית בבוא פתאם שוטרי העיר ואחד הפקידים בראשם ויסבו את בית המדרש ויכתבו בספר והעד עדים את כל הנבלה אשר נעשתה במקום ההוא אמש, ויקריבו את המשפט לפני השופטים ועל ר׳ יודקי אסרו לצאת את העיר עד אשר יצא דינו מבית המשפט.

אז שת גבהות ר׳ משה, ובבוא משולם יום אחד לביהמ״ד ויבוא ר׳ משה להתרפס לפניו ויבקשהו לרפות מאף ולעזוב חמה, ויאמר אליו: סוף סוף הלא אתה העולב ואני הנעלב; כי הלא תודה כי אתה הוא המנקד את העמוד ואנכי לא נגעתיך ולא עשיתי לך רעה מעודי.

— פס היד אשר כתבה לבלשאטצר „מנא מנא תקל ופרסין" היא נקדה גם את עמודך, ענה משולם את ר׳ משה לכל הנצבים עליהם. אם בי לא נגעת לרעה, יען כי לא יכלת, למה תשכח את אשר עשית לר׳ ירמיה, אשר נפשך יודעת מאד כי טובה צפרנו מכרסך? האלהים יבקש את נרדף וגם דמו הנה נדרש!

מקץ שבע ימים יצא דינו של ר׳ יודקי לשבת במאסר שלשה חדשים, ואת בית מדרשו סגרו לצמיתות ולא יפתח עוד.

ו

צְבִי בְּאֶרֶץ חַיִּים.

לא לספר לך את תולדותי ודברי ימי חיי באתי, ידידי הקורא, כי מה יתן ומה יוסיף לך לדעת קורות איש ירא ורך הלבב כמוני? כמה אנשים יראים ורכי לבב נמצאים בשוק וכחיי זה כן חיי זה ודרך אחד להמה. הלא כל עם ה׳ יראים ורכי לבב הם, וזה לך האות כי נסים הם מעבודת המלחמה כאשר ינוס איש מפני הארי, ובבוא עתם לצאת לצבא ילך כל אחד מהם וישוב לביתו כמו שצותה התורה. לא בשביל כך הוגעתיך בדברי הלאיתיך בספורי, כי אם להגיד לך באתי, איזה הדרך נפקחו עיני לראות אור וזֵר מעלי פחדי ויראתי מפני — המעורב בדעת, הוא האיש אשר הרך לבי בימי ילדותי והבהילני בחלומות בחזיונות בחרותי, האיש אשר לשמע אזן שמעתיו מפי הורי ומורי כי צ ב י מ ו ד ח הוא ומן אֱנָשא טריד, ועתה עיני ראתהו כ צ ב י ב א ר ץ ח י י ם וזיוה יתוב עליה ורבו יתירה הוספת ליה.

כאור ה ג ז היוצא מרקב עצמים נפסדים ובא ע״י גלגול מחלות מתחת לארץ, כן הופיע אורי וישעי מבית מדרשו של החייט ומעלילותיו ברשע. אם שיחות בני הנעורים אשר שמעתי שם והספרים החדשים אשר נתן לי משולם לקרוא בהם המיטו את מוסדי דעותי, נחלת ר׳ טודרוס רבי ומשה ריש-דוכנא, הנה גירוש ר׳ ירמיה מבית המדרש ומבית חותנו והמכות אשר הפיצה ידו הקדושה והגדושה של ר׳ יודקי על ימין ועל שמאל לאנשי עברתו — המה הכו את דעותי הקודמות

לרסיסים ויהפכון למעלה. „הזה הוא דרך הקדש, דרך אמונה אשר בחרתי? אמרתי אני בלבי. איש תם וישר וגדול בתורה מוכה ומעונה על לא דבר, על ספר קטן— כדי לזרוק בבהמה! עם הדומה לחמור, אשר חייט בעל אגרוף כר' יודקי וכסיל צבוע כר' משה ונפש רמיה אוהבת אתנן כיחיאל השמש מושלים בו — בסודו אל תבוא נפשי". קצר היה הזמן אשר עשיתי בבית מדרשו של החייט, לא עלתה לי בו שנה, אבל פריו היה רב ותוצאותיו גדולות לי לכל ימי חיי. אחרי השערוריה על דברת העמוד המנוקד, עקרתי רגלי מבית המדרש ונסגרתי בחדרי בבית הורי ללמוד ולהגות. וראה זה מצאתי כי נהפך לי לב אחר ורוח נכון חודש בקרבי: לא נכספתי עוד להיות „בקי בש"ס ופוסקים" כי אם „להשתלם במדעים". אם כי לא הנחתי גם שם את תורתי בקרן זוית ואהיה אוחז בזה וגם מזה לא הניחה ידי, אבל מה שהיה קודם לזה עיקר נעשה עתה טפל, כי נתתי אל לבי למלאת החרבה בידיעותי, לקרוא את ספרי הקודש מפורשים בשום שכל, להעמיק בספרי חכמי ישראל האמתים, לדרוש ולתור בחכמות חצוניות ולסגל לי את לשון המדינה על בוריה. יומם ולילה שקדתי ואהיה כצפור בודד, אין מנהל ואין מורה דרך ועל כלם — אין בידי הספרים הדרושים לחפצי ונחוצים להשלמתי.

ויהי היום ויבוא משולם אלי לראותני. כשלשה חדשים עברו מיום אשר נסגר בית המדרש אני לא ראיתיו.

— ר' ירמיה יברכך וישם לך שלום, אמר אלי משולם.

— אנה פנה ר' ירמיה ומה מעשהו עתה? ספרה נא, ספרה! פצרתי בו בנפש שוקקה.

— בקשתי את פני בראָדאָווסקי לבוא לעזרתו ויעתר לי, וישלחהו לאודיססא עיר רוכלת העמים ומכתב נתן בידו לאחד ממכריו שמה. שם ילמד ר' ירמיה את מעשה הכתב והחשבון בבתי המסחר, ואז יהיה לחמו נתן מימיו נאמנים.

— ברוך השם אשר לא השבית גואל לעלוב נפש זה. כמה גדולים מעשה מחותנך!

— ולא זה בלבד עשה מחותני! אמר משולם בנחת רוח. כי מי הושיב את החייט העריץ במאסר ויסגור את בית מדרשו אם לא — בראָדאָווסקי?!

— בראָדאָווסקי? לא שמעתי בלתי היום! ואיכה היה הדבר?

— פשוטו כמשמעו. התזכור את השערוריה אשר עשה החייט לנו בליל ערב שבת? למחרת היום ההוא בא אבי ומחותני אתו אל ראש השופטים אשר בראָדאָווסקי ממיודעיו ומכיריו, ויספר לו בראָדאָווסקי את דבר הנבלה אשר עשה החייט במקום של פומבי, במקום קדוש. ולהפצרתו שלח את אחד השופטים ביום ההוא למקום הרשע ויצו עליו בחזקת היד לדרוש ולחקור הדבר בלי משוא פנים ולהעמידהו על הדין. ואת היותר ידעת.

— ומה יעשו עתה ר' יודקי הגבאי ויחיאל השמש? שאלתי בשחוק. הראית אותם?

— ראיתי במקרה את ר' יודקי בבית הרחצה בצאתו מבית האסורים, ויחיאל

השמש הולך אחריו ונושא את כליו. השמש הנהו כחמור שנקטפו אזניו והגבאי כשור המועד שנטלו קרניו; כמדומה לי שלא יוסיף לנגוח עוד.

— ור' משה?

— ר' משה רובץ בין ספריו בבית מדרשו השמם כשמשון בחרבות בית דגון. ובצוק העתים האלה נתגלה בו „השלמה" חדשה אחת.

— ומה היא?

— בימי ראש השנה העבר הלך לבית האסורים, מקום אשר חותנו עצור שם, — לתקוע לו בשופר.

שחקתי אל רעי הדובר בי ואומר: מאד יצר לי כי לא ראיתי את ר' ירמיה לפני צאתו.

— יציאתו היתה בחשאי ובחפזון, כי ירא פן ישמע חותנו ושם לו מכשולים לבלי יעגן את בתו.

— ובכן מעז יצא מתוק, אמרתי ברמז על החייט עז הפנים; הן עתה ילמד ר' ירמיה אומנות נקיה והיה לפועל מועיל ולא יהיה — למלמד. הרי לך שלפעמים מגלגלין זכות ע"י חייב.

אז דרש משולם למעשי וללמודי אני, ואספר לו את אשר למדתי במשך הזמן הזה, ואשים לפניו את מאמרי אשר נסיתי ידי בהם בלה"ק ובלשונות אחרות וייטבו בעיניו.

— ובכל זאת אין רוחי נוחה הימני, התאוננתי באזני משולם בהללו את פעלי.

— יען מה?

— יען אשר אין לי הספרים הנחוצים למלאכתי, אף אין מטרה גלויה לעיני. ידעתי כי הולך אני ולא אדע לאן אני הולך.

— הידוע תדע את אשר נעשה? אציגך לפני מחותני בראָדאָווסקי. הוא יתן לך ספרים ככל צרכיך מבית אוצרו, כי אוצר ספרים רב לו; והוא ינהגך גם בעצתו, כי איש הוא המעורב בדעת עם הבריות.

באמור משולם על מחותנו כי איש מעורב בדעת הוא, חרד לבי רגע אחד יותר ממקומו ובמעט יצא מפי דבר לאמר: לא אלך לראותו, כי ירא אנכי מפני מעורב בדעת. אבל בהוסיפו המלות „עם הבריות" נח לבי ויעמוד מזעפו.

— הבה, אמרתי אליו, אנסה לעשות כדברך, כי איש טוב אתה וטוב תיעץ. מתי אוכל לבוא ולראות פני מחותנך?

— בכל עת ובכל שעה אשר תחפוץ. הבה אתן לך מכתב קטן אליו וקבל יקבלך בסבר פנים יפות.

ומשולם לקח פסת גליון קטנה ויכתוב עליה שורות אחדות ויקפלה ויחתמה ויתננה על ידי, אחרי כתבו על גבה את מקום משכן מחותנו.

בראָדאָווסקי גר ברחוב הרחבה. עד העת ההיא היה אסור לבני ישראל מטעם הממשלה לגור ברחוב הרחבה, וימים מעטים לפני זה נתבטל האיסור ויהי בראָדאָווסקי מן הראשונים אשר קבעו דירתם שם.

ממחרת היום ההוא לבשתי את בגדי החמודות, בגדי שבת, וסרקתי וסלסלת את פאותי אשר לא עלה עוד עליהן מורה, וכחצות היום עליתי במעלות לבית משכן בראָדאָווסקי, וארא על הדלת האחת מבחוץ פח נחשת קלל רקוע וחקוק עליו פתוחי חותם בכתב רומי ובדבור אשכנזי: „הירש בראָדאָווסקי, סוחר בסחורת אנגליא". לא ידעתי אם נבואה קטנה נזרקה בי כי האיש אשר אנכי בא לראותו הוא האיש אשר אני ירא מפניו כל ימי, או מאשר לא נסיתי עד כה לעמוד בפני גדולים ונכבדים ממני, אבל רטט קל החזיקני וביד רועדת משכתי את חבל הפעמון, וצליל קולו אשר עלה באזני ההרידני כקול בוך שופר.

הדלת נפתחה ונערה יפה עד מאד כבת שמונה עשרה נראתה לעיני על סף הבית.

— את מי אתה מבקש, אדוני!? שאלתני בקול יונים.

בתחלה עלה ספק בלבי אם אלי היא מדברת, יען כי אמרה אלי „אדוני" ומעודי לא קראני עוד איש בשם הכבוד הזה; ואולם בפנותי כה וכה וארא כי אין איש בלעדי בפרוזדור הבית, הבינותי כי אני הוא „האדון" אשר היא אומרת, ואומר אליה: דבר לי אל האדון בראָדאָווסקי; האם בביתו הוא?

— אבי בביתו וסועד ברגע הזה פת שחרית, ענתני מעדנות; הואילה וסורה הלום, שבה וחכה כמעט רגע.

לדברים האלה פתחה לפני את דלת החדר לימין הפרוזדור ותניחני לבדי ותעלם מעיני; ואנכי נכנסתי החדרה וארא והנה חדר רחב ידים ובו חלונות שנים. באמצעו עמד שולחן הסופרים מצופה בגד תכלת, ועל השלחן שתי מנורות נחושת מוצהב וגליונות ופנקסים שונים וכל כלי הכתב והמכתב. ובחדר מטה כבודה וכסאות עץ מהוקצע מעשה חרשים; ואל קיר החדר במקום המונח ארגז גבוה מן הקרקע עד הטפחות מלא ספרים מכורכים לתפארת.

רגעי מספר ישבתי וחשבתי על אדות העלמה העדינה אשר ראיתי. „אין זה כי אם „כלתו" של משולם היא — אמרתי בלבי — אשרי האיש שככה לו!" ופתאום שמעתי קול צעדי איש הולך לאט על היריעה הפרושה על קרקע החדר הסמוך ונגש אל החדר אשר אנכי שם. ראִתי מנגד את האיש והנה הוא איש קומה ודל בשׂר, שנותיו מארבעים וחמש עד חמשים, והוא לבש מדים קצרים; שערותיו סדורות לו תלתלים וזקן שחורה אשר שיבה זרקה בה מקפת את לחייו ומוספת לו הדרת פנים. רגע אחד נדמה לי כי הפנים האלה בלתי מוזרים לי, כאלו כבר ראיתים בימי חיי, אבל רגע שבתי והנחמתי בדעתי, כי מימי לא ראיתי ולא ידעתי אה מהותנו של משולם.

בראָדאָווסקי נגש ויפקח עיניו עלי — ויאחזני רעד. העינים כעיני צבי המעורב בדעת, אשר ראיתי פעם אחת בימי ילדותי — בוערות כגחלי אש. „הוא הוא ולא אחר!" ענני קול מקרבי ואעמוד כבול עץ ולשוני לחכי דבקה. אבל הוא לא ראה ולא ידע את כל אשר נעשה בחדרי לבי, ויפתח את פיו ויאמר אלי בלשון רכה:

— מה חפצך בני אלי ובמה אוכל לשרתך?

לא קמה עוד בי רוח לענות לו וכאלם לא יפתח פיו הושטתי לו את מכתב משולם מבלי דבר דבר.

בראָדאָווסקי פתח את המכתב וישם עיניו בו, ומדי קראו ראיתי כי קרן עור פניו ויהיו מפיקים טוב לב ונדיבות רוח; ואתאפק ואומר אל לבי: הפנים לא פני איש מעורב בדעת הם.

— משולם „חתני" ממליץ בעדך ומדבר עליך טובות — אמר אלי במתק שפתים — מה שמך בני, כי ארע?

— שמי „איש הירא ורך הלבב".

— שם בן ד' תיבות! צחק אלי בראָדאָווסקי בפנים מסבירות, כשם אחד הלורדים מאנגליא.

האיש הטוב הזה לא נחש ולא הרגיש, כי בדבריו האלה משך בקשת לתומו ויור אל חדרי לבי. זכרתי את אשר אמר ר' טודרוס רבי על אדות המעורב בדעת, כי באחת יבער ויכסל, כי כל אשר יראה בעיניו ובאזניו ישמע יאמר: דבר זה מאנגליא בא; ועתה אזני שמעה זאת, וקרב לבי התחדש בקרבי בין פחדי ומוראי אשר נשארו כרוכים בי מימי ילדותי ובין שכלי המיושב אשר שחק לפחדי וילעג למורך לבי.

ובראָדאָווסקי הוסיף ויאמר: ולמה תעמוד, בני? שבה לכסא ונשוחח, אף כי אָץ אנכי כעת לצאת מביתי, בכל זאת אאצילה לך רגעים אחדים. משולם מעיד עליך כי „נער טוב" ומוכשר לקבל חכמה אתה, אפס כי אזלת ידך לקנות לך ספרים ככל צרכך ומצפה אתה בזה לסיוען של אחרים. בכל חפץ לבי הנני נדרש להיות בעזרך באשר אוכל. הגידה נא לי במה עסקת עד כה?

שמתי לפניו את סדר למודי, כי עד כה עסקתי רק בתלמוד ובימים האחרונים נטיתי לבי לעסוק בידיעות חול וכמה כחי גדול בהם.

— לא אכחד, ענה ואמר בראָדאָווסקי, כי ידיעותיך מקוטעות; גם את ספרי הז"ל גם את ספרי קדשנו לא למדת בסדר נכון וברוח באֵר, ובלשונות הגוים לא קראת את ספרי הסופרים החדשים העומדים לנס עמם; בכל זאת כאיש הלמד מעצמו רבות פעלת בזמן קצר כזה ויש תקוה לאחריתך. הנה משולם אומר לי כי ראה בידך מאמרים ערוכים בלשונות אשר למדת. אולי יש אל תחת ידך מכתביך, למען אוכל לשפוט מהם על שקול דעתך ועל מהלך הגיונך.

— לא לקחתי בידי מאומה, עניתיו בשפה רפה, כי לא ידעתי כי ייטב בעיניך לקרוא אותם.

— כי עתה אפוא זאת עשה: שוב ובוא אלי ביום הראשון הבא, כי אז נקי אנכי לביתי, תחת אשר עתה רגעי ספורים, ואז נדבר ברחבה מבלי מעצור ואשימה עיני על כתביך אשר תביא.

לדברים האלה פתח בראָדאָווסקי את ארגז הספרים ויוציא ספר כרוך בעור שחור ויכתוב על דפו הראשון שורות שתים ויתנהו אלי ויאמר: את הספר הזה קחה מאתי לזכרון ליום הראשון אשר ראינו איש את פני אחיו, ואקוה כי לא יהיה גם היום האחרון. הספר הזה הוא ספר תנ"ך נדפס בלונדון. וזאת הפעם הראשונה

אשר ספרי קדשנו יוצאים בכרך אחד במהדורא יפה כזאת. בארצנו לא נמצאו הספרים האלה ואני בבואי מאנגליא הבאתי מספר מהם. שימה לך לחק לקרוא בספר הזה על הסדר שלשים קאפיטל בכל יום, כי בחשבון זה תסיים את כ"ד הספרים בחדש, כן תחזור חלילה עד אשר תהיה תורת ה' תמימה שגורה בפיך.

לקחתי את הספר מידו בידים רועדות בזכרי כי הספר — נדפס בלונדון ובא מאנגליא. אבל רוח בראָדאָווסקי הטובה ופניו המסבירות ודבורו בנחת עמי כבר חזקו ואמצו את לבי, עד כי הבלגתי על פחדי ואודה לו חסדו והבטחתיו לבוא אליו שנית ביום המיועד.

על גרם המעלות שבתי ושמתי עיני בפח הנחשת אשר על הדלת וקראתי את שמו: „ה י ר ש בראָדאָווסקי". זכרתי כי גם רבי ר' טודרוס קרא את המעורב בדעת בשם „צבי" אבל שם כנויו היה אחר, וברגע ההוא לא זכרתי מה היה כנויו בפי ר' טודרוס; וכמה הייתי נותן אלו היה האיש הנכבד והטוב הזה צבי אחר ולא צבי המעורב ברעת.

אני חושב מחשבה זאת ויורד לאט במעלות ואפתח לתומי את הספר אשר נתן לי בראָדאָווסקי ואראה על הדף הראשון כתוב לאמר: „לְאיש הירא ורך הלבב, לזכרון מאת — צבי מבראָדי". ראיתי ונזכרתי כי בשם זה קרא אותו רבי ר' טודרוס והתבוננתי כי הוא צבי מבראָדי, הוא הירש בראָדאָווסקי, בשם הראשון נקרא בקדש ובשם השני בחול. עתה היה לי ברור כשמש כי בראָדאָווסקי אשר יצאתי עתה מעם פניו, אשר משכני חסד ויקח את לבי ברוח נדיבתו הוא צבי המעורב בדעת אשר לשמו ולזכרו חרדתי חרדה גדולה כל ימי; ועתה עיני ראתהו — ואיה מוראי? האיש כזה אירא ואם מפניו אחיל? לא, שקר ענו בו ר' טודרוס ומשה ריש-דוכנא. האיש הזה איננו מעורב בדעת, ופחדי מפניו היה פחד שוא, כפחד אשר פחדתי מפני געציל העגלון בעל התפלה ומפני איש החיל בשער המטדה ומפני התגין בשערי ציון.

אבל מדוע יבער ויכסל האיש החכם והמשכיל הזה בזאת האחת, כי כל אשר יראה בעיניו ובאזניו ישמע יאמר: דבר זה מאנגליא בא? באזני הזכיר היום פעמים את שם אנגליא: „שמי ארוך כשם אחד הלורדים מאנגליא והתנ"ך אשר נתן לי בא ג"כ מאנגליא!" אם שני אלה דברים כנים הם וברעה צלולה נאמרו, אבל איכה אפתור לי „לבנה הבאה מאנגליא" „ומכירת חמץ לסוחר אנגליא?" האין זה סימן מובהק על ערבוב הדעת? או אולי כזב ר' טודרוס ויחפא עליו דברים שלא היו מעולם? או אולי שחק בראָדאָווסקי ויהתל באנשים אשר דבר אליהם הדברים המוזרים ההמה? אבל למה לו לשחוק מהולל כזה, ולאיזה תכלית התהולל לעיניהם?

מזמות זו חשבתי בכל הדרך מבית בראָדאָווסקי לביתי; ובשובי הביתה בחנתי לבי והנה אין עוד פחד המעורב בדעת לנגד עיני ועקבותיו לא נודעו. ולעומת זה גדלה בי התשוקה לדעת פשר השאלות ההנה אשר שאלה נפשי. ומי יפתרן לי? מי יודע אם ידעו משולם ואם ידע גם בראָדאָווסקי כי נחשב הוא בעיני ההמון למעורב בדעת? ואם יודעים הם, הילך לבי לשאול את פיהם ולהעציב את רוחם—

וכן לא יעשה. השלכתי יהבי על הימים הבאים, כי יבוא היום אשר יגלה לי גם הפליאה הזאת והסחתי דעתי ממנה לפי שעה.

ביום הראשון שבתי ובאתי לבית בראָדאָווסקי ואמצאהו יושב בחדרו ויקדמני ברכות טוב. מסרתי לו את כתבי ויקראם ויבקרם בטוב טעם ודעת ואחר השיבם לי ויאמר: שמע בני את אשר אומר אליך. הנה כל הדברים האלה טובים ויפים. רואה אנכי בך כשרון ודעת, ואם תפנה לבך לזה אולי גם היה תהיה לסופר ומליץ; אבל מה יתן ומה יוסיף לך כל זה להיטיבך באחריתך? שני חסרונות גדולים יש בך אשר אמנם לא באשמתך באו, אבל אחריותם עליך: י ה ו ד י ו א י ש מ ס כ ן אתה; חכמת המסכן בזויה וחכמת היהודי בזויה עוד יותר ואין יתרון לו בעמל הסופרים. לו גם תהיה סופר ומליץ כווייזל בלה"ק וכפושקין בלשון רוסיא וכשיללער בל' אשכנז, כל זה לא יועיל לך לבנות ביתך. עשה זאת אפוא בני והנצל: הכון תכון לבוא בבית הספר ולהשלים חק למודים בבית מדרש החכמה והיית לאיש נשוא פנים בקרב הארץ ולגבר צולח כל ימיו.

בדבריו אלה דלה איש תבונות זה מחשבות עמוקות בלבי. ואני עמדתי משתאה ומחריש והוא הוסיף ויאמר:

— אם את הדבר הזה תעשה וצוך האלהים ויכלת עמוד ביום מסה מכל למודי הגימנאזיום פעם אחת, כי הנה כבר מלאו לך שבע עשרה שנה ולא תוכל עוד לבוא באחד מחדריו התחתיים, על כן אל תתמהמה מעשות את הדבר, פן תתמהמה ועבר זמנך ואבד עליך כלח.

— אבל איככה אעשה הדבר הגדול הזה, עניתיו, ולי אין מורים ומלמדים ואף הספרים הנחוצים אין אתי.

— בעל כשרונות טובים אתה, אמר הוא, ואין צורך לך למורים ומלמדים. אתה תשא ואתה תסבול ותמלט. הא לך רשימת הלמודים הנשמעים בגימנאזיום והא לך מכתב למוכר הספרים, והוא יתן לך את כל הנחוץ לך. עוד היום תחל מלאכתך ויהי נועם ה' עליך. ועתה הגידה לי הילך לבך למלאת את עצתי אשר יעצתיך?

— את טובתי אתה דורש ועצתך כאשר ישאל איש בדבר האלהים. יהי כן ה' עמדי כאשר אחפוץ למלא כל עצתך.

— סמוך לבי לא יירא כי עשה תעשה ויכול תוכל; אבל אחת אשאל מאתך אותה תבטיח לי בטרם תפנה לעבודתך.

— מה תאמר נפשך אדוני ואעשה לך?

— הבטיחני כי בפנותך לעבודתך החדשה, לא תפנה ערפך לשפתנו הקדושה ולחכמת ישראל; ואם יהיה אלהים עמך והרכיבך על במתי ארץ, לא תקשיח לבך לאחיך ולא תשכח את צרכי עמך המרובים ודעתו הקצרה.

לדבריו אלה לא עמד לבי ועיני מלאו דמעות. פציתי פי לדבר ולא יכלתי, כי סערת רוחי העתיקה ממני מלים.

— אל תיגע לדבר, מתשובתך חדל, ענה ואמר לי הוא. טובו לי עיניך הרוחצות בדמעות מאלפי תשובות והבטחות. ועתה לך לסבלותיך וה' יאציל מרוחו ומארך אפו עליך.

בצאתי מפניו היו כל מחשבותי: הוי השמים חשך לאור ואור לחשך! הוי על ר' טודרוס רבי ועל משה ריש דוכנא, אשר נתנו את האיש הזה — למעורב בדעת!

כשנים עשר חדשים עברו ואני יושב בעליתי סגור ומסוגר יושב ועוסק בלשונות הגוים הדשים גם ישנים, בחכמת החשבון והמדידה, בדברי הימים וכתיבת הארץ, בידיעת הטבע וצאצאיה. מעט מעט נגלו לי רזי עולם וסתרי תורה אלה ויבואו כמים בקרבי וכשמן בעצמותי. בכל הזמן הזה באתי רק פעם אחת לבית בראָדאָווסקי ליום חתונת בתו ומשולם ידידי. שם שאלני בראָדאָווסקי לשלומי ולשלום עבודתי וישמח באמרי לו כי שניהם כאחד טובים; שם שמעתי הבשורה הטובה כי ר' ירמיה עשה חיל בלמודיו אף הוא, ובקרוב יספחוהו אל אחת הכהונות ויקח את אשתו אליו ויעש לו בית באשר הוא שם. שם ראיתי פנים חדשות, פני רבים מבני הנעורים בני טובי העיר אשר נלוו על בראָדאָווסקי ויהיו משכימים לפתחו ובאורו ראו אור.

עוד הפעם עברו ארבע תקופות השנה; הקיץ היה בארץ, פרחו הפרחים הֵנֵצו העצים ועמם עלתה כפֹּרַחַת גם תקוָתי להגיע אל החף אשר חתרתי לעלות אליו, כי ימי המַסָּה בגמנאזיום היו קרובים לבא. ויהי היום ויבא משולם אלי לשאול בשלומי ויאמר אלי: במלאכות חותני אני בא אליך היום, ידידי! חותני עושה חדשה בקרבנו; מְיַסֵּד הוא חברה חדשה להגדיל החכמה וההשכלה בין בני הנעורים אשר בעירנו. החברה תקָרא בשם „חברה **תעודה**"...

— חברה ת ע ו ד ה? פסקתי את דבריו בתמהון לבב, ולֹא אכחד כי בַּהֲלָך נפשי אמרתי אל לבי: האף אמנם מעורב בדעת האיש ההוא כי יעלו על לבבו דברים זרים כאלה?

— ולמה תשתומם? ענני משולם בהשקט ובבטחה. למה תהיה בקרבנו חברה אלשיך, חברה חיי אדם, חברה קב ונקי, ולא תהיה גם חברה תעודה?

— ומה יהי משפט החברה ומעשיה? ומי חבריה?

— חבריה—כל הקורא בשם חכמת ישראל ורגל ההשכלה עליו אהבה. מעשיה—לתמוך בידי בני הנעורים המבקשים ללמוד חכמה או אומנות למען יאכלו יגיע כפם בבואם באנשים, ולהרבות בקרב עמנו חכמת ישראל ודעת לשון הקודש וקורות האומה. ולתכלית זאת האסף יאספו אחת בשבוע בבית חותני כל איש יודע דעת בבני הנעורים והחכמים שבהם יקראו באזניהם דברי מדע מכל הנוגע לעם ישראל, אם מספרים טובים מעשי חכמים הראשונים או איש מפרי תבונתו אשר יכתוב מעצמו על ספר. ואם יִמָּצאו בהם דברים טובים הראוים להשמע יבואו אחר כן בדפוס כדי להעיר את רוח הכותבים וכדי לזכות בהם את הרבים.

— הדברים האלה כלם אהובים כלם ברורים; אבל למה בחרתם בשם „תעודה", המבלי אין שמות אחרים בלשוננו יותר מתאימים עם תכלית החברה? הלא ספר „תעודה בישראל" לא יהיה נקרא באספות החברה!

— נניח שבספר „תעודה בישראל" לא יקראו באספות החברה, אבל הספר הזה היה הראשון אשר כרה אֹזֶן לבני ישראל במקומותינו לשמוע בלמודים, ועל שמו תקרא החברה הפועלת ברוחו, כמו שקוראים למשתה שמנים בשם „לחם רב" אע"פ שלא יאכלו שם לחם כי אם בשר ויין. ועוד כי לזכר עולם תהיה החברה הזאת להנבלה אשר עשו מורדי האור בעירנו לר' ירמיה ידידנו על דבר קראו בספר „תעודה"; וגם לתעודה תהיה בישראל לבלי יוסיפו לעשות כדבר הרע הזה עוד. בקרב הימים יבוא ר' ירמיה הלום לקחת אשתו אליו, כי כבר בא אל המנוחה ואל הנחלה בעיר החדשה אשר אוה למושב לו, וְיֵשֵׁב אתנו ימים אחדים; ובעת ההיא תהיה אספת החברים ראשונה למען ידע כי לכבודו יצרנו אף עשינו את החברה הזאת.

— טוב ויפה הדבר, אמרתי בלב שמח; הורתו ולידתו בקדושה ואשרי יולדתו!

— והנה חותני מבקשך כי תכין גם אתה איזה מאמר חכמה כיד ה' הטובה עליך לפאר את נשף חשקנו ההוא.

— מתי יהיה האות הזה? שאלתי.

— ביום חמשה עשר באב הבא.

החרשתי רגעים אחדים ושתִּי עצות בנפשי; אחר אמרתי: טוב ידידי, כל אשר בכחי לעשות אעשה לפָאֵר את נשף חשקכם ההוא.

חשקכם ולא חשקנו? אמר משולם בשחוק ויושט לי ידו לברכני בהפרדו מעלי. ולמה אתה מוציא את עצמך מן הכלל?

— אין המצוה נקראת אלא על שם מַתחילה ומְיַסְדָהּ! עניתי גם אני בשחוק, וָאֹחזה בידו ואברכהו ויצא מאתי.

בשבוע שאחר זה החלו ימי המסה בגמנאזיום ואנכי עמדתי לנסיון בכלל יתר התלמידים. שבוע אחד ארכו ימי המסה וביום י"ד אב כלו, ואנכי יצאתי זכאי ומכתב תעודה נתן לי לבוא לבית מדרש הגבוה בלי בחינה חדשה. הסתרתי הדבר עד יום המחרת אשר בו נקבעה האספה הראשונה לחברת „תעודה" בביתו של בראָדאָווסקי. הנשף היה באמת נשף חשק ויום חג. שמה ראיתי את פני ר' ירמיה ראשונה אחרי שובו, ונשמח איש על אחיו שמחה גדולה. ומה נשתנה האיש הזה במשך שנה אחת! גם תוכו גם בָּרו נשתנה וכמעט נהפך לאיש אחר. שערותיו היו סרוקות למשעי, בגדיו קצרים כבגדי אשכנז, גם שפתו היתה מטוהרה ולשונו לשון צחות; גם קומתו לא היתה כפופה ועל פניו לא שכנה עוד עננה כאשר עד כה. לא ידעתי נפשי אם באמת קרן עור פניו או אנכי החלותי להסתכל בפני כל אדם בעינים יותר מאירות, אבל הרגשתי כי אור יקרות זרוע מסביבי ונהת עדנים שוטפת ועוברת בכל מסלות לבבי.

כששים קרואים נאספו איש ואשה. בראָדאָווסקי פתח את האספה בקראו את פרטי תקנות החברה, ואח"כ נשא דרוש קצר בשבח המדעים וההשכלה ותועלתם לבני ישראל. בדרושו הקצר השכיל לבאר את תמצית דברי הספר „תעודה בישראל". אחריו נשא ר' ירמיה דרוש נחמד בלשון אשכנז צחה, על יקרת התלמוד ושאר ספרי חז"ל כמקור נאמן לקורות ישראל. משולם קרא שיר

קצר אשר חבר בשם „צדקיהו בן כנענה בהכותו את מיכיהו על הלחי", אפס כי בו סרס את המקרא ודרשהו, כי לא את מיכיהו הִמְכָּה כי אם את צדקיהו המַכֵּהו שָׂמוּ בית הכלא והאכילוהו לחם צר ומים לחץ, כי זה היה דרוש לחפצו. כל השומעים מחאו כפים בקראו, כי ידעו אל מי ירמזון מליו ומי הוא צדקיהו ומי מיכיהו. אשת משולם פרטה על הנבל פרק אחד משיר „היהודית" מחברת ה ל ו י, הוא הפרק אשר בו אלעזר הזקן מְבַכֶּה על רחל בתו המוצאת לשרפה בידי הכמרים. בת בראָדאָווסקי הקטנה, נערה בת שלש עשרה שנה, קראה על פה בל' אשכנז השיר „שבת מלכתא" מאת היינע. ובהגיע תורי אני להשמיע את אשר הכינותי, קמתי על רגלי ואמרתי: „רבותי, אתם שמעתם מפי מיסד חברתנו, כי אחת מחפצי החברה היא לתמוך בידי צעירים לימים בבקשם חכמה ודעת. לכבד את יום הִפָּתַח חברתנו לא ראיתי טוב משומי לפניכם את הכתב הזה, אשר ממנו תראו כי מיסד החברה הקדים נעשה לנשמע; וראיתם והיה לבכם בטוח כי תחת ידו תצליח החברה את אשר תעשה".

לדברים האלה הוצאתי מחיקי את התעודה אשר נתנה לי מאת פקיד הגמנאזיום ואתננה על יד משולם לקרוא אותה. ויפתח משולם את המכתב ויקרא: „להיות לתעודה בידי „איש הירא ורך הלבב" כי היום הזה עמד על המבחן בכל ענפי הידיעות אשר יורו בבתי הגמנאזיום ונמצא שלם בכל ידיעותיו ותמים במעשיו, וראוי וכשר הוא לבוא בבית מדרש גבוה בלי בחינה חדשה". על החתום כו'...

הדבר הזה היתה בשורת פתאם לכל הנאספים, וכלם נועדו עלי ובראָדאָווסקי בראשם ויחבקו לי וינשקו לי ויברכוני בברכה שלמה; אף שאול שאלוני אנה פני מועדות עתה, ואיזה מקצוע שבתורה אבחר לי בשקדי על דלתות בתי המדעים הגבוהים. משולם יעצני לבחור לי את חכמת הרפואה באמרו, כי עץ חיים היא למחזיקים בה ודורשיה לעולם לא יחסרו לחם; ואולם אנכי אמרתי כי אינני חפץ ללמוד רפואה, יען כי איש ירא ורך לבב אנכי ולא אוכל לעמוד על דם ולנגוע במת לכל נפש אדם, ועל כן יש עם לבבי ללמוד חכמת בני קדם, ובראָדאָווסקי הסכים עמי ויאמר כי לכך נוצרתי.

אז תקראנו בעלת הבית אל חדר האֹכל ותשפות לנו חמים ומגדנות וממתקים ונאכל ונרוה דודים עד חצות הלילה. כחצות הלילה החלו הנאספים להתפטר וללכת איש לביתו. ואני בטרם אצא ובראָדאָווסקי לחש לי באזני לאמר: דבר סתר לי אליך, ידידי; סורה אחרי אל לשכת הסופרים אשר לי.

— גם לי דבר אליך, אדוני הנכבד, עניתיו בקול דממה דקה, עבור לפני ואני אחריך.

— שמע נא ידידי, אמר אלי בראָדאָווסקי; הנה תקותנו עליך לא נשארה מעל; היום הראית לדעת כי איש תבונות אתה וכי עשה תעשה וגם יכל תוכל. ועתה אתה הולך אל ארץ רחוקה למקום שאין מכירין אותך ובידך אין כל ובמה תחיה את נפשך בעסקך בתורה? ואם אין קמח אין תורה. ע"כ אמרתי המתחיל אומרים לו גמור וא"כ עלי המלאכה לגמור. ומאשר ידעתי כי אין בכפך

מאום להוצאת דרכך ולכלכל את נפשך הנני נותן לך כעת מאה רו"כ צידה לדרך, וכל ימי שבתך בבית החכמה תקבל ממני עשרה רו"כ לחדש לצרכיך.

— ארוני! אמרתי אליו, בושתי וגם נכלמתי להרים פני אליך על כל החסד אשר העשה עמדי. גם את הטוב הזה אקבל ממך בידעי, כי אין שמחה לך מעשות טוב; ואולם למלאת כל הגמוליך עלי הרשני נא ואשאלך שאלה אחת הרובצת על לבי בכובד אבן זה כמה, ועתה בצאתי מאתך לימים רבים לא אוכל שאתה אתי.

— הגד, מה תאמר נפשך ואעשה לך.

— צריך אני להקדים כי אולי לא ינעמו לך הדברים אשר אדבר ואתה שא נא לפשעי, ואל תחשוב לי עון בידעך, כי מאהבתי הרבה אליך שאלתי על זה.

— למה לך ידידי להקדמות ולמסירת מודעות? הטרם אדע כי ישרה נפשך בך ולבך טוב אלי? דבר דבריך ואשמעם.

— הגידה נא לי אדוני אל תכחד, הידוע הדע את אשר המון העם דובר עליך ובאיזה שם יקראוך?

רגע אחד עמד בראדאָווסקי משתאה ומחריש ויעמד את פניו; אחר צחק ויאמר: ידעתי, ידעתי. מעורב ברעת יקראוני, משוגע אנכי בעיניהם.

— אמנם כן הוא. ומרוע?...

— האותי תשאל מדוע? ומאין לי לדעת מדוע? לך ושאל אמ פיהם! האנכי אערב את דבריהם או הפיות האנשים ההם אסתים?

— אנכי ירעתי מדוע ולא אעשה בנפשי שקר לכחד כי אתה נותן להם פתחון פה להוציא עליך שם רע זה.

— אנכי? במה?

— בדברך עמם תהפוכות ובעשותך מעשיך זרים. ולמה תתחמק והסתתר לעשות מעשיך הטובים ולא תעשם נגד השמש, גלוי לכל העם?

ואספר לו בקצרה את אשר שמעתי על אדותיו מקדמת ימי ילדותי.

בראדאָווסקי החריש רגעים אחדים אחרי כן פתח את פיהו ויאמר:

— מה אומר ומה אדבר לך, בני, ומה אשיב על תוכחתך? צעיר אתה לימים ולא נסית לבחון בני אדם ויצרי מעללי איש; על כן אחת אשיבך ולא אוסיף, שמע נא ואתה דע לך: אם עליך הגורל להולד ממקור ישראל, אם המר שדי לך מאד לפקוח עיניך בין יושבי חשך אלה, לך השתגע והיה כשוטה בעיניהם; או אז ישקטו ויביטו במכונם ולא יחבלו את מעשה ידיך, ותסיר כעס מלבך ותעביר רעה מבשרך, כי הדבר אשר באופל יהלוך דבר כבד מאד...

רגעי מספר עמדנו מחרישים ואין דובר דבר, אז חבק בראָדאָווסקי לי וינשק לי ויברכני בשלום ואנכי הבינותי לשבל מליו ואצא מעמו מר בחמת רוחי.

ככה עזבתי את סבלות ר׳ טודרוס ומשה ר״ש דובנא ואלך ללמוד — חכמת בני קדם.

הקדמה.

הכל תלוי במזל, ואפילו ספר תורה שבהיכל, ואפילו סופר וחכם בעמו. יש אשר יחון הזמן את אחד הסופרים וירימהו על נס וכסא כבוד ינחילו ונתן את שמו לתהלה בקרב עדתו; ויש אשר יתהלך הזמן בקרי את אחד הסופרים והחכמים ולא כגמול ידיו יעשה לו. כי בשרונות מכשרונות שונים ברא ה׳ בעולמו ונטע בבה האנשים אשר שאר רוח להם; יש כשרונות קטנים והם מושכים אליהם את לב העם ולב כל האנשים אשר רוחם מצומצם ודעתם ממוצעת, על כן יקנו להם שם וימלאו לב רבים לעשות כמעשיהם; ויש כשרונות מצוינים, שאין רוב העם מסוגל לראות את האור הגנוז בהם; על כן יהיו כאוצר בלום, אשר לא יהנו הבריות ממנו. המחשבה הזאת תעלה על לבנו תמיד בזכרנו את מ ר ד כ י א ה ר ן ג י נ צ ב ו ר ג. הסופר הנפלא הזה חי בקרב עמו בתקופה, אשר זה עתה החלו בה בני ישראל בארצנו למשוך בשבט סופר, בימים ההם הכין להם הזמן מורה ומלמד להועיל, אשר הראה לבני דורו את הדרך ילכו בו בלמדם את ידיהם לכתוב בלשון עבר צחה. כי בני הדור ההוא טרם יבינו לסדר את רעיונותיהם באופן נאות ולהלבישם מעטה נכון להם. בימים ההם היו יראי ה׳ וחרדים ע״ד מצוה כותבים בלשון הפיוטים הקשים וההסכמות, והמשכילים משתדלים לדבר גבוהה ולהשתמש במליצות ריקות, אשר שגבה מהן להכיל כל רעיון מסודר כהלכתו. על כן טובה גדולה עשתה עמם ההשגחה, בשלחה להם את גינצבורג איש המופת, איש בעל רעיונות זכים ומסודרים ובעל לשון צחה ויפה מאין כמוהו. לגינצבורג היה חיך טועם לבהר את הנאות ואת הטוב ולזרות הלאה את המותר ואת הזר; גינצבורג היה איש משכיל יודע לשונות זרות וקוראי בספרי החכמים והסופרים הגדולים אשר באשכנז; על כן היו דבריו שקולים ומדודים ושפתו צחה; מלבד זה נתן לו הטבע כשרון מצויין להתאים רעיונות חול, רעיונות אשר נולדו מחוץ למחנה ישראל, עם נאומי לשון הקדש וניביה; הרוח המרחף על פני דבריו הוא רוח סופרי אירופא, והרוח המרחף על פני לשונו הוא רוח הנביאים, והוא בכשרונו הגדול ידע לאחד ולחבר את שני הרוחות האלה, עד כי לא יראה הקורא כי עבודה גדולה היתה פה לפני הסופר. בעוד אשר רוב סופרי דורו הראו לדעת, כי רוח ילדות עוד נוססה בם, ועל הרוב רק שיחת ילדים וספורים קלים או מליצות הבל בפיהם, היה גינצבורג איש בעל דעת מיושבה איש היודע את דרכו והיודע מה נחוץ לעמו; הוא לא כתב להם שירים ומליצות, כי אם נתן להם ידיעת דברי הימים אשר היו יקרים וחביבים בעיניו מאד; לא נגזם אם נאמר, כי בין כל סופרי הדור ההוא גינצבורג, היה כמעט היחיד

אשר ידע מה היא תעודת סופר לעמו ונתן לה כבוד ועוז לא יפלא איפא, כי לא כל בני דורו הבינו את ערכו הנעלה; אבל אין ספק, כי המבינים אמרו בלבם: עתה הנה יבאו ימים טובים להשכלה; עתה יפקוד הזמן גם את שפת קדשנו, ובני הדור החדש יביטו אל גינצבורג וכן יעשו.

אולם, למורת רוחנו לא כאשר דמו כן היתה. הדורות הבאים בחרו להם סופרים אחרים ללכת בדרכיהם. הסופרים ההם כשהם לעצמם בלי ספק היו אנשים בעלי כשרון, ואחד מהם—גם בעל כשרון נפלא במינו; אבל הם עזבו את הדרך הישרה, ויחדשו את ימי המליצות הנשגבות; הם החלו עוד הפעם למלא את דבריהם כתובים שלמים וחצי כתובים ולעשות את הרעיון עבד כפות להמליצה; הם שמו עוד הפעם קיר ברזל בין שפת עבר ובין יתר הלשונות בנוגע אל הסגנון ואל הטעם, עד כי אם יבא איש להעתיק את דבריהם לאחת השפות החיות, אז תלך המליצה תמם במעשה ההעתקה ואל השפה הורה נביא רק שיחת ילדים או רעיונות שכבר היו לזרא לכל היודע קרא. ואם נביט אל מה״ע היוצאים בשפת עבר, אז נראה כי נשכח גינצבורג מלב הסופרים וכלם כותבי מליצות, אנשים אשר לא הם שליטים בעטם, כי אם עטם שליט ברוחם להטותו אל כל אשר יהיה רוח המליצה ללכת; רבים מהם אינם יודעים בעצמם היטב מה היה עם לבבם להגיד לעם הקוראים; אחרים מרבים לכתוב כפלים מאשר ידרוש הרעיון מאתם; הצד השוה שבהם שכלם מראים לנו באותות נאמנים, כי תורת גינצבורג נשכחה מלב סופרי הדור הזה. על כן שמחנו מאד כאשר הקרה ה׳ לפנינו להעלות את זכרון הסופר הגדול הזה עוד הפעם לפני קוראי שפת עבר. מודעת היא, כי הספר „תולדות בני האדם״ אשר כתב גינצבורג לא נדפס כלו, כי אם חציו, עד נפילת קיסרית רומי המערבית, והחצי השני היה בכתובים עד היום הזה. מלבד זה נשארו עוד רבים מכתבי הסופר המנוח אשר לא ראו עוד את אור הדפוס. ע״כ אמרנו, נתן נא לפני קוראינו פרקים אחדים מן הספרים והמאמרים האלה; ונכון לבנו בטוח כי כלם ימצאו עתה גואל להם, אשר יוציאם לאור עולם לזכות בהם את הרבים.

לפי שעה לקחנו רק פרקים אחדים לסירוגין מספר „תולדות בני האדם״ הלק שני; כי לא הקשר והחבור פה העיקר, כי אם הדוגמאות בעצמן. גם מהמכתבים בחרנו לנו את אלה המופיעים אור על חיי אחינו ודרכיהם בדור ההוא. בכל אופן נקוה, כי קוראינו לא יתרעמו עלינו על אשר נתן להם את כתבי הסופר המצוין הזה אשר לא באו עדנה בדפוס, והיתה התשורה לרצון לפניהם, כי רק ברוב עמל ויגיעה עלתה בידנו למצא את כלי החמדה הזה ולהשתמש בו לטובת ספרותנו ולתועלת הקוראים. ולו ידענו, כי יצלח לנו להשיב לב אחדים מצעירי הסופרים אל גינצבורג ודרכיו הנפלאים, והיה זה שכרנו. המו״ל.

ס״ט פטרבורג בירח שבט תרמ״ט.

מחמד:

בימים ההם והעמים הלועזים הולכים ומתחזקים בממלכותיהם החרשות אשר בּנְנו לָהם בארצות המערב. וממלכת הקדם הולכת ודלה ברפיון יד קסריה וחושבת לפול באשמת כתותיה הנפרדות. בעת ההיא הציצו ממדבר ערב אנשים כעשב השדה ויהיו לגוי עצום מצוינים בגבורה ומלובשים ברוח אמונה חדשה, אשר חזקה את ידיהם לעשות חיל עד להפליא, הן המה בני הישמעאלים אשר היו בודדים למשפחותיהם בארץ ערב החמה והמלאה, טובי לבב ומכניסי אורחים, אך מהירי חמה, בעלי זרוע ואנשי חיל למלחמה, לא חָסרו בלתי אם גבר חכם בעוז בראשם אשר יחבר את כל השבטים הנפרדים להיות לעם אחד ואשר יפיח רוח אחדות וגבורה באפם לעשות חיל. ובשנת 571 המציא הזמן להם את האיש אשר המה מבקשים ב מ ח מ ד בן עבדואלה לשבט קאָרייש, מאצילי הערבים, אשר הוקם על ויהי נביאם ומחוקקם, מלכם ומושיעם.

הוא מחמד יליד העיר מעקאה, יתום מאביו ומאמו, אשר לא ירש מבית אביו בלתי אם חמשה גמלים ושפחה אחת. ודודו אשר גדל מחמד על ברכיו למדהו אורח חיים ודרך משא ומתן, ובמעמד המחיה הזאת שרת אשה כבודה ויעש בעסקיה נסיעות גדולות אשר הרחיבו את דעתו וירבו את נסיונותיו על דרך נעלה. ואחרי עשותו לו עושר גדול גם במסחרו גם בעושר גברתו, אשר דבקה נפשה בו ותהי לו לאשה, עזב את מחית המסחור וישם אל ההתבודדות פניו במדבר אחד קרוב להר סיני. שם שקל בפלס דעתו וירבה לחקור חמש עשרה שנה אחרי ערך האמונות המיוחדות לראשי האומות בימיו. את אמונת עובדי האש, אשר הלק גדול מעם הארץ זונים אחריה. שנא מחמד בכל לבבו תבלית שנאה; ובאמונת הנוצרים לא בחר, על דבר הכתות הרבות אשר נחלקו ממנה לצרור אשה את אחותה, גם אמונת עם ישראל לא היתה לו לרצון בגלל התלמוד ומבאריו. ואהרי אשר הורה והוגה לבבו את דבר האמונות והדעות ימים רבים וירא את הארץ והנה היא פרועה באמונותיה ובמדותיה, ואת הדור כי ערום הוא ממושגי חכמה ודעות שכל, חרב איש ברעהו במלוא רוחב ממלכות הנוצרים ע"ד שאלות שונות בעניני הדת; הפלסופיא תמה לגוע בארצות המערב תחת ידי עַמים פראים ובארץ הקדם רבצה תחת משא כבד אשר שמו הכמרים עליה, אין חכמה אין מדות טובות ואין דעת בארץ. ויצא מחמד פתאום ממסתריו בתור מלמד להועיל, ויבשר כי נגלה אליו גבריאל המלאך וימלא את ידו בכח אלהים ללמד לבני דורו דעת אל יחיד. בראשונה לא היה, כפי הנראה, את לבבו ליסד אמונה חדשה, כי אם

לתקן את דעות האמונה אשר היתה מורשה לבני שבטו ימים רבים לפניו. אבל כאשר נמשכו רבים אחריו ויאמינו בו ובתורתו אמונת אומן, אז רחב לבבו לדחות כלה את הדעות הישנות מפני התורה החדשה אשר נתן להם. בכל אלה בלכל דרכו בחכמה ולא פסל את דברי התורות אשר נתנו מחוקקי העמים, כי אם קיים את דבריהם ויצרפם בכור אחד עם דברי תורתו החדשה. גם משה בן עמרם גם מיסד אמונת הנוצרים היו לפי דבריו שליחי אלהים חיים, אפס כי נתן את נפשו הוא להיות השליח האחרון אשר שלחו אלהים להשלים את דבר השלוחים אשר לפניו ולצרף את אמונת אדם (הראשון), אברהם, ישמעאל ומשה ובעל אמונת הנוצרים מהשקר והתפל אשר טחו וטפלו עליהם עובדי האלילים, היהודים והנוצרים; אף נזהר בנפשו, לפי עדות אחדים מסופרי דורו, לחלל את כבודם במופתי שקר ואותות שוא אשר טפלו עליו הבאים אחריו בלא משפט, ולא בסתר יען למתנגדיו אשר שאלו ממנו לתת להם אות לאמור: „האותות לא יתנו ולא יוסיפו על אמתת דברי שבל כאלה, אשר אני מלמד אתכם היום".

וראשי פרקי תורתו החדשה כלולים בדברים הפשוטים האלה: אלהים אחד ומחמד הוא נביאו, החובות אשר לאדם אל אלהיו הן: לשפוך שיחו לפניו בבקר, בצהרים, אחרי צהרים, לפנות ערב ובשעה הראשונה בלילה, אחרי אשר ירחצו ויטהרו את בשרם במים. התפלות האלה עומדות להם במקום קרבנות וכל בעל דת עומד לנפשו במקום כהן. יום הששי הוא יום שבת לבני אמונתו, וכל ימי החדש ראמדאן המה ימי תשובה, ימי צום וענות נפש, וכל עת היות השמש על הארץ בימים האלה אסור לבני אמונתו לאכול ולשתות, לישון ולרחוץ רחיצת עונג, לגשת אל אשה ולהתענג בכל תענוג. אף אסר להם את בשר החזיר ויין ושכר ושחוק בקוביא לעולם, ויעוררם להחזיק במצות המילה אשר החזיקו בה בני עמו ימים רבים לפניו, לתת את המעשר צדקה לעניים ואף חומש מכל הכנסותיהם לכפר על נפשותיהם אם ידעו בסתר לבבם כי חוטאים המה, ולשחר את פני העיר מעקא לכל הפחות פעם אחת במשך ימי חייהם, לראות בה את הקאבאה הקדושה, היא האבן החופף על קבר ישמעאל אביהם.

אלה הם ראשי הדברים אשר אצר מחמד לתלמידיו בספר הקראן (ספר קריאה). והכ[illegible] לא יצא מתחת ידו בפעם אחת, כי אם פרקים פרקים כפי אשר הטיפו רגשות נפשו, או על פי המקרים אשר קרו לו בעתים מזומנות, או כפי אשר דרשה העת ממנו לדרוש לפני המאמינים דברי מוסר ותוכחה, אם בדברים הנוגעים אל אחדות האלהים, אשר היא אבן הפנה לתורתו, ואם בדברים הנוגעים אל ההשגחה. ובדבר הזה הפריז על המדה הרבה מאד, עד כי יצאה מכלל השגחה ותבוא לכלל גזרה קדומה (Fatalismus), ויכלול בה גם את דבר המלאכים, את דבר יום הדין הגדול ודבר תחיית המתים אשר יקומו מקבריהם לשמוע קול השופר הגדול לקץ הימים בטרם יבולו השמים והארץ.

רבו מספר המאמינים אשר נמשכו אחריו, אבל שבט מולדתו גואלי דמו התנגדו לו ויתנוהו למורה שקר, ולא הסתפקו להונותו בדברים, ויציקוהו בפועל ידיהם, עד כי אנסו אותו לברוח מעירו ממעקאה אל מעדינאה בשנת 622

בששה עשר יום להדש יוליא. הוא יום המנוסה, אשר היה לראש החשבון ולהתהלה כפירות השנים, על פי חשבון שנות הלבנה, לכל הנוטים אחרי תורת מחמד. שם החלה השעה לשחק לו, כי נהרו אליו המונים המונים מבני הערביאים לבקש תורה מפיו ולהת עוז ותעצומות לדעותיו החדשות בחרבם הקשה, עד כי מצאה ידו בכח החיל ההוא לצאת בזרוע לקראת משטיניו. אף לא שבה צור הרבו ריקם, כי לכד את כל שבטי ערב עד מעקאה, וגם בת ריבו לא נעדרה, ויסירם אל משמעתו ואל תורתו, ובכל מקום אשר חרבו מגעת הרשיע את עובדי האלילים. אולם את העברים ואת הנוצרים החיה בצל אמונתם ויכריחם להעלות לו מס לגלגלותם; וילך מחיל אל חיל, עד כי פרץ גם בסוריא. ואחרי עשותו את הגדולות האלה התבודד שנית בבית תפלתו במעקאה לחשוב חשבון נפשו, ויאסף אל עמו בשנת 632, כפי הנראה על ידי כוס מות אשר השקהו אחד ממתנגדיו בסתר.

הכלפים:

ומחמד מת ולא הניח כתב צוואה אחריו, על דבר ירושת כסאו. ולו בת אחת ושמה פאטימה, אשר היתה נשואה לקרובה עלי, ולהם משפט הירושה. אפס כי עֲמַר שר הצבא העביר את עלי מירושתו, וישבע שבועת אמון לאבו-בעקר חותן מחמד ואוהבו. בימיו פרצה התורה החדשה כפרץ מים על פני ארצות רבות ומדינות גדולות, כי היו בעת ההיא באזיא ובאפריקא, הסרות למשמעת מלכי היונים, כל דברי המדינה והאמונה יגעים, ואלה באו עליהם בכה ימי נעורים וברוח חדש אשר לא יחת ולא ישוב אחור מפני כל; על כן עמדה להם גבורתם בכל מקום. לא ארכו הימים ותקרענה סוריה וארץ יהודה מגבול ממלכת הקדם (638), ואת באסארה בנו, ובכל מקום אשר ידם מגיעה שמו את היהודים ואת הנוצרים למס ואת עובדי האלילים הכריחו בחרב לקבל את אמונתם. ואחר המו ידם על ממלכת פרס, אשר נחלש כחה בעת ההיא מחמת הקושרים אשר רבו איש את אחיו על דבר המלוכה, וילכדוה גם היא, וחיש קל פרש עמרי על מצרים רשתו ותכבש גם היא לפניו בשנת 640, ויבן בה את אל קאהיר, היא ק א י ר א הגדולה ובאלכסנדריא הראה עמרי לעיני השמש את רוח העריצים המפעמו, כי צוה לשרוף באש את עקד הספרים המפורסם, אשר יסד תלמי פילאדעלפוס, קרבן כליל אש לאמונתו, על פי ההקש התפל אשר בדה לו לאמור: אם ספרי היונים אלה כוללים את הלמודים הטובים ואת האמתיות הנמצאים בספר הקראן, כי עתה אין חפץ בם עוד, ואם נמצאו בהם דברים אחדים אשר לא כלמודי הקראן, כי עתה ראוים המה להבער באש. על פי דברים תפלים כאלה בלע הקראן את שרידי חכמת כל ימי הקדם *).

אחרי מות אבו-בעקר בשנת 634 פסחו שנית על עלי, אשר לו משפט

---

*) סופרי דברי הימים בעת החדשה מטילים ספק בכל הספור הזה. המו"ל.

הירושה, ויתנו את המלוכה לעמרי שר הצבא, ובמותו בשנת 644 נסבה המלוכה על פי בחירה לאָסמאן סופר מחמד ובעל סודו, והוא איש שבע ימים וטוב לבב, אשר לא מצא עוז בנפשו לרדות בחזקה ולהכרית עריצים במעשה הכלפים אשר לפניו, עד כי רפו מוסדי הממשלה בידו, ויחל רוח הפרצים לבעתם, ויקשרו עליו קשר וימיתוהו בשנת 655. אז כלכלו את דרכם במשפט הירושה ויתנו את המלוכה לעלי התן מחמד. והוא איש גבור חיל וישב את סדרי הממשלה על כנם בזרוע עוז; אבל בימי האסאן בנו אבדה זכות ירושתו שנית, כי נדחף האסאן מכסאו בשנת 660 ותשוב המלוכה ותהי למאאפיאה נציב דמשק ממשפחת אָמיאראה ולזרעו אחריו תשעים שנה, עד שנת 749, ודמשק היתה עיר המלוכה. בימי הכלפים האלה הוסיפו שרי צבאם ללכת למרחבי אזיא עד סאמארקאנד. גם בהורו עשו נצחונות גדולים, ומקצתם פשטו תחת יד אקבאה בצפון אפריקא וישפכו את ממשלתם עליה. משם עברו תחת פקודת טאריק לספרד בשנת 711 ותעז ידם על הגאָטים על יד חרם וילחצום צפונה. שם העבירו את כוס השנוים על פני הארץ; ערים רבות החריבו ואחרות הכניעו תחתם. אולם על יושבי הארץ לא מתחו את הדין הקשה, כי שמו להם משפט מחמד לקו ויתנום לעבוד את אלהיהם על פי תורתם, אפס כי אסרו עליהם לערער על חוקי הקאראן וישימום למס עובד. גם את דבר המס הזה כלכלו ביושר. המדינות אשר קבלו את מרותן עליהן בלי מלחמה העריכו ויקחו מהן את המעשר, ואשר יצאו בחרב לקראתם הכבידו עליהן ידם לקחת מהן החומש מכל תבואתן. ומושב המלוכה היה בקרדובה. בראשונה כלכלו שרי צבאית הערביאים האלה את ספרד ואת פורטוגל בתור נציבים, ומרות הכלפים ממשפחת אמיאראה היתה עליהם. אולם בשטף הזמן, כאשר רפתה יד הכלפים האלה, ואחרי כן באשר נדחו מכסאם לפני בני משפחות אחרות, נשאו הנציבים האלה את ראשם ויעשו מלוכה לנפשם. ותהי יד הערביאים שלטת בדרום ספרד ימים רבים וממנה פרשו רשתם על צרפת וינסו לעבור את מעבר הררי הפירענעען בשנת 732. ואף כי היתה להם המסה הזאת למוקש רב, כי התנפל עליהם קברל מארטעל, גבור צרפת, כדוב שכול ויכם מכה רבה ונאמנה במלחמתי אשר נלחב עמם שבעת ימים רצופים; בכל זאת לא רפו ידיהם ויתחזקו בספרד ימים רבים, ואך במאה החמיש עשרה צלחה ביד הנוצרים לבער את המושלמנים מספרד.

ולא על אפריקא ועל ספרד לבדן פרשו הערביאים את דגל מחמד לאות ממשלה, כי גם בסיציליא ובמורד איטאליא קבעו את ישיבתם, וגם את קאָנסטאנס הביאו פעמים רבות במצור, ולא נמלטה העיר ההיא מידם בלתי אם בתחבולת אֵש היונים אשר המציאו חכמי יון לפי שעה לירוק על אניות הערביאים זרמי אש ממרחק, ובמשך הימים נדחה בית אָמיאה מכסאו ותסוב המלוכה, אחרי המון קשרים ומלחמות רבות, ותהי לבית האַבאסידים בשנת 750. המה השיבו את כבוד המלוכה על כנה וירפאו את שברי הארץ מהמכות אשר הוכו בבית האָמיארים וביחוד יצאו מגזע הזה שני חטרי תפארה, מלכים מצוינים בחכמה ובלמודים בגבורה ובחסד, הארון אל ראשיד, בן דור קארל הגדול, בשנת 768, ואל מאמום בשנת

813. ובימי הכלף אל-מאנזור היתה העיר החדשה באגדד, הבנויה בנוה סמוך לעיר בבל רבתי, עיר המלוכה.

אבל גם עליהם עלה הכורת בגלגלי המסבות המשיבים את האופן על ממלכות כל הארץ, כי צר כח גבורתם לעמוד לפני שבטי החאזארים (הכוזרים) המתיחסים אחרי בני תוגרמה, אשר פרשו דגלם באחרית ימי התקופה הזאת מן הוואלגאה עד הבאג ויכניע את הסלאווים על יד הדניעפר ואת האונגארים עד ארמעניא ועד יתר ארצות אזיא פרשו שחת רשתם. והמה בעלי ברית קיסרי היונים, אשר עגבו על אהבתם, למען יהיו עליהם לסתרה מחמת הגדודים הבאים עליהם מאזיה. ומשנת 780 פשטה ממשלת הקרים, הרחיבו גבולם ממעברות ים הכספי ולשין ארץ קויקאזיאה על דרום ארץ רוסיא, בואכה מולדויא וואלאכיא.

ולא בדבר המלוכה לבדה התחלקו למפלגות, כי גם בדברים הנוגעים אל האמונה חלק לבבם ודעותיהם ויחלקו לכתות, מקצתם קבלו, נוסף על ספר הקראן, גם את למודי ספר זינאה, המכלכל את הדברים אשר מסר מחמד לתלמידיו בעל פה, ונקראו בשם זיניטים; וכתה אחת מצעירה לא קבלה את ספר המסרת הזה עליה ויעמדו על דברי הקראן לבדו ונקראו בשם שיאיטים. והזיניטים הוסיפו להתפרד בדברי קבלותיהם ויחצו מצדם לארבע כתות, אשר צררו אשה את אחותה ויאכלו איש בשר רעהו.

קארל הגדול.

אביר המלכים אשר מלכו משך כל ימי הבינים קבל את המלוכה בארץ פראנקען בשנת 768, ואחרי מות קארלמאנן אחיו בשנת 771 נסבה אליו גם מלוכת נייסטריען, כי צוו אותו כל בני הארץ ההיא לנגיד עליהם תחת בני אחיו המת, אשר להם משפט המלוכה, והמה נדדו הלכו בלוית אמם אל מלך הלאנגאָבארדים אביה, אשר גם בלעדי זאת היו בלבו דברים על קארל, על דבר בתו השנית אשר היתה לו לאשה ושנֵאָה וישיבה אחר כן אל בית אביה. הוא קארל חשב מחשבה גדולה ולא נחם ממנה כל שש וארבעים שנות מלכותו, לחבר את כל העמים צאצאי שבטי אשכנז לממלכה גדולה אחת תחת שבט מלכותו ולהכריע בכחם את שכניו אשר לא מבני שבטם המה, לצקת רוח חכמה ודעת על האשכנזים ולגרוע את כח הנשיאים אשר החזיקו בו בלא משפט לרעת המלך, והוא היה איש דעת וכביר כח לב להוציא חפצו זה אל הפועל אף כי לא נקלה היתה העבודה.

ובכל עמי אשכנז אשר יצר קארל עליהם את מחשבתו זאת לא התחזק עם וממלכה לעמוד על חפשיותו בזרוע כח כמו הזאכסים, היושבים בין הוועזער ובין העלבא, המה הזאכסים אשר במאה הששית היו בעלי ברית הפראנקים ויעזרום להכניע את עם הטהירינגים במלחמה, אף לא קפחו הפראנקים את שכרם ויתנו להם חלק ממחוזי הממלכה אשר לכדו. אפס כי השבר הזה בעצמו היה בין שני העמים האלה לסלע המחלוקת, כי מאנו הזאכסים לקרוא את מרות הפראנקים

על הארצות אשר נפלו בחלקם, עד כי חשבו עליהם גם אבות קארל מחשבות מלחמה. וקארל שם עוד את טעם האמונה נוספות על הטעם המדיני הזה ויאמר לבער את אמונת האלילים מן הארץ ההיא ולהורות להם את תורת הנוצרים.

בשנת 772 פרץ קארל בעם כבד אל וועסטפאהלען וילכוד את ערעסבורג, עיר מעוז הזאכסים, ואת מצבת עוזם, את עמודי הרמן אשר המה זונים אחריהם הרכו הפראנקים ויפרצו עד הוועזער, ותעוז ידם על הזאכסים, אפס כי לא הכניעום עד אשר עשו אתם מלחמות רבות יותר משלשים שנה. ימים רבים עברו טרם הכניע את הגוי העז הזה לשעבודו ולאמונת הנוצרים. נקלים מאלה היו מלחמותיו עם מלך הלאנגאָבארדים, אשר נטר איבה לקארל על דבר בתו אשר גרש ועל דבר נכדיו אשר נדחו מירושתם לפניו, וברוה אפו אסף אליו את כל איש צרפתי אשר לו ריב ואשר לו תלונה על קארל, לעשות מלחמה אתו לעת מצוא. אף שאל מאת האפיפיור אדריאנוס, למשוח את נכדיו את בני קארלמאנן למלכי נייסטריען, ממלכת אביהם. וכאשר השיב האפיפיור את פני שאלתו ריקם, החל לשלוח את גדודיו לארצו עד כי קרא האפיפיור לקארל מגן רומה להושיע לו. אז העביר קארל את חילו על הררי האלפים ויצר על מלך הלאנגאָבארדים את פאוויאה עיר מלכותו, וכאשר פס כחו וימסר ביד קארל, שלחו אל אחד המקלטים לשבית עולם ואת עם הלאנגאבארדים כבש לו לעבדים. אפס כי הניחם על אדמתם ויקיים בידם את חרותיהם ואת סדרי ממשלותיהם, לא חבר אותם עם הצרפתים לעם אחד, רק שם מלכותו נקרא עליהם, ויהי קארל מלך הצרפתים והלאנגאָבארדים באחד, אף לא פשטה מלכותו בלתי עד הגאריגליאנו לבדו, וביתר ארצות החמדה עד נעאפאָל ועד ברינדיזיא החזיק אריכים נשיא בענעוועגט, אשר קבל את מרות קארל עליו למראית העין לבדה, ותהי לו ארצו לפלטה. ואחר בא קארל בכבוד לרומה אל אדריאנוס האפיפיור החכם בשנת 774 ויקיים בידו את הארצות אשר נתן לו פיפין לאחוזה.

במעט שב קארל אל ביתו ויחדש את מלחמתו על הזאכסים אשר מרדו בו בלכתו להשיב סדר באיטליא, וירגיזו את ארצו; ואף כי עמדה לו גבורתו גם הפעם לאנוס אותם לשוב ולקבל את מרותו ודת אמונת הנוצרים, אבל רק זקני העם לבדם הודו לו על הדברים האלה בועדם אשר התועדו בפאדערבאָרן בשנת 777, ונשיאם וויטקינד הגבור מאן להכנע מפניו ויברח לייטלאנד ויכשיל את כח הצרפתים במלחמות רבות בשנת 782. לא נכנע לפני קארל ולפני תורת הנוצרים עד שנת 785.

ואת הררי הפירענעים העביר קארל את חילו להושיע את אָבן אל עַרבי ואת אַבִיתַר, שני נשיאי הערביאים, נציבי זאראגאָסאה והועזקאה, אשר באה צעקתם אליו מפני הכלף עבדרחמן, הרודה אותם בפרך, ותושע לו גבורתו לבקוע בקאטאלאָניא ובנאווארא עד העבראה בשנת 778 וירחיב את גבולו גם בארצות האלה, אשר קרא אותן בשם גבול ספרד. ומאצילי צרפת הפקיד עליה פקידים אשר נתנו את כסאם בבארצעלאָנה, ובשנת 799 נשא אל הארצות האלה קאָרזיקא וזארדיניה הכירו כח מלכותו. אפס כי שתי הירֻשות ...זה לא התקיי...

בידי הצרפתים, האיים שבו נפלו בידי הערביאים, ופקידי צרפת המושלים בבאר-צעלאָנה פרקו עול ויעשו מלוכה לנפשם.

וטאסילה נשיא באיערן, קרוב וגואל למלך הלאנגאָבארדים, שמר את איבת קרובו ויפשע באדונו בקארל. ואף כי שב ויתרצה אליו וישבע לו את שבועת האריסות, כאשר הקיף אותו קארל בצבאיו משלש רוחות השמים בשנת 787 בכל זאת שב והחזיק במרדו ויתקשר את האווארים שבניו במזרח ארצו, להתחרות עם הצרפתים. אבל גם הפעם לא עמד במלחמה וינגף ויפול שבי ביד קארל ויכלכלו גדולי צרפת דברו במשפט וימצאוהו רשע למות. אך קארל לבדו הטה אליו חסד וישלחהו אל אחד המקלטים לשבית עולם בשנת 788. אז בטל קארל את נשיאות באיערן וישלח פקידי צרפת לשפוט בשמו את ארץ צבי הזאת מנהר לעך עד הענז ומנאָרדגויא עד גבול לאנגאָבארדיא אשר בהררי טיראָל.

והאווארים בעלי ברית טאסילה התגודדו וינסו לפשוט בבאיערן, וימוד קארל מדתם אל חיקם ויסב את פני המלחמה אל ארצם, ויקח מאתם במלחמה את חבל הארץ עד המקום אשר ישתפך נהר ראאב אל הדאָנויא ויספחה אל ממלכתו צרפת מוסבות שם, גבול מזרח, בשנת 796. ובמסבות המלחמה הזאת חשב קארל לחבר את הרהיין אל הדאָנוי, על ידי התעלה אשר החל לחפור בין הרעדניץ ובין אלטמיהל. אף נכונה מלאכת התעלה בידו, עד כי עבר בה הוא בכבודו מווירצ-בורג עד רעגענסבורג, לולא טרדוהו הזאכסים במלחמה חרשה ולא היה סיפוק בידו להשלים את המלאכה הזאת.

וגם להסלאווים היושבים על שפת הים המזרחי ובהארצות אשר בין האָרער ובין העלבאה וביחוד להווילצים וליתר שבטי הסלאווים אשר מקדם לנחל עלבא ובארץ ביהם הראה קארל את נחת זרועו באשר נסו לפרוץ בגבולו, כי הכם אחור וישם שבטים אחדים מהם למס עובד, ואת ארצם לא לקח מידם, כי לא חמד להרחיב את גבולו מעבר לנחל עלבא והלאה, כי היה בעיניו הנחל הזה כגבול טבעי אשר גבל הטבע לארץ אשכנז מזרחה.

ובעת ההיא היא שנת 803 הניח לו הזמן מהעזים באויביו מהזאכסים אשר ההרו החזיקו מלחמות תנופה עמו יותר משלשים שנה, כי נרצו בעת ההיא בכל לבבם לקבל את אמונת הנוצרים ולהיות עם הצרפתים לעם אחד, אחרי אשר נתן להם קארל גם הוא את כל הזכיות והחרות והמשפטים המיוחדים לבני צרפת, ויפטרם מכל מס ומכל כופר נפש, בלתי אם את מניות הכה: לבד, את המעשר שם עליהם לתת להכמרים אשר הושיב בארצם להורות להם :: תורת הנוצרים, ומשבטי הצרפתים העביר קארל בזאכסן ויתן להם אחוזות עול- במקומות שונים בארץ הזאת, להיות על בני זאכסן למשמר, לבל ישובו ויתפרצו מפניו.

גם בימי מלחמותיו אלה היתה עינו צופיה על רומה ויעש משפט עמה ומשפט ארצה תחת קיסרי היונים, אשר התגדרו למראית העין עוד בשם אדוני איטליא. ויהי כאשר נמצא קשר בגדולי רומה על האפיפיור לעאָ השלישי, לא השך קארל את רגליו ללכת לרומה, וישקט ריב וישב את האפיפיור על כנו. ואחרי עבור זעם הריב חג את חג חנוכה שנת 800 במקדש פטרוס ברומה. ובעודו כורע על

ברכיו ופורש כפיו לרגלי המזבח, נתן האפיפיור את כתר קיסרי רומה על ראש קארל לעיני כל העם, אשר צהלו לקראתו ויברכו אותו בשם קיסר רומה. ביום הזכרון ההוא חדשה ממלכת הערב את נזר נעוריה אשר שבת משנת 476 עד היום ההוא, וקארל היה הראשון למלכי אשכנז אשר נשא את נזר קיסרי רומה על ראשו. ובמרוצת הימים נאותו לו גם קיסרי היונים אל המעלה הזאת אשר החזיק בה.

והקיסר הגדול הזה, אשר היה טרוד כל שנות מלכותו במלחמות גדולות באלה, לא ידע שלו גם באחרית ימיו, כי נאנס לחגור מתניו נגד הנארמאנים הבאים לגבולו באניות לשלול שלל ולבוז בז ולסגור לפני גאָטפריד מלכם את גבול האיידער במבצרים. ויהי גבולו מנחל טיבער עד האיידער, מנהר עברא בספרד עד הים הצפוני, ומים אָקיונוס עד העלבא ועד נחל ראאב באונגארן— את כל הממלכות האלה נהג בתבונות כפיו. ועוד היה לבבו פתוח לקבל חכמה זרוח אומנות ולתת להן רגל מהלכת בארצו באשכנז. וכאשר הגדיל תושיה בשדה המלחמה, ככה הפליא עצה בבית המועצה. הוא העביר את מעלת הנשיאות אשר החזיקו בה האריסים הגדולים חזקת ירושה, וישם תחת הנשיאים נציבים ושופטים לעשות משפט העם והארץ כל הימים אשר חפץ בם הקיסר; הוא החזיק לבב פקידיו בידו להטותם לחפצו, הטיל עליהם להודיעהו מעת אל עת תמיד את מעמד המחוזות הרחוקים אשר הפקדו עליהם; הוא נתן בידי הנציבים את המעשה אשר יעשון בסדרי השלטון, לא עשו דבר מלבם כי אם בדבר המלך, עד כי היה הקיסר שליט באמת על יושבי קצוות רחוקות כבעל רואי פניו. גם מאת המדעים לא גרע עינו, כי קרא את המלומד הגדול, את אלקואין מאיטליא ויצו אותו מורה לבניו, והוא גם הוא בכל כבוד גדלו לא בוש להיות כאחד התלמידים הנערים וללמד את מעשה הכתב בהיותו בימי גבר. הרבה לקרוא בספרים ללמד את לשונו דבר צחות; בנה בתי ספר ומדרש בארצו וישקוד על דלתותיהם, להיות לבני עמו למופת. גם את ההגמוניות הרבות אשר כונן בארצו וביחוד בזאכסן, ויתנן להכמרים, היו לטובת החכמה. כי בדעתו הישרה היתה לתת את מעלת הכהונה שכר לפעולות מלומדים גדולים לבדם, המה ישבו במנוחה שאננה וירביצו חכמי בבתי מקלטיהם, יאמנו את הילדים וילמדו את העם דעת, ובעתים אשר היה הקיסר פנוי מדברי המלוכה התהלך עם החכמים העומדים לפניו, ובראשם עם עגינהארד ואגילבערד חתניו לוקחי בנותיו. גם לעבודת האדמה ולמלאכת הבנין נתן יד, ויהי הקיסר קארל זה כאיש מופת גם בעיני בני דורו גם לדור אחרון, עד כי נכבד בעיני האפיפיור פאשאלים השלישי בשנת 1165 לקבל אותו במספר קדושיהם.

לודוויג החסיד ובנו:

באהבה אשר מדד הקיסר אל חיק שלשת בניו במדה אחת הקהיל את גדולי המלכות ליום המועד אל טהיאָנוויללע בשנת 806 ויחלק לעיניהם ובהסכמתם

את הממלכה הגדולה לקארל לפיפין וללודוויג בניו. אולם אחרי אשר מתו עליו שני בניו הראשונים, לקח בשנת 813 את לודוויג לחבר לו ויצו לתת את כתר המלוכה בראשו בבית התפלה אשר באאכען, וירחים אחדים אחרי כן נאסף הקיסר אל עמו בעיר ההיא, שבע ימים וכבוד. בן שבעים ושתים שנה היה במותו, ויניח את מלכותו ללודוויג בנו. אבל רוחו הטובה לא נחה עליו, כי החסידות וטובת הלב וההלישות אשר הצטיין בהן לודוויג לא יכלו להשלים את חסרון כשרוני המלוכה אשר הוא חסר. ואולי ידע בנפשו כי לא יצלח לעשות מלוכה גדולה כזאת, על כן שב גם הוא אחרי עשותו מלוכה שלש שנים, ויחלק את המלוכה ללאָטהאר, לפיפין וללודוויג בניו. הראשון לקח את מרבית ארצות ממלכתו ואת החלק בכתר הקיסריות; השני לקח את אקוויטאניא, וללודוויג היתה נשיאות באיערן וארצות הסלאווים למנה. אולם כאשר לקח הקיסר אשה שנית, את יודית בת וועלל פחת באיערן, ותלד לו את בנו את קארל הקרח, נפתה לאשתו זאת לשנות את סדר החלוקה לטובת בן זקוניו זה, בשנת 829, עד כי היתה רוח רעה בינו ובין בניו מאשתו הראשונה, וכל גדולי המלכות גם המה חזקו את ידיהם, לערער על מעשה אביהם, ולאָטהאר החזיק בריב ולא הרפה ממנו, עד אשר לקח את אביו שבי בשנת 830; ואף בהיות את לבב לודוויג בנו השלישי דבר מישרים להוציאו להפשי לא שב הקיסר מדרכו, כי אשתו שבה להטות לבבו לקחת את מלכות אקוויטאניא מיד פיפין בנו ולתתה לקארל בן זקוניו, עד כי היתה תלונת שלשת האחים רבה עליו, ובני הצבא גם המה עזבו את הקיסר, וישב ויפול שבי בידי בניו אשר הלקו את הממלכה ביניהם, ואת אביהם אנסו לקבל תשובה על חטאתו בסייסאָן בשער בת רבים.

אפס כי היתה תלונה גדולה מאת האריסים הגדולים על לאָטהאר אשר חלל כבוד אביו וכבוד המלוכה כאחד בדבר הזה, ופיפין ולודוויג בניו הטובים שבו והצילו את כבוד אביהם גם בפעם הזאת, ובכל אלה לא שב הקיסר מדרכו וישב ויתן לקארל הקרח את מלוכת נייסטריען, למרות עיני לאָטהאר ולודוויג בניו, ותקטן עוד זאת בעיניו, וישב וישנה את סדרי המלוכה אחרי מות פיפין בשנת 838, נגד כל חקי היושר, כי העביר את נכדו, את בן פיפין מירושתו, וגם מבנו הטוב מלודוויג לקח את ארצותיו, לא הניח לו בלתי אם את באיערן לבדה, ויתר ארצות ממלכתו חלק בין לאָטהאר בכורו ובין קארל צעירו, אחרי אשר שם לחובה על לאָטהאר להיות מגן לקארל. אז קרא לודוויג גם הוא לריב את ריב חרפתו את אביו ואת אחיו. אולם הקיסר מת בשלום בשנת 840, ובניו החזיקו בריבם עד בואם לכלל מלחמה גדולה על יד פאָנטענאי בשנת 841, אשר אז הכניסו גדולי המלכות ראשם לפשר ביניהם על ידי הלוקה כללית. ותהי החלוקה אשר יצאה אל הפועל בשנת 843 בדרך הזה: לאָטהאר הקיסר לקח את איטאליא ואת לאָטהערינגיא, הנה הארצות אשר בין הרהיין ובין השעלדא, וממקור נחל מאאס עד המקום אשר ישתפך נהר הזיינע אל תוך הרהאָנע ועד הים התיכון. קארל לקח את יתר ארצות צרפת עד נחל עברא, וללודוויג היתה למנה ארץ אשכנז כלה,

מעבר הרהיין מזה, ומעבר השני הערים מאינץ, וואָרמאיז ושפייער. בדרך הזה נפרדה ממלכת אשכנז מצרפת ולא יספה להתאחר עמה לעולם.

בית קארל:

בעקבי אבותיהם הלכו בניהם וישובו לחלק את הארץ בין בניהם גם המה, כאשר עשה לאָטהאר בעת אשר התפטר ממלכותו והתבודד במקלט פרים ויחלק את ממלכתו בין לודוויג הב׳ הקיסר לאָטהאר הב׳ וקארל בניו, בשנת 855, שלשתם מתו בלי זרע אנשים, ולודוויג השלישי לא ידע נחת במלכותו, כי היו ידיו מלאות עבודה במלחמה תמיד, להגן על ארצו בפאת מזרחה וצפונה מפני אויבים חיצונים. כי עוד בימי אביו החלש נסו שבטי הסלאווים דבר אל ממלכת הפראנקים, אשר היו להם לשכנים מן העת אשר הרחיב קארל הגדול גבולו עד גבולם. וגם הנאָר-מאנים פקדו באניותיהם את ארצו לשלל, עד כי היו כל ימי מלוכת לודוויג ימי מלחמות רצופות עם הזאכסים, הבעהמים והפיראטים. ולהסיר את הפחד הזה מעל ארצו העמיד שרי גבול על הפרק להיות על הארץ למשמר, אף התיר להאריסים הגדולים לבנות להם מצודות וערי מבצר, להאסף אליהן בעת מלחמה, ולא רבו הימים וירבו המבצרים והמצודות למעלה ראש בכל ארצות אשכנז, למרות עיני מלכיהן, כי החלו שרי המצודות האלה לעוז במעוז מצודותיהם ולהיות שוררים איש איש במקומו בטח מפני פחד המלך, עד כי התירו להם לעשות דין לנפשם ולהלחם איש באחיו ושומע לא היה להמלך מהם.

אחרי מות לאָטהאר השני, בן לאָטהאר הקיסר, דמה קארל הקרח דודו להסב את כל ממלכת לאָטהערינגיא אל צרפת ולא קמה עצתו, כי נצב לודוויג האשכנזי לדין אתו ויאכפהו להלק עמו בירושת בן אחיהם, ותחלק ממלכת לאָטה-רינגיא, את אשר מעבר לנהר מאאס מערבה היתה לצרפת, ואשר מעבר מזרחה בין המאאס ובין הרהיין נספחו לארץ אשכנז, אשר הערים המצוינות בהן היו: קאָלן, טריער, אאכען, אוטרעכט, מעין, שטראסבורג, באזעל.

במות לודוויג האשכנזי בשנת 876 נחלקה ממלכתו גם הוא בין קארלמאנן, לודוויג הצעיר וקארל בעל הבשר בניו. הראשון לקח את באיערן ואת פאנאניען ואת בעהמען ואת מעהרען; השני את פראנקען התיכונה, את טהירינגען, זאכסן, פריזלאנד והחלק הגדול בלאָטהרינגיא; והשלישי לקח את אלעמאניען ויתר ערי לאָטהערינגיא. ועוד לא נכונה המלוכה בידם ויראו שלשת המלכים את נפשם ברע ובמלחמה עם קארל הקרח דודם, אשר אחרי החזיקו במלכות איטליא ובכתר הקיסריות במות לודוויג השני, דמה לרשת גם את ערי לאָטהערינגיא אשר נפלו חלק ללודוויג האשכנזי אחיו, כי כל צאצאי קארל הגדול לא כלכלו דרכם ביושר, לא חסו על קרוביהם ועל גואלי דמם, כי אם שמו את הות נפשם לקו, וכל ישעם וכל חפצם היה לרשת נחלה בלי מצרים ולהרחיב את גבולם בנחלת אחיהם, עד כי מדד להם הזמן במדתם וימחו מרביתם בארץ החיים ושאריתם נדחו מכסא

המלוכה. ואחרי מות קארל הקרח דודם ואיש ריבם, נסבה (877) מלוכת איטאליאה לקארלמאן. אפס כי עוד לא שבעה עינו בממלכתו החדשה וימת בשנת 880 ובנים לא היו לו מאשתו, בלתי אם ארנולף בן פלגשו, אשר לא נחל בבית אביו בלתי אם את ארץ קערנטהען לבדה. גם לודוויג הצעיר מת בלי זרע אנשים בשנת 882 והסוב ממלכתו וממלכת קארלמאן הנזכרה ותהי לקארל בעל הבשר. גם בצרפת פסו כל זרע המלוכה הזכרים לבית קארל הגדול, ולא נשאר בלתי אם קארל הפתי אשר לא צלח למלוכה. ויבחרו שרי צרפת גם המה בקארל בעל הבשר, עד כי שבו התאחדו כל ממלכות בית קארל הגדול לאחדים בידו; אבל כל כבוד הממלכות האלה היו בידו כמחיר ביד כסיל, כי לא היה לו לבב חכמה לעשות מלוכה בעמו ויתנהג בכבדות, בעצלתים וברפיון ידים, עד כי לא היתה יראתו על פני שרי אשכנז ולא פחדו ממנו לבחור על פניו את ארנולף נגיד קערנטהען ולתת לו את מלכות אשכנז בשנת 887.

ובצרפת התהוללו זרע קארל הנרפים בנזר המלוכה עוד עד שנת 987. אז קרב קצם גם המה, ובמדה אשר מדד פיפין אביהם לבית המעראווינגים נמדד להם מאתים שלשים ושלש שנה אחרי כן מידי הוגאָ קאפעט, אשר דחה אותם מעל הכסא וימלוך תחתם. ובימי המלכים הדלים האלה נצערה נבול צרפת מאד, על ידי שתי ממלכות בורגונד החדשות בעברי נחל יורא מזרחה ומערבה, אשר נקרעו מעליה ותהיינה למלוכות חפשיות, תחת יד הפחת באזא מבית וויניאַן, חתן הקיסר לודוויג השני בשנת 879, ותחת יד רודאָלף בן קאָנראד האדיר בשנת 888. אפס כי לא ארכו הימים ותשובנה ותתאחדנה אתה מוסבות שם ממלכת ארלעאס, בשם ארלעס בירת המדינות האלה.

ארנולף מלך אשכנז:

גם ארנולף אשר עשה מלוכה באשכנז משנת 888 עד 899 לא הריח בריה השלום כי היתה לו מלחמה מכל עבריו מסביב, וביחוד עם הנאָרמאנים, אשר מדי שובם באניות מימים ימימה לשלול שלל ולבוז בז נסו לקבוע ישיבתם בדרום ממלכתו ויפשטו עד לאָטהערינגיא. ואף כי רמה יד האשכנזים עליהם בשנת 891 ויכום מכה נצחת, בכל אלה לא נכנעו וישובו לפשוט באשכנז, מדי דעתם כי המלך אחוז במלחמה עם אויבי ארצו הנותרים. והמלחמה במזרח אשכנז עם שבטי הסלאווים היושבים במעהרען היתה כבדה מאד. כי השבטים האלה הרחיבו את גבולם ויחזקו את ממלכתם מאד מן העת אשר הרגיז קארל הגדול את ממלכת האוואריםׁ; ובכל זאת היתה יד לודוויג האשכנזי נטויה עליהם ימים רבים, עד אשר הכניעם וישימם למס עובד. וארנולף בחפצו לקנות לו את אהבת הגוי העז הזה נטה אליהם חסד ויתן לצוועטיבאלד מלכם את ארץ בעהמען לאחוזה. וצוענטיבאלד איש כופה טובה ויקם בבת הממלכה ההדשה, אשר חזק ארדונו את ידו בה, לאויב לו ויפרוק את שעבוד מלך אשכנז מעל צוארו. ותהי חטאת ארנולף גדולה

מאד בעיני כל בעלי מדינה, כי נתן חרב ביד אויבי ארץ אשכנז להכותה חרם. וגדולה ממנה היה קרבן החטאת אשר הביא לכפר את חטאתו הראשונה, בקראו את הגוי המר והנמהר, את האונגארים, ויסיתם בצוועטניבאלד אויבו, כאלו לא היו עינים לו לראות את הנולד, כי אחרי אשר יעשו האונגארים את נקמתו במעהרען, יבואו גם אל ארץ אשכנז כמבוא עיר מבוקעה לשחתה. אבל ארנולף ברוח נקמתו לא חש על העתידות וישש על השעה המשחקת לו בהוה, כי הכניע בכח ידי האונגארען את צוועטניבאלד וישיבהו אל שעבודו. אבל מן הימים האלה והלאה היו האונגארים עוינים את ארץ אשכנז לרעה.

המה האונגארים אשר נלחצו הלאה מגבול מושבותיהם מאת הפעטשענעגים אשר התנפלו עליהם, בעת אשר נגרשו הפעטשענעגים גם המה מאת העוצים היושבים בדרום סיביריען. וישימו האונגארען להם ידים ויבואו בגבול ארץ רוסיא עד קרוב לגבול קיעוו. שמה ראו כי לא יוכלו קום לפני גבורת הרוסים, ויפנו ויעברו אל פאנאניען ויתחברו עם שארית שבטי האמארען ופליטי שבטים אחרים עד כי היו לגוי גדול בשנת 897, תחת שבט נשיאיהם מבית אַרפּד וירשו את הארץ וישבו בה ובקצה ארין מעהרען, ומשם החלו לפשוט באשכנז.

איטליא:

ואיטליא גם היא לא מצאה את המנוחה ואת כח המדינה אשר היא מבקשת ביד צאצאי קארל דלי הכח. ויהי כראות ראשי הארץ את עמי אשכנז מעבירים את קארל בעל הבשר ודל הרוח מכסאו ונותנים את מלכותו לרעהו הטוב ממנו, וישפטו מישרים כי גם להם וגם לבני צרפת המשפט לבחור להם מלכים הרשים ודרושים לחפץ העת, וביחוד בצרפת אשר שבעה רוגז מפחד הנאָרמאנים בקשו להם איש גבור חיל לעמוד בפרץ ויאמרו לתת לו הוד מלכות. ובעת ההיא קמו באיטליא שני אריסים גדולים אילי הארץ המתיחסים מצד אמותיהם גם המה אחרי קארל הגדול, בעראנגער מבית פֿריאול וגואידון מבית שפאלעטא ויחתרו אל המלוכה; בעראנגער בחר לו את איטאליא וגואידא חלף עבר צרפת לעשות מלוכה שמה. אפס כי לא מצא בצרפת את המלוכה אשר הוא מבקש וישב לאיטאליא ויערער על מלוכת בעראנגער מרעהו ותכבד ידו עליו במלחמת תנופה, עד כי קרא בעראנגער אל ארנולף מלך האשכנזים להושיע לו, ויאות לו ארנולף ויאמר לחזק את המלוכה בידו. ולעומתו חזק גואידא את ידו בעזרת האפיפיור שטעפֿאן החמישי אשר הודה לו על מלוכת לאמבארדיאה, ויתן את כתר הקיסריות על ראשו בשנת 891. ואחרי מות גואידא בשנת 894 שב בעראנגער ויחזק במלוכה, למרות עיני האפיפיור אשר קרא מצדו גם הוא אל ארנולף לבוא לאיטאליא ולהשיב את המנוחה ואת הסדרים על כנם. ולא אֵחר ארנולף לבוא בראש חילו לאיטאליא וילכוד את רומה באפס יד ויקבל את כתר הקיסריות שכר לפעולתו מידי פֿארמאָזים האפיפיור. ובכל אלה לא שקטה הארץ, כי כמעט שב הקיסר ארנולף לארצו וישובו

גם בעראנגער גם לאמבערט בן גאוידא המת ויחתרו אל המלוכה. והאפיפיור שטעפאן השלישי גם הוא הוסיף לחרחר מדנים בחזקו את ידי לאמבערט נגד בעראנגער. אולם הארץ לא יכלה להכיל את רשעת לאמבערט ויקשרו עליו קשר וימיתוהו בשנת 898 ובעראנגער התקיים בממלכתו ביד חזקה, למרות עיני ראשי הארץ אשר גרו בו את רודאָלף מלך הבורגונדים, ואחר נפל בחרב קושרי בני עמו בווראָנא בשנת 924. אז הותרה הרצועה ותמלא כל הארץ פרצים. ימים רבים עשו אילי הארץ מלחמה, בדרשם איש איש את טובת נפשו, ומלכי בור-גונד אשר חתו גחלים על ראש בני איטאליא נכוו גם המה בגחלתם ויצאו מאי-טאליא וידיהם על ראשם, עד אשר נלאו להלחם, ותהי המלוכה לבעראנגער השני מבית איפרעא, אחרי אשר הכניע את מתנגדו את לאָטהאר בשנת 950. וגם בידו לא נכונה המלוכה, כי אדעלהיידע אלמנת לאָטהאר הטתה את לבב אָטטאָ מלך אשכנז לנקום נקמת אישה, וכמעט בא אָטטאָ לאיטאליא לקח את המלוכה מידו ויספחה לממלכתו לאשכנז.

לודוויג הנער:

ואלנולף מלך אשכנז נטרד מרבות שנות מלכותו ברוגז המלחמות ובטרחתי אשר טרח להסב לבניו את המלוכה בארצות אשכנז, עד כי חסר מועד לעשות לאיטאליא דבר, וכמעט צלחה בידו להסב לצווענטיבאָלד, בן פלגשו, את המלוכה בלאָטהערינגיא ויאָסף אל עמיו בשנת 899, ולא הניח יורש עצר בלתי אם את לודוויג בנו, נער בן שש שנים, והועד אשר בפֿאָרשהיים נוסד לתת להנער הזה את מלוכת אביו.

ואריסי אשכנז הגדולים, אשר בעוד אבי הנער חי החלו להרחיב את גבול ממשלתם, לקחו להם בימי ילדות המלך הזה ממשלה בלי מצרים, וביחוד היה דבר האטאָ הנמון מאינץ ודבר אָטטאָ נגיד זאכסן בכל דברי המלוכה כדבר מלך שלטון, ויהי כל ימי ממשלת המלך הזה ימי רוגז ופרצים, האריסים הרחיבו את גבולם וילחמו איש באחיו ואיש ברעהו במצודותיהם ובמבצריהם, אין דין ואין דיין ואין שופטים בארץ, כי הותרו מוסרות המלכות ואין מזח עוד. ובהיות כל דברי המלוכה פנימה יגעים, לא מצאו האויבים החצונים גם הם בריח ודלתים לפניהם בפשטם בארץ אשכנז, וביחוד פרצו האונגארים, אחרי אשר נהרסה ממלכת בעהמען, חומת ארץ אשכנז, כפרץ מים רבים וישחיתו את הארץ בכל קצותיה. בשנת 900 החלו לבוא ראשונה ויחדשו את הליכותיהם שנה שנה, פעם בבאיערן ופעם בדרום אשכנז, גם זאכסן וטהירינגיא גם פֿראנקען לא נקו מהם, ובכל מקום אשר שמו עינם עליו לרעה השמו את הארץ בחרב ובאש ובעבודות עולם.

קאָנראד הראשון:

אחרי מות לודוויג בשנת 912 פסו כל זרע המלוכה לבית קארל הגדול באשכנז, והאשכנזים לא חשו לקחת יורש עצר מבית קארל המתהוללים עוד על כסא צרפת, כי ראו כי דלי כח המה ולא יצלחו למלוכה, ויבחרו באיש אחד מקציניהם, באָטטאָ נגיד זאכסן, ואחרי אשר מאן אָטטאָ לקבל את הנזר אשר הושיטו לו, בחרו בעצתו את קאָנראד פחת מזרח פראנקען, ומן העת ההיא והלאה הדלה מלכות אשכנז להיות ירושה מאב לבנו, ותשב ותהי מלוכה על פי משפט הבחירה.

אולם ממלכת לאָטהרינגיא נפרדה בעת ההיא מאשכנז ותכיר את מרות מלכי צרפת עליה, כי שערו גדולי הארץ הזאת כי יקל להם להרחיב גבול ממשלתם תחת יד מלכי צרפת הדלים יותר מהיותם תחת מלכי אשכנז האדירים. וקאָנראד ראה את צרפת מרחבת גבולה בארצות אשכנז, ויפלא ממנו לעשות לה דבר אבל הבאים אחריו במלוכת אשכנז פקדו את עון צרפת עליה, ותהי לאָטהערינגיא לסלע המחלוקת בין שתי הממלכות האלה ימים רבים, ולא ארכו ימי המלוכה לקאָנראד יותר משבע שנים עד שנת 919. וגם בקרב שנות מלכותו אלה נבצרה ממנו להרגיע את הממלכה מבית ומחוץ, כי גדולי הארץ לא קבלו מרות אנוש כערכם על נפשם, ולא יצאו כאיש אחד אחריו בצאתו למלחמה על אויבים חצונים, וביחוד התפרצו האחים ערכאנגער ובערטהאָלד נשיאי שוואבען מפניו ביד רמה. ואף כי לא קמה עצתם, וקאָנראד מתח עליהם את מדת דינו הקשה ויפקוד בחרב פשעם, בכל זאת לא התחזקה המלוכה בידו; ארנולף נסיך באיערן, אשר היה עם המורדים האלה בעצה, נמלט אל האונגארן ויסיתם במלכו, והמה העמיקו לבוא בלב אשכנז שנה שנה, עד קצה גבול עלזאס ולאָהטרינגיא הגיעו, לספות חמס על חמס ושחת על שחת. ובכל אלה לא התנצחו האשכנזים לצאת למלחמה כאיש אחד תחת דגל מלכם, לא התיצבו לקראת המשחיתים האלה, בלתי עם עמים בודדים, על כן לא הצליחו.

גם עם היינריך נשיא זאכסן היה לקאָנראד מלחמות רבות, כי מאן המלך לקיים בידו את שתי האריסות, את זאכסן ואת טהירינגען, אשר החזיק בהן אָטטאָ אביו אשר לא כדתי המלוכה, ויאמר לקחת אחת מהן מידו, וכאשר לא אבה היינריך להשיב אחת מהן בשלום, אמר לקחת את שתי המדינות מידו במלחמה. והיינריך היה איש גבור חיל וידו רבה לו בכח הנכסים הרבים אשר ירש מאביו ויתחזק בעד ארצות ירושתו ימים רבים, עד כי בסוף נלאה המלך ויעתר לו להניח לו את שתי האריסות אשר החזיק בלא משפט. גם בורקהארד התנגד אל המלך וימשוך את נשיאות שוואבען אליו בהסכמת גדולי הארץ ההיא, אחרי נפול שני נשיאיה ערכאנגער ובערטהאָלד בחרב המשפט, ויפלא מאת קאָנראד לעשות לו דבר, — ולא ידע נחת במלכותו. ובכל זאת זכר קאָנראד חסדו וטובו לארץ מולדתו ויחיש לטובתה גם במותו, בעצתו אשר יעץ לפסוח על עבערהארד אחיו ולתת את המלוכה אחרי מותו לאויבו להיינריך נשיא זאכסן, אשר לו עוז וכח מלכים לחזק את דברי המלוכה על מכונם.

מסעי הצלב.

מן העת ההיא והלאה היתה יד האפיפיורים על מלכי הארצות, לא הניחו מידם את הממשלה אשר קנו בימי היינריך הרביעי עד שקם מארטין לוטהער וילחם עמהם גם הוא, לא בחרב ובחנית, כי אם בכח פיו ובראיות לקוחות מספרי קדושיהם; אז רפתה רוחם ולא יספו לענות את מלכי האדמה עוד. ולא בדבר הזה בלבד היתה ממשלת היינריך הרביעי מצוינה, כי עוד דבר חדש קם בימיו אשר לא שערוהו כל חכמי המדינה לפנים. כי בימיו החלו הגוים הנושנים על אדמת מערב לשוב ולנוע אל ארץ מזרח השמש, עד כי ראתה אז איראָפה תנועת עמים חדשה והמערב החל לפרוע להמזרח מקצת הקפת האנשים אשר הקיף לו המזרח בימי נסיעת העמים הראשונה. הן המה מסעי הצלב אשר נסעו גויי איראָפה לקחת את הארץ הקדושה החופפת על גופת משיחם מידי התוגרמים אשר לקחו אותה מידי הערביאים שרי הארץ משנת 538, בקחתם אותה מידי הרומים יושבי הארץ הקדושה מיום גלות ישראל מעל אדמתו על ידי טיטוס בשנת 70. והמלחמות האלה אשר הפכו את שיטת המדינה באיראָפה נקובים מאת דורשי התולדה בשם „מ ס ע י ה צ ל ב" על שם הצלב אשר תפרו על בגדיהם ביום התנדבם לצאת למלחמת מצוה.

חוק עולם היה לאנשי הקדם לאחוז בדרך למקום קודש. מנהר גוזן אשר בהודו עד שחור מצרים, ומהררי קוקאזיה עד הים התיכון נדדו נעו הלכו גם בימי הקדם גם בימי הבינים אורחות אנשים איש איש אל מקדשו ואל אדמת קדשו. מקצתם הלכו לשלם נדרם אשר נדרו בעת צרה ומקצתם למצוא כפרה על עונותיהם במקום ההוא. יש אשר הלכו לערות רוח תודה לאלהי חסדם על הטוב אשר גמר עליהם, ויש אשר הציקם רוח דמיונם המתלהט לראות נפלאות במקום קדוש, ויש אנשי משא ומתן אשר נשאם רוח המסחור לבקר את המקומות האלה, כי גם המצרים והכושים, גם הבבלים והכנענים חברו בעתם את רוח האמונה ורוח המסחור לאחדים בידם, ויקימו להם אוסמות לסחורה ובתי מקדש לבעל, לעשתרות ולאמוז מבא במקום אחד; וכאשר נדחו האלילים לפני אלהי אמן, קמו מחוקק הנוצרים בירושלים ומקדשי המושלמנים במעקאה למשוך את לבב הנוסעים אליהם.

ומן הימים אשר הרים הקיסר קאָנסטאנטין את קרן אמונת הנוצרים ויעש אותה לאמונה שלטת, היה חוק להנוצרים לבקר את קבר משיחם בירושלים לתשובה ולכפרת עון, ובשוב גולים כאלה ממקום קדוש היה משפטם להביא דברים עתיקים שרידי קודש מירושלים ומכל מקום אשר נשרפו בו הנוצרים הראשונים בגלל אמונתם ויעמדו בנסיון לפאר ולקדש בם את בתי תפלותיהם ואת מקדשיהם. והחפצים העתיקים האלה משכו את לבב המון עם הארץ אליהם וינהרו שמה המונים המונים, עד כי עשו שם גדול לבתי התפלה אשר היו אצורים בהם. על כן ראו הנודדים פרי תבואה בעמל דרכם אשר הלכו עליה, נוסף על הקרבה אשר היה מדרך הנוצרים לקרב את הגולים בלכתם לירושלים ובשובם משם, כי פקרושים נחשבו בעיניהם עבודת הגלות הזאת שמרה תפקידה ולא הופרה גם בנפול ירושלים וארץ ישראל

כלה בידי עמרי כליף המושלמנים בשנת 637, כי גם הערביאים כבדו את אדמת קודש זאת ויעזבו בידי הנוצרים את בתי תפלותיהם וכל מקום קדוש אשר המה מתאמרים בכבודו, ויחיו עמם חיי אהבה ורעות, עד כי היה אבי כמרי הנוצרים עם כליף המושלמנים בעצה לבנות בית תפלה לבני אמונת מחמד בהר המוריה, על האבן אשר שם יעקב אבן ישראל מראשותיו. בעוד אשר הנוצרים נלחמים מלחמת תנופה עם הערביאים המתפשטים בצפון אירָאפה, בספרד ובאיי הים התיכון, נדדו הלכו נוצרים ומושלמנים למקום קדשם באדמת ישראל. לא הרעו ולא השחיתו איש את רעהו, וקארל הגדול סעד את הנוצרים היושבים בארץ הקדושה בצדקת פזרונו ובמלאכיו אשר שלח אל הכליף הגדול הארון אל ראשיד להטות לבבו לתת להנוצרים חנינה. גם בלעדי זאת היו הערביאים חכמים ואנשי מוסר אשר כלכלו דבר האמונות השונות במשפט צדק ויתנו לאיש ואיש לעבוד אלהיו ולכבד את קדושיו על פי מורשת אבותיו. על כן לא עוררו שליטי אירָאפה הנוצרים ריב ומדון עם המושלמנים שרי אזיא על דבר ירושת ארץ ישראל כל ימי היותה בידי הערביאים.

אולם כאשר בא הקץ לממשלת הערביאים מידי התוגרמים הפראים וממשלת ירושלים וסוריא נסבה לידי מאָעץ בשנת 969, אז החל דבר הנוצרים בירושלים ללכת מדחי אל דחי. כי חלל מאָעץ את הברית אשר כרת עמרי עם נוצרי ירושלים ויתן יד לקצות בהם וביחוד הרעו בימי הַקים כליף מצרים להנוצרים מאד, כי החריבו את בתי תפלותיהם, בזו לקדושיהם, הכעיסו את לבב כל נוצרי הבא לבקר את המקומות האלה וירעימו את בעלי הגלות בכל אשר מצאה ידם. והיה בשוב גולים למקום קדוש לאירָאפה וישאו קינים והגה והי על מעמד אחיהם הרע בארץ הקדושה. ובימים ההם רבו הגולים עד מאד, כי במאה הי"א החלו הכמרים לחובב חובת גלות לארץ ישראל את כל חוטא אשר גלה לפניהם נגעי לבבו, כי האמינו בעת ההיא, כי בראשית ימי האלף השני אשר יגלה ויראה כבוד גואלם לעיני כל ביתר שאת ויתר עוז. ומנהג גולים כאלה היה, לאחוז דרכם ראשונה לרומי לקבל את הצלב ואת ברכת הדרך מידי האפיפיור. ומרומי הלכו אל אחת מערי החוף באיטליה ויפליגו באניה עד חוף סוריה. אולם במאה האחת עשרה כאשר קבלו האונגרים את אמונת הנוצרים, נפתחה להם מסלה חדשה דרך אונגארן עד בואם לקאָנסטאנטינאָפּאָל.

בצרות היחידים לא היה די לעורר מלחמה רבה, עד כי נשקפה על הנוצרים מרחוק צרה כללית משנת 1055 והלאה, כאשר הסירו התוגרמים, כת הזעלדשוקים את העטרה מראשה הכליף, לתתה בראשי נגידיהם, ויכוננו להם מלוכות שונות בקדמת אזיא, וביחוד מלוכת אינקאָניום אשר התכוננה ממדינות אשר היו לפנים נחלת קיסרי יון, מעבר לנהר פרת מערבה, על חוף אזיא הקטנה נוכח קאָנסטאנטינאָפּאָל כמעט, אשר היתה כקוץ בעיני קיסרי היונים, ויקראו אל נוצרי ארצות המערב להסיר מעליהם את הנגע הזה. —וגרעגאָר השביעי אשר בנה בעת ההיא את במת ממשלתו על אירָאפה נתן קטורה באף מלכי המערב להושיע את בני המזרח אחיהם, כי קוה לפרוש ממשלתו בכחם גם על ארץ הקדם, ולהיות לראש על כל

הנוצרים יחד. אפס כי נטרד במלחמתו בביתו עם היינריך הרביעי ולא היו לו ידים לירות חצי מלחמה בארץ המרחק, ויניח מקום לתלמידו, לאורבאן השני הבא אחריו, להתגדר במחשבתו הגדולה הזאת. ובימי אורבאן זה בשנת 1095 שב פטר מבית אמינס מירושלים ויעורר רחמים בלב בני אירֹאפא על אחיהם הנענים תחת ידי ארטהאק נגיד התוגרמים ושר ירושלים משנת 1076, אשר הרע להנוצרים מאד, אף כי לא ארכה ממשלת הרשעה בידו בלתי אם עד שנת 1096, אשר בעת ההיא שבו הכליפים ממשפחת פֿאטימאה ויקחו את ירושלים מידי התוגרמים, ובידי המשפחה הזאת מצאו הנוצרים את עיר הקודש, בבואם עליה למלחמה. פטר הקנא הגדול היה לראשונה איש מלחמה ואחר הסיר את שריונו ויתעטף באדרת שער ויהי נזיר לאלהיו, ויסגף את נפשו במקום מקלטו בדרום צרפת עד כי קנה לו שם קדוש וכבודו גדל מאד. בשנת 1093 קבל עליו חובת גלות וילך עד ירושלים. שם הצר בצרת אחיו עד כי הלהיב את רוח דמיונו ויחזה נפלאות בחלום לילה. וישב משמים אל ביתו, ויד ההזיונות הזקה עליו, ובידו מכתבי בקשה כתובים מאת שמעון הגמון ירושלים אל נוצרי ארץ המערב; ויכון את השעה וימסור את כתב הבקשה לידי אורבאן האפיפיור, בעת אשר הגיעו אליו מלאכי אלעקסיוס קאמענוס קיסר ארצות יון גם המה לבקש עזרת הנוצרים נגד התוגרמים. — והאפיפיור לא מנע את ברכתו מפטר ויתן לו רשיון לקרוא את הקריאה הזאת ברבים, לעורר את רחמי הנוצרים על אחיהם אשר בירושלים ילצקת עליהם רוח גבורה לצאת לישע אחיהם. בכח הרשיון הזה החל פטר לדרוש ברבים בבארי אשר באיטליא התחתונה, עיר מושב הנאָרמאנים הגבורים אשר התחרו מעולם בנסיעות אל ארץ הקדושה. בראש מגולה וברגלים יחפות, חבל על מתניו וצלב בידו, עני ורוכב על חמור עבר הקנא המפורסם הזה מעיר לעיר ומכפר לכפר, עיניו הפיקו קנאת אלהיו, דברי פיו נקבו חרדו חדרי לבב, עד כי משל בכח לשונו על לב כל בני ההמון. כל מקום היה נכון לדרשותיו וכל עת היתה נכונה לו, בערב בבקר בצהרים, בראש חוצות ובפרשת הדרכים. ובמשך ימי שנה עבר בכל ארץ צרפת ואיטאליא ויור זיקי אש בלב רבבות אלפי אנשים, גברים זקנים ונערים לצאת לקראת נשק. ומכתב נפל משמים ארצה למלא את יד פטר למשמרתו זאת.

ואת אשר החל פטר לפעול על ההמון, כִלה אורבאן האפיפיור במקום גדולים. בראשונה הציע הוא לבדו את פרשת הדבר ואת מכתבי קיסר היונים לפני בית הועד אשר נועד בפיעסענצה בשנת 1094, ושנה אחת אחריה, כאשר נאסף הועד שנית בקלערמאָן, הופיע האפיפיור בכבודו ופטר בענותנותו, וידברו באזניהם דברים יורדים חדרי לבב, עד כי היה דבר הנועדים פה אחד ללחום מלחמת השם בארץ הקדושה. ואחר החשמנים התודה על חטא כל הנאספים והאפיפיור כפר לחטאי הקהל ויצמיד צלב אדום על כתף ההגמון אדהעמאר, אשר כרע לפניו ויבקש ממנו לתת לו רשיון לארח לחברה עם אנשי המלחמה. ויוסיף האפיפיור לחזק את הדבר וימלא את ידי ההגמון הזה להיות מלאכו ובא כחו במלחמה ההיא. וסליחה כללית פקד לחטאי כל איש אשר יתנדב לצאת במלחמה. —

ויהי האביר הראשון אשר התנדב לצאת בקרב ריימאָנד פחת טולוזע, איש

גדול מאד וגבור משכיל. אחריו נמשכו רבים ושלמים, אבירים ופחותים, אנשי מעלה ובני בלי שם, ותהי הקהלה רבה עד מאד. אלה נסעו לקנות את כתר החסידות ואת חלקם בחיים הנצחים, ואלה לקנות שם טוב בגבורים. אנשים אשר רוח גבורה נוססה בם ששו לקראת המלחמה, הנותנת להם מקום להראות את ידם החזקה, ואנשי בצע נמשכו אל הארץ אשר היא זבת חלב ודבש ומלאה אוצרות כל חמדה, ואחריהם נמשכו החשוכים בלי כל תכלית אחרת זולתי התלהבות לבבם לבדו, כי נלהבו למראה עיניהם ולמשמע אזניהם, עד כי פרץ כח הדמיון את גדרו עד בלי מצרים ויראם נפלאות: אלה חזו חזיונות ואלה חלמו חלומות, אלה בהקיץ אלה בתנומה, עד כי מלאה הארץ נפלאות ונצורות.

דברי ימי המסעות נחלקים לארבעה ראשי מחלקות אלה: הראשונה מקפת את מסעי פטר וגאָטפריד מבית בולליאָן, אשר לכד את ירושלים, ונמשכת עד העת אשר שבה כלכה (אֶדעסא) ותלכד בידי התוגרמים, משנת 1096 עד 1142. השנית כוללת את מסעי לודוויג השביעי, מלך צרפת וקאָנראד השלישי מלך אשכנז ונמשכת עד העת אשר נכבשה ירושלים לפני השולטן זאלאדין, משנת 1142 עד 1187. השלישית מקפת מסעי פיליפ אויגוסט מלך צרפת וריכארד מלך ענגלאנד ופריעדריך הראשון מלך אשכנז אשר לכד את ירושלים, משנת 1187 עד 1246. הרביעית החלה בימי מסעי לודוויג הקדוש עד אשר נכבשה פטאָלמאים, משנת 1246 עד 1291.

המחלקה הראשונה.

בראש המחנות הראשונות לא עמד הקיסר או אחד המלכים, בלתי אם שרים נכבדים והמון אבירים לבדם, פחת ריימאָנד הנזכר, אשר הראה את ידו החזקה להמושלמנים בספרד, גאָטפריד נשיא מורד לאָטערינגען, המכה את רודאָלף נשיא שוואבען, במלחמתו עם היינריך הרביעי מלכו, ראָבערט בן ווילהעלם המנצח את ענגלאנד, אשר הניח את ירושת כסא ענגלאנד להיינריך אחיו הצעיר ממנו ואתו יד גדולה מגבורי הנאָרמאנים בצרפת ובענגלאנד, הוגאָ פחת ווערמאנדאָאָ אחי פיליפוס מלך צרפת בראש צבא הפיקארדים, שטעפאן מבית בלאָאָ בראש אבירי צפון צרפת, ראָבערט פחת פלאנדערן וצבאו, והנאָרמני באָהעמונד פחת טארענט, מפורסם בגבורותיו אשר עשה בארץ יון, וטאנקרעד קרובו בראש אבירי הנאָרמאנים. ומאלה הקדישו ריימאָנד, גאָטפריד, באלדואין וטאנקרעד את כל ימי חייהם קודש לעבודת קבר משיחם. גאָטפריד מכר את כל נכסיו, וראָבערט שעבד את נשיאותו בנאָרמאנדיא למלך צרפת אחיו, ועוד רבים עזבו את ארץ מולדתם לעולם. גם נשים וילדים נלוו אליהם, אלה מכרו ואלה שעבדו נכסיהם ואלה נתנו אותם מתנות להכהנים ולבתי המקלט לנזירים, עד כי נשתנו כל סדרי האחוזה בגללם. — וראשי הקהל הזה כלכלו דרכם בעצה לאחוז נסיעתם בדרכים שונים. הצרפתים הפלעמינגים והלאָטערינגים נוסדו ללכת דרך אונגאריא, בולגאריא וארץ יון עד קאָנסטאנטינאָפאָל, ואחרים עברו דרך לאמבארדיא ומקצתם ישבו באניות בערי החוף אשר באיטאליא, ובמסע הזה לא היו מבני האשכנזים בלתי אם

הלאָטהערינגים לבדם, כי המלחמות אשר היו להיינריך הרביעי מלכם עם האפיפיור הפירה את האחוה בין אשכנז ובין איטאליא. גם בני ספרד לא נלוו עליהם, כי היתה להם המלחמה עם תלמידי מחמד בביתם. ויתר העמים כלם אשר התכלכלו לממלכות באיראָפה הביאו את צואריהם במוסרות המלחמה הזאת.

ופטר היה הראשון אשר פתח דרכו בראש חמשה עשר אלף אנשים ערומים אשר לא היה להם מאומה, לא צידה לדרך ולא כלי זיין למלחמה בלי סדרים ובלי משטרי מלחמה, ובכל מקום אשר עבר נספחו רבים עליו, עד כי רבו למעלה מארבעים אלף אנשים ריקים; אחרי אשר הקדימו וואלטער העני בראש עדר אנשים כאלה, התגלגלו באורך נהר דאָנוי דרך דרום אשכנז ואונגאריא. וגאָטשאלק כומר אשכנזי גם הוא אסף שנית עשרת אלפים אנשים ויסע אחרי פטר אוהבו, וכומר אחד וואָלקמאר שמו אסף בזכסן ובטהירינגיא קהל גדול ויסע דרך ביה לאונגאריא. ועל יד הרהיין היה רוח שקר בפי עמיך פחת לייניגגען ויצו את האנשים אשר ברגליו להתגולל ולהתנפל על היהודים לנקום נקמת משיחם, וגם גאָטהארד ראש הגמוני מאינץ נלוה אליו ויקדישו את כל היהודים להרג. במקום הזה החלו ובכל מקומות הרהיין שחטו את כל אשר בשם יהודי יכנה כצאן טבחה באכזריות חמה. והקיסר היינריך הרביעי כהה בם, אפס כי לא היה בידו לגדור בעד הרעה בזרוע. ומרבית האספסוף הזה, אשר עלה מספרם למאתים אלף איש לא זכו לראות את הארץ הקדושה, כי ספו תמו ברעב ובחוסר כל בדרך, או בחרב האונגארים והבולגארים, אשר יצאו בחרב לקראת האורחים האלה, החוטפים וגוזלים את כל הבא בידם, ורק פטר ומרעהו וואלטער וחיל קטן ברגלם באו ערומים ויחפים עד קאָנסטאנטינאָפאָל. והקיסר אלעקסים השביע את הרעבים האלה אשר גם במסבי עיר המלוכה עשו נבלות רבות ויתן להם צדה לדרך וישלחם על פי חפצם דרך הבאָספאָרוס לביתיניען. שמה עברה רוח רעה בין האשכנזים ובין הצרפתים, ושניהם לא מלאו אחרי האיטאליאנים אשר נלוו להם בקאָנסטאנטינאָפאָל. ויהי כאשר נודע להתוגרמים היושבים בניקעא כי חלק לבב אויביהם ויפלו עליהם ויכום. את וואלטער ומרבית בני לויתו המיתו בחרב, ויתרם נתפשו חיים ויהיו להם עבדי עולם, לא נמלטו בלתי אם פטר ושלשת אלפים איש אתו אשר הצילו אותם היונים ויחיו.

לעומתם פתח בט"ו אויגוסט 1096 גאָטפריד והפחות אשר אתו את דרכם במסלות שונות, בצפירת תפארה ובסדרי מלחמה. לרגליו הלכו בחורי מלחמה שמונים אלף רגלי ועשרת אלפים רוכבים מבלעדי הנשים והטף. גם הוא בחר דרכו דרך דרום אשכנז ואונגאריא, וראָבערט והוגאָ נסעו דרך איטאליא ארצה יון. והאפיפיור בשר את הקיסר אלעקסים את הישועה הבאה אליו לרגלי הסגנים האלה, ולא שמחהו, כי רשעת גדודי וואלטער ופטר רחפה עוד על פניו, עד כי היה לבו חרד מפחד הפראנקים (שם כולל מאת היונים לכל בני המערב בעתים האלה) יותר מאשר פחד את התורגמים שכניו. ויחזק הקיסר בהוגאָ אשר בא אליו באניה לערבון ושוב אל מחנהו, עד אשר בקש גאָטפריד ועבר בראש חילו עד קאָנסטאנ-טינאָפאָל וידרוש את בן לויתו בזרוע. ובכל אלה לא נפטר הוגאָ עד אשר נשבע

שבועת האריסות לקיסר היונים, להכיר את מרות קיסרי יון על הארצות אשר ילכד על פי משפט האריסות הנהוג בארצות המערב. וגם מיתר הסגנים שאל הקיסר על ידי הוגא לשבוע לו שבועת אמונים; ויהי כאשר התקצף גאָטפריד על דבר שאלתו זאת וימאן לקבל מרות קיסר נכרי עליו, סגר עליו הקיסר את הדרך ולא נתן להביא מזון ומחיה למחנה הפראנקים, כי שלח הזמן רוח רעה ביניהם ויסכסך נוצרים בנוצרים, עד כי נאנסו להתפשר על האופנים האלה: בני המערב הכירו את מרות קיסר היונים עליהם וידרו להשיב לו את הערים אשר ילכדו ולשבוע לו שבועת האריסות על הערים אשר יחזיקו בהן, והקיסר נדר להספיק להם מזון ומחיה ביבשה ובים, ולשלוח את צבאיו אתם למלחמה ההיא. ואת גאָטפריד כבד הקיסר במתנות ויקח אותו לו לבן ולחבר. גם ראָבערט הבא באניות, אשר עמו נלחמו היונים בים ויביאו אותו ואת בני ביתו לקאָנסטנטינופול, גם באָהעמונד האדיר איש מלחמות היונים מאז, נשבעו אל קיסר היונים אשר כבדם גם הוא בכבוד הראוי למעלתם, ואת באָהעמונד בחרו להיות נגיד מצוה על כל עמי ארץ הקדם. ואחריהם באה פקודת השבועה הזאת גם על ראָבערט ועל ריימונד, אשר גם המה קבלו מרות הקיסר על נפשם ויעברו לאזיה אל המקום אשר צבאות כל בני המערב נחתים שם בקצה גבול התוגרמים. שם התכלכלו והתפקדו ויהי מספרם יותר ממאת אלף רוכבים, מרביתם אבירים ובני אפרתים. וחיל הרגלים היה פי שנים במספר הזה, לבד מהלויה ההולכת לרגלי המחנה, כהנים, נזירים ונזירות, נשים וילדים אשר היו שקולים כנגד כל אנשי המלחמה. לא חסר בחיל הגדול הזה בלתי איש אחד, אשר יחבר את כל כח הצבא לאחדים, כי קיסר היונים לא נרצה להיות להם לראש וגם מצבאותיו לא שלח אתם יותר מאלפים איש, ורק מזון הספיק להם לשובע. וההגמון מלאך האפיפיור אשר אתם לא היה שליט בלתי על הדברים הנוגעים אל האמונה ואל המדות. ויתר השרים והפחות היו שוים איש אל אחיו במעלה וישלטו איש איש על אנשי צבאו ביחוד, לא המתיקו סוד מלחמה יחדו בלתי אם לעתים רחוקות, על כן לא היתה פעולתם רבה לפי ערך כחם. וגאָט-פריד וטאנקרעד היו נעלים על רעיהם ברוח אבירים, ברוח האמונה ובידיעת סדרי מלחמה.

ותחל המלחמה בשנת 1097 בחדש מאי, וצבאות בני המערב הגיחו ממסבי ניקאמעדיא על ניקעא, עיר מלוכת השולטן המושל בראָמאניא ויצורו עליה בחזקה ובעשרים להדש יוני פתחה העיר שעריה ותמסור את עצמה בידי חיל היונים ולא בידי בני המערב, עד כי לא ראו אבירי הצלב שכר אחר לעבודתם בלתי אם המתנות הנכבדות אשר נתן הקיסר לפקידי החיל ולאנשי הצבא כיד המלך. משם הלכו לפריגיא ויכו ברביעי לחדש יולי את השלטן סאָלימאן מכה רבה ויעשו להם ידים לעבור את אנטיוכיא ואת איקאָניום דרך מעברי טוירים הצרים עד טארזוס אשר בציליציה. שמה נפרד באלדואין וחיל קטן ברגליו מן המחנה וילך ויצר על כלנה היא אָדעסא וילכדה. וימצא בעיר הזאת נוצרים רבים אשר התענו תחת ידי התוגרמים וישישו לקבל את אחיהם בן אמונתם עליהם לאדון. ויכונן באלדואין במקום ההוא נשיאות לעצמו, ובמרוצת הימים הרחיב את גבולו

בזאמאָזאטיה ובערים אחרות אשר לכד, היא נשיאות אֶדעסא אשר התקימה בידי הנוצרים עד שנת 1142, ואשר היתה במשך הימים האלה לחומה להנוצרים מחמס האויבים היושבים בצלע צפונית מזרחה. ויחזק באלדואין את זכות ממשלתו על הארץ באשה נוצרית מבנות ארמניא אשר לקח לו לאשה. ובעצת גאָטפָּריד פרצו אנשי הצבא עוד בהורף השנה ההיא בסוריא ויצורו על אנטיוכיא רבתי עם ובצורה מאד, ויארכו ימי המצור כשבעה חדשים, אשר במשך העת ההיא עבר על מחנה הצרים כל רע, רעב ודבר ומלחמות רבות אשר עשו אתם התוגרמים הבאים מכל עבר ופנה להציל את העיר מידם. נוסף על כל אלה חלק לבב פקידי הנוצרים ולא הסכימו לדעה אחת בדרכי המלחמה, עד כי תם כחם וימעטו מאד. ובכל זאת לא שגבה העיר מהם ותלכד לפניהם בשנת 1098 ברביעי לחדש יולי, ותהי לבאָהעמונד לאחוזה, למרות רוח רייִמונד, אשר בערה בו חמת קנאתו ולא התקררה במתן הנתן לו משלל העיר, — את הכדוּ הקדוש אשר היה תקוע בצלע משיחם. ויכונן באָהעמונד באנטיוכיה נשיאות לעצמו וישב בה; וטאנקרעד קרובו התמכר לעבוד עבודת המלחמה תחת פקודת גאָטפָּריד. אז רפתה רוח האבירים ולא התחרו למלחמה כבראשונה. הוגאָ ואבירים רבים אתו עזבו את המחנה וישובו אל ארצם ואל בתיהם, והנשארים לא היה לבבם שלם איש את אחיו.

רק גאָטפָּריד לבדו החזיק במעוז מלחמתו ויתחזק לבצע את אשר החל. ויבקע בכח לבבו הלוך ובקוע ועבור את הלבנון עד שפת הים המספיק מזון לחילו באניות, ויקח את טריפאָליע, את צור ואת צידון, את עכו ואת קיסריא ויסב אותן למשמעתו. ואת חוף יפו לכד בחזקת יד המלחמה, אף כי נצערו אנשי צבאו מאד ולא נשאר מכל ההמון הרב בלתי אם כששים אלף איש, עיפים ונכשלים וילכו בלא כח עד בואם לפני חומת ירושלים. פה יצק עליהם מראה העיר הקדושה רוח גבורה חדשה ויתאזרו שארית כחם וילחמו בחזקה עם בני העיר המתחזקים לקראתם, ויגעשו ויִרעשו עד כי נבקעה העיר לפניהם בשנת 1099 בי"ד לחדש יוליא, הוא חדש אב. אז אכלה חרבם בשר יושבי העיר לשבעה ותשת דם אדם לרויה, כי השמידו את כל יושבי העיר באכזריות חמה מורה מאד, ואחרי אשר השקיטו את אש חמתם בדם פשטו בגדיהם המגואלים וילכו הלוך והלל על קבר משיחם לשפוך שיחם והגיון לבבם שמה. ואת פטר קדשו לנביא ביום ההוא, אף כי הוא בענותו ענה לאמר: לא נביא אני, כי אם רוח אלהים דבר בי, כאשר דבר מפי אתון בלעם. בה"י לחדש ההוא נוסדו אנשי המלחמה להמליך את גאָטפָּריד מעוזם למלך על ירושלים; וגם הוא כלכל דרכו בענוה במקום גדולתו ולא קבל את שם המלכות ויבחר לו את שם „מגין על הקבר הקדוש‟ לכנוי כבוד. ויאמר: לא יאתה לשאת כתר זהב במקום אשר נשא בן מלך העולם כתר קוצים. אף לא טעם נחת במלכותו, כי נאנס לשוב לצמוד חרב גבורים על מתניו ולצאת לקראת התוגרמים אשר באו ביד חזקה לשוב לקחת את העיר מידו, ותעוז ידו עליהם גם הפעם להכותם על יד אשקלון מכה רבה, ושנה אחת אחרי כן, היא שנת 1100, בה"י להדש יוליא באה פקודתו וימת, למוקש הממלכה הקטנה, אשר כל גבול ארצה לא הקיף בעת ההיא בלתי אם את ירושלים ואת יפו, ועליהן עוד

בעשרים ערים וכפרים. ואחרי מותו התאזרו טאנקרעד וריימונד עוז ויכוננו בטבריה אשר בארץ הגליל ובלדיקיא נשיאות קטנות על דרך מדינות האריסות הנהוגות בארץ ממשלות הנאָרמאנים, וכל איש אשר החזיק בנכסי הארצות האלה התחיב לעבוד את נשיא הארץ בעבודת המלחמה.

והשמועה באה לארץ המערב, כי נלכדה הארץ הקדושה, ותחי רוח בני המערב ויתלהבו לחזק את הממלכה בידם בצבאות חדשים, ובני גענוא שלחו אנשי מלחמה באניות ויתנו כח בידי באלדואין נשיא אֶדעסא אחי גאָטפריד ויורשו להרחיב את גבולו בערי החוף, בקיסריה בצידון ובברותים ובארצות אשר בעבר הירדן מזרחה. ואחרי מות באלדואין בשנת 1118 נסבה המלוכה לקרובו לבאלדואין השני אשר בחרו בו אנשי המעמדות למלך. הוא באלדואין אשר בהצותו את התוגרמים נפל שבי בידם, אף כי לא ארכו לו ימי השביה ותצלח בידו לגאול נפשו בכופר. בימיו לכדו הפיניצים את צור בשנת 1124. ואחרי מותו בשנת 1131 מלך הפחת פולקא מבית אנזשו, וגם הוא לא התחזק במלכותו. אולם בימי בנו באלדואין השלישי, אשר מלך תחתיו בשנת 1142 בעודו צעיר לימים, החלו הנוצרים לרדת מטה ממעלותיהם אשר עלו בארץ המזרח, והתוגרמים התאזרו חיל ויציקו להם בכל מקום. ואף אֶדעסא מעוז הנוצרים, הנשיאות הראשונה אשר יסד עהו, בסם המות בשנת 1163 ותסב המלוכה ותהי לאמאלריך אחיו, איש חכם לב ובעל מדינה. הוא הניח לארצו מעמל המלחמה, כאשר הסב את פני המלחמה לארץ אויביו למצרים; אפס כי לא עמדה ההצלחה לימינו במלחמה. ובנו הקטן באלדואין הרביעי אשר ירש את מלכות אביו בשנת 1173 היה איש צרוע אשר לא יצלה למלוכה, ויקח את אחיו את באלדואין החמישי לחבר לו בשנת 1182, וינהגו את דבר המלוכה עד שנת 1185 וימותו גם שניהם בשנה אחת. וגואידאָ לבית לוזיגנאן אמר להחזיק במלוכה על פי משפט הירושה אשר היה לו עליה. והנה הפך הזמן את קערת כל המלוכה הדלה הזאת על פיה, כי בימיו קם בראש התוגרמים גבר חכם בעוז, איש מופת כל הדורות האלה, הוא זאלאדין שלטון מצרים, אשר הפיח רוח גבירה חדשה באף בני עמו ויולך אותם מחיל אל חיל, והלך ידו החזקה הלוך וקשה על הנוצרים המתרפים בעת צרה ובשנת 1187 כבה את גחלתם וילכוד את ירושלים העיר הקדושה לעמי כל הארץ, כי גם המושלמנים רצו את עפר העיר הזאת וינהרו אליה ממרחק לשפוך בה את לבבם לפני אדון כל, עד כי גם להם נחשבה המלחמה הזאת למלחמת אלהים.

מחלקה ב׳, משנת 1142 עד 1187.

אבל עוד לפני נפול ירושלים ביד זאלאדין באה השמועה לארצות המערב כי לקחו התוגרמים את אֶדעסא מידי הנוצרים, ויקנאו לארצם ולאלהיהם, כי היתה אֶדעסא עיר הנשיאות הראשונה להם בארץ המזרח וכמנעול ירושלים נחשבה בעיניהם, ותהי חרדה גדולה בארצות הנוצרים, עד כי לא לשוא היתה הקריאה אשר קרא

האפיפיור אייזשען השלישי לבני אמונתו לצאת למלחמת אלהים על התוגרמים; וביחוד כאשר התחרה בערנהארד הקדוש לתפוש את אומנת פטר ההולך לפניו ויהי להם לנביא והוא איש אשר הריח ברית הקדושה, מלא קנאת אלהיו, בעל מופת ובעל לשון מדברת צחה ושליט ברוח המון עם הארץ כפטר, אבל נעלה ממנו בלמודים ובכחות הנפש, ויד חכמתו רבה להטות גם לב הגדולים לחפצו, אף עמדה לו חכמתו ודעתו הרחבה להטות לראשונה את לב לודוויג השביעי מלך צרפת ואחריו את לב קאָנראד השלישי מלך אשכנז, לעשות דבר לטובת הנוצרים בארץ המזרח. כי לודוויג זה בהצותו את פחת שאָמפאניע אויבו, שרף באש בית תפלה מלא אנשים אשר התמלטו אליו. ויהי כאשר הציקתהו רוחו על המעשה הרע אשר עשה וימלך עליו לבו לכפר את חטאתו בדמי התוגרמים אויבי אמונתו. על כן נמצא בכל חשק לבבו לקבל את הצלב מידי בערנהארד לאות. ואחריו נמשכו רבבות צרפתים, אשר הלכו בעקבי מלכם וידרשו צלבים מידו, עד כי כל המון הצלבים אשר הביא בערנהארד אתו לא מלא ספק די המבקשים, ויפשוט את אדרתו ויקרעה לעשות ממנה צלבים ויתנם להמתנדבים לצאת למלחמה. אולם כאשר נדרש בערנהארד לארח לחברה אתם בקרב דחה אותם בקש לאמר, כי עוד לא נשלמה עבודת שליחותו. כי זכר את כל האסון אשר קרה להאספסוף אשר הלכו לרגלי פטר וימאן לקבל על נפשו עבודה אשר לא נסה בה. אבל גדולים היו מעשי בערנהארד ממעשי פטר, כי הוא שנס מתני מלכים אדירים לצאת בקרב תחת האנשים הפרטים אשר הלכו לקול קריאת פטר.

וקאָנראד עשה חיל ראשונה וילך דרך אונגאריא עד קאָנסטאנטינאָפּאָל, ואחריו הלך מלך צרפת גם הוא בדרך ההיא, אבל גם להחיל הגדול הזה לא עמדו סדריהם הטובים ומלכיהם אשר בראשם לעשות גדולות בארץ המזרח, כי נצערו מאד בדרך בטרם יציגו רגלם על אדמת אזיא, באשמת עמנואל קיסר היונים ובמעלו אשר מעל בבני אמונתו ובבעלי בריתו אלה, ויתרם מלטו חייהם באניות ויבאו אל חוף אזיא הקטנה: שם החלה המלחמה בלי כח, כי צרו על דמשק ועל אשקלון ימים רבים ויפלא מהם לעשות להן דבר. ובני המערב היושבים בארץ המזרח מימי המסע הראשון לא חזקו את ידי הבאים האלה מחמת הקנאה אשר אחזה בם בראותם בכבוד המלכים, ותהי קנאת איש ברעהו ואיבת איש באחיו, ופרוד הלבבות הזה הכשיל כחם ולא נתן את ידיהם לעשות תושיה.

מחלקה ג׳, משנת 1177 עד 1246.

בימי המלכים האלה נשתנו סדרי ממלכת מצרים בגלל הקשר אשר קשר שיראקוה שר הצבא על משפחת פֿאטימה שלטוני מצרים וידחם ממלכותם בשנת 1172, ויקבל עליו ועל ממלכת מצרים את מרות נורעדין כליף בגדד הרחוקה. והבון ממשלת מצרים בידו כל ימי חייו, ואחרי מותו הוריש אותה לזאלאדין בן אַיוב אחיו. והוא איש גבור חיל ומשכיל בכל דרכיו, אשר פרק עול כליפי בגדד מעל ארצו וירחיב את גבולו בממלכות ארם-דמשק היא סוריא, באשור ובארם

נהרים, ארצות החמדה אשר שפך ממשלתו עליהן ממכון שבתו ממצרים; ויגן בגבורתו על מעקאה ועל מעדינה, ערי קודש להמושלמנים, גם על ממלכת ירושלים נטה ידו ויך את הנוצרים במלחמה, ואת גואידא מלכם תפש חי. ויהי החשד גדול על ריימונד פחת טריפאָלי, כי במרמה מסר את אדונו לשבי. — וירושלים אבדה נצחה ותמסר ביד זאלאדין אשר השיב בקרבה את ממשלת המושלמנים על כנה ויורש את הנוצרים ממנה.

והקול נשמע בארצות המערב כי נלכדה ירושלים ותהי הארץ לחרדת אלהים. ורוח מלחמה לבשה את פּיליפוס-אָגוסט ואת ריכאַרד הראשון מלכי צרפת וענגלאנד, שניהם מלכים עולי ימים וצמאים לעשות להם שם בגבורה. ויתנדבו לעזרת אלהיהם בגבורים. וגם פרידריך הראשון מלך אשכנז, איש אשר שיבה זרקה בו, מצא את רוחו עוד רוח גבורים וידור גם הוא לשוב ללכת בדרך הכבוד אשר הלך בו בימי נעוריו תחת דגל דודו קאָנראד השלישי מלך אשכנז בימי המחלקה השנית. שלשת המלכים אלה נדרו על דעת האפיפיור קלעמענס השלישי ללחום מלחמת אלהיהם בארץ הקדושה. ותהי תנועת מלחמה באיראָפה אשר כמוה לא נהיתה, כי מלכי אשכנז צרפת וענגלאנד הוליכו את צבאותיהם לאזיא ופניהם הולכים בקרב, ויטילו מס חדש על ארצותיהם בשם מעשר זאלאדין, לכלכל בו את הוצאות המלחמה; ויד מלכי צרפת וענגלאנד חזקה ביחוד לנגוש אותו מאת עם הארץ בחזקה. אבל גם בפעם הזאת לשוא שקדו ולא עשו גדולות ונוראות בארץ המזרח כאשר קוו וכאשר שערו כל יודעי מלחמה, הרואים את ידם החזקה ואת סדרי דרכם הטובים.

והקיסר פרידריך פתח דרכו ראשונה בראש מאת אלף וחמשים אלף אנשי חיל, כלם אנשים ברורים, מבחר צבא בני אשכנז, כי לא נתן את בני האספסוף להספח על מחנהו, ולא הרשה להסתופף תחת דגלו בלתי את האנשים אשר בידם שלשה שקל (מארק) כסף לכל הפחות. ויסע דרך אונגאריה ובולגאריה. ואחרי אשר מדד אל יושבי בולגריא את מעלם אשר מעלו בו ויקרב אל גבול היונים נועז קיסר היונים להכרית כל מזון ומחיה ממחנה האשכנזים, עד אשר הושיעה לקיסר אשכנז זרועו הרמה ללכוד את אדריאנאָפּאָל ואת פיליפּאָפּאָל מעוז יון. אז נכנעו היונים בלבבם ויספיקו לו מזון לשובע.

בראשית שנת 1190 הציג רגלו על אדמת אזיא ויעשה לו ידים בחרבו השלופה דרך מעברות טוירים אל ציליציה וממנה עד סוריא. ויהי הוא נכון להטות ידו התקיפה על גבור כערכו, על זאלאדין שלטון מצרים, והנה באה פקודתו פתאום, כי טבע הקיסר בנהר זאלעפה, אשר ירד לרחוץ בו, בשנת 1190, ובנו פרידריך נהג את שארית חילו עד עכו ויתרם מתו במגפה.

אולם מלכי צרפת וענגלאנד הקלו דרכם ויחתרו ללכת באניות דרך הים התיכון ויחרפו בזיציליא ובאביב שנת 1191 באו איש אחר אחיו בשלום אל חוף אזיה ובהיותם בדרך לקח ריכאַרד את האי קפרים, הוא ציפערן, מידי יצחק קאמונוס מלכו במלחמה, על אשר הרע המלך הזה לעשות לבני ענגלאנד אשר נשברו אניותיהם בחוף ארצו, הוא האי אשר נתנו אחר כן לאחוזה לגואידה מלך ירושלים הנדח ממלכותו זאת. ויהי האי הזה אשר לכד סבה להרוח הרעה אשר בינו ובין

מלך צרפת, כי מלך צרפת שאל חלקו גם הוא בירושת האי הזה, וריכֿארד מאן לתת לו זכות בארץ אשר לא היתה מגמת פני שניהם להלחם עליה תחלה, ואשר לא לכדה בלתי אם בדרך העברה, ויחשבו לו הצרפתים את הדבר הזה לגרעון חוק וינטרו לו איבה בלבם. על כן לא מלאו אחריו במלחמה ולא חזקו ידיו כאשר צר על עכו הבצורה; ובכל זאת נלכדה העיר לפניו. אבל ריכֿארד ברוח גאותו הוביש את פני מלך צרפת בדבריו ובעלילותיו, עד כי היה את הצרפתים רוח אחרת לנער חצנם מן המלחמה הזאת וישובו אל ארצם, וישאר ריכֿארד לבדו בארץ המזרח. ובכל אלה לא רפו ידיו ללכוד גם את קסריא, את יפו ואת אשקלון ואת כל הערים העומדות על חוף הים. אז ראה זאלאדין הגבור, כי נמצא גבור משכיל כערכו גם בין מלכי המערב, ויחל לכבדו ולהדר פניו. וריכֿארד גם הוא לא מנע כבוד מבעליו וישב כבוד אל חיק זאלאדין, עד כי רפתה רוח השנאה ביניהם. ואחרי אשר בעת ההיא באה השמועה לריכֿארד, כי נהפך מלך צרפת לאויב לו והנה הוא נלחם בו בארצו, מהר לכרות ברית מנוחה עם שלטון זאלאדין על משך עשר שנים לטובת הנוצרים היושבים בארץ הקדושה. הן אמת כי לא נתן לו זאלאדין את ירושלים עיר הקדש ואת הצלב אשר נצלב עליו משיחם כאשר שאל, אפס כי הבטיחו לפתוח את כל דרכי ארצו לפני הנוצרים ההולכים לשפוך לבבם במקום קודש, לבלי קחת מהם כל מכס ומס המלך, ולבלי נתון להתוגרמים להרע לנוצרים בכספם ובגופם, וערי החוף אשר לכד ריכֿארד נשארו בידי הנוצרים מיפו עד אשקלון, אשר נשארו חומותיה מפורצות, ועד צור.

את כל הטובות האלה פעל ריכֿארד לטובת בני אמונתו בארץ המזרח. ובראשית החורף שנת 1192 שב באניות ללכת לביתו, אפס כי יד המקרה היתה בו לרעה, כי נפל שבי בידי קיסר אשכנז, מושל נוצרים כמהו, אשר שקר באמונתו גם הרע לעשות עמו ויעצרהו בבית כלאו שנתים ימים.

גם זאלאדין שבט הנוצרים נאסף אל עמיו בשנת 1193 ויניח לבניו את ממלכתו הגדולה, אבל לא את רוחו הטוב.

זאת היתה כל פעולת המסע הזה אשר משך את עיני כל הארץ עליו. ריכֿארד וזאלאדין כוכבי המזרח והמערב התחרו בגבורתם ובגדל נפשם ויראו לעיני השמש כי אנשי מופת גבורי עולם המה. וערים אחדות נקרעו מגבול התוגרמים ונספחו לגבול הנוצרים על שנים אחדות. אבל איה שוקל במאזני צדק את הפעולה הזאת בנגד המחיר אשר נתן בעדה, כי קנו אותה בני המערב בדם מאתים אלף גבורים.

אחרי הדברים האלה לא שבו בני המערב מדרכם ויוסיפו לנסות כחם עוד בארץ המזרח, כי נעור רוח הגבורה מתרדמתו ויבקש לעשות גדולות בארץ המרחק. והאפיפיורים התחרו לחזק את רוחם פעם בפעם, עד כי נמצא היינריך הששי בן פֿרידריך הנטבע ויורשו לחפץ האפיפיור צעלעסין השלישי להוליך צבא חדש דרך הים לארץ הקדושה בשנת 1196. אבל גם הפעם לשוא שקדו: היינריך מת בזי־ציליאה בשנת 1199 וצבאיו באו אל חוף סוריא ויסתפקו לקחת את צידון ועוד איזה ערים מאת התוגרמים, ויותר מזה לא עלתה בידם גם המה.

אולם באחד המסעים האלה הלכו חברת אבירים מארץ צרפת כפעם בפעם לבקש את המות על אדמת ציון, וימצאו מלוכה בארץ יון. כי פעמה רוח גבורה את טהיבאָ פחת שאמפאניע ואת לודוויג מבית בלאָאַ, את שמעון מבית מאָנפֿאָר ואת באלדואין מבית פֿלאנדערן ויקבצו להם אבירים ואנשי חיל ללכת לעזרת אחיהם, ובפעם הזאת חשבו מחשבת מלחמתם על ארץ מצרים, כי שם מושב השלטון, ואחרי אשר יכניעו את גאון המלוכה במצרים תפול ארץ ישראל בידם בלי כל מלחמה. וישלחו שלשה אבירים מקציהם לוועניעדיג בשנת 1201 לכרות ברית מלחמה עמה על מצרים, ויהי כבואם לוועניעדיג ודאַנדאָלאָ החכם העִור נשיא לבני וועניעדיג ויט בכח פיו את לבב האבירים לנסות מלחמה על קאָנסטאנטינאָפּאָל, אשר דחו בעת ההיא את יצחק מלכם לפני אלעקסיוס אחיו, ואת בנו הנקרא גם כן כשם דודו אלעקסיוס גרשו מן הארץ. האבירים נטו אחרי דברי דאַנדאָלאָ, אחרי ההבטחה אשר הבטיח להם אלעקסיוס בן המלך לתת שכר גדול לפעולתם ולחבר את כת נוצרי המזרח אל נוצרי המערב והיו לבני אמונה אחת. — ויסעו האבירים האלה עם הצבא אשר ברגלם עד קאָנסטאנטינאָפּאָל ויעשו את אשר נדרו, כי נפלה חתיתם על היונים ויעשו את כל אשר דרשו האבירים מהם. את יצחק מלכם השיבו על כן מלכותו ואת אלעקסיוס בנו לקחו לחבר במלכות, אפס כי שניהם לא יכלו לשלם להאבירים את השכר אשר נדרו להם בעת צרתם. אף לא אבו לשנות דבר בסדרי אמונת הארץ על פי סדרי בני המערב, והיונים בשמעם, כי הבטיח מלכם להמיר אמונתם באמונת בני המערב ויקנאו לאלהיהם ויקומו ויהרגו את מלכם ואת בנו ביום אחד; וגם על האבירים קמו בחרב. אז התאזרו האבירים ויעשו על העיר בחזקה ובגבורה נמרצה וילכדו את קאָנסטאנטינאָפּאָל המעטירה בשנת 1204 בי"ג אפריל ויתנו אותה לשלל, ואת משפחת הקיסר העבירו מן הכסא ויכוננו בה מלוכה חדשה לנפשם, אשר התקיימה בידם ובידי יורשיהם חמשים ושבע שנה, עד שנת 1261, ויהי כתר הקיסריות לבאלדואין פחת פֿלאנדערן. ואת הארץ הלקו ביניהם: וועניעדיג לקחה חלק ממדינת פעלעפּאָנע, את ראַמאניה ואת איי הארכֿיפעלאגוס; מאָנ-פֿערא לקח את ארצות אזיא ואת האי קרעטא, ויהי עליהם למלך. הפחת מבית בלאָאַ לקה את ניטעא, ווילהעלם מבית שאמפאניע לקח את נשיאות אבעיא, ולאָטאָ דע ראָש היתה הנשיאות באתונה למנה. גם את האבירים הנותרים פצו בערים, בכפרים ובנכסים, ויטביעו את אדני ממשלתם על סדר האריסות הנהוג בארצות המערב, ואת אמונת המזרח חברו את אמונת המערב למראית עין ותהי שם אמונה אחת להם. אבל כל הממלכות החדשות האלה לא נכונו בידי בעליהן, כי הלכו הלוך ודל מיום אל יום, רק וועניעדיג לבדה ראתה ברכה בעמל ידי האבירים, כי משלה במסחרה בכל הארצות האלה, בים השחור ובאיי הארכֿיפעלאגוס ותגרש את בני גענוא ופיזה מסחור בארצות האלה. והמלכים החדשים צר כחם להפקיע את נפשם איש איש בעירו ובמקומו אשר מלך עליהם, ואף כי לחשוב מחשבה לטובת אחיהם בארץ הקדושה. קיסרי היונים המוסרים לפניהם נשאו את ראשם אשר כפפו ויעשו להם בראשונה מלוכות קטנות בניקעא ובפאָנטוס אשר בטראפעצונד, ואחרי כן בשנת 1261 עשה מיכאל פאלאָלאָגוס

חיל בעזרת בני גענוא ויורש את באלדואין השני מכסאו וישב ויקח את מלוכת אבותיו בקאָנסטאנטינאָפאָל, ובאלדואין הנדחה שקד לשוא על חצרות מלכי מערב איראָפה ויתפרנס מנדבות צדקה כל ימי חייו. וגם בני וועגעדיג נדחו לפני בני גענוא אויביהם בארצות היונים.

מן העת ההיא והלאה לא נחלו נוצרי המערב על שבר אחיהם במזרח ולא יספו ללכת בחיל גדול וברצון נפשם כאשר עשו בראשונה, כי אם באונס אשר אנסום האפיפיורים על ככה, כי המה לא חשכו את פיהם לפתות את בני אמונתם שפוך דמם על אדמת ישראל, אף כי ראו כי לא נפתו אחריהם עוד אנשי חיל ובעלי אמונה, בלתי אם דלי דלים ותרבית אנשים חטאים, או נערים רכים לבדם ובהיות רוח בפי אחד הכמרים לאמר, כי לא בחרב ולא בחנית ימסור אלהים את עירו, כי אם בידי ילדים לבדם, שלא טעמו טעם חטא, נקבצו כחמשים אלף ילדים וילכו אחרי הכומר בדרך רחוקה ההיא, לא בחיל ולא בכח, לא בחרב ולא בחנית, כי אם בלב מלא אמונה לבדו, וכל כחם היה בפיהם, כי לא נחר גרונם בצעקתם כל היום לאמר: הננו אלהים ותן בידינו את ירושלים עירך. ויענו בדרך שארית כחם, עד כי ספו תמו ברעב ובדבר ויתרם היו עבדי עולם להתוגרמים. גם אנדרעאס מלך האונגארים נוקש באמרי פיו במצודת האפיפיור ולא יכול להשיב דברו אחור. ויסע בשנת 1217 ארצה מצרים, ובהיותו באי קפרוס נלוה אליו ווילהעלם פחת האָלאנד וילכדו את דאמיאטע המצודה אשר במצרים, אשר אמנם לא התקיימה בידם יותר משנתים.

ורב מהם פעל פֿריעדריך השני, אשר נרדף על צוארו מאת האפיפיור לקיים את נדרו אשר נדר ללכת לארץ הקדושה. כי על פי הברית אשר כרת בשנת 1323 עם שלטון מצרים, השיב לו השלטון את ירושלים, את בית לחם ואת נצרת, ולמען חזק את מלוכת הערים האלה בידו בזכות ירושה, לקח הקיסר את יאָלאָנאטע בת ברינע, המתכנה בשם מלך ירושלים, לאשה, ועל ידי האשה הזאת בא הכנוי מלך ירושלים אל בית קיסרי אשכנז. וביד הקיסר היה לשוב ולקחת את כל ערי ישראל מידי התוגרמים, לולא היה נאנס לשוב לאיטאליא ולהתוכח עם האפיפיור על דבר חצי החרם אשר ירה על ראשו מרומה עד ירושלים. ומן העת ההיא והלאה היו ידי מלכי אשכנז מלאות מלחמה בבתיהם עם האפיפיורים אשר נשבעו להשמיד את בית האָהענשטויפֿען היושבים על כס אשכנז ולא התערבו בדברי ארץ ישראל עוד. וגם אחרי אשר המר המשפחה ההיא מקרב עמה בשנת 1268 ורודאָלף הקיסר השיב את הוד המלוכה על משפטה, לא נפתה לבו לרשת את הארץ הקדושה, אף כי בשנת מותו, היא שנת 1291 נפלה העיר האחרונה אשר היתה להנוצרים בארץ המזרח בידי התוגרמים, היא העיר בטאָלמעאוס, לא נשאר שם ניר להם עוד.

מחלקה ד' משנת 1246 עד 1291.

עוד מלך אחד התחרה עם התוגרמים במלחמה על דבר ירושת הארץ הקדושה ותהי אחריתו גם הוא רעה. הוא לודוויג הקדוש מלך צרפת, אשר לא

נלכד באמרי פיו אל האפיפיור ולא אחד הכמרים הטה את לבבו למפעל הזה, כי אם ברצון נפשו, ברוח האבירים אשר נוססה בו, ובכח נדרו אשר נדר בעבור מחלה עזה על נפשו עשה חיל ארבעים אלף איש בחורי צרפת וירד באניות בשנת 1248 ממארסייליא עירו, עד האי כפתור, ויאמר לעשות לו ידים עד הארץ הקדושה דרך מצרים אשר פרש מצודתו עליה ראשונה. ואף כי לא טוב עשה אשר התמהמה בכפתור ימים רבים, כי נתן עת למתנגדו להכין עצה וגבורה למלחמה, בכל זאת גם הוא לא חבק את ידיו בעת ההיא, כי התחזק בחיל ענגלאנד וחיל נידערלאנד אשר נלוו אליו שמה, ובאביב שנת 1249 בא לודוויג וחילו מצרימה ויקח את דאמיאטע המצודה מידי השלטון במלחמה. ושגגת מלחמה רבה יצאה מאת השליט הזה, אשר לא לכד את אלכסנדריא, כי אם בקע ועבר במצרים לפרוש מצודות מלחמתו על קאירא, וינגף לפני התוגרמים על יד מאנזורא ותהי המכה רבה מאד, ואת אשר הותירה החרב אכלה מחלה מהלכת בקרב מחנהו; והוא גם הוא נפל שבי בידי השלטון, אשר לא הקל בכבודו ולא מנע ממנו את הכבוד הראוי למעלתו. ושני המלכים האלה צדדו את בריתם, לתת דרור למלך צרפת ולהשיב לשלטון מצרים את דאמיאטע עיר מעוזו. אבל בעוד הם גומרים ביניהם את דבר הברית נפלו עבדי השלטון שומרי ראשו עליו, תחת פקידת אֶטקאי פקידם, ויפגעו באדונם וימיתוהו לעיני לודוויג, ויכבו את גחלת זאלאדין האחרונה. והמלך לא הפיל אור פניו ויכלכל כבודו במשפט לעיני המרצחים האלה, עד כי נחתה יראת מעלתו בלבבם ויקימו גם המה מצדם את הברית אשר כרת עמו השולטן המומת. לשוא התמהמה המלך בעכו ויקו לצבא חדש אשר השלח ממשלת צרפה לחדש המלחמה, כי אֵחרה תשועתו לבוא וישב בפחי נפש לביתו בשנת 1254. ובכל אלה לא נשקעה אש חמדתו אשר בערה בו מנעוריו לצאת למלחמה על אויבי אמונתו, כי נוסד לצאת שנית למלחמה על טונים העיר אשר בקצה אפריקא. שם באה פקודתו וימת על אדמה נכריה בשנת 1270.

אלה הנה ראשי הנסיעות אשר נסעו בני המערב לקחת את ארץ המזרח מידי המושלמנים. ובימים ההם היתה אזיא אבן חן המושכת לבב בני אירופא אליה בחבלי חמדה עזה. רבים הלכו בתור בעלי מלחמה ורבים בתור בעלי תשובה. אבל גם במשך ימי המלחמה העזה יצאה הצפירה להעיר על ארצות אירופא, כי רחב לבב המלכים והאבירים במסעיהם, עד כי נשתנו דעותיהם בכל דבר אשר נגע אל חכמת המדינה משפטו. ערי המסחר אשר באיטאליא מצאו דרכים חדשים למשאן ומתנן במסעיהם אלה, ולא יספו להלחם בארץ המזרח על דבר האמונה, בלתי אם על דבר מסחרן לבדו. המלכים אשר כלו כחם לשוא בארץ המזרח פנו להם צפונה ויתחרו להפוך את עובדי האלילים אשר בפרוסיא לאמונת הנוצרים, ויחשב להם הדבר הזה לצדקה כצדקת המלחמה בארץ הקדושה. העמים השונים אשר בשבתם באירופא לא היה להם דבר זה עם זה, קרבו איש אל אחיו במלחמתם באזיא ולא התנכרו עוד בשובם אל ארץ מולדתם, עד כי היתה קרבת עיר בעיר וממלכה בממלכה, אשר לא ידעו שחרה לפני הימים ההם. למודי דברי הימים ולמודי

מחקרי הארץ התרבו על ידי הנסיעות האלה, סדרי הממשלה נשתנו, האפרתים נצערו, רבים מתו ורבים התרוששו ולא יספו להתפרץ מפני מלכיהם עוד, עד כי התחזקה המלוכה בידי המלכים. ורבים מהם שחררו את עבדיהם בכסף וירבו בני החורין. והעירונים רדו דבש ממפלת האפרתים ויתחזקו ויהיו לאנשי מעמד מיוחד, העומדים בין האפרתים ובין העבדים בתוך; ומהם יצאו דורשי חכמה משחרי אומנות ואנשי דרור אשר ידם משלה בכל דברי הקבוץ המדיני. אלה הם הדברים אשר הביאו אנשי המסעות האלה אתם בשובם מאזיא אל ארץ מולדתם. רבות למדו שם ורבות למדו לאחיהם ולבניהם, אף כי הרבתה איראָפה במחיר הלמודים האלה, ותשלם לאזיא את שכר למודה בששה מיליאָן אנשים יקירי איראָפה, אשר שפכו דמם במלחמה ותכם עליהם אדמת אזיא.

לפני יובל שנים.

כבד מאד לכתוב קורות ישראל בארצנו, כן בימי הדרות שכבר עברו, וכן בדרות האחרונים, כי סופרי דברי הימים לא היו בקרבנו עד זה כשלשים שנה, ורבנינו גאוני הזמן דאגו רק להדפיס פלפוליהם ולחדש דינים ומנהגים, או לכתוב ספרי מוסר ברוחם המיוחד להם; ורק אגב אורחא נמצא בדבריהם זעיר שם זעיר שם זכרון איזה מאורע. וגם בפנקסי הקהל נרשמו כמה וכמה דברים של מה בכך, ועל הרוב דברים שאין להציל מהם כל ידיעה נכונה אדות מצב היהודים בזמן ההוא. הארכיוים של הממשלה נעולים לפנינו להוציא משם עכ"פ יחס המלכות לשאלת היהודים, רק במקרה נגלו איזה מהם לחכמים ותצלח בידם לכתוב על פיהם איזה פרק בתולדות יהודי רוסיא ופולין. אין להתפלא אפוא, כי סופרי דברי הימים כהד"ר יאָסט והפרופיסור גראֶטץ זכרו אותנו, הרבים מכל אחינו הנפזרים בארצות תבל, רק בקיצור נמרץ ובפרקים מקוטעים, כי לא היה להם מקור נאמן לשאוב ממנו ידיעות ברורות. עלינו להודות לחכמי ליטא כה' רש"י פין ואחרים אשר גלו מעט את פני הלוט ואת המסכה הנסוכה על איזה מדברי ימינו בארצנו. אמנם זה יפלא בעיני כל נבון דבר — כי עד כה לא נרשמה בספר תקופה אחת אשר שנתה מצב היהודים בין במצבם במדינה ובין במצב השכלתם שנוי גדול מאד, היא תקופת ימי מלכות הקיסר ניקולאי ע"ה. ומה טוב היה לקבץ על יד חומר ולבנים לבנות מהם בית נכון לקורות עמנו בארצנו בתקופה הזאת. והנה בין יתר המאורעות אשר בכחם להפיץ אור, אם מעט או הרבה, על הליכות בני בריתנו בימי מלכות הקיסר ניקולאי, ראוי ביתר שאת לשית לב אל משלחת הד"ר ליליענטהאל שהיה מורה ומטיף לעדת ישראל בריגא. בתור יליד עיר מינכען הביא בידו מכתבי מליצה להפרינץ מאקסימיליאן פאָן לייכטענבערג, מבית המלך בבאיערן, חתן הקיסר—בעל בתו הנסיכה הגדולה מאריא ניקולאיעוונא. והפרינץ המליץ על הד"ר ליליענטהאל לפני שר ההשכלה בעת ההיא, גראף אובארוב, אשר השתדל לפני הקיסר למלאות ידו ללכת במשלחת הממשלה, לדבר על לב היהודים לבקש חכמה והשכלה ואז ירחמם הקיסר ויט אליהם חסד. בין יתר הדברים המצוינים בתקופה הזאת תחשב גם נסיעת השר מונטיפיורי נ"ע לפטרבורג ועמדו לפני הקיסר לדבר טוב על אחיו. שתי המאורעות האלה נודעו לרבים, כי כבר דברו בהן במ"ע בחוברות וגם בספרים. אך עוד מקרה אחד קרה בשנת תר"ו, אשר בלי ספק רק מעטים מאחינו בארצנו שמעו אותו ואם יש זכר

לו בספר „הדביר" להסופר המצוין המנוח מ׳ מא"ג ז"ל; אך שם במכתב נ"ט צד (116—118) לא פורש מי הוא הכותב ולמי כתבו וגם ידבר בו בשם גוף נסתר, ואנהנו מצאנו בכ"י ה׳ גינצבורג ז"ל את המכתב הזה בכתב יד כותבו. ושם פורש שם הכותב והמקבל, ועוד מצאנו שם מכתב שני המדבר בענין הזה שלא נדפס. כן יש זכרון במכתב ס"ה (צד 122) ובמכתב ס"ג (124—126), תוצאות הנסיעה הזאת. ע"כ מצאנו את לבבנו לספר בקצרה מעשה שהיה ולהביא העתקת המכתבים.

איש היה בעיר מארסעיל, ה׳ אלטאראס שמו, ראש הקאָנסוסטוריום לישראל, וראש השופטים בבית המשפט לעסקי המסחר בעיר רבת מרכולת זאת. ויהי האיש כבד בהון, אך יד ה׳ היתה בו כי מתה עליו אשתו וילדים לא היו לו, ויהשוב מחשבות להותיר לו שם ושארית בקרב אחיו בני עמו אשר דבק בו ובאמונתו וידור נדר לעשות בעשרו דבר טוב בישראל אשר לא ישכח. והנה באה לאזניו השמועה המעציבה ע"ד מצב ישראל ברוסיא, כי תכפו עליהם חוקים שונים להצר צעדיהם, יען הובאה דבתם רעה לפני הממשלה הגבוהה, כי ימוצו לשד הארץ שהם יושבים עליה וכל חיל הנוצרים השוכנים בה והם מתבודדים במועדיהם לא יתערבו בגויי הארץ ובממשלה בתוך ממשלה ישבו לבדד. ויחליט ה׳ אלטאראס בנפשו לצאת לישע בני בריתו היושבים צפופים ודחוקים בארץ הזאת ויאמר להקדיש לתשועתם את כל רכושו ועוד לקרוא לנדיבי עמנו אילי הכסף בפאריז להשתתף עמו במצוה הגדולה הזאת. וילך לראשונה לפאריז לראות את פני אצילי ישראל, אשר הסכימו לחפצו, ללכת לפטרבורג, לבקש מאת הקיסר לתת חופשה לאיזה ע ש ר ו ת א ל פ י ם מ ש פ ח ו ת ע ב ר י ם לעזוב את ארצנו, והוא — אלטאראס, ינהלם ויטעם באלגיר, אשר נכנעה בעת ההיא תחת ממשלת צרפת. ויתיצב לפני מלך הצרפתים לואי פּהיליפפ והוא הבטיחו להנחיל ליהודי רוסיא אחוזות אדמה חנם, ושר החיצון גיזאָ נתן לו מכתב מליצה לציר צרפת בפטרבורג ועוד שרים גדולים המליצו עליו לפני רבי המדינה ברוסיא. בבוא ה׳ אלטאראס לפטרבורג התיצב לפני שר החיצון ויציע לפניו שאלתו ובקשתו, ויענהו השר, כי רק בזאת יאות לו להמליץ על בקשתו להשיג רשיון המלכות, אם יביא כל העוזב את רוסיא לבלי שוב אליה עוד אל גנזי המלוכה ששים רובל *). ויכבד הדבר הזה כנראה על ה׳ אלטאראס, אשר הפץ לקבל עליו הוצאות הדרך לכל המשפחות ובלכלתן ולבנות להם בתים ולתת להם כלים לעבודת האדמה ובהמה וכל צרכי האדם ולנהלם בלחם עד אשר יאכלו מיבול הארץ פרי יגיע כפיהם. וכה נבצרה מזמה מאת ה׳ אלטאראס — אשר חפץ לעשות טובה עם עשרות אלפים משפחות ישראל, לטעת אותם במקום נאמן, ללמד ידיהם לעבודת השדה — להוציא מחשבתו הטובה לפעלה.

---

*) גוזמא קתני, וכמו אזכורה כי בעתו שמעתי, כי בהמיניסטעריום אמרו לו, כי עפ"י דתי המלכות בעת ההיא", לא היה רשות לשוב יליד רוסיא לעזוב את ארצו לחלוטין, אם לא הפץ להיות נחשב לבורח ופליט, ולא יוכל לא הוא ולא זרעו לשוב לרוסיא ואם ישוב בטרם נמחל לו עונו ענוש יענש. ובכן על היוצא לחו"ל לקחת מכתב מסע (פאספּאָרט) עד תום תקופת מפקד העם (אחת לט"ו שנים) ולשלם מס הגלגלת (3 רו"כ) בעד כל בן זכר הנמנה בין הפקודים, וכאשר אז היתה השנה היא סהתקופה התשיעית, מחויבים היו לשלם בעד חמש שנים (עד התקופה העשירית בשנת 1850) היינו בערך 15 רובל מכל בן זכר. ארז.

תורתם בכל לב מיראת אלהים ובאימה, תחת אשר היה להם להכניס בלבות המוניהם אהבת ורעי ישראל הקדושים והאמנים לאלהיהם וכמצוה עליהם מכל מלמדיהם. יתר על זה אמרו, שאפילו שינאיהם יאהבו, עאכ״ו לנו. אי שמים, לא אחיכם אנחנו? הלא אל אחד בראנו, ולמה יחרפונו על שאנחנו דבקים במצות אלהינו, שבם נקשרנו בעבותות אהבתו יתברך, ואין אנו עושים כדי להרויח הנאות היצר ותאות עולם עובר. כי אמנם היינו משל בגוים וגו׳, עם כל זה באלהים הללנו כל היום ושמו לעולם נודה סלה, ואנו שוקדים לבקש ולחנן בעד טובת כל העולם בכלל, ביחוד בעד שלום אומות הללו, שאנו שוכנים ביניהם ומגינים עלינו ועל קיום תורתנו, כי בשלומם יהיה לנו שלום (וכמ״ש בס״ד בבית תפלתי״). אך עד מתי יהא עון זה טמון בפרצות ביד כומרי מדינת פולין, המאשים לדם ישראל כזאבים ושפכו פעמים רבות דם נקיים ואביונים בעלילות שקר שאין להם יד ורגל. ואע״פ שנתברר הזיוף כמה פעמים עדיין לא עזבו דרכם הרע ולא נחמו מעלילותם. כמו שגם בשנה זו תפשו כמה אנשים בק״ק יאמפאָלע בלי פשע רק להתעולל עלילות ברשע. ומבורר מאד לכל המשכילים הבקיאים בדת יהודות שאין בה רמז ורמיזה מעלילה בדומה שלהם, ואינה רק להוסיף עליהם אף ה׳ ולהגדיל אשמה, כי לה׳ יום נקמה, אף אם מאריך אף והימה, סוף סוף גובה הובו ואינו מוותר כמלא נימא. ועל מה זה באותה מדינה דוקא מתחזקים ברשעה זו בזרוע רמה. לא כן יושבי ארצות הללו אשכנז וצרפת, ענגלאנד הולאנד ואיטליה דענעמארק וכל סביבותיהם בכלל, ואצ״ל בכל מדינת ישמעאל הארוכה והרחבה לא נשמע ולא נראה כזאת, כי רובם פקחים, ונמצאים בהם מלומדים טובים וישרים, אוהבים היהודים, אין צריך לומר שעל שפיכת דמים אינם חושדים. ואם לפעמים נמצא איזה משתגע דובר סרה עלינו, אין משגיחין בו ומשתיקים אותו וצועקים הרף אל הכוזים.

ועתה אליכם אישים אקרא, הכמים הסידים שבנוצרים, הבקיאים בשתי הדתות ועליהן שוקדים, אשר לא הוכו בסנורי הפתיות ולא נתפתו בדמיונות כוזבים, לא הולכים אחר רוהם ואחר שרירות לבם, לא פנו אל רהבים שטי כזב השדים, אוהבי אמת, שונאי שקר, אויבי מרמה, אשר רגליהם לא נמעדים, הוו עלי עדים, כי אמת יהגה חכי בשלשת דברים הללו: האחד שלא נתכוונו כותבי הא״ג לבטל התירה האלהית מישראל בדבר קטן או גדול, כי אם ההפך, לאשרה ולקימה ולחזקה במסמרים בל תמוט מן הגמולים. השני שכת הרשעה הארורה של ש״ן שר״י גרועה מכל עובדי אלילים אשר מעולם, ולנוצרים ביחוד אין שוה להניחם. השלישי שהיא עלילה של שקר ומרמה מה שאומרים צרי ישראל, כאילו הם צריכים לדם אדם לעשית מועד הפסח, או לכשוף. שומו שמים על נבלה בדויה גלויה כזאת, שכבר נתברר הזיוף על עלילת שוא ודבר כזב שהמציאו אויבינו להתגולל עלינו ולקחת דמי נקיים, כמו שבא בדפוס בעיר רומא ברפיון האדון הגדול של הנוצרים הפפסט, אודות בלבול של הבל כזה שהיה בעיר ביטערבא בשנת 1705 להשבונם, וגם נדפס בלשון אשכנז יהודית בפיורדא, ע״י ר׳ חיים מגזע אלשיך יקרא שם הספר „תשועת ישראל״. (גם כבר נזכר בס׳ של המלומד וואגנזייל משקר ומרמה הזאת). הנני ענו בי נגד ה׳, כי בצדק כל אמרי פי, אין בהם נפתל ועקש, כולם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת, ויש שכר לפעולתכם ותהיו מן השרידים, ואל תאמינו במומרים, אל תבטחו באלוף עלוה, האומר שמאמין בנוצרי במסתרים, והנה הנסיון הוכיח פעמים רבות שאינן עושים אלא לפנים לתועלתם, ולהנאתם המדומה גונבים לבבות, כמו שאירע לרוב שנתודע אחר זמן זיופם, וכן מובטח אני במי שהוא בר דעת לא ישגיה במה שהדפים מומר ידוע שהראה עצמו מתחסד באמונת הנוצרים להכניסם, ולא בוש להדפים גם עלי דברי קנטורים, הביא עלי לעז שלא ידע בי. לא בוש להציג שקרים מבוערים והכנים עצמו בתגר שאינו לו ובריב לא ידע

יחקרהו, כי שכיר הוא בא בשכרו . וידענו בבירור מי הוא שחבר הס' שהדפיס על שמו וד"ו לע"ע . על כן השמרו נא מן הרמאים המזויפים שאין עינם כי אם אל בצעם .

ואתם אומות הנוצרים בכלל, מה טוב ומה נעים אם תשמרו המצוה עליכם ממוריכם מלמדיכם הראשונים ; מה טיב חלקכם אם תעזרו את היהודים לשמירת תורתם . באמת תקבלו שכר כעושים , כי גדול המעשה יותר מעושה ואינו מעשה , אע"פ שאינכם מקיימים אלא שבע מצות בלבד , וכמ"ש בס"ד בספר הנחמד בעיני כל רואיו „תורת הקנאות" , שהיהודי השומר תורה ואינו מקים אותה הוא בכלל ארור , והנכרי שאינו שומר תרי"ג מצות ומקים אותה הרי הוא בכלל ברוך . ולא נרמז בתורה זמן קצוב לשמירתה . אדרבה ההפך מבואר קרוב להתימתה ככתוב : והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת ; ונרמז בהתחלת התורה : וירא אלהים את האור כי טוב א ת ה א ו ר גימ' ת ר י " ג מצות . וכל הנביאים שבאו אחרי משה מלאו דבריה . וחותם הנביאים בה התם דבריו : זכרו תורת משה עבדי וגו' . איוב אמר : ויאמר לאדם הן יראת ה' חכמה , י ר א ת גימ' ת ו ר ה ועליה אמר המשורר י ר א ת ה' טהורה ע ו מ ד ה ל ע ד . וכל"מ בס' תהלים הזהיר עליה מאד , ביחוד בתמניא אפי : זלעפה אחזתני מרשעים עוזבי תורתך ; פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך, וכהנה רבות עמו , משלי שלמה בה התחיל ומלא פיו , והזהיר אותנו ביחוד : כי לקח טוב נתתי לכם תורתי על תעזובו ; נצור בני מצות אביך ואל תטוש תורת אמך . בה סיים ס' קהלת : סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור , כי זה כל האדם . וכבר דברנו מזה באורך באוצר הטוב שלנו ובסיום ס' תורת הקנאות למדי.

ואתם המלומדים והפקידים שבנוצרים , המבינים דבר לאשורו , בעלי כושר , אוהבי יושר ומתעבים שפתי רשע , הגידו נא צדקת עם נושע , עזרונו בקיום התורה ומכתבם שחדו בעדנו , לדבר טוב על ישראל בכל מקומות מושבותיהם ולהטות לב השרים , הגמונים , מלכים ויועצי ארץ להשמיד אנשי כת שב"ן שר"י , הגלוים והנסתרים בינינו , לבער הרע מקרבנו , שלא ישחיתו תבל ומלואה ולא תניחום לעבוד השקוץ ש"ן שר"י אצל עבודת הנוצרי ; כמו שעשו כת ידועה שהתיר לאנשי סיעה להשאר בעבודת קונפוליום שלהם עם אמונה בנוצרי, מה גם עבודת ש"ן שהיא יותר רעה הרבה מכל עבודת אלילים שבעולם כאמור .

טעות הדפוס :

צד 67 בשורה י"ב מלמטה תחת „קמו מחוקק צ"ל קמו קבר מחוקק

„ 72 „ ב' } „ אדעסא „ עדעססא (עיר בארם נהרים)
„ 74 „ ז', פ"ז, ל"ג

ספור

שְׁנֵי רֵעִים

שיחה נאה בין שני רעים: חסיד ומשכיל המתנגדים זה לזה בדעותיהם; זה ילעג לחכמות ולמותר המה בעיניו, והמשכיל יוכיח לו באותות ומופתים הכרה ונחיצת החכמות, והכל מיוסד בראיות נפלאות על פי יסודי הטבע ודומיהם.

חֻבר בשנת תרל״ט.

מאת

אייזיק כֻּשֶׁר.

(תמונות ממחזות החיים).

ווארשא

דרוק פאן אלעקסאנדער גינז, נאייע זיעלנא №47.

שנת תרמ״ט לפ״ק

ШНЕЙ РЕЙМЪ

т. е.

ПОВѢСТЬ

соч.

АЙЗИКА КУШЕРА.

ВАРШАВА.

ВЪ ТИПОГРАФІИ АЛЕКСАНДРА ГИНСА.

Новозельная № 47.

1889.

Дозволено Цензурою.
Кіевъ, 19 Апрѣля 1888 г.

שְׁנֵי רֵעִים.

הנה מה טוב ומה נעים
שבת אחים גם יחד.
(תהלים קל"ג א')

שני רעים אברהם ושמואל אשר למדו בימי נעוריהם אצל מלמד אחד, ואחרי כן זה נפרד לנשואין... וזה לבתי-ספר ללמוד ולשקוד על דלתי המדעים, ויהי כי גמר השני את חק למודיו ויבוא אל עיר מושב אבותיו. הראשון השיאו אביו בעודנו רך בשנים, וַיִגדל ויהי לאיש, וגם ההצלחה האירה אליו פניה (כפי חק המקרה הפתאומי) ויגדל עשרו מיום ליום עד מאד, בעת אשר רעו השני עוד שקד על דלתות הלמודים. בין כה וכה במרוץ הימים האלה, ולשמואל עברו עשרים וחמש שנים בצאתו מבית שבת תחכמוני בתעודת מודד, ולאברהם היו בעת ההיא ששה ילדים כשתילי זית.

בבוא שמואל אל עיר מגורו, אף כי דעותיו היו שונות מרעו זה, בכל זאת בא לבקרו ולשאול לשלומו, ואברהם מרוב עליצתו לקחהו לבית ממכר היין לשמח את לבבם מעט.

מובן ממילא, כי אברהם התנהג כמנהג החסידים בארצות הקטנות בפולין: מכנסיו תקועים מברכיו ולמטה בפוזמקאותיו, מעילו ארוך עד הקרסולים יגיע, ונוסף על זאת עוד חוטם גבנוני כשופר הפוך נשקף מעל פניו הארוכים; פאותיו משולשות וארוכות כזנבים מסולסלים, ובהונות ידיו תחת אבנטו. ואולם מַדֵי שמואל היה להיפך, היינו: מעילו קצר, מכנסיו ארוכים וסרוחים על נעליו, פאותיו קצרות וכתנתו לבנה ומגוהצה.

ויהי כטוב לבם ביין, החל אברהם, הדבוק בחסידות, לדבר עם רעו וישאלהו בלב תמים:

— איזה למוד גמרת? —

— חכמת המדידה וְאִינְזְ'נֶיר (Инженеръ) אנכי.

— חי נפשי כי חנם בלית כל ימיך ועתותיך בדברי הבל, להיות מלובש במלבושי גוים, לקצר בעליונים ולהאריך בתחתונים. לאֵ להקְנִיטְךָ

שני רעים — מאת :

חלילה הנני אומר דברים כאלה, כי הלא ידעת: שטובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת; הלא תדע כי כתוב בתורה „בחקותיהם לא תלכו". ואף כי „השומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו" (משלי כ"א), „ומלה בסלע משתוקא בתרין" (מגלה י"ח). בכל זאת לא אחדול להוכיחך על פניך כי שגית הרבה מאד ידידי. האם אולי רעה חולה היא לי בלכתי במלבושי יהודים, בבגד סרוח, בפאות ארוכות כראוי ובמכנסים רחבים ולבנים, אשר הושמו בפוזמקאות כמנהג ותיקין? אף לזאת שית לבך, הן שנותי כשנותיך ובכל זאת אותי ברך ה' בששה ילדים כשתילי זית, ועשרי הודות לאל גדול במאד מאד, ות"ל כי גם בלי השכלה הארורה הנני עשיר גדול ולא יחסר לי מאומה אף ערקתא דמסנאה; ועליך רעי אאנח בשברון מתנים, הן שנותיך חמש ועשרים ועודך בגפך, בלי אשה. אוי לדורנו שכך עלתה בימינו! אם רב חסדא אמר: „הא דעדיפנא מחבראי משום דנסיבנא בשיתסר, ואי נסיבנא בארביסר הוה אמינא גירא בעיניה דשטנא" (קדושין פ"ק כ"ט), אשר „אם הראשונים כמלאכים אנו כחמורים" הנה לרווק כמוך בשנותיך לא כל שכן כי אינך מן הישוב. ובהדיא איתמר (שם כ"ט ע"ב) עד עשרים שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה, כיון שהגיעו עשרים ולא נשא אומר תיפח עצמותיו, כי „בן שמונה עשרה לחפה" (אבות סוף פרק חמישי). אוי לאותה בושה! הנך שותה בגלוי ראש, ומי יודע למודיך בספריך החצונים; אנוד לשברך רעי היקר, כי כל באיה לא ישובון וסופם יורשים גיהנם. —

— לעולם יהא אדם זהיר בתשובותיו (מגלה דף כ"ה), „ובנפשך הִלָּחֵם בעד האמת" (בן סירא ד' ל'). אם הראשונים כחמורים אנו כמלאכים. הנסיון יראנו לדעת מישרים, בהמצא ארץ החדשה הלא היא אמעריקא המהוללה על ידי התיר הגדול קולומבוס, היו אנשיה פרועים לשמצה ופראים במצבם, מקצתם הלכו ערומים אשר לא אכלו עוד מעץ הדעת, ועל כן לא התבוששו. אולם הבט נא היום ידידי, ותראה כי כל החכמים הגדולים מוצאם מארץ אמעריקא. הדילוג-רב (התלגרף) להודיע פתע בכל מקצעות התבל ברגעים אחדים מכל הנעשה בעולם היקום לא היה אז, מסלת הברזל ודברים רבים כאלה לא היו אז, ואיך תרהיב עוד עוז בנפשך להשפיל ערכנו? האם לא תדע כי משכילינו כמעט קבצו ואספו עתה כל חיות התבל, כל העופות וכל הרמשים הנמצאים בכל מרחב כדור ארצנו? ישנם בעלי חיים רבים אשר משלחת מלאכי רעים ומשחיתים מאין כמוהם המה לאדם אשר ירדפוהו בכל הארץ ובימים, להכרית שמו מארץ החיים, גם לאלה מצאו חכמינו תרופה ותחבולה להנצל מהם; סוף דבר! את הטבע הכניעו תחת ידם. עוד נמצאים יצורים וחיות כאלה אשר לא תראם בעיניך הפשוטות והנם קטנים כה, עד כי בטפה אחת מים ירמשו לאלפים ורבבות. ולמען ראותם המציאו החכמים

האלה שפופרת בזכוכית המגדלת, המראה עד 200 או 300 (ישנן כאלה המגדילות עוד יותר ויותר) פעמים מכפי שהוא, המכונה מיקרוסקופ. בה תראה שבטפה אחת מים שחות חיות שונות *) הדומות: למחט, תנינים, כוכבים, אבעבועות, פעמונים וכו'. חיות כאלה שלא נראות בעינים פשוטות נקראות „אינפֿוזוריאים". ובאמת נפלאות ונוראות יהפלא

מראה האינפוזוריאים בנטף מים מבעד המיקרוסקופ .

כל איש בהביטו מבעד לאספקלריא המאירה ומגדלת המראה המכונה בשם מיקרוסקופ על נטף מים, לא יאמין למראה עיניו, כי הנטף ההוא ירום אלפי תולעים קטנים, זוחלים ומתנועעים, אוכלים ושותים, פרים ורבים וגם דולחים את המים וישרצו לרוב בקרב הנטף ההוא. ולכן כפי אשר הוכיחו

*) הלא כה המה דברי החכם ה' צבי הכהן רבינאוויץ בהערה אחת מספריו המפוארים: מדקות גופות חית - היציקה (אינפיזוריאים) נבאר בספרנו חיי-הרמשים, ופה נעיר רק כי נמצא מין אחד אשר ארבעת אלפים מיליאן מהם ימלאו רק מקום גרגר החטה, ולהם יש עוד אברים מאברים שונים להתנועע ולאכול ולעכל ולהוליד, וגם אבריהם המה מורכבים מחלקים שונים ומשונים, מעורות ובשר וגידים ועורקים ועצבים, וגם גופם מכוסה בשערות דקות, גדולים מעשי יוצר הטבע גם ביצוריו הדקים מן הדקים ! ! (ההרכבה וההפרדה צד 93) .

חוקרים רבים לדעת, כל נגע ופגע, כל מחלה וכל תקלה, כל צרה וצוקה וכל מרעין בישין, כלם המה אך תוצאות היצורים הקטנים אשר לא תשזפם ותשורם עין רואי, הלא המה האונפיזוריאים וכל הבַּקְטֶרִיאִים למיניהם אשר יבואו בנקיקי הגויות וסעיפי יצורי גונו על כנפי רוח ועל אברת אבק פורח ויחוללו לנו לפעמים גם מכאובים וחלים שונים. כי בכל מקום אשר יבואו יחדו גדודים ירביצו ילדיהם ויחנו כדור עלינו, וגם ישחיתו כל חלקה טובה בנו אם יבואו בקרבנו. אך המיקרוסקופ אשר קרן אורה לו — להגדיל כל דבר באופן גדול, יראם בצבעיהם ובמראיהם השונים. וכה פרים ורבים, וגם יערכו מלחמות שונות כל אחד בעד קיומו וכפי חוג המבט כן הוא עולמם.

ועתה הגידה נא ידידי, האם לא תחשב גם אתה לחכם את האדם אשר ימצא בנטף מים רבו רבבות ברואים החושבים אותו לים גדול ורחב ידים? האם לא נתפלא הפלא ופלא?! ובדבר אשר תאשימני כי עודני רווק, אשר עפ"י חוקי התלמוד בן י"ח לחפה, הנני להראותך בינה מכל מה שכבר היה; עולא איקלע לפומבדיתא לבי רבי יהודה, חזיה לרב יצחק בריה דרב יהודה, דגדל ולא נסיב — (קדושין ע"א:). מזה נראה לדעת, כי גם אז גדלו הבחורים בשנים ואין בכך כלום: הן לחנם תנוד לשברי, כי לי טוב ממך, לא אכחד כי טוב לך עתה בעת אשר ההצלחה האירה את פניה אליך, אך מה עשית אם היה להיפך, והגלגל החוזר בעולם נהפך עליך לרעה? הלא אז גועת ברעב עם אשתך וילדיך! כי — התצלח למלאכה המחיה בעליה? אולם אני, מה יחסר לי? הלא בגפי הנני וצרכי מעטים; מחית נפשי אוכל למצוא לי בכל עת, ולהתעשר — היכולת לי יותר ממך ידידי —

— טוב לחסות בה'! — אמר אברהם במועל ידיו ועיניו — ברצות ה' דרכי איש אז יצליח וימצא עושר אף בלי חכמה ודעת; ואם לא, גם בכל מרעיו ילך בלי מכנסים. שמואל! שמע נא דעתי הקלושה, ככסיל תדבר חי נפשי, חכמתך מה היא לפני אדון כל עולמים? שמעה נא רעי, הנה אפתח במשל פי ואספר לך חדשות ונצורות: פעם נסעו שלשה רעים יחד ללמוד בבתי ספר, ויהי כי גמרו חק למודם בשבת התחכמוני: אָנה הזמן, כי כמו שבאו שמה יחד בהחִלם ללמוד, כן יצאו על פי מקרה פתאומי יחד בתעודות שונות בזמן אחד, ויתועדו יחדו ויסעו לדרכם. נִיקַר מקרה כי באו לפנות ערב לבית אכר בשדה, ומאשר עוד רב היה הדרך לבוא העירה ולא היה מקום איפוא ללין, וילינו שם. האכר היה איש טוב המזג, ויקבלם בסבר פנים יפות ויושיבם בביתו, וגם את המטות נתן להם להנפש מעמל דרכם. ויהי כי עודם משתאים על טוב לבו, ראו איך האכר ישב לאכול ארוחת הערב, ויחל למלאות בטנו במאכלים שונים, ואף כי רבו המאכלים, בכל זאת לא מכל מאכל טָעַם כבזית, ולא אכל מכל אחד כגרוגרת דר' צדוק, אך

כדבעי למהוי : אחרי רב לחם עם בצלים ושומים , אבל מרק חמוצי (щи) בקערה גדולה המלאה על גדותיה , ואחרי כן קערה גדולה מרק בשר עם כֻּסמות דקות טחֻנות — (каша) , ואחרי הבשר , החל לאכול עדשים ועוד מאכלים רבים , עד כי האחד אשר גמר חק למודו בחכמת הרפואה , אמר לרעיו , כי על פי יסודי למודיו תבקע בטן האכר מרוב מאכליו אשר באו בתוכה ; רב — יותר ויותר מכפי המדה . בין כה וכה כלה האכר לאכול וישכב על התנור לנוח ולישן שנתו הנעימה , אולם השלשה רעים האלה לא יכלו לנוח שם מרוב האדים והקיטורים המחנקים ומעלים צחנה בחדר צר הזה המלא עשן וענן כבד על כל גדותיו , ויצאו מלפני הבית בעת אשר הקור השליך קרחו כפיתים והכפור שלט בעים עזו בחוץ . האיש אשר גמר את חק למודו בחכמת התכונה החל כצופה נפלא להביט על הכוכבים ויגיד דעתו לרעיו , כי על פי יסודי למודיו : יהיה ביום מחר יום צח — ורוח טהור יעבור על פני השמים . ויהי כי ארכו למו הרגעים בעמדם בחוץ ועצמותיהם רחפו מקרח הלילה , החלו לשוב הביתה , וישאלו השנים לְרֵעם אשר למד החכמה לכון את השעות עת שִׁניהם ממגור הקרח דא לדא נקשן : כמה יעריך עתה משך העת ; ויענם כפי אשר הורהו רוח בינתו , כי על פי השערתו הוא עתה כחצי הלילה , יען די עמדו בחוץ . ויהי בבואם הביתה פנימה , ראו איך האכר התהפך מצד לצד , ויקום ממשכבו ויצא החוצה — ובשובו הביתה התגרד בקדקדו ובכל אבריו . והחוזה בכוכבים שאלהו :

— זקן ! על פי השערתך הלא תגיד , היהיה ביום מחר יום צח ? —

— לא , ענהו האכר , מחר יהיה מטר גדול . —

אז שאלהו היודע לכוין את השעות :

— כמה יהיה עתה ערך רגעי העת ? —

— חצי שעה הראשונה , כי לא קרא עוד התרנגול — ענהו האכר .

קנצי למלים , כאשר פתר להם כן היה , השעה היתה שוה מְכֻוֶּנֶת , וביום מחר כסו השמים בעבים ומטר גדול נתך ארצה , ובטן הזקן לא נתבקעה לרסיסים ; אז החלו שלשת הרעים האלה להתאונן : הה ! מדוע לחנם למדנו , גרענו שנה מעינינו , יגענו , עמלנו יומם ולילה , את לחמנו במדה אכלנו , מימינו במשורה שתינו , שחתנו את כחותינו ונמוץ את מוח עצמותינו , אולי סוף כל סוף נהיה למשכילים יודעי בינה לעתים . ועתה הזקן הזה , אכר פשוט שלא למד כל ימי חייו מאומה , יודע יותר ממנו , ועוד קולע אל השערה ; ואנחנו אשר בלינו כל חיי נעורינו בשבת התחכמוני , כעורים נגשש באפלה בכל דבר . עתה , ידידי , התבין את כל הבלי הלמודים ולמה ירזומן מלי ? —

— הן אמת , האגדה ההיא נעימה לאנשים כמוך הקוראים תגר על כל המדעים , אשר המאמין יאמין , והחדל יחדל ; וגם הדברים האלה יפים לבעל

דרשן החפץ רק דמי דרשתו ולא יותר, ועל כן אך יתאמץ לבדות דברים זרים מלבו ולעשותם מטעמים לפני השומעים אף כי ענבי רוש המה. אולם גם לבי לא צפון משכל, ואבין כל כונתך ומטרתך, ולדאבון נפשי וכאב לבי אאלץ לספר לך גם כן הלצה, מדה כנגד מדה, בהלצה חטאת ובהלצה תהיה נדון: חייט אחד עבר עבודתו בכפר אחד, ויהי בהאלצו לנסוע לכפר אחר להתמהמה שם משך כמה שבועות, שלח על ידי חייט אחר אשר שב לביתו שלשה עשר רו"כ למסור לאשתו, ובמכתבו כתב: „לאשתי מרת חנה!" „הנני שולח לך לא"ה רו"כ, בעלך גימפיל". ויהי כאשר קבלה אשתו המכתב עם מכסת הכסף ששלח לה בעלה, התאוננה עליו כי על פי המכתב מחויב הוא להשיב לה שלשים וששה רו"כ, כי מספר לאה בגימטריא המספר הזה. החייט נשבע לה שבועת אמונים, כי לא לקח יותר משלשה עשר רו"כ, וכמה שלקח השיב לה, אבל לשוא שחת כל אמריו על אוזן לא שומעת, היא באחת לא חפצה לתת אמון לדבריו. וילכו אל הרב לשמוע את עצתו. רב העיר מצדו קרא את-המכתב ויצו להשיב שלשים וששה רו"כ, אך בראותו כי החייט הזה ישבע באמונתו ובחיי נפשו, בזקנו ובפאותיו, כי לא לקח יותר, צוה לקרוא אליו חייט מלומד אשר יבין סתרי תורת החייטים לשמוע איך הוא יקרא את המכתב הזה, ויהי כבוא החייט הזה וכמעט עַיֵן בו, אמר כמוכה בתמהון: הה! רבי, מדוע לא תדע ולא תבין פה, הבאמת לא תוכל להבין המכתב הזה? פלאי פלאות! רבי! הלא שרה היא מספר — 10 — (מלשון עשרה), ורבקה, רחל, לאה, הא לך מספר — 3 — וכל המספר הזה עולה לשלשה עשר רו"כ, מצא מין את מינו. דע שאין מביאין ראיה מדבריך, מה שעובד אדמה, על פי נסיונו ידע הדברים האלה מסמניו המיוחדים אשר עשה לו חזון הרוחות, וזאת היא שטה אחרת, על כן, ידע לכוין השעה וגם המטר עפ"י נסיונות שונות; ומה שהרופא חשב בנפשו כי בטן האכר מוכרחת להתבקע, צא וקח צלוחית ומלאה במעט מעט מכל המאכלים שאכל, ואחרי כן סתום אותה בפקק חזק עד שתהיה סתומה טוב מלמעלה, אז לאט לאט, כי תציגהָ במקום חם, תחל לעלות חלודה על גבי חלודה, ובכל פעם יותר תרבינה האבעבועות, ר"ל התסיסה (הרתיחה), עד שמרוב לחצם יתאמצו לזרוק את הפקק, ואם הפקק ממעל היטב מעוזק ומעוצר ואין ביכולתו להיות הָשלך מתוך הצלוחית, וכח החום עם יתר האוירים השונים יתר מכפי המדה, אז גם הצלוחית תתבקע. אולם אם תתן מעט יין שרף ממעל בתוך הצלוחית המלאה טרם סתמת אותה, אז לא תעל עוד התסיסה החזקה לפעול בכח גדול פעולתה הנוראה, יען כי היין שרף התגבר על יסודותיהם ויכניעם תחת ידו, כמו כן הוא גם בבטן אדם. ולמען כי תבין היטב את דברי, אביא לך גם מעט דברי מדע למען תדע איך להוקיר ערך החכמה, וגם חכמת האנשים המלומדים:

ידוע הוא בטבע היקום , כי כל מיני משקה , כמו השכר , היין ומים החמוצים אשר כל עוד היותם סגורים וחתומים היטב בבקבוקים (Сельдцерская вода) הם צלולים וטהורים , אך כמעט יפתחו יתרוצצו מקרבם חלקים אוירים קטנים העולים למעלה בקצף הרבה מאד , האויר הזה הוא הנודע בשם „אויר חמוץ הפחמי" , אשר מטבעו להיות נולד בכל מיני משקים התוססים . לא כן הוא אם גם ישנם בכלי סתום חומרים חזקים , אז יפעלו כפי מצבם , וגם יוכלו לפוצץ את הכלי . חומרים היותר חזקים , יוכלו לשבור גם כלי ברזל בכח פעולתם . „כל גשם — יבאר אחד — מורכב מחלקים בלתי דומים זה לזה בטבעם , עלול הוא — להשתנות על ידי תנועה פנימית מסובבת מן טבע החלקים ההם , לפי שאלה החלקים יש לקצתם כח מושך זה אצל זה ולקצתם כח דוחה זה מזה , ועל ידי משיכתם ודחייתם תתהוונה הרכבות חדשות והפרדות חדשות אשר תלדנה גשם חדש , היינו גוף בעל תכונות חדשות שונות , וכל זה יקרה מעצמו על פי כחות הטבע בלי עזר וסיוע שום כח אנושי , וזאת התנועה הפנימית שאמרנו נקראת אצלם רתיחה (Fermentatio) . עוד יש ג' מיני רתיחות בגופים בעל בנין מלאכותיי (Organische Körper) אף כי אין בהם רוח חיים , וקראו אותן יינית , חימוצית , עיפושית ; והנה נעזוב הראשונה והשלישית מהן שאינן שייכות לעניננו , ונדבר רק על השנית . הסכימו הטבעיים על פי הנסיון , כי כל מיני דשאים וצמחים עלולים אל הרתיחה החימוצית כאשר יונחו זמן מה באויר , וכאשר ימשיכו אליהם קצת ליחות וכאשר יתוסף להם קצת חום , ובפרט כל מיני דגן אחרי שנטחנו והיו לקמח יקבלו לאט לאט הרתיחה החימוצית אם יבואו אליהם ג' התנאים הנזכרים , היינו : האויר , הליחות והחום , ולפי שעל ידי החימוץ הזה יוכשר הדגן יותר לאכילה , כי יהיה מזון טוב לבריאות ונקל יותר להתעכל , על כן השתדלו מאז בני אדם לפעול בו החימוץ הזה קודם האפייה , וכדי למהר חימוצו — רגילים הם לערב בו קצת בצק שנתחמץ כבר השמור אצלם בבית לתכלית זה , והוא הנקרא שאור (Sauerteig) כנודע . (בחינת הקבלה מה' ישר צד 172) . „מזון הדרוש לאדם — יאמר בוקיל — יעשה שתי — ואך שתי פעולות הדרושות לחייו . לראשונה , יעצור את החום בבטן , אשר החיים זולתו היו לאפס ואין ; והשנית , ימלא במשטרו את העורקים הנאבדים , אשר הטבעו במוסדי גוו , והמה העקרים הגדולים שבגופו , המחוללים פעולה מֶחַנית בכל אבריו . לכל מדרגה מהם , ימשול מזון אחר . הטֶמְפֶּרַטוּרַא (מעלת החום) מגונו תחזק — החומרים האלה , שאין בהם יסוד החנקי (אַזוט Stickstoff) והנקראים גם כן „בלי יסודות החנקים" ; האבידות התמידיות בְּהָאָרְגַנִיזְוֹם שלנו תתמלאינה בחומרים מיסודות החנקים , ובאופן זה יבוא חיש תקונן . המלא — ימלא את החסר . בהמקרה הראשון-יסוד הפחמי בלי חומרים

מיסודות החנקים יתאחד עם יסוד החמוצי, אשר אותו נשאף לקרבנו ויחולל הבערה (העיכול), בהתחבולה הנפלאה ההיא : אשר החום יתחדש בבטננו. בהמקרה השני, באין קשר לאמצעי לו ליסוד החנקי עם יסוד החמוצי, ומזון המלא ביסוד החנקי לא יחולל הבערה (העיכול), על זה, באופן ההוא יעזור רב להתחדשות העורקים ולהשיב האבידות הללו, אשר גופו של אדם יאבדם בכל יום ויום.

מה המה שני האופנים מהמזון? אם נחקור ונתבונן את כל חקיו אשר יחלקוהו ויגבילוהו על האדם, נראה, כי בכל שני האופנים הללו הוא — האקלים. אם האנשים נמצאים באקלים החם, אז חום הבטן ישלוט בהם על נקלה, מאשר באקלים הקר; וזאת היא הסבה מדוע דרוש להם מזון בלי יסוד החנקי במספר קטן, האופן האחד אשר יעצור מעלות החום בהגוף במדרגה ידועה. כמו כן החיים במקומות החמים צריכים מצער למזון המלא ביסוד החנקי, יען החריצות מיסודי הגוף אך לפעמים הֵנָּה, ולכן יוצא מזה, כי האבדון בהעורקים איננו כה חיש מהר.

מסבה ההיא, אשר האנשים ממקומות החמים, במצבם התמידי, צריכים למזון מצער, מהאנשים ממקומות הקרים, יוצא מזה בלי פקפוק והרהור כלל, כי, לפי טבע הענין המחייב ביסוד, היקום ובמרחבי הבריאה, התרבות אנשים תתגדל יותר במקומות החמים, מאשר במקומות הקרים. הדברים הנכונים האלה ידועים וגלוים לפני כל חוקרי אנשי תבל, אשר ישליכו אנך בינתם על כל המקומות, לתת גם פלס ומעגל ישר לאקלימם ולדעת מסתרי צפונות הטבע בחקרם כל תוצאותיה. בעבור בסים הנסיונות יוכיח גם עיקר השכל : אם ימצא שפע בהמזון — מחויב מזה, אשר הוא רב במספרו, או מזה, כי הצרכים מעטים. אם האנשים מצער יאכלו, הנה הָרֶזוּלְטַט שוה, כאשר המזון הוא הרבה : יען מספר הזה השקול מהחומרים המזונים יגיע על עת היותר גדולה, ולעת עתה יוכלו עוד האנשים באופן כזה להתגדל ולהתפרנס מוטב, מאשר במקומות הקרים, אשר איה איפוא, אם מספר החומרים המזונים היה בשפע רב וברכה גדולה, ועל זה מוכרח הנהו, לפי ממשלת האקלים וחוקיו המיוסדים להתדלדל.

הנה מבוארת פה נקודת הראות הראשונה, המקשרת חקי האקלים, מתחבולת המזון, בחקי העמים, ויוצא מזה, גם בחקי העושר. אולם יש עוד נקודת הראות השניה, העומדת על דרך הזה מהחקירה המרוממה, ותחזק גם המופתים שהבאנו. הדבר הזה, כי במקומות הקרים לא לבד אשר האנשים מוכרחים לאכול יותר, מאשר במקומות החמים, אך גם המזון יקר, רצוני לומר, מציאותו קשה וידרוש הרבה כחות. הסבה מהמחזה ההוא אַראה בקצרה, מבלי להרבות דברים, מלבד אלה הנחוצים לענינו.

אייזיק כשר.

המזון כפי אשר ראינו יפעול שתי פעולות: יכלול ויחזיק החום בגו וימלא האבידה בהעורקים. התאחדות והתקשרות כזו, יסוד החמוצי עם יסוד הפחמי לא יוכל לשלוט — מבלי להביא מספר חום ידוע, ובאופן כזה בגופו של אדם תתאחז הַטֶמְפֶּירַטוּרַא הנחוצה [1]. האחד בסים להשני. בכח החק, הנודע לבעלי החמיה: יסוד החמוצי ויסוד הפחמי הדומים לחומרים פשוטים אחרים, יתחברו ביניהם אך בסיגים ידועים. יוצא, אם להחזיק משקל מבריא, מספר המזון, המכיל בו יסוד הפחמי, נחוץ בלי פקפוק להתגדל או להתמעט בכל אופן כמספר יסוד החמוצי הנשאף; יחד עם זה נחוץ לגדל המדות משני חלקים הנקבצים, אם הקור הגדול הפנימי יותר יקטין הטמפירטורא מהגו. מזה ברור, כי באקלים הקר במאד, ההכרח מקבלת המזון, המכיל בו מספר גדול מיסוד הפחמי, יביא משתי סבות שונות. לראשונה, איה איפוא האויר עב, שם ישאפו האנשים בכל פעם יסוד החמוצי במספר גדול, מאשר בהאקלימים, איה איפוא החום יחולל האויר היותר מפיזר ומפורד ואיננו עב. והשנית, הקור יקצר נשימתם, ובאופן כזה, בהביאו אותם לשאיפה מיותרת מאנשי מקומות החדשים, יגדיל מספר הבינוני מיסוד החמוצי הנשאף עמהם. משתי הסבות הללו קבלת יסוד החמוצי תתגדל; לפי החקירה ההיא נחוץ להתגדל גם קבלת יסוד הפחמי, יען רק התחברות שני הראשים בסיגים מחולקים וידועים: תתחזק הטמפירטורא מהגוף ומשקל-השוה בהאורגניזום האנושי.

בצאתנו מאלה הראשיים — החמיאים והפִּיזיולוגיאים, נבוא להחקירה ההיא, כי יותר מאשר קר המקום, איה איפוא יחיו אנשים, נחוץ יותר להכיל מזונו בו יסוד הפחמי. ולזה נוכל להביא מופתים חותכים: יושבי מקומות המורגלים ימציאו להם מספר גדול ומרומם משמן תנין הזאבי (китово Сала)

---

[1]) ממספר החום, הנחלק בהתחבר יסוד החמוצי עם יסוד הפחמי, עיין במסות דיולון בספרו Liebiq's Anim. Chem. p. 44, וגם בספר דפרן Thomson's Animal. Chem. 734. כמו כן נמצא כי מעלות החום מהנמצאים התחזק מהתדבקות יסוד החמוצי עם יסוד הפחמי, עיין 323, 322, 232, 231 Balfaur. ומה שנוגע למספר החום, אשר יחולל מהוזות חמיות, עיין מזה מאמר נכבד מאת הדוקטור טומס אנדירוס הנדפס תוך Rep. of Brit Assoc for. 1849, pp. 63—7 8 Trans. of Sec. 40 Rep. for. 1852 ana Kopps וגם Liebiqs, ועיין גם Rrp. 1, 34; III 16; IV. 20 וגם Pouillet Elem. de Physique v. 1, part. 1, p. 411.

שני רעים — מאת :

ושמן המורגל, כאשר תחת „אופני ההפוך" [1]) מזון כזה יכול במאד להמית האדם; שם האנשים כמעט יתפרנסו בפירות, אורז ובשאר צמחים המוכנים שם. החקירה הישרה והברורה הראתה לדעת, כי במזון המקומות המורגלים נמצאות המותרות מיסוד הפחמי, ובמזון מאופני ההפוך המותרות מיסוד החמוצי.

מבלי להרבות דברים להלאות הקוראים נוכל לאמר בכלל, כי חומרים השמנים יכילו בקרבם יסוד הפחמי כמעט שש פעמים יותר, מאשר בפירות ותנובות וכי בהם מצער הוא יסוד החמוצי [2]), כאשר בצק הדבק (קרוחמל), וביותר בצרכי המזון, כמעט חלק הגדול מהצמחים, יכיל בו כעל מספר החצי מיסוד החמוצי, כאשר בארו הדבר הזה חכמים הרבה.

קשר מצב זה בהדבר אשר נעסוק בו, באופן נעלה נחמד ונעים; נפלא וברור, כי על סמיכת איזה חק הידוע לנו, צורך המזון אשר יכיל בו מספר גדול מיסוד הפחמי, קשה, מאשר להשיג זה, אשר במדה ידועה מצער בו יסוד הפחמי. תנובות האדמה, אשר יסוד החמוצי בהם — מעמד העקרי והראשי, כמעט תמיד הן בשפע רב וברכה גדולה; הן יושגו לא לבד אשר בלי מורא ופחד מאיזה מרעין בישין, אך גם בלי עמל. המזון אשר הנהו יותר בשפע רב מיסוד הפחמי, בלי פקפוק נחוץ ומוכרח להחיים באקלים הקר, ולא על נקלה כה ימצא. הוא לא ימצא כאשר בהדוגמא שהיא בצמחי המזון, אך ימצא משמן ומכל משמני חיות בריאות וחזקות. ולמען להשיג אותו, מוכרח האדם לסכן את נפשו ולאבד עמל רב ויגיעה גדולה; עבודה המפרכת יותר את גופו של אדם אשר לא לָמד בנסיונות רבות. ובכן ברור הוא, יותר אשר קר המקום, על יתר יכיל מזונו יסוד הפחמי; ויותר אשר חם המקום, על יתר יכיל יסוד החמוצי. ולמען לתת ביאור היותר מפורש

---

[1]) הוא בערך כ"ג מעלות הרוחב לשני עברי קו המשוה לצפונה ודרומה, ונקראו אופני ההפוך, לבעבור אשר בהגיע השמש לגבולם (הוא בתקופת תמוז וטבת) תהפוך פניה להתקרב שנית לקו המשוה, ולא תתרחק לצאת הלאה מהרוחב הלזה.

[2]) התנובות, אשר בהם יתפרנסו יושבי מקומות הדרומים, במראה בכורם תכילנה בהן לא יותר מן 12% יסוד הפחמי; בעת אשר בשמן תנין הזאבי (וולפפים), בזמן המורגל — במזון יושבי מקומות המורגלים, הוא 66—80% וכו'. וורנגל (Polar. Exp. 21) יאמר על העמים מסיביריה לצפונית מזרחית: „השמן הוא למטעם מאכל היותר מפואר; המה יאכלוהו בכל מראה: לחי, צלי, נקי וגם מקולקל". עיין גם כן Simpson, 147, 404.

לדברינו אלה, נבאר כי מזון אשר הוא ביסוד הפחמי, יותר ימצא בעולם החיות, ועל כן קשה למצוא אותו ממזון אשר הוא ביסוד החמוצי, והמצא ימצא בְּשַׁלֶּטֶת הצמחים. התנובות אינן יכולות לקרוא חמס כאשר בעלי החיים, רצוני לומר: „החיות אשר גם להן יש איזה רגש ללהום מלחמת היקום, וכל יצור קרוב לנפשו מלחברו. ולעת עתה להתרחק כלל וכלל ממושג זה שאין עניננו ידרשנו פה, נבאר, כי לפי החקירה המבוארת למעלה, הנה העמים הנמצאים באקלים הקר מוכרחים להתפרנס ממזון בעלי החיים, וחכמתם תשגשג אף תתגדל יותר מאשר אצל עמים האחרים, אשר אצלם מזון המורגל, המלא יותר ביסוד החמוצי, אשר המצא ימצא להם במנוחה שאננה מהטבע רבת פעלים, חנם אין כסף, בלי מלחמה והסתכנות נפש" וכו' וכו' (תולדות ההשכלה באנגליה, חלק א' פרק שני, ממשלת חקי הטבע, צד 47—41). אך למה אוגיעך בדברים רבים; לו חפצתי להודיעֿך את המעט אשר אנכי ארע מתורת הרפואה, אז בסערת רוחי הרביתי לך אמרים אשר לכמה ימים נמשכו. ולכן אבאר לך בקצרה את הסבה הנכונה מדוע לא נתבקעה בטן האכר לרסיסים כאשר אמר הדוקטור, ואין עוד מופת חותך מזה להכחיש מכל וכל תורת הרפואה, אם שגה ברואה. הן בהגיגי מאיזה דבר נכון תבער אש בקרבי, ולולא עצרתי במלים עתה, אז כמה שאלות עוד עלו על שלחן שיחתנו, ולכן אבאר לך בקצרה סיבת הרתיחה ופתרון האכר; ואולי גם הביאור מלמעלה יהיה לך לעזר להבין את יתר דברי: דרך האכרים לשתות יין שרף מלפני אכלם ולשנות ולשלש בו גם אחרי אכלם לשובע, ולכן לא ידע הדוקטור הזה עוד פעולת היין שרף, או שכח מכל וכל לשים לב אל מעשיו, וכפי שיטתו מוכרח היה להתבקע בעוד לא שת לבו לפעולת היין שרף, לפעולת היסוד החזק הזה, אבל אחרי כן בראותו ההיפך, בא לידי דעה, כי רקֿ פעולת היין שרף עשתה זאת. וגם לרעיו הִרבה לבאר הסבה הנכונה ואת משוגתו הגדולה, ועל כן ידידי לחנם הטלת בי מום, וגם בכל עניני למודי הטובים. בלי ספק תדמה בנפשך כי זה אשר אך כלה חק למודו בשבת התחכמוני מחויב לדעת תיכף כל דבר שבעולם, לא ידידי, מלבד שטתו המיוחדת, מחויב לשום את לבו גם אל הנסיון, ואו אז תורה וחכמה בו תתאחדנה ותתאימנה יחד. וזאת תראה אצל כל הדוקטורים, כי לפעמים ינסו כמה פעמים חולה אחד — באמצעים שונים. השטה דורשת את הנסיון, והנסיון — הלא הוא יכלכל כל ימי גבר. היודע את השטה מחויב לבחון וללחום גם את הנסיון, כמו מי שיש לפניו דרך סלולה, מחויב לשום עין בוחנת לבלי לשרך דרכו עקלתון ולפול על אבני נגף וצורי מכשול. מי שיודע השטה, והנסיון ג"כ נר לרגליו, הוא ידע גם כל הספקות ומקרי הרוח הנולדים מעסקי העולם והנהגתו הכוללים יחד כל קורותיו, ולאיש היודע רק השטה

בלי הנסיון עליו נודע משל הקדמוני : „הסומא לא ישפוט על הצבע והחרש על השיר". כי האחד בסים להשני. —

אברהם כאורתודוקס (מבני דור הישן) גמור, בשמעו כי בדבריו הזכיר גם שאלת „צער בעלי החיים", ובידעו כי גם השטה ההיא חותרת עמוק בעניני הדת, לבטל כלה מן הארץ את אכילת הבשר, ולאסור אצל בני ישראל את השחיטה . . . לכן לא יכול עוד לעצור ברוחו לשמוע סופו של דבריו וישאל בהלצה :

— אמנם שמעתי גם זאת, כי יש בכם כתה כזאת המתנגדת מכל וכל לאכילת הבשר, והיא הכתה הנבחרה ממפלגת האירופים (הפילונטרופים); האם לא צחוק מכאיב לב הדבר הזה ? —

— גם בזה לא צדקת ידידי ; הן אמת היא על פי שטת הרפואה, אלה המה אך מאכלים מבריאים וטובים, אשר בתוכם נמצאים חלקים מוכשרים למלאות את חסרון הדם, אשר יאבד האדם על ידי העבודה והמלאכה, אבל במאד תשגה אם תחליט, כי חסרון הדם אך בדם ימלא. הראיה היותר ברורה לך, אראך לדעת מישרים, כי גם השנהב הגדול בחיתו יער יוציא כל דמו אך מהצמחים, והילד הקטן, אם חלב אמו ישמן יותר מכפי הצורך, יהלה אף ירד לבור שחת. כעין דוגמתו נראה גם אצל בני אדם, כי יונקי שדים יגועו פתאום בלי כל סבה מחוסר מה, רק מהעודף. בהיות החלב שמן, אז מחלת השלשול תבוא בקרביהם, וירדו דומה לבור שחת, והאמות לא תשימנה לזה לבן, בהיות כל מעינן להניק ילדיהן בחלב יותר. אבל אנכי, יען שלא זה כל עניני לענות אותך, לכן אשוב לבאר לך כל דברי שאלתך. הלא גם בשר הצאן והבקר אשר אנו אוכלים, הוא אך צמחים אשר נתהפכו על ידי האכילה לגוף. הטבע דבוקה וצמודה היא עם חקיה השונים. כלל גדול ויסוד מוסד הוא — בחכמת הטבע ובהיצירה, שאין כח חדש נברא בעולם רק על ידי חליפין ותמורה מן הכחות המצוים ועומדים מוכנים ומזומנים בעולם התנועה מראשית היצירה. כל כחות העולם הם מולידים ונולדים, פועלים ומתפעלים, וכולם מחליפים רק את תמונתם על ידי שנוי צורה לבד, אבל אין כח חדש תחת השמש, ומה שהיה הוא שיהיה, ועל כן רבות פעמים רואים אנחנו כח אחד מוליד כח שני והשני שלישי ורביעי, באופן ההוא, שזה מתמלא מחורבנו של זה, ובאחרונה יוצא נולד הכח הראשון וחוזר לתמונתו הראשונה. על אופן המבואר בזה אצייר לך גם אופן הפיזיו-לוגיה. ולמען תבין איך יתחזק אופן החיים והבריאות באדם, עליך לדעת, כי בבוא המאכלים אל כלי העיכול, יתפרדו הגופים על פי הרכבות חמיות באופן המורכבים ליסודותיהם הפשוטים, היינו : לחלבון — ביצי, שומן, מים, מלח וכו׳, והם על ידי העיכול יתהפכו לדם, אשר באמנה, יסודות

אייזיק כשר.

הפשוטים הללו נמצאים גם בהצומח, אין מחסור דבר, גם בהצמחים יש היכולת להבריא ולהחלים ולהזין את העצבים, העורקים, השרירים וכל חלקי הגוף. ובאמת — גם אני רואה באכילת הבשר דבר בלתי טבעי, כי אם הרגל נתעב מימי אשר שטף המבול היה על הארץ, ובצאת האדם מן התיבה ומצא מעט צמחים החל לתת טרף לפיהו מאכל החי, עד כי ההרגל הנתעב הזה נעשה לטבע, ומי יתן כי ישליך האדם אחרי גוו את סיר הבשר וישבור רעבונו מהצמחים, אשר ביד נדיבה נתון תתן לנו האדמה. שמן הצמחים טוב הוא כשמן היצורים, וגם הנזירים חיים וחכמתם לא תתבלע. על פי הסדר ההוא יהיה גם אופן תכלית השלימות, ואנשי תבל יתפרדו לסוגים שונים, והיה חלק למדע, וחלק לעבודה; חלק לתבונה וחלק לשאר הצרכים. האחד יהיה עזר וסיוע להשני. וכן יבואר מושג הַפְּרוֹגְרֵים (ההליכה קדימה), וגם עומק השכל יבאר ויוכיח כן. ועל פי „אופן כלכלת הצמחים או שטת הַבֶגֶטַרִיזוּם" כל פרטי הענין הזה. ובאמנה תורה לנו השטה המחוכמה ההיא הנקובה בשם בֶּגֶטַרִיזוּם, כי להעמדת החיים וקיום הגוף נחוץ להאדם ליום כערך .130 grm חלבון — ביצי — 100 שומן, — 600 קרופּט מעהל, — 10 מלח, — 3600 מים. אשר כל החלקים האלה יכילו בקרבם .4 Ø חלב, $1\frac{1}{2}$ לחם, — 400 עדשים, — 10 ביצים, — $1\frac{1}{2}$ לחם, — .400 g לחם, — .100 g צוקר (נופת). אמנם אף גם אמת הוא הדבר, שגם במאכלי בשר נמצאים החלקים האלה הנזכרים, אולם הטבע בעצמו והנסיון יורנו, כי להראשונים משפט הבכורה, יען: א) כל השנים וכל כלי העיכול אשר להאדם, קרובים יותר בבנינם אל אוכלי הצמחים מאשר לחיתו טרף, ומזה מוכח כי פרחי וצמחי האדמה לאדם המה. ב) הלא גם בחושנו נראה לא לעתים רחוקות, כי מרבית הילדים יביטו בגועל נפש על הבשר, וחפץ טבעי ימשכם יותר אל הלחם. הפּקט השלישי גם הוא יתן אמת לדברינו ויראנו לדעת מישרים, כי אם נביט בספר קורות הימים נראה שגם השפרטנים אשר היו לנם עמים בכחם ובגבורתם, באונם ובהעצומות עוזם, בֶּגֶטֶרִיאַנִים היו, ובשר לא בא אל פיהם. כמו כן, גם בני רומא ויון בימי אשרם והצלחתם, בימי אשר הגביהו עוף לעוף על כנפי העושר וההצלחה, בעת אשר ערכו מלחמות וילכדו קצוי ארץ ואת יושביהם הכניעו תחת ידם וישימום כעפר תחת רגליהם, לרוב אוכלי צמחים היו. וגם הפּקט הרביעי יורנו, כי יושבי צולי בריאים ושלמים המה וכחם ככח הסוס אף כי כל מאכלם הוא נזיד עדשים ומעט זרעונים. וְהַלַפְּלַנְדִים אף כי אֶסקימאסים ואוכלי אדם המה, אשר אך בשר מאכלם העקרי, רפי ידים וכשלי כח המה, אשר להיפך הוא אצל האירלנדים אשר יהפרנסו לרוב מתפוחי אדמה, והמה יתהללו בגבורתם ובהעצומות עוזם. ולא לחנם קרא רוססא על אוכלי בשר האלה

שני רעים — מאת:

„כי המה יצטיינו אך באכזריותם; הלא גם הפראים אכזרים המה מאין כמוהם, ואכזריותם תביא להם אך מאופן אכילתם, המה יבואו למלחמה כמו לצוד ציד ועל דם האדם יביטו כעל דם הבהמה וכל חיה ועוף. וגם בולְטֶר היה אומר: „בני אדם, אשר לרוב יתפרנסו מדם החי, סופם להביט ברוח קרה גם על דם רעיהם, וזה המקור היותר נאמן לְהָאֶגוֹאִיזוּם״; ומה מאד צדקו דבריו. בְּקֶטוֹב. הָרֶקְטוֹר מהאוּנִיבֶרְסִיטֶת בס״ט פטרבורג יאמר: כי שחיטת הבהמות למאכל האדם ורעם כלי תותח הולכים צמדים יחד; הראשונה מחוללת — השניה. גועל נפש בפני כל שפיכת דמים, הוא תמיד המדה היותר נאמנה לאהבת אדם. הפרופיסור הירטל אשר לאורו ילכו כל חכמי וחוקרי חכמת הנתוח, ואשר זה שנים רבות בְּגֶטֶרִיאַנֶר הנהו, כי אך שאלוהו תלמידיו מה ראה על ככה לתת להשטה ההיא היתרון, ענה ואמר: „על נאמנה אבטיחכם תלמידי רצתה נפשי, כי כבחי אז כחי עתה, ומעודי רעיוני לא היו צחים וטהורים ומלאים ששון וגיל כמו עתה״. ועל נכונה יודעי צער בעלי החיים יתנגדו להדברים הללו. בהכרח הננו מוכרחים להודות כי יש שכל הרגשי לכל חיה ועוף כאשר לאדם. ומבלי להביא דברי דרבין יען כי ירבו לרוב, נוכיח כי רבות ישגו אלה החושבים כי החיות או הרמשים האלה רק על פי האינסטינקט (חפץ העצמי) יפעלו מעבדם וכל מפעליהם. המה חושבים כמונו רק במדרגות שונות. אך אופני יסודי השכל מחולקים המה לפלגות שונות כפי מעמדי כל היצורים ומהלכם, וגם בכל מאכליהם. לבלי לתמוך ההוכחות על יסודי נביאינו שהזכירו לפעמים על הדברים האלה באופן סתום, כמו: „ידע שור קנהו (מי שיש לו דעת יש לו גם שכל...) וחמור אבוס בעליו״ (ישעיה א׳ ג׳) וכו׳ וכו׳. לך אל הנמלה וחכם וכו׳ (משלי), או שפנים עם לא עצום וישימו בסלע ביתם וכו׳ (משלי ל׳) וכו׳ וכו׳; וכן בהרבה מקומות בתלמוד נזכרה חכמת השועל, וגם על דבר מחשבת פרה לפעמים וכו׳; יש גם הוכחות שונות: שהשכל יכריע ויחייב כי אמנם כן הוא. קרל פוֹחט יספר, במכתביו הפיזיולוגואים כדברים האלה: „אחד מרעי, עשה החקירה ההיא: הנמלים אכלו לפעמים כל הגודגניות מעץ אחד אשר לו, ולמען הרחיקם, מתח ודבק על נצב העץ מסביב בעגולו כעל טפח הרוחב בעלי טַבַּק מצורבים ומסוכסכים משפופרת, אשר נלקטו ונצברו בכונה מיוחדה אודות המטרה המיוחדה הזאת. הנמלים, בהתלקטם למחנות מחנות על העץ, שבו מדרכם כאשר באו אל העיגול זה המעופש. אלה אשר בראשונה עוד היו על העץ, ויאבו ברצון חפשי לרדת מטה, לא הרהיבו בנפשם עוז לפלם להם מעגל ישר על העיגול הזה, וכמו דעה חדשה באה בקרבם, ויעלו לרום, ומהעלים נפלו לארץ. העץ הזה חיש ברגעים אחדים נעשה חפשי — ממבקרים כאלה. אבל במשך מעט מזעיר כמו הבונה באה בלבם ועצה חדשה התנוססה

אייזיק כשר.

בקִבם, התלקטו למחנות מחנ״ת ויעלו עוד הפעם על העץ. כל אחד מהברואים הקטנים האלה נשא בפיהו גרגיר עפר, ובשמירה היותר מעולה, כלם כאחד החלו ליסד ולעשות מַרצפת על המתיחה המעופשה ההיא מרגבי עפר, עד כי לאט לאט נוסדה מסלה חדשה אשר חזקו אותה בחריצות נפלאה. וכה הצליחו דרכם ויעלו עוד הפעם חמרים חמרים ויכסו העץ” וכו׳ וכו׳ (Zoologische Briefe. 1—er Band. S. 555). ועתה איך נוכל עוד להחליט כי כל בעלי חיים הקטנים האלה יפעלו פעולותיהם רק על פי האינסטינקט וההרגל אשר הננם הטבע, בראותנו איך הנמלים האלה הבינו לפניהם בהריחם אך ריח הרע הזה המזיק להם באיזה ענין, ויחלו לטכס עצה וחיש מצאו תחבולה ואמצעי מועיל לדבר הזה? לוא נחליט באמת כי הנמלים עשו הדבר הזה על פי האינסטינקט שאיננו באפשרות כלל, נוכל לשאול השאלה הקטנה ההיא, האם באמת על כל האלפי אלפים מקרים שונים שפגשו הנמלים האלה מִימֵי הִבראם, ההיו להם אלפי אלפים אינסטינקטים לכל דבר? או אלפי אלפים מיליונים וכו׳ וכו׳ אינסטינקטים בלי גבול וקצה ללחום מלחמתם בלא תבונה? או למצוא האמצעים ההכרחים להם בלי חכמה ודעת? . . . ואיך היה בפתע פתאום הדבר הזה, אשר ברגע אחד בהיותם על העצים, בלי אומר ודברים, בלי עצה ותבונה, לרדת חיש מן העץ להרים מכשול מדרכם? ! . . . בהכרח גדול מוכרחים אנחנו להחליט כי לא על פי האינסטינקט פעלו הדבר הזה, רק על פי חכמתם ובינתם. ואם רבים יתפלספו לשאול, מדוע לא ימצאו — אם חכמים המה להשכיל — להם איזה אמצעי לבלי היות כה לברות לשִני העת ולמרמס לרגלי בני אדם? על זה אוכל גם אני להתפלסף ולשאול: מרוע לא ימצאו בני אדם אמצעי כי יחיו לעולם ולא ימותו גם הם על פי מקרים שונים? . . . אם אקבל תשובה על זה, זה הדבר, אענה גם אני חלקי, מבלי לחשוב הרבה ואמצא אמתלא למוצא שפתי. ממקרים בודדים או מרברים גדולים וגבוהים לא יוכל גם החכם שבחכמים ובעל היכולת לשמור את נפשו מלכד; חק ולא יעבור הוא בטבע היקום כי הקטן יעבוד להגדול ממנו, והתקיף ישלוט על — החלש ממנו. היוכל לשמור האדם את נפשו ברגע זה אשר יתמוטטו מוסדי ארץ וכל עמודיה יתפלצו? הלא אז גם אנשים חכמים ירדו דומה וימצאו קבר למו במעבה האדמה או בשאול תחתיה. דבר הלמד מזה, כי גם להם יש רגש בין, רק על פי אופנים שונים; כל חיה למינה, וכל עוף למינהו, רק לפי המצבים השונים כפי שבארתי בראש דברי. ובאמת הדעה הזאת לא חדשה היא ולא מקרוב באה, ומלבד שגם נביאינו וחכמי התלמוד התעסקו בהם *), הועלתה על שלחן החוקרים, מחוקרי עמים

*) לולא החפצים לעסוק בשאלה זו, נוכל להביא פסקים היותר נאמנים ונכונים

אחרים. הסופר הקרמוני פלוטַרְך גם כן רצה להוכיח בראיות ברורות שנפש משכלת שוכנת גם בבעח"י, עד כי ברורות העברו בהתפלספם על השארת נשמת האדם, האמינו קצתם כי לנפש כל חי השארה נצחית. גם רבות ספרו משכל תבוניי ורגש אנושי הנטוע בלב החיות כמו באדם, עד כי פליניום מפליג לספר כי באווז בער אש החשק אל העלם עגיום; איל אחד חשק בתאוה נמרצה עד להתחלות בהנערה גלויצים משוררת המלך בטלמיום, וכן מנשר אחד אשר קפץ למדורת אש יוקדת על גוית נערה שאהבה נפשו וכדומה ספורים מגוזמים על הרגש המוסרי הנטוע בבעח"י, כמו האגדות המופלגות מבעלי התלמוד כדרך הסופרים בעת ההיא. וכן הנורמני ביליאֶלם היה הראשון שספר כי הקרוקודיל אחרי אכלו את טרפו הוא מוריד דמעות ובוכה על חטאתו, כמו יודה כי ההכרח יכריחהו לזה . . . כדרך מלחמת הקיום בעולם המעשה. ובצדק החליטו הז"ל: אלמלא נתנה תורה, למדנו צניעות מחתול וכו' (עירובין י"ב). וכן עוד דברים רבים המראים לדעת כי גם לכל הבעלי החיים נמצאת נפש משכלת, אף כי קצרי ידים המה, כמונו לפעמים לפני רעידת הארץ בסערת חמה, ואבדון כוכב לכלות מהיקום הרבה בני אדם. —

— אוי לדורנו שכך הגיע בזמנו! כל אמונה הולכת לאבדון וכל דת נדונית ברותחין; ומלבד הספרים החיצונים שהיו ברעתנו, היו גם מכתבי העתים הארורים היוצאים לאור לבני ישראל בעוכרנו, לעשות כל דת משחק למו, לגלות כל צפונות ונעלמות; לערות עד היסוד מוסדי הדת ולהרוס שתותיה, לבטל כל מנהגיה ולכלות כל סודותיה, ועל כן באו גם ההרהורים על „צער

ופה הודענו בקצרה את דברינו אלה רק לפני הקורא הנבון, לאשר אין עתותינו בידינו לחבר ספר שלם אודות הענין הנכבד הזה ולהרחיב הראיות אודות השטה, המיוחדה ההיא. כל הרוצה להרחיב הדבור אודות זה ולחבר ספר גדול ושלם, יחפוש חפש מחופש בכל ספרי התולדה שיש לנו (ובתוכם גם הספר „תולדות הטבע" להמעתיק הגדול ה' אברמאוויץ), ובכל ספרי התולדה לחכמי העמים, וגם בשטה דרבין וכו'; ובידעו תכונות כל בעלי חיים הנראים לאלמים, יען שהתנועה וההכנות להם מעטות והמוכנות קטנות להגדיל התנועה וכו', ובהעריכו הכל בסדר ובמשטר ישר, בעין בוחנת ובמבט חד, כל מפעליהם ומעשיהם, יוכל ליסד לו שטה מיוחדה בדבר הענין הנכבד הזה אשר רבים יהללוהו, ונבונים ואנשי דעת יברכוהו, וישאיר לו שם עולם לא יכרת בספר התולדה. וגם החוקר הזה לא ירף מחכמינו אשר מוצאם מעבר הנהר, להראות, כמו גם השכל יכריע כן, כי עוד המה היו הראשונים בדבר הדעה הנכבדה ההיא, ויותר מה שימצא רמזים בספרי הנביאים, ימצא בספרי התלמוד.

איזיק כשר.

בעלי החיים״, ושאלת איסור השחיטה התעוררה בין חוקרי ישראל . . . ועל עוד דברים רבים. ואלה כל מפירי חק ופורצי גדר התירו להם בריש גלי דברים רבים אשר איסורם חזק . . . ולקיום אומתנו אינם דואגים מאומה. כן יאבדו מתחת שמי ה׳. —

— עוד מעט ותודה כי אין לך אף מאומה רוח משפט; ואף כסדקית של מחט בינה בדברים הללו. אין לכחד, כי מכתבי העתים אשר לבני ישראל, המה הועילו הרבה להטיב מצב עמנו ולזכך את מדותיו, כי כהנביאים אז, כן המה עתה בדורנו זה, אף כי מעטה קדושה אין על פניהם, והדרת קודש איננה חופפת על רובי מאמריהם. גם הנביאים והחוזים אז, ידעו כל חכמה ומדע, וכל תבונה בעניני גלילות הארץ והנהגת כל עם ועם, כאשר נראה מישרים מכל חזיונותיהם הכבירות והנלהבות. כך היה דרכם של הנביאים, המה בסתר ביתם היו מסלסלים את התורה והחכמה, המדע והתבונה ויראו לסגל להם לשון למודים, וכה בעוז רוחם ובסערת בינתם הגו וכתבו את מעלות רוחם ואת כל מראה עיניהם, ובחוץ יצאו וקראו את דבריהם הנלהבים על פה באזני העם, השומע ישמע והחדל יחדל, אשר ההנהגה ההיא מתאֶמת להנהגת רדקטורינו מזמן הזה אף על פי באופן שונה. אין לכעום עלי על אשר אסיר מעטה התעלומות והמסכה הנסוכה על פני הדבר הזה, כי כבר קדמוני אחרים טובים וגדולים ממני. וראה כי גם התורה הקדושה חמדת וסגולת ישורון אוצר כל כלי חמדה, קשוט ועדי יקר של בני ישראל אשר מן השמים ירדה ונמסרה מידי אלהים לידי משה רבינו, ומסיני נתנה וכו׳, הרהיבו חכמי התלמוד עוז בנפשם, להרים את המסך מתעלומות הסודות וכל הנסתרות, והוא בתלמוד שקלים (פרק ב׳, משנה ה׳) ובמדרש רבה פרשת כי תשא. הלא נודע הוא כי קדמוני הסופרים התאמצו לחתול כל דבר בצעיף הרזים והסודות, ומזה באו להם כנוים היותר מרוממים (או מחוכמים) שונים, אחרי כן (כי בני אדם החלו מעט להבין רמזי הסודות והפרוגרֶים החל לצאת מעט מזרע הרזים כצמח מן האדמה), החלה עת הסיגים והגדרים, לחזק במעט מוסדי הדת ולעצור בחזקה רוח חיי האדם, למען כי הסדר יהיה ישר בהליכתו, לבל ישוב העולם לתהו ובהו. יען ידוע, כי הפַּנַטִיזוּם הוא אסון נוֹרא לכל אומה ולשון, העדר אמונה והפקרות רבה אסון נורא יותר גדול ממנוּ, ומה גם בימי חירום אשר עוד שולטת הפראות ותקח עמדתה על כל העולם כולו, ואחרי כן באה עת הדעת. הטיב אשר אמר המליץ המפואר שילליר (Schiller), „כי שלשה עתים עברו על ימי האדם; הראשונה, היא זמן המשל אשר החיה את האדם, אחריה בא זמן הנימוסים אשר המית את האדם (כלומר, עצר בחזקה את רוח החיים לבל יתפרץ ברעש ושאון בפעם אחת כי יעבור חק ויפרוץ גדר . . .); והשלישית,

היא זמן השכל אשר שוב הקים את האדם לחיות חיי דעת" *) . התראה ידידי, איך שלשלת התולדה סבוכה גם לדורנו זה, ומה שהיה אז הוא עתה, אף כי באופן משונה, כפי שנוי העת והזמן, וכפי הטבת היקום. ראשית ההשכלה היתה בימי משה רבינו, ראשית התפתחות ההגיונות והרעיונות עלי לוחות אבן, ומאז החלה לאט לאט להתבשל, ונמסרה מיד ליד ליהושע עבדו ולבני הנביאים בדורות שבאו אחריו, אשר שמואל הרואה בראותו היטב קורות העת וסכסוכי הזמן, יסד אחרי כן „בית אולפנא" בניות ברמה והקים הרבה מבני ישראל לנביאים, וירמיה היה הראשון אשר הניח אבן הפנה להשפה וליסוד התלמוד, כלומר אשר החל להשתמש בעזרת סופרים, לבלי תשתכח תורה מישראל, וממנו החלה הפצת החזיונות, היינו, הוא מסר העתקה לתלמידו המובהק העוזר על ידו ברוך בן נריה הסופר, וברוך מסר אותה לתלמידו עזרא הסופר, ובזמן עזרא כשהיתה השעה משחקת לחדש נעורי העם ולחדש רוח נכון וחדש בקרבו, עד כי היתה התורה כמעט כשוק של רוכלין, וכל הבא ליטול שם חוזה בא ונטל, הוסרה המסכה מפני קדושת הדבר הזה מעט ופסקה הנבואה מבני ישראל והתחילה תקופת הסופרים, ואז זרחה שמש החכמה בעולם באופן אחר ותפיץ אורה על כל בני האדם, „נטלה הנבואה מן הנביאים ונתנה לחכמים", ואשר לפנים יקרא „נביא" או „רואה", יקראו לו היום „חכם הרואה את הנולד", וחכם עדיף מנביא, כי האיש אשר התרומם רוח בינתו ויתן חכמה בלבו להבין בפועל ה' ומעשי ידיו, הוא יוכל לדעת את כל גלגלי המסבות אשר בעולם, איך הם סובבים הולכים זה בעקב זה ומולידים סבות ומסובבים זה מתוך זה, עד כי לא יפלא בעיניו לראות את כל המעשה שנעשה מראש ועד סוף ולהגיד עתידות ומאורעות שונות. חכמים כאלה בהתנשא רוח בינתם יודעים להגיד על נכון האותיות מראש בטרם יבואו, אשר לא יכילם רוח אנוש הבלתי מבין כי אין פרץ ואין יוצאת בחקי הטבע, וכל הדברים אשר בעינינו חדשים, יוצאים מגדרי הטבע וזרים בסדרי העולם והמציאות, באמת הם רק תולדות מחויבות על ידי השתלשלות סבות רחוקות אשר באו והולידו אותן בזמן אחר זמן, ואשר היה בראשונה בכח, הוא שיהיה באחרונה בפועל. ועל כן אין להתפלאות עוד על מעשי נסים שנברא בימים האחרונים גם מהתנאים והאמוראים השונים, כי עולם כמנהגו נוהג. ולכן ככה אז כדרך עבודתם של הנביאים, כך היתה דרך עבודתם של

*) — דיא פאבעל האט (דיא נאטור) בעלעבט,
דיא שולע האט זיא געטאדטעט,
דיא פערנופט האט זיא ווידער בעלעבט. . .

הסופרים האלה. הנביאים השתמשו רק בניב שפתים, בהגיונות רמים ונשאים ולא עלתה בידם, והסופרים החלו להשתמש בספרים ובקסת הסופרים ועלתה בידם יותר. הראיה היותר נאמנה להדברים האלה מפעולת הסופרים החזקה בהטבעת בסיסה, ידועה: מפעולתו של הסופר הראשון, הוא עזרא, שרשומה ניכר ביותר בספר דברי ימינו.

עזרא היה סופר מהיר, ויכתוב בעצמו את ספר התורה, הגיהה ותקנה, ויכין ממנה כמה העתקות (קופיות), וההעתקות הללו הביא לפני קהל כל העדה, מאיש ועד אשה וכל מבין לשמוע, ובאופן כזה ראה לבל תשתכח תורה מישראל, „ויקרא בו לפני הרחוב נגד האנשים והנשים והמבינים ואזני כל העם אל ספר התורה״, „וישוע ובני וכו׳ והלוים (העוזרים על ידו) מבינים את העם לתורה״, „ויקראו בספר בתורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא״. ממילא מובן כי התורה במעט הוטבה והותקנה בימי עזרא כפי התיקון של סופרים והוספת הגיונים ישרים. ולא לבד הדבר הזה עשה עזרא, כי אם גם קבע לדורות ימי הכניסה שבהם יהיו קורין בתורה בפומבי לחדש נעורי העם ותקן תקנות אחרות נחוצות לשעתן ודרושות לתיקון העם ולרוח הלאומי. וכן אחרי כן, עי״ז — אנשי כנסת הגדולה שהם — הסופרים הבאים אחרי עזרא וההולכים בעקבותיו, הביאו ליצה״ר של ע״ז ושחטוהו, ולא נעשו עוד בין בני ישראל בזמן בית שני כתועבות ההנה אשר נעשו בם תמיד בזמן בית הראשון, עד שבזמן קצר בערך, התחזקה האמונה ונשרשה בלב בני ישראל במדרגה כזאת, שיכלו לעמוד בנסיון ולקדש השם בימי אנטיוכוס ולעשות הגבורות והנפלאות תחת יד המכביים וכדומה. וכה היה מוחשי ונראה לעין, יתרון שטת הסופרים על השטות שקדמוה, עד — בהשתנות לאט לאט תנאי החיים ומצב האומה, בא ההכרח לשנות על ידי זה גם תנאי החנוך והלמוד, ודעות הסופרים הותקנו על אופן אחר, עד שהיה הבדל גדול, לדבריהם בין דברי החוזים. אין לדבר מהכתות החדשות אשר קמו כפעם בפעם, הצדוקים, המינים וכו׳, יען להחליש האמונה היתה כל כונתם בעת שאיננה מוכשרה; ותכליתם היתה פריקת עול גמורה, לכן כאשר באו, כן תמו ואבדו — אף נכרתו מן הארץ. לא כן אלה שהיתה כונתם לחזק האמונה ולאמצה, לבנות ולא להרום, לנטוע ולא לנתוש, אלה נשארו בקיומם, כי בתר רובא אזלינן, והלכה כרבים. בכל זאת המעט מן הזרע אשר זרעו על אדמת קוצים, עשה פרי, ולפי האופן הזה, השטה הקודמת לאט לאט נתרופפה והורע כחה כל כך, עד שהיו מלעיבים בה, ואמרו שמיום שחרב בית המקדש נתנה הנבואה לשוטים ולתנוקות, וכמו כן הוסיפו כי „מדברי קבלה לא ילפינן״, „ואין משגיחין בבת קול״ וגם „אין סומכים על הנס״, עד שהשם „דברי נביאות״ היה לשם משותף לדברי חלומות; לדבר שיסודו בדמיון. ההראה ידידי, איך הכל נעשה

כפי הזמן והמקום, וכל תקנת הסופרים באמנה לא הגיעה רק ליושבי הערים, וקריאת התורה לא היתה רק עראית בימי הכניסה, היינו: בראשית התפתחות הלמוד והחנוך, וכל אבותינו היו רובם ככלם כמעט יושבי כפרים ועובדי אדמה, עד שלא כלם יכלו לעזוב חרישם וקצירם לבוא לימי הכניסה להתבונן היטב על הליכת התורה והמדע, והמעט אשר שמעו מתורת — הלמודים וההנהגות הצריכות בימי הכניסה בערים הסמוכות או בימי עלותם לרגל לעיר הממלכה, לא היה די להביא את התורה כולה בלבם לדעת אותה על בוריה כמעט כלם, למקטנם ועד גדולם, ולכן מרבית העם לא ידעו את התורה ורוחה היתה זרה להם, אשר הם המה הנודעים בשם „עמי הארץ" שהיו חשודים בעיני החכמים כעוברי על גופי התורה וחקות ההנהגה החברותית, ופירותיהם היו פירות דמאי. אז — בעת ההיא, אלה המעטים אשר התנוססו כספירים באישון לילה בין בני חֲשֻׁכֵּי עם עמדו להאיר להם דרך התורה, ולחוקק לפניהם חוקים נצרכים למעמד החברה וטובת הכלל, וכך — בימים ההם ובזמן הזה היתה התורה מתקימת על ידי חכמי הדור, או כפי אשר נכַנם בימינו, על ידי האינטיליגֶנטים. אבל בהשתנות העת ומלכות ישראל התחילה לגמרי להתמוטט והסנהדרין גלו וראשי העם היו לזנבות להרומאים בעלי התקיפים שהיו לראשים, אז הקיפה תקופה חדשה את ישראל, היא תקופת הרבנים, היינו, כפי טבע הענין המחייב לזה, שלא כל זמן שוה זה לזה. מזמן הזה שגלה ישראל מעל אדמתו וכתת את אִתּוֹ ואת מחרשתו, ראו מנהלי ומחוקקי העם כי בא מועד לשנות ולתקן שטת הסופרים ולהשתדל להפיץ את ידיעת התורה עוד יותר ולהביאה עד הדיוטות התחתונות שבאומה, לבל — מחסרון ידיעה בכל — ומרגש ההשכלה — תתפרץ כשטף מים רבים. האסימיליאַציה בבני ישראל מרוב אמונות תפלות הנספחות מאומות העולם להבלי-הדמיון הכוזב והמתעה; אז מלבד קריאת התורה לפני המון העם, עמד יהושע בן גמלא ותקן שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר, להפיץ הדעת בקרב ישראל ולהפיח רוח חיים בקרב העצמות היבשות האלה. וכן על פי יסודי החנוך הזה ואבן פנת השטה הזאת החלו להַשמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קולות מתינוקות של בית רבן וינוקי דפסקי פסקיהון, ואחרוני התנאים קבעו ישיבות לתלמוד תורה, ור' חייא עשה את תחבולתו הידועה כדי שלא תשתכח תורה מישראל, ואז קמו אף התעוררו בבני ישראל הרבנים במקום הסופרים; גם המה החלו לחוקק חקים נאותים על פי צרכי הזמנים השונים, וכה ביסוד השפה, אבן פנת יקרת לאומתנו, היא שפת אבותינו, בה חוללו נפלאות להקים את האומה לתחיה מִמַשְׁאוֹת חרבותיה. מבלי להרבות לך דברים מהשתלשלות עמנו וקיום לאומתנו, וביחוד מתועלת שפתנו העבריה בכלל, הנה הראיתי לך מישרים מי המה שהיו מחוקקי העם ומה שהגיעה להם לתקן תקנותיהם השונות, אשר לא

אייזיק כשר .

נפלו ממני כפי אשר אשער ברוח בינתי , ומעתה הצדק אתי כי אוכל לעשות כפי אשר יעלה בדעתי ולעשות תקונים נאותים לצרכי חיי , כפי אשר כל משכילי דורנו יחוקו לנו חקים טובים לשלום החברה ולקיום האומה . אני — הנני „משכיל" מנואץ ומכוער (כפי דעתך הנפתלה) , ובכל זאת אדע שפתנו העבריה רוח עמנו ונשמת אפנו , ואתה חסיד מפואר , למדן מופלג בתורה , ובכל זאת לא תוכל לכתוב אף שתי דלתות בשפת עבר לנכון בלי שבע שגיאות , ומי נכבד יותר , אם אנכי או אתה ? הגידה בעצמך בלי משוא פנים ! אני אהבתי את עמי , דתי ואמונתי , לא אשבע לשוא ... ולא אשקר בדברי . . . רק את אשר יחשוב לבי אותה אשמור לדבר , וחסיד כמוך ימכור את עמו בעד שקל אחד . . . כמו כן , תחת אמונתי ואהבתי בכל הדברים הנכבדים האלה , הנה אהבתך ואמונתך רק ביהודים טובים , אשר אך לאליל הזה ישתחוו אף יכרעו ברך , ולקיום עמנו לא יעשו מאומה .

אולם , מבלי להסיח אף רגע דעתנו מנידון זה שאנו עוסקים בו , נבאר , כי עתה , אחרי כל התקופות שעברו , באה גם תקופת משכילינו החדשים . עת הדעת מבצבצת ועולה למעלה למשכיל ; עת מאור התורה יוצא מנרתיקו ויורה לעם דעה להבין שמועה . וכפי שנראה , שאלת ארץ הצבי כרוכה בעקבות משכילינו החדשים אשר בהם תלוי הרעיון הזה להפיצו ברבים ולקדש השם . ובאמנה , מי המה החפצים בתקומת אומת ישראל אם לא המשכילים הנאמנים ? מי המה העוסקים בשאלת „ישוב ארץ ישראל" והמתאמצים ברוח עז לבנות הנשמות בארץ הקדושה , לכונן קולוניות לאחינו המעונים והנגשים ממחסור ומחרפת אויב אם לא הנאורים ? ורבנינו בלתי דואגים לטובת עמנו ולאומתנו ? המה עוסקים אך בשפיר ושליא ולא בקיום לאומתנו ! המה ירבו אין קץ גדרים וחומרות שונות ולא ידאגו לאחריתנו . אומתנו זו מה תהא עליה אם לא נסיר מעליה החלודה אשר מרוב ימים באה עליה , ונחוץ לשפשף אותה למען תהיה לה ברק , להוציא קרני זוהר לכנסת ישראל . הן אם גם אני אודה כי התקונים לא נחוצים כל כך עתה ונחוץ לחזק יסודי הדת , אבל גם נחוץ להקים סוכת עמנו הנופלת ולבנות כל הריסותיו , לעוררו מעפר שפלותו , ואין חולה מרבנינו על מצבנו הפרוע הזה , אשר לו היו מעוררים רבים מהם , אז הכל על מקומו בא בשלום . הן גם קדמונינו האמינו בכל לב ונפש בתשועת ה׳ , ובכל זאת לא טמנו ידם בצלחת ומעת לעת קמו חברים לעזרת עמנו , ואף כי האמינו כי האלהים לא יעזבם , בכל זאת באופן כזה היה גם טוב לבלי שבת בחבוק ידים . הן רק פעם אחת יחיה האדם , ועליו מוטל חוב קדוש להביא תועלת לעמו . אחד מגדולי חכמי ישראל , העמוד הימיני , אשר כל בית התלמוד נשען עליו , הוא ר׳ עקיבא בן יוסף . הוא בעיון דק ומוחש קל הבין את חזיוני הנביאים , ידע למדי את רוח היהדות ומהותה , בראותו סוכת עמנו הנופלת

וכי אין עוד כח ללחום , פן יאבד כל עמנו ויוסח מן הארץ על כן הִרְפָּה מאף , ובאחרונה חדל מחמה אחרי שהלהיב גם לבות של תלמידיו ארבעה ועשרים אלף . הוא ראה את בר כוכבא נאדר בכח ונאזר בגבורה יוצא לעזרת עמו ביד רמה , ויעמוד גם הוא על יד ימינו . הוא ר' עקיבא אשר עומק חכמתו יזרח מחשכת העת הזאת , אשר בפיהו היה נשבע ובלבו היה מבטלו , הכל כפי הצורך , ולא היה כרוך באמונות תפלות . . . לירא מפני דברי הבל , וימצא גם אמצעים שונים מלבד שלבו היה אמיץ בגבורים ; הוא היה הַפַּטְרִיוֹט הראשון , הפטריוט האמתי והחכם המפואר בחכמי דורו . אך אש המרד הועם מבלי הביא את פרי הברכה אשר קוו ממנו , רק עוד להגדיל הפצע ולהרחיב את מחץ לבו של העם האומלל הזה , במנוסה בנסיונות הרבה , וזה שעמד לו להתקים בתבל עד עתה . הן מוקדי עולם התלקחו אז בעת הזאת בלבות האוֹבדים עוד ביתר שאת וביתר עז לאויביהם הזדונים מחריבי ארצם , ולוא הוסיפו לעורר מרידות מול מכניעיהם העריצים , כי אז מי יודע אם לא היתה אחריתם עד להכרית . אך אז באה הדת לעזר הלאום בעתות צרה וצוקה , וברוחה הכביר הצילה אותו מכליון נצח , ואז החלו להתאמץ תופשי התורה בכל עוז להעניק לרעיון הגאולה והחירות צורה מופשטת ורוחנית , וחפצם גם הצליח בידם ; כי העם חדל לחשוב עוד מחשבות נקם ושלם : למרוד במושליו החזקים והעצומים ממנו , וישליך כל יהבו על העתיד , כאשר הורוהו מחזיקי הדת , הם המה האמוראים שצעדו בעקבות התנאים , והגאונים עם הרבנים הקדמונים מלאו אחרי דבריהם ועוד הוסיפו משלהם . אולם חכמי התלמוד , על אופנים נאותים ומחקרים כאלה הכינו כל שעורי חקירותיהם , בצפיתם כי יהיה עוד יום , אשר המחוקקים הבאים יקימו סוכת עמנו הנופלת . ומבלי לבאר לך גם שצער בעלי חיים דאורייתא (ב"מ ל"ב) , יען כי ירבו הדברים לכמה ימים , ופלפולים שונים יצאו מהאי פלוגתא . . . אגיד לך , כי רבנינו בהיותם עטופים בחשכת הבערות מבלי הרבות בהגיון להבין כי לא סמכינן אניסא (פסחים ס"ד , שבת וכו') על כן ירדו מטה , ומשכילינו בהכרח מחויבים היו להתעורר מתרדמת עצלותם ולהבין מה הזמן דורש מאתם . לא מירושלים הופיעה תשועת ישראל בימי אנטיוכוס ; בני הכפר „מודעים" התנדבו לבם ראשונה ויחרפו נפשם בעד גאולת עמם , ואז יצאה בעקבותם בת ציון . ככה יהיה גם עם משכילינו ורבנינו , לעת עתה די יהיה כי גם הסטודנטים יתנערו מעפר שפלותם לדרוש את כבוד עמם ולאומתם , וכל זאת יעשו רק משכילינו ! —

— מי ישוה אליך וישלם , מי ישר עמך ויכול לך ? לוא למדת כמוני חקי היהודים , את התלמוד והפוסקים וכל אבתריהון , אז יכולת לטהר את השרץ בק"ן טעמים . מורה הוראה לישראל היית ואחד מגדולי הגאונים

הקדמונים; את המחשבה והרעיון עשית לעיקר והמעשה טפל, כאשר ככה תעשה גם עתה עם אסמכתות בעלמא, ולא חששת כלל דילמא אתי מי למימר כי מין אתה בודאי. ומנא אמינא לה? דבריך יוכיחו למדי את כל האמתלאות השונות. האמת אודה לך, כי רע עלי המעשה אשר אינזינר אתה ותדע על נכון חכמת החשבון והמדידה, כמדומה לי יותר הצלחת להיות מליץ גדול ונשא בין יודעי דת ודין היושבים ראשונה במלכות. ובאמת אנשים מלומדים כמוך אך חכמים הם להרע, ולא לחנם יאָמר „כי משומדים המה המלומדים, נדהמים המה החכמים"... מלבד מה ששמעתי מאחדים מתפלספים כמוך כי כל הכוכבים יכילו בהם יצורים ועולמות המה עם יושבים [י]) עוד יחליטו כי גם

י) מבלי לקחת עלינו המעמסה להעתיק דברי דריפר מסוף חלקו השני מספרו „תולדות התפתחות השכל באירופא" על אודות החלטת החוקרים בדבר החיים אשר על הכוכבים המתנועעים, נביא פה את כל התוכן אשר מצאנו בהמגיד (1884 נומר 24) מעתק בכל מכל מספר זה של דריפר, ואלה המה הדברים:

„חכמת התכונה הוכיחה לדעת, כי בלעדי כדור ארצנו ישנם עוד עולמות אין מספר המכילים את כל התנאים הנחוצים לחיי האָרגניזמים, אך שונים הם ראשי תנאי החיים על הכדורים האלה מתנאי החיים על ארצנו, ולפי זה תולד השאלה: האם יוכלו ברואים כאלה, כאשר אנחנו רואים פה על כדור ארצנו, לחיות גם על הכדורים האחרים?" על השאלה הזאת תשיב החכמה אמריה לאמר: תכונת האורגניזמוס החי הוא להשתלם כפי תנאי החיים הסובבים אותו, והחכם K. Darvin יפיץ אור יקרות על הענין העמוק הזה בחקירתו על תולדת המינים.

„אין בדעתנו לדבר בדבר הכוכבים אשר אינם מתנועעים שהם כענקי אש נוראים והדרים, כי כל איש יבין מדעתו אשר לא יתכן למצוא גם עליהם רוח חיים, וברואים חיים יתכן למצוא רק על הכוכבים המתנועעים אשר חמרם נודע, ואשר מיד השמש קרנים ואור להם. הכוכבים האלה בראשית הבראם היו חמרים נוזלים כאשר גם כדור ארצנו אשר אנחנו יושבים עליו היה בראשית הבראו חומר-נוזלי ורק ברוב הימים קפאו החומרים ויתעבו ויהיו מוצקים אשר רק בטנם הרת-אש ותוכם נחר, וקליפתם מוצקת. מראה קליפתם החצונית הזאת היא כמראה פני ארצנו אך תכונותיהם הטבעיות שונות אשה מרעותה, ולכן גם תנאי החיים אשר עליהם שונים מאד על פני כל אחד ואחד, ואנחנו לרגל מאמרנו זה נרדפה לדעת את כל השנויים האלה לכל פרטיהם ומושגיהם.

נתבונן נא ראשונה על הכוכב „מירקור", הוא הכוכב היותר קרוב אל השמש. על הכוכב הזה נראה שלשה הרים, הגבוהים יותר מהרי הימליא; אויר-הנשימה אשר עליו עב

על השמש יושבים אנשים. ועתה, רעי, הגידה נא בעצמך, האם לא חלום חזיון לילה הוא? האין זה דבר ריק ושטות? —

— שמעת ולא תדע מה, ומי אשם לך? כי בער אתה וקצרה בינתך להבין המושג הזה לקלוט העיון הדק והמושג הקל הזה לסדק של מוחך! אמנם יש מחוקרי הטבע המחליטים כי השמש היא תבל עם יושבים, שיש להם גם פקטים נאמנים ונכבדים על זה, אבל עקב שקצרה בינתך להבין זאת ידידי,

---

מאויר הנשימה אשר על ארצנו, וחמר הכוכב בעצמו עב מחמר ארצנו, ולוא שקל ישקל כי עתה עם ברזל במאזנים ישא יחד. הכוכב מירקור הוא היותר קטן בין הכוכבים הגדולים המתנועעים. הכח המושך אשר עליו, קטן פי שנים מן כח המושך אשר על כדור ארצנו, ולכן כל הנמצאים עליו גם הם קלים במשקלם פי שנים, ולו יכולנו לעלות עליו אנחנו יושבי כדור ארצנו, כי אז מה מאד השתוממנו לחזות כי כחנו שם יהיה פי שנים מכחנו פה על כדור ארצנו אהרי כי דחיפת האויר תקטן שם פי שנים מדחיפת האויר פה בארצנו.

התנאים האלה עושים רושם, ורשומם נכר על כל הברואים החיים הנמצאים על פני הכוכב לשנות לפיהם את בנין גוש את חמרם; כי הגוף יהיה עב כפי מזג חמר הכדור ומדת גדולם קטנה היא עד כי ילד רך מכדור ארצנו, יוכל להתחרות בגדלו עם שוכני הכוכב הזה היותר גדולים. אך עלינו לזכר אחת: הכוכב מירקור קרוב לשמש פי שנים עשרה מיליאן פרסאות מכדור ארצנו והחום והאור אשר עליו גדולים פי שבעה מן החום ומן האור אשר על כדור ארצנו, ולכן בעלי חיים כמונו לא יוכלו לחיות על הכוכב הזה בשום אופן, כי לו גם יכולנו לשאת את החום העז המגיע שם עד מאתים מעלות, אז הנה האויר העז יעור את עינינו, אף אם נעלים אותן תמיד לבלי פקוח אותן.

הכוכב ווענוס (נגה) אשר יראה לעינינו בבוקר ובערב שונה הוא מן המירקור הרבה, ותנאי החיים עליו טובים הרבה יתר מאד, כי מכל הכוכבים המתנועעים והסובבים את השמש אין דומה יותר לכדור ארצנו ממנו, אף אם קטן הוא בכמותו מכדור ארצנו, בכל זאת הכח המושך אשר עליו דומה כמעט לכח המושך אשר על כדור ארצנו, כי חמרו עב יותר מעט מחומר ארצנו, גם אויר הנשימה עב יותר מעט מאויר נשימתנו, וגם נראה עליו יבשה ומים, הרים ועמקים. משך עת תנועת הכוכב הזה סביב ליריו וסביב השמש גם כן דומה למשך עת תנועת ארצנו, אבל קרוב הוא לשמש פי חמשת מיליאן פרסאות מכדור ארצנו, ועל פי הדבר הזה נדע כי החום והאור גדולים עליו פי שנים מן החום ומן האור אשר על כדור ארצנו, ולכן נחליט כי אם נשים כלי מחזה ירוקים על עינינו

אגדך ואבאר לך בקצרה תוכן הענין . המה אך ישאלו : מדוע יבצר יסוד האש מיסוד המים להיות ריק מבעלי חיים ? בהוכיחם לדעת , כי אם ימצאו אנשים הרחוקים מימים ונחלים , ורק מבארות כרויות ישתו מים , מה ענו הם אם באנו להם ונספרם כי רבבות בעלי חיים יחיו במים ? הלא — עיניהם שמה רואות כי אם תפול חית הארץ במים תגוע ותמות . לכן לוא הגדנו להם זאת, הלא לעגו לנו ולא האמינו (כמוך) לדברינו והיינו כמתעתעים בעיניהם . על פי

יכול נוכל לשנות את זיו אורו וזהרו , ואך את החום לא נוכל לשאת . ועלינו לשפוט , כי הדם הנוזל בעורקי שוכני הכוכב הזה חם פי שנים מן הדם הנוזל בעורקינו , וגם מרוצתו נמהרה פי שנים ממרוצת דמנו , ולכן יחויב , כי הברואים האלה מהירים מאד בתנועת איבריהם , ובכל עניניהם , וגם בנין גופם שונה מבנין גופנו כפי מזג טבעם , וכפי תנאי החיים הפועלים עליהם ; וכדבר הזה נוכל לשפוט על כל האֹרגניזמים החיים שם למיניהם ולחקותיהם .

כל חכמי הטבע נמנו וגמרו , כי בעתים שכבר עברו גבר החום גם על ארצנו הרבה יותר מאשר הוא עתה , ועל ארצנו זאת היו ברואים משונים מאד , אשר לא נשאר עתה זכר למו ; אך עוד יד ושארית למו בבטן האדמה שמה ימצאו עוד מהם צמחים משונים מאד הדומים לשרשי עלים כרותים , וגם אברי בעלי חיים המשונים מאד בצביונם ותוארם . מצב ארצנו בימים ההם יוכל לתת לנו מושג מעט מהצמחים ומבעלי החיים הנמצאים על הכוכב ווענוס , ונדמה כי לא נשגה במשפט הזה , בידענו כי הכוכב ווענוס נתהוה זמן רב אחרי זמן אדמתנו ; ולכן נוכל לשפוט כי הכוכב ווענוס הנהו עתה במצב כזה כאשר היתה אדמתנו אז .

הכוכב „מארס" (מאדים) דומה בדברים רבים אל ארצנו , ובעזרת כלי מחזה המגדיל (Teleskop) נראה עליו גם אויר הנשימה וגם עננים, יבשה וימים . ובפאת הצירים נראה כתמים לבנים . הרים לא ימצאו עליו , והיבשה אשר עליו הוא קבוצת איים רבים , אשר שטחם איננו גבוה הרבה משטח הימים, ויען אשר הכוכב הזה איננו רחוק משני הכוכבים המלוים אותו לכן הימים אשר עליו זועפים תמיד , ולעתים לא רחוקות ישטפו כל היבשה . תמונת האיים והעדר ההרים יתנו עדיהם ויצדקו כי יבשת הכוכב הזה היא רק קבוצת איי אלמוגים , ואם נצעד הלאה ונתבונן בעין בוחנת על כל תנאי החיים שם , נדע ברור כי ימצאו גם אורגניזמים חיים , אך שונים המה מהאורגניזמים החיים פה על האדמה , ועלינו להחליט כי הברואים החיים על פני הכוכב מארס (בסבת שטף המים התמידי) תכונתם וטבעם להיות במים , וגם הצמחים יהיו על פי רוב רק צמחי מים , והאורגניזמים החיים שם המה רק דגים ושוכני מים אחדים וכיוצא בהם , אך עלינו

השטה והחקירה הזאת ירו החכמים אבן פנתם וירוממו מגדל המדעים עד לגבהי שחק, לדעת גם תכונת הכוכבים ויושביהם. ולא לחנם אמר בולטר (Voltaire): „מי יודע, אם על כדור הארצי שאנו חיים בו, אם לא יאמר עליו כי חית מקלט המשוגעים הוא בין כל כוכבי שמים״. עולם האין קץ דומה בסדרו לסדר האדם שהמושלים ימשילוהו לעולם קטן. מיתרי האדם התלוים ברצון כלם הם מתדבקים בהעצמות, באופן שקציהם האחד הוא מתדבק בעצם אחד

לשפוט כי גדולים הם מאד, וכה אבנים כחם למען יוכלו עמוד בפני הגלים הנוראים הסוערים תמיד להפילם.

אם ימצאו שם צמחים לא יוכלו להפרד למינים רבים, אך באיזה אופן שיהיה יחויב כי יהיו שונים מאד מן היערים ומן העצים אשר על אדמתנו, כי לוא היו כמוהם כי עתה שטף המים שטפם סחוף והשלך.

לרגלי המרחק הרב אשר יפריד בין הכוכב מארס ובין השמש גם החום והאור אשר עליו מעטים מן החום והאור אשר על ארצנו, אך ברור הוא כי קור וחום, קיץ וחורף, גם שם לא ישבותו, וגם נראים בו בעתותי הקיץ כתמים אדמדמים וירקרקים אשר בעתותי החורף ילכו הלוך וחסור. המראה הזה יורנו דעת, כי הכתמים האלה המה הצמחים אשר יכסו את פני הכוכב הזה בעתותי הקיץ; אך בעתותי החורף יגלל את עדיו מעליו וכלבוש יחלופו. אין אתנו יודע עד מה, דבר ברור מחיי האורגניזמים ומהותם על פני הכוכב הזה, כי נתהוה זמן רב קודם בריאת אדמתנו, ועלינו עתה אך להוסיף ללכת הלאה למען התבונן על הכוכבים המתנועעים האחרים הסובבים את שמשנו, למען נוכל להוציא מהם איזה מושגים מחיי האורגניזמים אשר בעולמות ההם.

נפן נא ונעפיל לעלות על הכוכב „יאבים״. בנינו הטבעי ותנאי החיים עליו אינם מוכשרים כל כך לחיי האורגניזמים; בכל זאת לא נוכל להחליט העדרם. הכוכב יאבים הוא היותר גדול מכל הכוכבים המתנועעים סביב לשמש, הוא גדול מאדמתנו פי אלף ושלש מאות, וחמרו יותר מוצק מאדמתנו פי ארבעה, ומחמרו נוציא משפט, כי משקל כל הנמצאים עליו יכבד פי שנים במשקלנו. ולפי זה מחויבים אנחנו לדמות בנפשנו את הברואים הנמצאים שם לבעלי חמר דק מאד, והוא דק הרבה מחמרי הנמצאים פה על אדמתנו, אך לעומת זה מדת גדלם תהיה גדולה מאד, עד כי אנחנו כחגבים נהיה בעיניהם. תנאי החיים האחרים על הכוכב הזה יוכשרו מאד לחיי האורגניזמים כי יסובבהו אויר הנשימה עב, ואדים רבים אשר מהם יתהוו עננים, וגם ימצאו שם ימים ויבשה, ואף כי פעולת השמש עליו תקטן פי שלשים מפעולתה על אדמתנו; בכל זאת לא נשגה במשפטנו אם נאמר כי מדת החום לא תקטן הרבה ממדת החום אשר על ארצנו, יען כי

אייזיק בשר.

וקציהם השני הוא מתדבק בעצם אחר, ועל ידי התקצרותם יניעו את העצמות והולד ההרגשה והתנועה. כן בהדוגמא ההיא משתרעים סדרי הטבע; הנם תלוים ועומדים, חיים ומתנועעים בכל האופנים השונים. הפיזיולוגיה תורנו דעת, כי כלי תקופת הדם הם הלב והעורקים, והדם הוא חומר נוזלי אשר יזרום בעורקי הגוף, המתענפים לאלפים ולרבבות בכל אפסי הגויה; ונפש החיה יוצאת מהתנועה התמידית. כמו כן הוא בעולם האין קץ, אשר

אויר הנשימה עליו עב מאד, ויסוככהו בעד הקור, וגלגלי השמש וחומה יעצרו כח להדור לא אך עד קו המשוה אשר עליו כי אם גם עד קצוי צירנו, ולכן על כל פני שטחו שורר אביב תמידי אביב — עולמים.

אך אחת היא אשר בעבורה אנחנו ילידי האדמה ושוכניה לא יוכלנו עמוד על הכוכב הזה, כי כאשר נראה על הכוכב מארם שטף מים תמידי וימים זועפים, כן נראה על הכוכב „יבש" רוחות רועשות, וזועות נוראות, באמצעות כלי מחזה המגדל התבוננו חקרי לב בינה, כי אויר הכוכב „יבש" נקל להשתנות לרגעים, ולפי זה יש לנו הצדקה להשוב למשפט, כי רוחות סוערות ונוראות יעשו שם פרעות עד אשר השואה (אונגעוויטטער) היותר חזקה על ארצנו כאין וכאפס נחשבה לעומתן, ולפי זה נוציא משפט כי אלונים ועצים לא ימצאו שם, ועוף השמים לא יפרוש שם אברתו, כי שטף הרוח יעקור אותם משרשם, או ישאם מן המקום אשר יהיה רוחם ללכת, וגם היצורים האחרים החיים שם, לא יחנו בלתי אם על פי איברים מיוחדים אשר באמצעותם יוכלו להגן על נפשם למען לא יהיו לברות להסערות המתחוללות. ויען כי הכוכב הזה רחוק מאד מן השמש, לכן רק מעטים מקויה יחדרו בעד אוירו העב והצמחים עליו לא נהדרים בצבעים ירוקים המרהיבים עינינו פה עלי אדמות. הסערות המתחוללות שם תמיד יפעלו על כל האורגניזמים שם, עד כי כל אחד מהם נאלץ ללחום כל ימי היותו בעד קיומו והויתו.

נשימה נא לבנו עתה על אחד מהכוכבים היותר רחוקים והוא על הכוכב „סטורן" (שבתאי) אשר יסובבוהו שמונה כוכבים המלוים וחמשה גלגלים. אין להכוכב הזה כל מאומה אשר נוכל לאמר עליו, כי הוא זה הנותן חיים לאור האורגניזמוס שיהיה, כי חמרו במצב נוזלי, ועוד קל הוא פי $^3/_4$ מן המים, ולוא יצורים כמונו היו שם, כי עתה שקעו בחמרו וצללו עד מרכזו, ורק דברים קלי המשקל כעץ נמא יעצרו כח לצוף על פניו, ובלעדי כל אלה, גם אוירו איננו נאות לחיי האורגניזמים.

הכוכב „אורנוס" איננו נאות כלל להיות מקום לנפש חיה, כי בעזרת הספיקטרוס (נתוח קרני האור) נתברר לנו על נכון אשר חלק מהכוכב הזה עודנו מאיר הוא בעצמותו, ולוא גם במשך העת יכבד אישו, בכל זאת אי אפשר לאורגניזמים לחיות שם בסבת הקור

היצורים החיים יוצאים ונולדים מהתנועות השונות ומהתחברות היסודות הזרים. ולכן כפי חקי הטבע ומעמדי המקומות לפי אקלימיהם ואויריהם, על פי הסדר הזה הם היצורים, ועל פי האופן הזה צדק „דרבין" בכל חקרי תבונתו. עוד תבוא עת אשר הַבֶּגֶטַרִיאַנָאִים (הממאסים באבילת הבשר) והמרגישים צער בעלי חיים יתאחדו ויתלקטו יחד, לתקן את העולם במלכות ההשכלה והמה יבחרו

אשר עליו, כי החום והאור קטנים פי ארבע מאות מן האור והחום אשר על אדמתנו.

והנאים כאלה כן הם כמעט גם להכוכב „ניפטון", הוא הכוכב היותר רחוק מכל הכוכבים הסובבים את השמש, ואשר החום והאור עליו קטנים פי אלף ושש מאות מן החום ומן האור אשר על אדמתנו, ובעזרת הספיקטרוס נתברר כי חמרו עודנו במצב נוזלי, ולכן נוכל להחליט כי גם הוא איננו נאות לחיי האורגניזמים.

על פי כל הדברים האלה אשר אמרנו פה עד כה התברר לנו, כי מעטים המה החיים על פני הכוכבים המתנועעים סביב לשמשנו, וכי בלעדי אדמתנו רק על הכוכבים: בינוס, מארס ויופיטר, נוכל להחליט כי נמצאים אורגניזמים חיים, ואין לנו כל מקום להחליט, כי ימצאו בעלי חיים על הכוכבים הקטנים המתנועעים בין כוכבי מארס ויופיטר; כי עד כה לא התבוננו עליהם מאומה אשר יהיה לנו למופת לשפוט על פיו בדבר מציאת בעלי חיים עליהם, כי רק על אחרים מהם נראים רשמי אויר הנשימה, ולעמת הכוכבים האחרים קטנים המה מאד, עד כי הגדול שבהם (ביסטה) יכיל חמשים פרסאות. והכוכב הייספיא רק $3^3/_4$ פרסאות, ולכן גם בעד קני-הראות היותר חזקים יראו לעינינו רק כנקודות קטנות.

גם על הכוכבים המלוים את הכוכבים המתנועעים סביב לשמש לא נוכל להחליט כי ימצאו עליהם בעלי חיים; את הכוכב המלוה את כוכב ניפטון נראה רק ביום בהיר לא עבות וגם אז רק בעזר טליסקופ גדול מאד, ובדבר בנינו הטבעי לא נדע מאומה וגם בדבר ארבעת הכוכבים המלוים את הכוכב אורנוס לא נדע מאומה, וגם מדת גדלם נעלמה מאתנו. ובדבר שמונת הכוכבים המלוים את הכוכב סטורן נדע רק זאת, כי לאחדים מהמה הסגולה להפיץ את האור, כי מיד השמש קרנים להם.

רק בדבר ארבעת הכוכבים המלוים את כוכב „יבש" נדע מעט יותר מאשר נדע בדבר הכוכבים המלוים האחרים, כי לא לבד אשר נדע את ערך גדלם, כי נגלו לעינינו גם כתמים אשר דמיונם ככתמים הנראים על הכוכב יבש בעצמו, כאשר אמרנו למעלה, והם יתנו לנו הצדקה לשפוט, כי על הכוכבים המלוים האלה יש אויר הנשימה, אשר נכון גם הוא להתהלך לרגעים כמו על הכוכב יבש, ולהוליד רוחות רועשות ונוראות, וכי הכוכב יבש יפעל בטבעו גם על הכוכבים המלוים אותם.

להם איזה כוכב מיוחד (עולם נבחר) ויתרוממו בתחבולות שונות לשבת עליו ולשלוט על אדמתו *). וכפי האקלים שם, חיש ישתנו וגום יתחזק עוד יותר ויאריכו ימים. שם לא תהיה קנאה ושנאה, האגואיזום האירופאי יתרחק מכל וכל, המקום יהיה רחב, החיים נעימים וטובים, וכמו שהיום נוסעים לאמעריקא, כך אחרי כן יסעו וידאו אל הכוכב הזה. וכמו שקשה היה לקולומבום עד שמצא את אמעריקא, כך יהיה קשה בתחלה הדבר הזה להכין את האפַּרַטים (המכונות) על אודות הורקת האויר טרם הגיע אל המקום המיועד למחוז חפץ השלימות, ושם להתרגל עם טבע האקלים. שם בשלום תתרועינה הנשים עם בעליהן; המָדָה הפַּריזית, לא תמוץ לשד חיתן, ואך לתקן היקום וצאצאיהן תתאמצנה, ובאופן זה תהיה התחיה העולמית... ההריגה תחדל מכל וכל, הרציחה תוסר כמסכה הנסוכה בבערית, ואך שלימות טובה תשלוט שם. הצמחים ירוו שם את האדם, ימלאו את העורקים לחסרון הוראת הבינה,

---

הירח אשר לאורו נלך בלילות, ואשר הוא היותר קרוב לארצנו, עליו אין אויר (?) ואין מים, ורק הרים, הרים גבוהים מאד והגוי סלע, והדבר הזה יתן לנו מקום לשפוט כי אין בעלי חיים על הכוכב הזה.

ובזה נשים הפעם קץ לדברינו אשר דברנו רק על חלק קטן מחלק השבל כלה (Universum) (כי השמש וכל צבאיה יחד רק כשחק מאזנים נחשבה לעמת כל הבריאה כלה). עינינו רואות אלפי כוכבים, ואם נביט בעד קנה המגדל נראה עוד אלפי רבבות עד אין מספר, כי ישנן עוד אלפי אלפים שמשות כשמשנו, אשר יסובבו אותן כוכבים - מלוים אך לא נדע על אודותם מאומה בשבת מרחקם הנורא.

בין גרמי שמים יש רבים הדומים לארצנו ואשר נוכל לשפוט כי ימצאו עליהם אורגניזמים חיים, ועוד אחרים אשר נדע ברור העדרם.

מכל דברינו אלה נוכל להוציא משפט, כי לא על ארצנו לבד ימצא ששון ופגע, ענג ונגע, רק בכל מרחבי הבריאה יש עוד עולמות אין מספר ואין תכלית לכמותם, והברואים החיים עליהם שונים כל כך למיניהם עד כי הדמיון היותר חזק ילאה בעופו לצייר לו אף שמץ מנהם, ואיכות היותם נעלמה מאתנו, כאשר נעלמה יד יוצרם ובוראם.

אולי נפל אדם הראשון מאחד מן העולמות האלה על כדור ארצנו, ועל כן עוד כפי טבע היקום שם, עוד יכול מסוגלה להאריך ימים על פי חלוף האברים... והחיים החלו להשתנות מעט מעט כפי טבע כדור ארצנו עד עתה לחיי אקלימנו הקצובים.

*) את השטה הזאת למדי הוכחתי בספרי „אחיזת עינים" עם כל תוצאות הדבר הזה.

ויכשירו אותו לחיי עולמים. ואף כי עוד הזמן המאושר הזה ירחק חק, בכל זאת קרוב הדבר לעשותו, וגם היום אם בשמים הוא נקל לעלות ולמצוא שם כל חפץ. האגדה מספרת לנו, כי בראשית היצירה נפלו שני מלאכים (כי חטאו) משמים ארצה; ואמנם הדבר הזה לא בכזב יסודו. ומזה החלה האמונה במלאכי שמים הגדולים כענקים ותוארים שונים להם, ועל כן בימי דור ההפלגה החלו לבנות המגדל לעלות השמימה, בעוד לא היתה תחבולה אחרת לזה, כעין מגדל הפורח באויר במהירה היותר נמרצה, וחכמינו ז"ל שערו כי כמה מאות שנה צריכה ההליכה להמשך לעלות השמימה, שחיינו הקצובים לא יוכלו להשיג המאות הללו, לעשות נסיונות. ואולי המלאכים ההם בעלי כנפים היו, ובהתפלספם במאד לעוף ולרדת מטה לחקור תוצאות הכוכבים, כפי טבע הענין המחייב, נקצצו כנפיהם, כלומר כפי הכרח וחיוב המקומות נתיבשו כנפיהם ונשרו מעליהם. ומזה גם אז החלה הכפירה באלהים כפי שכתוב בתורה (עוד בעת ממלכת האלילים שלטה בארץ ועננה הרת חשכה כסה שמי התבל). ומזה עוד אז בעתות הללו, בעוד לא היו קני הצופים, היה יכול נח להיות תוכן גדול ונפלא ולכוין את השתנות העתים, כי מבול גדול יהיה על הארץ [1], בהריק איזה כוכב לחלוטין כפי שעורי החשבונות את מימיו החזקים וישטוף שטוף ועבר את מרחבי כדורנו. אולם למה לך להרבות לך דברים בחקרי קדמוניות, כי תרבינה אצליך הספקות ביסודי האמונה ובחקי אלהים, לכן אבאר לך, כי החכמה נבראה לאט לאט מהמקרים ומהחקירות והדרישות הרבות. אלכסנדר פֿון הומבלד בחברו ספרו „הקוסמוס" "Kosmos,, (פתרונו „ההכל" או „ערוך השלום") בכמה חלקים, הביא לא רק דעת עצמו אך גם דעת חכמים שקדמוהו ושהיו לפניו ובפניו [2], כמו למשל: סיר דשון הירשל [3], אַרגה (Aparo) אשר הראה במופתים חותכים כי השמש הוא כדור יבש מאד וחושך, המסובב בנצוצים הרבה המאירים לארץ ולדרים עליה, אואולסטון, מליוס. גַלילעי, (הוא גלה מנהלי הכוכב צדק בשבע מונים — כפי שיספר לנו הומבלד), בֵּיקוֹן (אשר הדעה הראשונה ממהירת ומרוצת קרני האור באה

---

[1]) תולדות הדבר הזה בארתי הכל בכל בספרי „תכנית הארץ והיליקה", ופרטי החקירה בספרי „תולדות דרבין וספריו", ופה הזכרתי רק העברה בעלמא.

[2]) הרב החכם והמהנדס ה' חז"ם די האר לפנינו ספרי הומבלד ותכונות רוחו, עיין שם בספרו „אות זכרון לאלכסנדר פון הומבלד".

[3]) יש עוד אחד בחכמת הטבע והתכונה ובמחקרי ההגיון, הנקרא אוליזיס הירשל (Іильяшь Гершель), אשר במחקרי התכונה גלה שמו 170 שנה אחרי גלילעי.

אייזיק כשר .

אליו) , פּיזה (אשר הצליח למדוד מהירת ומרוצת קרני האור 41,994 פרסאות — מиль — גיאוגרפיות ברגע אחד) . סְטרוּבֶה (אשר כפי מבטו החד ימהר לרוץ דרכו האור כי אם 41,549 ברגע אחד) וכו׳ וכו׳, ובחלק השלישי כתוב טבע בריאת העולם מבחינת השמים (נעתק גם לשפת רוסיה כיתר ספריו בשם : Космосъ. Опытъ физическаго: міроописанія Александра Фонъ-Гумбольта. часть III, отдѣленіе I. Переводъ съ нѣмецкаго. Матвѣя Гуссва. изданіе Николая Фролова. Москва. 1853. Стр. (XI и 317, въ 8-10 д. л. קבץ כעמיר גורנה דעות חכמים שונים שהיו לפניו ובפניו , וכה סלל מסלה חדשה ויסיר צורי מכשול מדרך המדע והתכונה , בנשאו גם דעו למרחוק וברדו הדעות שהיו לפניו ויצרפן בכור המבחן והבקורת למען תהיינה מתאימות ומום ופחתת לא יהיו בהן . ועל כן זכה לשם גדול , כי לא ראי זה כראי זה , והומבלד גדול מאלה שהלכו בעקבותיו . ספר השלישי יכלול בקרבו : א) חקר משטח התבל בתוכן המלא ממעל . ב) מחזה הכוכבים ומהירת האור בדיוקו הרב . ג) מספר מפלגות וצבע הכוכבים וגו׳ . ד) מראה הטיליסקופ התמידי , ביאור רחב מכוכבים הנראים עוד הפעם ונאבדים פתאום ; השקפה גדולה מהשנוים הרבים והתמורות השונות המתחוללים בכוכבים וכו׳ וכו׳. אשר כלם אסף, לקט וקבצם ממקורים נאמנים וישים משטרו בהם באופן נפלא כזה , אשר מחבר גדול הוא מאין כמהו , להשגיח ולתת מבט חד על מספר הכוכבים המלאים בשטח השמים וממלאים חללו של עולם האין קץ , נחוץ לפלם נתיב המלא אור בהשאלות האחדות האלה : א) כמה הם הכוכבים הנראים בעינים הפשוטות ? ב) כמה המה הכוכבים הנמצאים תמיד בהקתולוגים כסדרם , במראה פעולתם על שטח השמים וכו׳ ? והשאלות האלה נוכל לפתור בביאור רחב באספנו כל ההבטות . אַרגלנדר יביא מספר הבינוני מהכוכבים, מן 5,000 עד 5,800 הנראים על כל שטח השמים בעינים הפשוטות . כפי ההבטה שהיתה בברלין נראה לעינים מספר הכוכבים עד 4,022 , ובפאריז כי אם על האופק (גוריזונט) 4,146 , באלכסנדריא : 4,638 , (בפטרבורג כפי שמְנה חוטינסקי, נראה כי אם 3,172 . הנסיון הראשון שנמצא בהקתולוג מהכוכבים היה מֵהִיפַּרְךְ אשר חי עוד מאה וחמשים שנה לפני ספירת הנוצרים ; ובהקתולוג הזה נמצא 1,022 כוכבים . כפי הצעד קדימה בכל פעם ופעם , הביא בטלמיוס (פטולומעי) בחמשים שנה אחרי כך במחזורו (קתולוג) , 1,025 כוכבים . פליניוס חשב יותר , ומצא 1,600 כוכבים אשר נראו על שטח הנהדר בשמי איטליה . ומבלי לחשוב , לספור ולמנות עוד הקתולוגים המאות שרבו עד העת ההיא , אוכל עתה להגיד, שרבו לעין הבוחנים מאה פעמים כוכבים מכפי שהיו אז . עוד בדורות הקודמים היה נודע, כי עפ״י רוב הכוכבים בסדרם צבעם לבן , מבלי להביא דעת בטלמיוס

שני רעים — מאת:

וכפי משטר הכוכבים האלה הנראה עתה. לחלק הכוכבים על השטח האין קץ, החלו להביט על מציאת איזה סימנים אחרי מפלגות (Сьемокъ)[1] הכוכבים הנודעים מאוליאָם הירשל משנת 1785. מחנות הכוכבים למפלגותיהם מונחים על השמים או מחולקים, או צרים ולא במדה שוה. רב יתר כוכבים נמצאים על השמים לדרומה. בין הכוכבים הדרומים יתחשבו: כתר (вѣнецъ η), קשת (Стрѣлецъ ♐), עקרב (Скорпіонъ ♏), וכוכב מזבֵּח (Жертвен-никъ). בהמחנות האלה הנה הרבה אלפים כוכבים טיליסקופיאים המסובבים בשטח הרחב הזה; אך לפתור השאלה — באיזה אופן יוכלו פה להתנועע בסביבה היותר חפשית? כרוכה ומסובכה היא בין השאלות היותר כבדות בין חושבי מספרים ותורת כל התוכנים, וכל הבחינות החדשות נתחדשו ממקרי העתים והשופפרות החדשות היותר מלוטשות. בימי הבינים XVII גלו התוכנים שפופרות במדה ארוכה, עד כי אצל חריסטיאן גיוגנס היו שפופרות ברגל 120 ואצל אחיו קונסטנטין 210 רגל אורך נפלא אז. הוֹזָה הצרפתי גלה טיליסקופ בלי שפופרת כי אם בזכוכית סביב (בשנת 1669) 300 רגל שהוא אורך נפלא המכיל כדי להגדיל 600 מונים פעמים מכפי שהוא. אך למה עוד הפעם להוגיעך בדברים הרבה, ולכן את אשר עוד לא בארתי לך אבאר בקצרה לחתום חזון. התדמה ידידי כי מן המצח קפצה פתאום החכמה בפעם אחת? לא — אחי יקירי, מן המקרים לאט לאט ורב התבוננות נבראה החכמה בכל דבר; וזה כמה אלפים שנה, אשר מושג החכמה יבוא מן המבקרים הרבים וקורות העולם. ולכן, בשומי קנצי למלים, אבאר לך מראשית שאלתך, כי מה שנוגע לאלה השנים אשר גם הם לא קלעו אל השערה בשעה שהאכר ידע לכון את הכל מבלי לחטוא אף אל השערה, כי בלי ספק לא פעם אחת קרה להאכר לראות המחזות האלה על פי הסמנים המיוחדים אשר קבע לו ברוח דמיונו; ועל כן ידע לנכון את כל המראות הללו. אך מה אומר ומה אדבר לך, אשר גם דברי אלה אולי כמו לורא המה בעיניך ולא תדע שחרם, לכן לא אוסיף עוד דברים להביא לך על יתר חקירות וראיות לאלפים אשר ישנן אצלי חבילות חבילות, די לי כי עניתיך על דבריך.

— צדקת ידידי בדבריך ואפריון נמטיה לך, לחכימא די ברמיזא; אבין דבריך עתה על צד היותר טוב — אמר אברהם בפנים מפיקות חדוה,

---

[1]) בשפת אנגלית: stargauges; בלשון צרפת: jouges; בלשון אשכנז: aichungen.

אייזיק כשר.

ובדברים האלה קמו מכסאותיהם ויתפרדו שניהם באהבה רבה — בחבה וריעות.

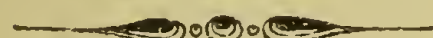
תרל"ט בחדש שבט.

סִפְרִי !

אִם כִּי לֹא תֹאַר וְלֹא הָדָר לְמַרְאֶךָ
קָטָן וְדַל מִיּוֹפִי הַלָּשׁוֹן עֶרְכֶּךָ . . .
בְּכָל זֹאת קָלַעְתָּ אֶל הַשַּׂעֲרָה –
וְלֹא הֶחְטֵאתָ – אָחִי , הַמַּטָּרָה . . .
לֹא אַעֲבִיר הַקּוּלְמוֹס לְיַפּוֹת מַרְאֶךָ ,
כְּפֶסֶל אִלֵּם לַעֲשׂוֹת תֹּאֳרֶךָ . . .
מְבַקְּרִים מְזֻיָּפִים , לֹא אִירָא כָּל הַיָּמִים !
וַעֲלִילוֹת שָׁוְא כְּקֶצֶף עַל פְּנֵי מָיִם לְעוֹלָמִים . . .

Герцу Таршаку

אונזערע

ציוניסטען

פון

ר. גראנאווסקי.

אדעססא

בדפוס איסאקאוויטש ובעלינסאן

תר"ס.

НАШИ СІОНИСТЫ

соч.

Р. А. Грановскаго.

ОДЕССА.

Тип. Исаковичъ и Бейленсонъ.

1899.

Дозволено цензурою. — Одесса, 11-го Января 1899 г.

אַ גוּטֶען פְרַיינְד

משה דאבראמיסלאוו.

אַלְם אַנְדֶענְק בְּרֶענְגְט אַ מַתָּנָה

דָאס װֶערְק

דער מחבר.

אִינְהַאלְט פֶּערְצֵייכֶענִיסְ.

דִי צִיוֹנִיסְטֶען.

צִיוֹנִיסְטְקֶעס.

סְטוּדֶענְטֶען צִיוֹנִיסְטֶען.

וָואס טְרַאכְט אַ צִיוֹנִיסְט.

וָואס טְרַאכְטֶען גְבִירִים.

עֶרִינְסְטֶע צִיוֹנִיסְטֶען.

דִי מַאמֶע מִיט דֶעם זוּהן.

וָואס הֵייסְט צִיוֹנִ'יזְם.

אַ יַארֶע צִיוֹנִיסְט.

אַ קַאלְטֶער צִיוֹנִיסְט.

אַ הֵייסֶער צִיוֹנִיסְט.

גְרוֹיסֶע צִיוֹנִיסְטֶען.

צִיוֹנִיסְטֶען מִיט אִידֵעעֶן.

אַמָאל אוּנ הַיינְט.

נָארְדַאוּ'ס עֶנְטְפֶּער.

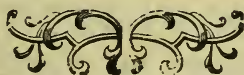
עֶפִּילָאג.

אַ פָּאר וֶוערְטֶער צוּם בִּיכֶעל.

פִּיעל שְׁמֶערְצֶען גֶעלִיטֶען הָאבּ אִיךְ בִּיז אַצוּנְד,
מִיט דִיר מַיין בִּיכֶעלֶע, מַיין טְהַייֶער לִיעבּ קִינְד;
אִיךְ הָאבּ דִיךְ גֶעטְרָאגֶען אַ שְׁטִיק צַייט אִין זִיךְ,
שְׁרֶעקְלִיךְ גֶעפְּרֶעסְט אוּנ גֶעדְרוּקְט הָאסְטוּ מִיךְ.
אִיךְ הָאבּ זִיךְ נִיט גֶעקֶענְט גֶעפִינֶען קֵיין אָרְט,
נָאר שְׁוַוייגֶען, זִיךְ הִיטֶען נִיט רֵיידֶען קֵיין וָוארְט.
דָאס אִיבֶּער צוּ טְרָאגֶען אִיז נִיט אַזוֹי גְרִינְג,
מֶען קָען פָּשׁוּט פְּלַאצֶען, אוֹיס שְׁפַּייֶען דִי לוּנְג;
אִיךְ וִוינְשׁ נִיט קֵיין שׂוֹנֵא אַ זֶעלְכֶע שְׁמֶערְץ,
צוּ הָאבֶּען אַ צָרָה אַ וֵועהטִיג אִין הֶערְץ:
לַייֶדען אוּנ פִיהלֶען וִוי עֶס טְהוּט וֵועה,
אוּנ זִיךְ אַיין הַאלְטֶען, נִיט טָארֶען טְהוּן קֵיין גֶעשְׁרֵיעֶה.
אִיךְ הָאבּ נִיט גֶערֶעדְט, גֶעשְׁוִויגֶען גַאנְץ לַאנְג,
זִיךְ גֶעמוּטְשֶׁעט גֶעבָּארֶעט מִיטְ'ן גֶעדַאנְק,
בִּיז עֶס אִיז גֶעבְּלִיעבֶּען בַּיי מִיר גַאנְץ פֶּעסְט:
אַז אַלְלֶעס וָואס מִיךְ דְרִיקְט, מוּטְשֶׁעט אוּנ פְּרֶעסְט,
אַלְלֶעס וָואס עֶס טְהוּט זִיךְ אַרוּם מִיר
זָאל אִיךְ אוֹיס גִיסֶען מִיט טִינְט אוֹיף פַּאפִּיר; —

נִיט אַזוֹי טְהוּט זִיךְ ווִי יֶעדֶערֶען דַאכְט,
נִיט אַזוֹי גְרִינְג ווֶערְט אַ בִּיכֶעל גֶעמַאכְט:
מֶע דַארְף דָאס פְרִיהֶער גֶעבֶען אִיבֶּער צוּ זֶעהֶען,
מֶע זָאל עֶס אָפּ־שְׁפְּרֶעכֶען, קַיין גוּט־אוֹיג זָאל גֶעשֶׁעהֶען.
מֶע הָאט דִיר אָפּ־גֶעשְׁפְּרָאכֶען, נָאר נִיט פוּן אַלְצְדִינְג,
עֶס ווֶעט דִיךְ נָאךְ אָן פַאלֶען נִיט אֵיין בֵּייזֶע צוּנְג,
מִיט קִנְאָה מִיט כַּעַס, מִיט קְלָלוֹת, לֵצָנוֹת –
נֶעהם דָאס אָן פַאר לִיעב, פַאר גוּטֶע מַתָּנוֹת.
פוּן קָאמְפְּלִימֶענְטֶע, פוּן חֲנִיפָה – אִיז דָאס בֶּעסֶער,
ווָאס מֶעהֶער דִי שִׂנְאָה – אִיז דַיין לוֹין גְרֶעסֶער!

דִי צִיוֹנִיסְטֶען.

I.

אַ רַעשׁ ־אַ גערוּדער, אַ גֶעשְׁרַעה אַ גֶעטוּמְמֶעל,
קוֹלוֹת, גְוַואלְדֶען, הֶעט בִּיז אִים הִימְמֶעל,
עֶס שְׁרַייֶען צִיוֹנִיסְטֶען, זַייא קֶענֶען נִיט רוּהֶען
יוּדֶעלֶעךְ, יוּדֶעלֶעךְ! קַיין יְרוּשָׁלַיִם קַיין צִיוֹן!
אַפִּילוּ מָאנְדִירֶען, סְטוּדֶענְטֶען מִיט קְנֶאפְּף,
רַיידֶען פַאנְטַאזִירֶען, פֶערְדְרַעהֶען דִי קָאפְּף;
דֶערְצֶעהלֶען נִסִים אוּנ לֵייעֶנֶען אַ סְלִיחָה:
פַאר גֶעלְד קֶען מֶען מַאכֶען אַ יוּדִישֶׁע מְלוּכָה!
אַפִּילוּ מַאמְזֶעלֶען, גִימְנַאזִיסְטְקֶעס אָהן שִׁיעֶר,
וָואס פְלֶעגֶען קַיין יוּדִישׁ נִיט רַיידֶען נָאר פְּרִיהֶער,
יַאוֶועןזִיךְ אִיצְט אוֹיף דֶער מֵאָה אוֹיפְ׳ן טוּץ,
אוּנ שְׁרַייעֶן „צִיוֹן!" מִיט פַייעֶר מִיט הִיטְץ;
אוֹיךְ קֶענְט אִיהר דָאקְטוֹירִים אַלְלֶערְלַייא זֶעהֶען,
וָואס זָאגֶען: זַייא דַארְפֶען קַיין פְּרַאקְטִיקֶע מֵעהן.
זַייא שְׁרַייֶען זַייא פָאהרֶען, זַייא קֶענֶען נִיט רוּהֶען —
מִיר דַארְפֶען פַאלֶעסְטִינַא — וָואס טוֹיג מֶעדִיצִין?

דֶער עוֹלָם דֶער פְּרָאסְטֶער דַארְף אוֹיךְ נִיט מֵעהן

עֶר דַארְף נָאר אַ קְנֶעפֶּעל, אַ דָאקְטָאר דֶערְזֶעהֶען,

אִיהם דַארְף מֶען קֵיין פַּאקְטֶען נִיט וַויְיזֶען גָאר פִּיעל,

עֶר דַארְף נָאר דֶערְהֶערֶען אַ רֶעדֶע אִין אַ שוּהל,

אוֹיף רוּסִיש, הֶעבְּרֶעיִש נִיט אוֹיף זַיין שְׁפְּרַאךְ,

בַּאלְד וִוי אִין רֶבִּי׳ן גְלוֹיבְּט עֶר אִין אַייךְ!

עֶס דְרֶעהט זִיךְ אוּנ שְׁווִינְדֶעלְט אִיהם שְׁרֶעקְלִיךְ דֶער קָאפּ,

עֶר לוֹיפְט וִוי דִי צִיגֶען גְלַייךְ נָאךְ דֶעם צַאפּ,

זַיי זֶעהֶען אַ סְטוּדֶענְט מַאכְט חֲסִידוּשֶע מִינֶעס,

רֶעדְט מִיט אַ קוֹל גָאר וִוי בַּיי קִינוֹת,

בַּייגְט זִיךְ, קְנַייטְשְׁט זִיךְ, קְרִימְט זִיךְ זֶעהר פִּיעל

גְלַייךְ וִוי אַ זָאגֶערִין אִין דֶער וַוייבֶּערְשֶׁער שוּהל,

דֶער פְּרָאסְטֶער מֶענְש — דַארְף עֶר דֶען מֵעהן?.

עֶר קֶען נִיט בֶּעגְרַייפֶען, גוּט צוּ פֶערְשְׁטֵעהן

מֵיינְט עֶר גֶעוִויסְ, דֶער סְטוּדֶענְט וֶועט אִין גִיכֶען,

אִין אַיין „שְׁמַע יִשְׂרָאֵל״ בְּרֶענְגֶען מָשִׁיחַ׳ן!

עֶס טְרָאגְט אִיהם דֶער מֹחַ, עֶס לָאזְט אִיהם נִיט רוּהֶען

עֶר שְׁלָאפְט נִיט דִי נֶעכְט עֶר קְלֶעהרְט וֶוענֶען צִיוֹן!

זַיי הָאבֶּען דָאס אַזוֹי אַיינְגֶעפִיהרְט —

אַז צִיוֹן אִיז בַּיי זַיי מָאנָאפָּאלִירְט.

אַפִּילוּ אַ זֶעלְכֶע וָואס פֶערְשְׁטֵעהֶען קֵיין זַאךְ,

חָאטְש, זַיי בַּאלַאקֶען אוֹיף צְוֵויי דְרַיי שְׁפְּרַאךְ,

אוּנ זֶענֶען שְׁטֶענְדִיג וִוילְד אוּנ צוּ טְרָאגֶען

וָואס טְהוּעֶן נָ א ר נִ י ט אוּנ קוּמְמֶען־אָפּ נָאר מִיט זָאגֶען

וָואס מֶען הָאט זַיי קֵיינֶער קֵיין מָאל נִיט גֶעזֶעהן,

וֶוער וַוייסְט וואו זַיי זֶענֶען דָארְט עֶרְגֶעץ גֶעוֶועהן?

יַאוֶוען זִיךְ אִיצְט גָאר אָהן אַ טָאלְק,

אוּנ וֶוערֶען וֶועג־וַויְיזֶער, לֶעהְרֶען דָאס פָאלְק;

יוּנְגְלֶעךְ פֶערְשִׁיעדֶענֶע וָואס וִוילְלֶען נָאר וַויְיזֶען

זַייעֶר מָאדְנֶע קְרֶעמֶעל פוּל הוֹיכֶע פְרַאזֶען,

וָואס הָאבֶּען נָאךְ נִיט גֶעהַאט קֵיין צַייט,

זִיךְ אוֹיס צוּ לֶעהְרֶען הַאלְטֶען וִוי לַייט;

דָאס וָואלְטֶען בֶּעדַארְפְט מֶען זָאלְל זֵיי דְרֶעסִירֶען,
וִוי אַזוֹי זִיךְ צְווִישֶׁען מֶענְשֶׁען צוּ פִירֶען,
יַאוֶוען זִיךְ אִיצְט אַרוֹיס אוֹיף דֶער מֵאָה,
אוּנ לֶעהרְנֶען דָאס פָאלְק, שְׁטוּפֶּען אַ דֵעָה. —
זֵיי גֶעפִינֶען מִיטְלֶען פֶערְשִׁיעדֶענֶע אַ סַךְ,
אוֹיס צוּ פִירֶען זֵייעֶרֶע פְּלֶאנֶער פוּן קְרוּם מַאכֶען גְלַייךְ;
וֶוען אֵיינֶעם אַ שְׁטֵייגֶער פֶערְגְלִיסְט זִיךְ, נָאר פּוּסְט
גֶעלְד אוֹיס צוּ בְּרֶענְגֶען, נַארִישׁ, אוּמְזִיסְט,
עֶר ווִילל פָּשׁוּט וַוייזֶען אַ יֶעדֶער זָאלל זֶעהֶן
אַז עֶר אִיז נִיט אַבִּי־וֶוער, ווִיא אַנְדֶערֶע קְלֵיין,
רֶעדְט עֶר זָא לַאנְג מִיט אִינְטֶערֶעס,
בִּיז וַואנֶען מֶען שִׁיקְט אִיהם אוֹיפְ'ן קָאנְגְרֶעס!
נָא, פְרֶעג אִיךְ אַייךְ גִיעבְּט צוּ פֶערְשְׁטֵעהן,
אָהן אַ זוּנֶע וָואלְט אִין בַּאזֶעל קֵיין קָאנְגְרֶעס נִיט גֶעוֶועהן?..
מִיר דַאכְט, אַז דָאס אִיז יֶעדֶען גְרִינְג צוּ פֶערְשְׁטֵעהן,
אַז אַזוֹי זִיךְ צוּ פִירֶען אִיז נִיט אָרֶענְטְלִיךְ שֶׁאהן!..
נָאר, וֶועמֶען אִינְטֶערֶעסִירְט דֶען אַ זוּנֶע זַאכֶען?
מֶען ווַייסְט, מֶען וֶועט מִיט זֵיי גָאר נִיט מַאכֶען!
דֶען וֶוער עֶס הָאט נָאר אַ פִּיסְק, וֶוער עֶס אִיז אַ שְׁרַייעֶר,
וֶוער עֶס קֶען גוּט זִידְלֶען, שִׁיטְטֶען מִיט פַייעֶר, —
דֶער, אִיז דֶער טְהוּעֶר, דֶער ווֵייסְסֶער, דֶער מַאכֶער,
דֶער פָּאלִיטִיקַאנְט, דֶער קְלוּגֶער, דֶער זְנַאכֶער;
דֶער, פָאהרְט שׁוֹין אוּנ פְלִיהֶעט קֶערְט־אִיבֶּער דִי וֶועלְט,
אוּנ הֶערוֹיף גִיעבֶּען נַארְרָאנִים פִיעל גֶעלְד.
„שְׁקָלִים" נֶעהמְט יֶעדֶער, וֶוער עֶס גְלוֹיבְּט אִין גָאטְט,
אוּנ אַפִילוּ דֶעם קָאנְגְרֶעס גִיעבְּט מֶען קֵיין אָטְשָׁאט.
זֵיי מַאכֶען אֲסִיפוֹת, זֵיי זֶענֶען דִי פָאהן,
מִיט קָאמְפְּלִימֶענְטֶען, הֲנִיפוֹת טַאנְצְט יֶעדֶער אִין קָאהן.
יֶעדֶער רֶעדְט, יֶעדֶער שְׁטוּפְּט דִי צוּנְג,
אוּנ אוֹיף יוּדִישֶׁע פְלֵייצֶעס דְרַאקִיט מֶען אַלְצְדִינְג.
אִיךְ בִּין בַּייא זֵיי אִין אַיין אָבֶענְד גֶעוֶוען,
בִּין אִיךְ פֶערְוואוּנְדֶערְט גֶעבְּלִיבֶּען שְׁטֵעהן,

קאוואליערען מאדמאזעלין זענען געוועהן אהן שיער,
עס האט אויסגעזעהען ווי א טאנץ-קלאס בײ מיר,
איך האב זיך באלד געגעבען א קלעהר:
צו זיין א ציוניסט אהן מאמזעלין איז שווער..
אלזא, איז בײ מיר געבליעבען פאר גלייך,
אז מיט מאמזעלין איז פרעהליכער א סך...
חוץ די מאדמאזעלען, האב איך ערווארטעט צו הערען
ווי מען וועט אללעס פאדראבנע ערקלעהרען:
וואו מען נעהמט געלד, אונ וואהין עס געהט אריין,
בײ וואס האלט דאס אצונד אונ וואס וועט שפעטער זיין?
אויך האב איך גערעכענט אז מען וועט געבען צו פערשטעהן
ווייזען א פראגראממע יעדער זאל זעהען
אללעס מיט פאקטען, ניט אויפ'ן ווינק,
אזוי אז יעדער זאלל וויסען אלצדינג. —
נאר, איך האב א גרויסען טעות געהאט,
דער רעכטער עיקר איז געבליעבען א סוד...
אונ נאך אללע ריידעס איז נאר געוואורען בעקאנט
אז „פאלעסטינא איז א היילינ פעט לאנד".
דער פון האט יעדער די פינגער גילעקט
גלייך וויא מען וואלט איין ערפינדונג ענטדעקט! —
מיר דאכט עס איז ניט גענוג נאר זיך פארצושטעללען
רעדען מיט פייער אבי צו געפעהלען.
די צונג—זיא איז ווייך, זיא דרעהט זיך הין אונ הער,
נאר דער עיקר דארף מען לאגיקע מעהר.
ניט נאר איינריידען „אז אללעס איז גרינג —
אונ פאר געלד וועט מען קענען מאכען אלצדינג..."
פון די ריידעס ווערט קיינעם גאר ניט בעקענט,
יעדער פערלאזט זיך אונ גלויבט דעם סטודענט;
נאך דער ריידע שלאפט דער סטודענט רוהיג די נאכט,
נאר די ארימע קלאסע קלעהרט נעבעך אונ טראכט,
עס בייט זיך זיי דאס פנים די מינע
זיי קלעהרען זיי דייגקען אונ לעקען די סלינע,

עֶס חַייזְט זִיךְ זַיי אוֹיס, אַז הָאבֶּען זַיי אַלְלֶעס,
אַז װעֶרֶען זַיי פָּטוּר דֶעם שְׁרֶעקְלִיכֶען דַלוּת,
עֶס שְׁטֶעלְט זִיךְ זַיי אַלְלֶעס פַאר גְרִינְג —
אַז זֶענֶען זַיי אִין פַּאלֶעסְטִינַא אוּנ הָאבֶּען אַלְסְדִינְג;
דֶעם בַּעַל־מְלָאכָה גְלוּסְט זִיךְ נִיט צוּ אַרְבֵּייטֶען מֶעהר,
עֶס װעֶרְט אִיהם נִמְאָס דֶער הַאמֶער, דִי נָאדִיל אוּנ שֶׁעער.
עֶס שְׁטֶעלְט זִיךְ אִיהם פָּאר, אַ יוּדִישֶׁער מֶלֶךְ,
װִי יֶעדֶער אִיז פְּרִייך, לֶעבֶּענְדִיג, פְּרֶעהלִיךְ,
אוּנ טַאקִי עֶר, גִימְפִּיל צִי טְרַייטִיל,
װֶעט װֶערֶען פְּרִיסְטָאװ אָדֶער נַאדְזִירַאטִיל!..
אָדֶער, װָאס קֶען נָאר בֶּעסֶער זַיין —
װִי צוּ זִיצֶען אִין אַ גָארְטֶען אוּנ טְרִינְקֶען װַיין;
אָדֶער, עֶר מִיט דֶער סֶעמֵייסְטְװָע צוּזַאמֶען,
װֶעלֶען רַייסֶען בָּאקְסֶערֶען, אַפֶּעלְסִינֶען מִילְגְרָאמֶען.
װֶער װֶעט דֶען װַאגֶען צוּ רֵיידֶען אַ װָארְט?
אוּנ צוּ װֶעמֶען װֶעט מֶען אִיהם צוּקְלָאגֶען דָארְט?
אוּנ אַפִּילוּ װֶען יָא — װֶעט עֶר װַייזֶען גְלַייךְ,
קְוִיטַאנְצִיֶעס װָאס עֶס קָאסְט אִיהם „שְׁקָלִים„ אַ סַךְ.
נִיט אַזוֹי װִי דָא, דַארְף מֶען אַרְבֵּייטֶען שְׁװֶעהר,
פֶערְדִיעֶנֶען אַ טָאג אַ רוּבְּל נִישְׁט מֶעהר,
אוּנ װֶען מֶען פֶערְגִינְט זִיךְ אִין אַ גָארְטֶען אַרַיין הָאפֶּען,
פּוּלְט זִיךְ נִיט אֵיינֶער, גוּט דוּרךְ צוּ קְלַאפֶּען. — —
אַז מִיט דִי גֶעדַאנְקֶען אִיז עֶר פֶערְנוּמֶען אוּנ טְרַאכְט,
אוּנ עֶס חָלוֹמְט זִיךְ אִיהם אַ זָא חָלוֹם בַּיי נַאכְט:
װִי עֶר אִיז אִין פַּאלֶעסְטִינַא אִין אַ גָארְטֶען בַּיי צְװַייגֶען,
עֶר רַייסְט בָּאקְסֶערֶען, מַאנְדְלֶען, אוּנ פַייגֶען,
אוּנ װַיינְטְרוֹיבֶּען — דִי בֶּעסְטֶע אָהן צָאהל —
שִׁיטְטֶען זִיךְ אִיהם גְלַייךְ אִין מוֹיל —
אוֹיךְ מִילְגְרָאמֶען, מַאראַנְצֶען, װִי מִיסְט.
לִיעֶגֶען, הָאטְשִׁי נֶעהם אַלְלֶע אוּמְזִיסְט.
עֶר שְׁטוּפְּט אִין דִי קֶעשֶׁינֶעס גָאר אָהן אֵיין עֶק,
אוּנ טְרַאכְט: װאוּ נעהמְט מֶען אִיצְט אַ פָּאר זֶעק?

עֶס שְׁטֶערְט אִיהם נִיט קֵיינֶער צוּ עֶסְסֶען גַאנְץ פַיין,
אוּנ טְרִינְקְט זִיךְ פוּן „כַּרְמֶל" אַ גְלֶעזֶעלֶע וַויין. —
פְּלוּצִים דֶערזֶעהט עֶר פוּן וַוייטֶען גֶעהן
צְוַויי וָואֶיעֶנֶע מִיט מָאנְדִירֶען גַאנְץ שֵׁאהן,
עֶר ווִיל זִיךְ פַאר זֵיי בַּאלְד אִיזְווִינַאיֶען
אַרָאפּ הַאפֶּען דָאס הִיטֶעל אוּנ בֶּעטֶען פֶּערְצֵייעֶן.
נָאר אִין גֶעלֶעכְטֶער דֶערְקֶענְט עֶר אִין קוֹל
דָאס אִיז מֹשֶׁה שׁוֹחֵט אַ גֶ ע נֶ ע רַ א ל.
אוּנ זֶרַח דֶער שַׁמָשׁ, פוּן דֶער טַאלְגֶער קְלוֹיז,
אִיז נָאר אִיצְט פְּ רִ י ס טָ א ו, אַ שְׁטָאדְט בַּעַל־הַבָּיִת;
„נָא־זָאגְט עֶר־בְּרוּדֶער, לְחַיִים!
נַאט אַייךְ מַיין וַויין דִי לֶעצְטֶע שִׁירַיִים.
מַאכְט מִיךְ פַאר עֶפִּיס, אִיךְ וִויל נִיט גְרוֹיס,
אַפִילוּ אַ קְ צִ י זְ נִ י ק מַאכְט אוֹיךְ מִיר נִיט אוֹיס..."
נָאר עֶר דֶערְהֶערְט אַ רַעשׁ אַ גֶעטוּמְמֶעל,
קֶענְטְלִיכֶע קוֹלוֹת וֶועקֶען אִיהם פוּנ'ם דְרוּמְמֶעל;
עֶר ווִיל פוּנ'ם שְׁלָאף עֶנְטְפֶערֶען אַ וָוארְט,
נָאר עֶר הַאפְּט זִיךְ אוֹיף, בַּאלְד אוֹיפְ'ן אָרְט.
דֶערְזֶעהט עֶר דָאס וַוייבּ שְׁטֵעהט גֶעבֶּען בֶּעט,
מִיט גוּטֶען, מִיט בֵּייזֶען, שְׁרַייעט זִיא אוּנ רֶעדְט:
„אִיךְ פְרֶעג דִיךְ, ווִי שְׁלָאפְט אַ מֶענְשׁ אַזוֹי שְׁפֶּעט?
דִי אַרְבַּייט וֶועט נִיט וֶוערֶען אַלְלֵיין אוֹיפְגֶעגַייט!
וָואס אִיז דָאס אוֹיף מִיר, פַאר אַיין אוּמְגְלִיק גֶעשֶׁעהֶען,
וָואס דוּ ווִילְסְט זִיךְ נִיט גֶעהמֶען גֵייעֶהן?..
טָאמֶער הָאסְטוּ אַ קָאפִּיקֶע אָדֶער צְוַויי —
גִיעבּ וֶועל אִיךְ פַארֶען אַ טְשַׁאנִיקְל טְהֵעיי,
דוּ וַוייסְט גוּט ווִי אִיךְ בִּין נִיט גֶעזוּנְד.
אִיךְ שְׁלָאף נִיט דִי נֶעכְט עֶס צִיהט מִיךְ דָאס קִינְד"...
נָאר, עֶר הֶערְט נִיט וָואס זִי רֶעדְט אַפִּילוּ אַ וָוארְט,
עֶס לִיעגְט אִיהם דֶער קָאפּ בֶּעסֶער נָאר דָארְט:
דָארְטֶען וֶועט עֶר נִיט אַרְבֵּייטֶען, מֵעהן
עֶר וֶועט דָארְט זַיין פְרִיץ אַלֵיין.

סטודענטען װעלען דאָרטען אַרבּייטען, טהוען,
אונ ער װעט די בּיינער די קראַנקע אויסרוהען.

* * *

נאָ װאָלט דען ניט גלייכער געװעהן,
אַז די אַללע ריידעס קולות, געשרייען,
זאָל מען בּענוטצען אויף בּעסערע זאַכען,
ניט אויף פאַנטאַזיס מלוכה'ת צו מאַכען,
עס מעגען זיין פיעל ערענסטע מיט גרויס געפיהל!
איז דאָס אַלץ ניט מעהן װי אַ קינדער-שפּיעל.
ריידען איז שטענדיג גרינגער װי טהון,
עס קאָסט קיין הוצאות מיט געדאַנקען צו פליהען,
עס איז אָבער נאַריש, זיך צו דרייען דעם מוח,
מאַכען אַ לייטער אויף טויזענד װערסט הויך,
שטענדיג זיך דראַפּען, דעם קאָפּ צו בּרעכען,
זיך מיטשען אונ שטרעבּען די לבנה דערגרייכען.
חלומות איז אַ מאָל ניט קיין שלעכטע זאַך –
נאָר װען מען שלאָפט, ניט װען מען איז װאַך,
ובפרט נאָך דאָ פיהרט אַללעס זיך שלעכט
איין ערענסטען מענשען דאַרף מען זוכען מיט ליכט;
יעדער האָט נאָר זיין איך אין זינען,
װי צו געפּעהלען אונ כבוד געפינען,
אונ אַ דעה שטופט יעדער איינער –
נאָר עפּיס צו טהון געפינט זיך ניט קיינער!

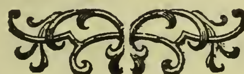

II.

צִי וֶועלֶען עֶפִּים מַאכֶען דִי צִיוֹנִיסְטֶען צִי נַיין ,
נָאר דִי צִיוֹנִיסְטְקֶעס וֶועלֶען גֶעוִויס אוּסְפַּייֶען !
וָואס טְרַאכְט אַ צִיוֹנִיסְטְקֶע אִין דֶער צַייט ,
נָאךְ דֶער סָאבְּרַאנְיֶע צְווישֶׁען יוּנְגֶע לַייט ?.
זִי קֶען נִיט שְׁלָאפֶען עֶס לָאזְט זִי נִיט רוּהֶען :
זִי קְלֶעהרְט אוּנ טְרַאכְט אוֹיךְ וֶועגֶען צִיוֹן ;
עֶס צִיעהט זִי זֶעהר שְׁטַארְק זִי פַּייֶערְט זִי בְּרֶענְט ,
נִיט נָאךְ פַּאלֶעסְטִינַא – נָאךְ דֶעם סְטוּדֶענְט !
זִי טְרַאכְט זִיךְ אוּנ קְלֶעהרְט : עֶס אִיז גָאר אַיין אַנְטִיק ,
צִיוֹנִ'יזְם קֶען זַיין אִיז גָאר אִין מַיין גְלִיק ,
וואוּ וָואלְטֶען מִיר זִיךְ בֶּעקֶענְט אוּנ גֶעזֶעהֶען ,
וֶוען אִיךְ וָואלְט קַיין צִיוֹנִיסְטְקֶע גֶעוֶועהן ?
אִיךְ דַארְף שׁוֹין מִיר דַאכְט נִיט רֵיידֶען קַיין סַךְ –
עֶס אִיז שׁוֹין אִין גַאנְצֶען בַּאלְד פֶערְטִיג דִי זַאךְ !
אִיךְ דַארְף נָאר לוֹיבֶּען פַּאלֶעסְטִינַא נִיט מֵעהן ,
אוּנ זָאגֶען אַז אִיךְ וֶועל נָאכְ'ן אַקֶער נָאכְגֵעהן ;
אוֹיךְ מַיינֶע קְלֵיידֶער פוּן סַאמֶעט , פוּן זַייד ,
וֶועל אִיךְ צוּ שֶׁענְקֶען אָרִימֶע לַייט ;
אִיךְ וֶועל טְרָאגֶען אַ פְּרָאסְט-צִיצֶען קְלֵייד ,
אָהן אַ זְשׁוּרְנַאל – אַלֵיין אוֹיף גֶענֵייט .

הִינדֶעלֶעךְ קַאטְשְׁקֶעלֶעךְ װֶעל אִיךְ פְּלַאדְרֶען אַ סַךְ,
דָאס אִיז בַּיי מִיר דִי טְהַייעֶרְסְטֶע זַאךְ.
אוּנ װֶען אִיךְ זָאל הָאבֶּען גֶעלְד נָאר אָהן צָאהל —
װֶעל אִיךְ קַיין דִיעֶנְסְטֶען נִיט הַאלְטֶען קַיין מָאהל.
טְהוּן װֶעל אִיךְ אַלֶעס תָּמִיד אַלַיין:
קָאכֶען װַאשֶׁען פְּרֶעסֶען אוּנ נַייהֶען,
אוּנ װֶען בְּלַייבֶּען װֶעט מִיר אַ בִּיסֶעל צַייט —
גְרִינְדֶע אִיךְ שׁוּהלֶען פַאר אָרִימֶע לַייט,
דָאס אִיז אוֹיךְ זֶעהר אַ נֵייטְהִיגֶע זַאךְ. —
אִיהם צוּ־זָאגֶען אַז מִיר גֶעפֶעהלְט הֶעבְרֶעאִישֶׁע שְׁפְּרַאךְ,
אוּנ דֶערְבַּייא זִיךְ מַאכֶען שְׁטַארְק בֵּייז,
וָאס עֶר הָאט מִיךְ בִּיז אִיצְט נִיט גֶעלֶערִינְט הֶעבְרֶעאִישׁ,
װֶען אִיךְ װֶעל אָפּ אַרְבַּייטֶען אָט דִי אַלְלֶע זַאכֶען,
וועט עֶר מִיר גֶעווִיסְ אַ „פְּרֶעדְלָאזְשֶׁעניֶע“ מַאכֶען!
גָאר אִיךְ װֶעל זִיךְ נִיט סָאגְלַאסֶען בַּאלְד...
אִיךְ װֶעל אִיהם אוֹיף אַלְלֶעס — עֶנְפֶערֶען קַאלְט.
הָאטְשׁ אִיךְ ווִיל אַ סַךְ מֶעהר ווִי עֶר —
דָאךְ אִיז פִיעל גְלַייבֶער עֶס זָאל אִיהם אָנְקוּמֶען שְׁוֶער,
אוּנ װֶען עֶס װֶעט װֶערֶען אָפִיצִיאַלֶנֶע פַאר יֶעדֶען,
דֶעמָאלְט װֶעל אִיךְ מִיט אִיהם נָאר אַנְדֶערְשׁ רֵיידֶען.
אִיךְ װֶעל אִיהם װַייזֶען אַז אַ סְטוּדֶענְט'ס אַ כַּלָה.
פַּאסְט נִיט צוּ גֵעהן פְּרָאסְט זָא ווִי אַלֶע.
אוֹיךְ קָאכֶען אוּנ נֵייהֶען דָאס ווייס אִיךְ פְּרִיהֶער,
װֶעט עֶר אַלֵיין נִיט פֶערְלַאנְגֶען פוּן מִיר. —
אוּנ װֶעגֶען אַ רֵייזֶע נָאךְ אוֹיסְלַאנְד מַאכֶען,
דָאס װֶעט שׁוֹין זַיין פוּן דִי שְׁפֶּעטֶערֶע זַאכֶען.
װֶעגֶען דֶעם װֶעל אִיךְ נִיט דַארְפֶען רֶעדִין קַיין סַךְ;
עֶר װֶעט שׁוֹין פֶערְשְׁטֶעהן אַז דָאס אִיז זֵעהר גְלַייךְ.
הַיינְט פָאהרְט, אֲפִילוּ אַ פְּרָאסְטֶער גְבִיר,
נִיט נָאר יוּרִיסְט אָדֶער אִינְזְשִׁינֶער.
אִיךְ װֶעל שְׁרַייעֶן אַז עֶס אִיז אַ נֵייטִיגֶע זַאךְ,
דֶען דָאס גִיעבְּט־צוּ פְּרַאקְטִיק אַ סַךְ.

אונ װײַטער, אין פיעל אַנדערע זאַכען,
װעל איך איהם אויך מן־הסתם איבערמאַכען.
אונ די ציוניסטישע הײסע געפיהלען
װעלען זיך שפּעטער אַלײן גאַר אָבקיהלען,
לאָז ער זיך האַלטען מיט ציון דערװײל,
דערנאָך װעל איך װערען זײן אידעאַל,
איך װעל איהם מיט גוטען גיעבען פערשטעהן
אַז ער איז ביז איצט גאַר נאַריש געװעהן.
אונ פאַר אַ דאָקטאָר אָדער אינזשיניער,
פּאַסט ניט מיט נאַרישקײט זיך אָפּגעבען מעהר.
איך האָף נאָר אויף מײנעם צו בײגען צו שטעלען
ער װעט מוזען נאָר טהון װי מיר װעט געפעהלען.
מיט די געדאַנקען פערטיעפט שטאַרק פערטראַכט,
חלומ'ט זיך איהר גוטע חלומות די נאַכט.

III.

אין דער זעלבער צײט זיצט דער סטודענט אַלײן,
אונ טראַכט זיך װי גוט איז מײן רעדע געװעהן...
איך האָב דאַכט זיך, ניט אַזוי ערענסט געמײנט,
דאָך האָבען אַלע ציוניסטען געװײנט,
זײ זענען אַלע געװעזען גערירהרט,
מען האָט מיר מיט „ביס" פיעל מאָל אַפּלודירט.
מען טראָגט מיך יעדער כמעט אויף די הענט,
אונטער פערשידענע קלאַסען װער איך בעקענט.

דָאס אִיז פַאר מִיר אַ גְלַיְיכֶע זַאךְ,
שְׁפֶּעטֶער װֶעט דָאס מִיר נִיטְצֶען אַ סַךְ.
װָאס אִיךְ װֶעל קָאנְטְשֶׁען־דָאקְטָאר צִי יוּרִיסְט,
דַארְף אִיךְ נִיט זַיין קַיין סְפֶּעצִיאַלִיסְט.
דִי קֶענְטְנִיסְסֶע מֶעגֶען זַיין װִי שְׁנַואךְ,
װֶעל אִיךְ שׁוֹין הָאבֶּען פְּרַאקְטִיק אַ סַךְ,
יֶעדֶער װֶעט מִיךְ הַאלְטֶען פַאר גְרוֹיס,
אִיךְ זֶעה שׁוֹין אַצוּנְד מַיין צוּקוּנְפְט אַרוֹיס.
אִיךְ װַייס מִיט יֶעדֶען װִי צוּ הַארְמָאנִירֶען,
אִיךְ דֶערְקֶען – װֶער עֶס לָאזְט זִיךְ בַּיי דֶער נָאז פִירֶען.
פַאר אַ פְרוּמֶער מִינֶע װֶערֶען אָרְטָאדָאקְסֶען קְלִיעֶנְטֶען,
צוּ אַרִיסְטָאקְרַאטֶען דַארְף מֶען נָאר קָאמְפְּלִימֶענְטֶען.
אוּנ צוּ מַאמְזֶעלֶען – דַארְף מֶען קַיין סַךְ,
זַיי קֶען מֶען קוֹיפֶען נָאר מִיט דֶער שְׁפְּרַאךְ,
אַ סְטוּדֶענְט דַארְף פַאר זַיי גָאר נִיט מֶעהן,
פַאר אִיהם אִיז גֶענוּג דֶער מוּנְדִיר אַלֵיין.
דֶען אַ פָּארַאזְשֶׁקֶע סְטוּדֶענְטְסְקֶע קְנֶעפּ
מַאכְט זַיי װִי שִׁכּוֹר פֶערְדְרַייעט זַיי דִי קֶעפּ.
אַלְזָא בִּין אִיךְ פַאר יֶעדֶען אַ הֶעלְד.
אוּנ צִיוֹנִיזְם אִיז מַיין שְׁלַאכְט פֶעלְד
כְּבוֹד הָאבּ אִיךְ כִּמְעַט פוּן יֶעדֶען,
עֶס אִיז אַיין עֶהרֶע מִיט מִיר צוּ רֵיידֶען,
זַיי זֶענֶען בַּיי מִיר גְרוֹיסֶע נַארָאנִים,
זַיי הָאבֶּען אַלֶע װִי הוֹזֶק אַ פָּנִים.
זַיי זֶענֶען נַארִישׁ, זֵעהר גְרוֹיסֶע צִיעגֶען,
אוּנ דֶערוּם הַאלְטֶען זַיי מִיךְ פַאר אַ קְלוּגֶען. —
אָט מִיט דִי גֶעדַאנְקֶען פַאנְטַאזִיס פֶערְטְרַאכְט,
הָלוֹמְ׳ט זִיךְ אִיהם גְלִיקֶען דִי נַאכְט.

IV.

שְׁפֶּעט בַּיי נַאכְט, װֶוען עֶס שְׁלָאפְט יֶעדֶער,
זִיצְט אַ צִיוֹנִיסְט בַּיי זִיךְ אִין חֵדֶר,
אוּנ הַאלְט דִי הַאנְד פֶּערְטִיעפְט בַּיי'ם שְׁטֶערֶען,
עֶפִּים װִיל עֶר זִיךְ דֶערְמָאנֶען, אוֹיסְקְלֶערֶען.
עֶר רֶעדְט שְׁטִיל, צוּ זִיךְ אַלֵיין:
„אִיךְ װֶועל נִיט דֶערְלָאזֶען, הוּנְדֶערְט מָאל נֵיין!
עֶס מֶעג מִיר ווִי שְׁוֶוער אָנְקוּמֶען,
דֶער גַאנְצֶער קְרוּזְשָׁאק מֶעג נִיט מִיטְשְׁטִימֶען,
װֶועל אִיךְ מִיט אִינְטְרִיגֶעס אוּנ טִימְנֶע זַאכֶען,
שְׁטֶעלֶען אוֹיף מַיינֶעם, אַלֶעס אִיבֶּערְמַאכֶען!
אוּנ כְּדֵי אִיךְ זָאל קֵיין גֶעגְנֶער נִיט הָאבֶען,
מוּז מֶען אַ נַייֶעם פְּרֶעדְסִידַאטֶעל אוֹיסְקְלוֹיבֶּען.
אִיךְ װֶועל אוֹיךְ שְׁרַייבֶּען אִין פֶּערְשִׁידֶענֶע אֶרְטֶער,
גֶעבֶּען אָנְצוּהֶערֶען מִיט פְּלַאמֶענְדֶע װֶוערְטֶער,
חַייזֶען פִּיעל פֵעהלֶער אִין אֵיינִיגֶע זַאכֶען,
מַיינֶע גֶעגְנֶער בֶּעשְׁרַייבֶּען, פוּן זֵיי אַ חֶל מַאכֶען;
אִיךְ מוּז זֵיי אָנְלֶעהְרֶען, גֶעבֶּען אַיין אָרָאק,
עֶס מֶעג אַפִּילוּ צוּרִיסְסֶען װֶוערֶען דֶער קְרָאוְשָׁאק,
עֶס מֶעג זֵיי קָאסְטֶען שְׁקָלִים אַ סַךְ,
מוּז אִיךְ װֶוערֶען פְּרֶעדְסִידַאטֶעל, אוֹיסְפִּיהְרֶען מַיין זַאךְ!

דֶעמָאלְט װעט מִיר נִיט אָנְקוּמֶען שְׁװֶער,
צוּ װָערֶען אוֹיף דֶער פְּרָאוִינְץ „װָאיַאזְשֶׁער" (אַ רַייזֶענְדֶער)
אִיךְ װֶעל הַאלְטֶען רַיידֶעס אִין פֶערְשִׁידֶענְע עָרְטֶער,
מִיט הוֹיכֶע פְרַאזֶען, פְּלַאמֶענְדֶע װֶערְטֶער.
יֶעדֶער װעט מַיין נָאמֶען דֶערְמָאנֶען,
אוּמֶעדוּם װעט מֶען מִיךְ קָאנֶען
װָאס אַ טָאג װֶעל אִיךְ גְרֶעסֶער װֶערֶען,
װִי גֶערְצ'ל אוּנ נָארְדַאוּ װעט מֶען מִיךְ הֶערֶען;
אַיינִיגֶע רֶעדֶעס װֶעל אִיךְ אָפְּדְרוּקֶען,
אוּנ װֶעל זַיי אוֹיף דֶער װֶעלט צוּ שִׁיקֶען.
דִי װֶעלְט–זִי דַארְף נִיט הָאבֶען קַיין סַךְ,
נָאר מִיט הוֹיכֶע פְרַאזֶען פוּן פֶערְשִׁיעדֶענֶע שְׁפְּרַאךְ,
קֶען מֶען זַיי אַיינְרֶעדֶען אִיבֶּערְנַאטוּרְלִיכֶע זַאכֶען,
װָאס אִיז נִיט גֶעװֶעהן אוּנ עֶס װעט זִיךְ נִיט מַאכֶען.
זַיי גְלוֹיבֶּען שְׁטֶענְדִיג אִין אַלְצְדִינְג,
אַ יוּדֶען אַיין צוּ רֶעדֶען אִיז אַלְלֶעס גְרִינְג;–
אַלְזָא װֶעל אִיךְ גֶעװִיסְס אוּסְפַּייעֶן,
דִי גֶעגְנֶער װֶעלֶען פְּלַאטְצֶען דָאס צוּ זֶעהֶען.–"
אָט מִיט דִיא גֶעדַאנְקֶען, מִיט אַ פְּרֵיילִיךְ פָּנִים,
שְׁלָאפְט עֶר אוּנ עֶס חָלוֹמְ'ט זִיךְ אִיהם אַ װֶעלְט מִיט נַארְאָנִים.

V.

אין דער זעלבער צייט ווען יעדערער טראכט,
שלאפען גבירים רוהיג די נאכט.
זיי זענען ציוניסטען, נאר זיי ארט גאר ניט
די יונגעלשע שפיעל, דער קאך דער יריד,
עס געהט זיי ניט אן, עס בעריהרט זיי קיין זאך.
זיי קויפט מען מיט כבוד, חניפה א לאך.
וואס שאדעט א גביר וואס ארט איהם גאר
ווען עס קאסט איהם דארט עטליכע רובל א יאהר?
דערפאר לעזט ער אבער אפט אין א בלעטעל
ווי ער שטעהט צוזאממען מיט גרויסע אין צעטעל.
אונ איינער גיעבט נאר דער פאר געלד,
פאר א רעקלאממע, עס זאל וויסען די וועלט.
א נאמען אויף דער וועלט שאדעט גאר ניט,
עס איז אפט א מעלה, גוט צו קרעדיט!
א זא גביר האט ניט קיין שום אידעאל,
פון דער קאססע מיט געלד קלעהרט ער איבעראלל.
דאס געלד איז זיין בילדונג, זיין אטעסטאט,
אויך זיין רעקלאממע וואס ער הערט זיך גאנץ ווייט.
עס איז זיין נאמען זיין כבוד זיין שטאלץ,
עס ארט איהם ניט קיינער, אבי ער האט אלץ.

עֶר שְׁטֶעלְט שְׁטֶענְדִיג נָאר זִיךְ צוּ פְּרִיעֶדְען,
אוּנ וָואלְט נִיט גֶעגֶעבֶּען קֵיין קֶערְבְּ׳ל פַּאר אַלֶע יוּדֶען.—
וִויעֶדער אִיז דָא גְבִירִים אַ סַךְ,
וָואס זַיי זֶענֶען אוֹיךְ פֶּערְפִּיהרְט אִין דֶער זַאךְ;
זַיי גִיעֶבֶּען גֶעלְד אַלֶע צַייט,
נָאר זַיי מַאכֶען קֵיין פְּרַאגֶעס- זַיי שְׁטֶעהֶען פוּן וַוייט.
זַיי אִינְטֶערֶעסִירֶען זִיךְ נִיט עֶס זָאל זַיין אַקוּרַאט,
אָרֶענְטְלִיךְ, פַיין. מִיט חֶשְׁבּוֹן אָטְשָׁאט.
עֶס פַּאסְט זַיי נִיט עֶס שְׁטֵעהט זַיי נִיט אָן
גֶעהמֶען אַנְטְהַייל, זַיין אוֹיךְ אִין קָאהן.
זַיי הָאבֶען אַייגֶענֶע גֶעשֶׁעפְטֶען אַ סַךְ,
זַיי קֶענֶען זִיךְ נִיט אָפְּגֶעבֶּען מִיט קֵיין פְרֶעמְדֶע זַאךְ!
אָ טְ שָׁ א ט ,וַויסֶען זַיי נָאר בַּיי זִיךְ אִין דֶער קַאסְסֶע —
וָואס אִינְטֶערָעסִירְט זַיי דִי אָרִימֶע מַאסְסֶע?!
זַיי גִיעֶבֶּען אַ קֶערְבְּ׳ל אוּנ זֶענֶען יוֹצֵא דֶערְמִיט,
וִוי אַיינֶער זָאגְט: „נ א ט — אוּנ טְשֶׁעפִּיט זִיךְ נִיט.“
זַיי גִיעֶבֶּען קֵיינְמָאל פַאר׳ן פָאלְק נִיט קֵיין טְרַאכְט,
זַיי שְׁלָאפֶען גַאנְץ רוּהִיג אוּנ חְרָאפֶּען דִי נַאכְט.
זַיי חָלוֹמְ׳ט זִיךְ גֶעוִוים פַּאלֶעסְטִינַא קֵיין מָאל,
פַאר זַיי אִיז אוּמֶעדוּם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.
נָאר דִי אָרִימֶע קְלַאסְסֶע מַאכְט נִיט צוּ, דִי אוֹיגֶען,
זַיי זֶענֶען בְּלַייךְ, שְׁטַארְק אָפְּגֶעצוֹיגֶען.
זַיי זִיפְצֶען זַיי קְרֶעכְצֶען, טִיעף פוּנ׳ם הֶערְץ,
אִין זַיי קָאכְט אוּנ זִידְט אַ יַם פוּלְל מִיט שְׁמֶערְץ.
זַיי בֶּעקְלֶעהֶען, בֶּעטְרַאכְטֶען זַייעֶר בִּיטֶערֶע לַאגֶע,
עֶס לָאזְט זַיי נִיט רוּהֶען דִי שְׁוֶועֶרֶע בְּרוֹיט-פְּרַאגֶע.
זַיי וַוייסֶען קֵיין חָכְמוֹת, זַיי פֶּערְשְׁטֵעהֶען קֵיין ווִינְקֶען,
זַיי ווִילֶען פָּשׁוּט עֶסֶען אוּנ טְרִינְקֶען,
זַיי וָואלְטֶען גֶעלָאפֶען פוּן וַואסְסֶער אִין פַייעֶר,
פֶערְדִיעֶנֶען אוֹיף בְּרוֹיט אַ קָאפִּיקֶע אַ דְרַייעֶר.
זַיי וָואלְטֶען זִיךְ דַוְקָא נִיט שְׁטַארְק גִישְׁטֶעלְט,
נָאר אוֹיף פַּאלֶעסְטִינַא- אַפִילוּ עֶק וֶועלְט! —

אַלְזאָ איז גאָר קיין וואונדער —
ווען זיי גיעבען אונ גלויבען יעדען בעזונדער.
זיי רעכנען אַז זיי האַנדלען אַ גרויסע מציאה,
אַז פאַר'ן שקל האָבען זיי שוין די ישועה;
דער שקל קומט זיי אָן זעהר שווער,
ווען זיי גיעבען איהם אַוועק בלייבט זיי ניט מעהר.
מען נעהמט דעם שקל גאַנץ ערינסט צו.
דאס מאכט זייא פאַנטאַזטיש דאס שטערט זייא די רוה.
זייער בלוטיגער שקל וואס איז מיט שוויים אונ מיט כח —
געהט אַוועק מיט'ן ווינט מיט'ן רויך!..
דער אָרימאַן האַלט זיך זעהר קליין.
ער איז ניעדערגעשלאָגען, געפאַלען, געמיין;
צו מאַכען פראַגעס — פיהלט ער זיך שוואך,
ער רעכינט: „גבירים פערזאָרגען דיא זאך".
איינער רעכינט: „אַז דער צווייטער טהוט".
דערווייל יאָווען זיך געהמערס אונ יעדערער גיט.
יעדערער דרש'ט, יעדערער רעדט,
יעדער איז אַ ווייסער, איין אַווטאָריטעט.
מען הערט פון יעדען איין קול איין מאטיף,
הויכע פראַזען אָהן אַ בעגריעף.
נאָר עס וועט קיינער ניט וויסען קיינמאָל אַקוראַט,
פון אַלע געלדטען דעם חשבון אָטשאַט.
גבירים, וועלען אויך ווייטער שלאָפען געשמאַק —
אונ אָרימע, וועלען אַלץ קריכען אין זאַק!

VI.

איך מוז מודה זיין, ניט אַלֶע זֶענֶען גְלַייךְ,
ניט אַלֶע צִיוֹנִיסְטֶען זֶענֶען פַאלְש אִין דֶער זַאךְ,
ניט אַלֶע סְטוּדֶענְטֶען מֵיינֶען נָאר כָּבוֹד אוּנ גֶעלְד,
ניט יֶעדֶער אִיז גֶעמַאסְקִירט אוּנ פֶערְשְׁטֶעלְט.
עֶס אִיז דָא צִיוֹנִי'סְטֶקֶעס אוֹיךְ עֶרִינְסְטֶע פִיעל,
וָואס גִיעבֶּען זִיךְ אָפּ מִיט הֶערְץ אוּנ גֶעפִיהל;
זַיי גֶעהֶען אוֹיף סָאבְּרַאנִיעֶס זַיי טְרַאכְטֶען אוּנ קְלֶעהֶרֶען
אַז דִי פַאנְטַאזִיֶע וֶועט ווִירְקְלִיךְ וֶוערֶען.
עֶס הַייזְט זִיךְ זַיי אוֹיס. זַיי דַארְפֶען שׁוֹין נִיט
קֵיין זַיידֶענֶע קְלֵיידֶער קֵיין זָאנְטִיק אוּנ הוּט,
קֵיין מָאדֶעס, קְרָאזְשִׁיוֶועס קֵיין טוּאַלֶעט:
נָאר אַ פְּרָאסְט צִיצֶען קְלֵייד מִיט אַ פְּרָאסְטֶען זְשֶׁעקֶעט,
אוֹיס נָאלְד אוֹיס זִילְבֶּער, בְּרִילִיַאנְטֶען אוּנ צִירוּנְג.
אוֹיס טֶעהַאטֶער אוֹיס בֶּאלֶער דִי גְרוֹיסֶע אוֹיפְפִיהרוּנְג,
אַפִּילוּ אוֹיס רוּסִיש פְראנְצוֹיזִישֶׁע שְׁפְּרַאךְ;
נָאר יוּדִיש הֶעבְּרֶעִיש אוּנ לֶערְנֶען תַּנַ"ךְ. —
בֶּעסֶער אִין פַּאלֶעסְטִינַא אַ גָארְטֶען פֶערְזַייֶהען,
אָפְּט רֵיינִיגֶען, בֶּעגִיסֶען, עֶס זָאל גִיכֶער אוֹיפְגֶעהֶן.
עֶס שְׁטֶעלְט זִיךְ אִיהר פָאר, וִויא זִי אִיז שׁוֹין דָארט,
מִיט אַלְלֶעמֶען פֶערְטִיג, שׁוֹין אוֹיפְ'ן אָרְט.

עס דרעהט זיך ארום, א קוה ביי דער שטוב,
א ציגעלע; א שעפעלע, עס איז איהר אלם ליעב.
זי זינגט זיך יודיש-נאציאנאלישע ליעדער,
פון א מאליגע העלדען אונזערע ברידער.
זי שלאגט פוטער און פרעסט אליין קעז,
באקט בייגעלעך, װארעניקעס, עס רינט אזשװדער שװייס.
אזוי פאנטאזירט זי און רעדט מיט פייער:
„פאלעסטינא ציוניזם איז הייליג און טהייער."
נאר די פאנטאזיע געדויערט ניט לאנג,
עס שטעהט ניט די צייט, זי געהט זיך איהר גאנג,
עס פליהט איבער, א טאג א חודש א יאהר,
זי בייט זיך גאר איבער, איין אנדער נאטור,
אויב איהר װילט זי זעהען, קומט נאר מיט מיר,
זוממער אין פארק אויפ'ן שפאציר:
אין זיידענם געפוצט נאכ'ן לעצטען פאסאן,
געהט זי געארימט מיט א יונגען מאן.
מיט אוהרינג ברילליאנטען איז זי פערפוצט שאהן,
עס פינקעלט פון װייטען, עס בלישטשעט דער שטיין;
רעדען רעדט זי מיט היטץ מיט געפיהל,
דװקא אויף רוססיש, „פון טהעאטער-שפיעל"
„יעװגעני אניעגין" — איז איהר שטארק געפעהלען *).
„און מארגען װעט מען א נייעס גאר שטעלען,
און „פיגנער'ן" — זאגט זי, — מוזען מיר הערען **),
איך מוז קריעגען בילעטין — די װעלט זאל זיך קעהרען. —
ער איז צו פריעדען, סאגלאסנע מיט איהר,
און זיי געהען צו זאממען א היים אויף קװאטיר. —
דאס איז, די ציוניסטקע מיט א סטודענט,
װאס האבען מיט ציוניזם פריהער געברענט.
ער איז איצט דאקטאר האט פראקטיק א סך,
זיי לעבען צו פריעדען, עס פעהלט זיי קיין זאך.

*) יעװגעני אניעגין איז א רוססישע אפערא.
**) פיגנער איז א אפערנע ארטיסט.

עֶר הָאט אוֹיךְ אַלְס סְטוּדֶענְט גֶעקְלֶערְט,
אִין פַּאלֶעסְטִינָא בֶּעאַרְבַּייטֶען עֶרְד;
צוּ הַיילֶען קְרַאנְקֶע אוּנ נִיט גֶעהֶמֶען קַיין גֶעלְד,
נָאכְגֶעהְן נָאכְ׳ן אַקֶער אַרְבַּייטֶען אִין פֶעלְד.
אוּנ זַיינֶע רֶעדֶעס זֶענֶען שְׁטֶענְדִיג גֶעוֶועהן:
„גֶעהְמְט יוּדֶען דִי קְלוּמְקֶעס אַ הַיים לָאמִיר גֶעהְן!
אִיךְ וֶועל אוֹיךְ אַרְבַּייטֶען עֶרְד גְלַייךְ מִיט אַייךְ,
אִיךְ בִּין נִיט קַיין פְּרִינְץ, מִיר זֶענֶען אַלֶע גְלַייךְ.“
אַצוּנְד — אוֹיס פַּאלֶעסְטִינָא אוֹיס פְלוּג אוּנ אוֹיס פֶעלְד
אוֹיס רֶעדֶעס, פַּאנְטַאזִיעֶס, דִי אִידֶעעֶ אִיז גֶעלְד! —
זִי, טְרַאכְט אוֹיךְ אַצוּנְד פוּן קַיין זַאךְ,
זִי קֶען גָאר נִיט טְהוּן, זִיא אִיז גֶעווִיש אוּנ שְׁוַואךְ.
זִי הָאט נִיט בַּיי דֶער שְׁטוּב קַיין צִיעג אוּנ קַיין קוּה,
פּוּטֶער אוּנ מִילְךְ, אַ ל לֶ ע ס טְרָאגְט מֶען אִיהר צוּ,
אוֹיפְ׳ן אָרְט פִינְ׳ם גָארְטֶען, וָואס זִי הָאט גֶעטְרַאכְט.
הָאט זִי מִיט בְּלוּמֶען צוּ טהוּן טָאג אוּנ נַאכְט.
זִי הָאט פֶערְגֶעסֶען אַלְלֶעס פוּן אַ מָאל,
זִי אִיז שְׁטַארְק צוּ פְרִידֶען עֶס אִיז בַּיי אִיהר דָא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל!

VII.

וָוען אַלֶע טְרַאכְטֶען, אִין דֶער זֶעלְבֶּער צַייט,
אִין אַ קְלֵיין שְׁטֶעדְטִיל – עֶרְגִיץ דָארְט וַוייט,
טַעֲנֶה'ט אַ מוּטְטֶער מִיט אִיהרֶען אַ זוהן
אוּנ נִיט נָאר זִי רֶעדְט, זִי שְׁרַייעט וֶועגֶען צִיוֹן:
„זָאג מִיר דוּא בָּחוּר! וָואס אִיז דָאס מִיט דִיר?
וָואס ווִילְסְטוּ פוּן מַיין לֶעבֶּען, וָואס הָאסְטוּ צוּ מִיר?
טָאג ווִי נַאכְט פְלִיהסְטוּ אַרוּם,
מִיט בִּיכְלֶעךְ אִין דִי קֶעשִׁינֶעס בִּיסְטוּ פוּלְל אוּמֶעדוּם!
וֶועמֶען דוּ בֶּעגֶעגֶענְסְט לַייעֶנְסְטוּ מִיט הִיטְץ.
וָואס הָאסְטוּ דֶערְפוּן – זָאג מִיר – פַאר אַ נִיטְץ?
עֶס וָואלְט מִיךְ נִיט גֶעאַרְט, בִּיסְט אַרָאפּ פִינְ'ם זִינְן.
דוּ זָאלְסְט הָאטְשֶׁי הָאבֶּען פַּרְנָסָה דֶערְפוּן.
אַז דוּ בִּיסְט יָאה זֵייעֶר נַארְר –
לָאזֶען דִיר דִיא „שְׁמִיאָנִיסְטֶען" צָאהְלֶען דֶערְפַאר; –
נִיט גֶענוּג זֵיי צָאהֶלֶען דִיר נִיט,
גִיעבְּסְטוּ זֵיי נָאךְ גֶעלְד, מַיין פֶערְהָארִיוֶועט בְּלוּט!
יֶעדֶער מַאכְט פוּן דִיר אַ בֶּער אוּנ לַאכְט דִיךְ אוֹיס.
אוּנ דוּ מַיינְסְט מֶע קְוֶועלְט אוּנ וֶוערְסְט בַּיי זִיךְ גְרוֹיס!
מִיר – מַיינְסְטוּ – הָאט נִיט דֶערְצֶעהלְט שָׂרָה פְּרֵיידֶע,
אַז דוּ הָאסְט אִין שׁוּל גֶעוָואלְט הַאלְטֶען אַ רֵיידֶע.

אונ יְהִיאֵל מֵאִיר הָאט דיךְ אָנְגֶעשְׁטֶעלְט —
אונ אַלֵיין הָאט עֶר הוֹזֶק גֶעמַאכְט אונ גֶעקְוָועלְט!.
עֶס אִיז אַ גְלִיק וָואס פַּייסֶע דֶער קְלֵיינֶער,
הָאט גֶעזָאגְט: „עֶר וֶועט דִיר בְּרֶעכֶען דִי בֵּיינֶער."
חַייטֶער וָואלְסְטוּ זִיךְ מְשוּגָע גֶעמַאכְט,
אונ יֶעדֶער וָואלְט דִיךְ אוֹיס גֶעלַאכְט.
גְלוֹיבּ, אַז אִיךְ וָואלְט זִיךְ מְחַיֶה גֶעוֶוען,
מֶע זָאל דִיךְ פַּאטְשֶׁען אונ אִיךְ זָאל דָאס זֶעהֶען.
אִיךְ וָואלְט אַפִילוּ קַיין וָוארְט נִיט גֶערֶעדְט,
נָאר גֶעשְׁטַאנֶען פוּן וַוייטֶען אונ חָאלט זִיךְ גֶעגְלֶעט.
עֶס אִיז דָאךְ אַ וַוייטִיג אַ בִּזָיוֹן אַ פֶערְדְרָאס —
אִיךְ שֶׁעהם מִיךְ מַיין פָּנִים צוּ וַוייזֶען אוֹיף דֶער גַאס.
אִיךְ הָאבּ דַאכְט זִיךְ קֵיינֶעם גָאר נִיט גֶעטוּהן —
נָאר דֶערְפַאר וָואס אִיךְ הָאבּ אַ מְשוּגֶענְ'ם זוּהן.
וֶוען עֶר גֶעהמְט נָאר אַ בִּיכְל אִין דִי הֶענְט,
וֶוערְט עֶר הַייס וִוי פַייעֶר אונ בְּרֶענְט.
עֶר לוֹיפְט אַרוּם טָאג וִוי נַאכְט,
גְלַייךְ וִוי עֶר וָואלְט דִי בֶּעסְטֶע גֶעשֶׁעפְטֶען גֶעמַאכְט.
אַלְלֶע יָאהר בַּאשֶׁערְט אִיהם גָאטְ אַ נַייעֶס,
אַבִּי דֶער מַאמֶען אַרוֹיסְגֶעהֶמֶען דָאס חַיוּת:
אָט הָאט עֶר אִיהם בֶּעשֶׁערְט „שְׁמִיאָנִיסְטֶען"
עֶר זָאל קֶענֶען דֶער מַאמֶען דָאס לֶעבֶּען פֶערְוִויסְטֶען.
אונ צוּרִיק מִיט יָאהרֶען אִיז דֶען נִיט דָאס זֶעלְבֶּע גֶעוֶועהן?
עֶר הָאט עֶרְגִיץ אַ בְּלֶעטֶעל אַ בִּיכְל דֶערְזֶעהֶען,
הָאט דָאס אִיהם שׁוֹין נִיט גֶעלָאזְט רוּהֶען,
אונ הָאט גֶעוָואלְט פָאהרֶען קַיין „אַרְגֶענְטִינֶען"
עֶר הָאט מִיךְ דֶעמָאלְט אוֹיךְ נִיט גֶעוָואלְט הֶערֶען,
וִויפִיעל אִיךְ הָאבּ גֶעטַעֶנֶה'ט, גֶעבֶּעטֶען מִיט טְרֶערֶען,
אונ קְלוּגֶערֶע פוּן מִיר אַ סַךְ,
הָאבֶּען אוֹיךְ גֶעזָאגְט אַז עֶס אִיז אַ קְרוּמֶע זַאךְ.
אִיךְ הָאבּ גֶעטַעֶנֶה'ט מִיט גוּטֶען מִיט בֵּייזֶען,
עֶר אִיז נָאךְ דֶעמָאלְט יוּנְגֶער גֶעוֶועזֶען,

אונ אִיךְ הָאבּ אויךְ גֶעהַאט אַ בִּיסְל מֶעהר כֹּחַ,
אונ אַ סַךְ אַ לוֹיזֶערֶען מוֹחַ,
הָאבּ אִיךְ גֶעקֶענְט אַלְלֶעס דֶערְטְרָאגֶען,
בִּיז אִיךְ הָאבּ אִיהם דָאס נַארִישְׁקֵייט אַרוֹיסְגֶעשְׁלָאגֶען,
אונ אַצוּנְד זֶעהט עֶר אַלֵיין,
וִוי דִי „אַרְגֶענְטִינְצֶעס" אוֹסְפֵּייעֶן!
„וִוי גְדֶער גֶעכֶעס" שְׁרַייבְּט בְּרִיעף מִיט טְרֶערֶען,
עֶס רֵייסְט דָאס הַארְץ עֶס אִיז אַ רַחְמָנוֹת צוּ הֶערֶען,
וִוי מֶען בֶּעהַאנְדֶעלְט זֵיי דָארְטֶען שְׁלֶעכְט,
אונ זֵיי זֶענֶען קְנֶעכְט בַּיי קְנֶעכְט.
זֵיי זֶענֶען גֶעבּיךְ פֶערְוָוארְפֶען עֶק וֶועלְט
אָהן פְרֵיינְד, אָהן בֶּעקַאנְטֶע, עֶלֶענְד אָהן גֶעלְד.
זֵיי זֶענֶען גֶעפַאלֶען, דֶערְהַרְגִיט, דֶערְשְׁלָאגֶען.
עֶס אִיז זִיךְ אַפִּילוּ נִיטָא פַארְוֶועמֶען צוּ קְלָאגֶען.
זֵיי אַרְבֵּייטֶען פְּרָאסְטֶע פַאנְטְשִׁינֶע דָארְט.
אָט הָאסְטוּ „אַרְגֶענְטִינֶע" דָאס טְהַיירֶע אָרְט!.
וִוי גְדֶער אִיז גֶעפְלוֹיגֶען זוּכֶען דָאס גְלִיק,
אִיצְט בֶּעט עֶר אוֹיף הוֹצָאוֹת צוּרִיק!
אַז דַיינֶע שְׁמִיאָנִיסְטֶען זֶענֶען אַ זוֹינֶע אַנְטִיקֶען,
לָאזֶען זֵיי אִיהם אוֹיף הוֹצָאוֹת שִׁיקֶען.
מִיר דַאכְט זֵיי וָואלְטֶען דָאס בֶּעסְטֶע גֶעטְהוּן,
נִיט וַוארְפֶען גֶעלְד, דֶער רוּחַ וֵוייסְט וָואהִין!
מִיךְ וֶועסְטוּ נִיט נַארֶען, אִיךְ פֶערְשְׁטֶעה דִי זַאךְ,
מִיט וָואס פַאר אַ טָאלְק עֶס פִירְט זִיךְ בַּיי אַייךְ.
פַאר יֶענֶעם אַפֶּערִיסְטֶען אִיז גֶעוָוארֶען אַ וֶועלְט,
עֶר הָאט קָאפִּיקֶעס, עֶר זֶעהט זִיךְ מִיט גֶעלְט.
עֶר גֶעהט לֶעדִיג אונ פֶערְדִיעֶנְט נִיט אַ גְרָאשִׁין,
דָאךְ הָאט עֶר זִיךְ גֶעמַאכְט אַ פַּאלְטָא מִיט קַאלָאשִׁין,
וואוּ וָואלְט עֶר גֶענוּמֶען גֶעלְד? גִיבּ מִיר צוּ פֶערְשְׁטֶעהן.
וֶוען עֶר וָואלְט קֵיין „צִיצִינִיסְט" נִיט גֶעוֶועהן. —
אָבֶּער דוּא, וָואס הָאסְטוּ דֶערְפוּן?
נִיט מֶעהר וָואס דוּ גֶעהסְט אַרָאפּ פוּנ'ם זִינְן!

אִיךְ הָארִיוֶע שְׁטֶענְדִיג בִּיטְטֶער אוּנ שְׁוֶוער.
עֶס הֶעלְפְט מִיר נִיט קֵיינֶער פוּן דַאנֶען אַ הֶער.
אִיךְ וֶוער אִיבֶּער גֶעפְּרוּירֶען, אִיךְ לַייד הִיטְץ אוּנ קֶעלְט,
צוּ לִיעב וָואס הָארִיוֶוע אִיךְ דֶען אוֹיף דֶער וֶועלְט?
טָאג וּוִי נַאכְט דְרֶעה אִיךְ מִיךְ דֶעם מוֹחַ,
אִיךְ לֵייג אַוֶועק מַיין רוּחַ אוּנ כֹּחַ;
זָאג צוּ לִיעב וֶועמֶען וֶוען נִיט צוּלִיעב דִיר?
מִיר דַאכְט אַז דוּ לֶעבְּסְט וִוי בַּיים גְרֶעסְטֶען גְבִיר.
אוּנ הָאטְשׁ אִיךְ בִּין נִיט רַייךְ,
גֶעהסְטוּ דַאנְקֶען גָאטְט מִיט לַייטֶען גְלַייךְ!
וָואס זְשֶע, עֶס וָואלְט אֶפְשַׁר נִיט שֶׁעהנֶער גֶעוֶועהן,
אַיידֶער דֶעם קָאפּ מִיט חֲלוֹמוֹת זִיךְ דְרֶעהֶען.
אַיידֶער זִיךְ אָפְּגֶעבֶּען מִיט נַארִישְׁקַייט,
אִיז בֶּעסֶער מִיר הֶעלְפֶען לֵייזֶען אִין קְלֵייט.
עֶס וָואלְט דִיר אַ סַךְ מֶעהר נוּטְצֶען גֶעבְּרַאכְט,
אוֹיךְ וָואלְט קֵיינֶער פוּן דִיר נִיט גֶעשְׁפֶּעט נִיט גֶעלַאכְט.
אוֹיךְ וָואלְסְטוּ אַ סוֹחֵר וִוי לַייטֶען גֶעוֶועהן,
בְּ'לֶעבֶּען עֶס אִיז שֶׁעהנֶער וִוי לֶעדִיג צוּ גֶעהן.
נָאר טָאמֶער הָאבֶּען מַיינֶע רֵייד בַּיי דִיר נִיט קֵיין וֶוערְטְה,
אוּנ דוּ וֶועסְט נִיט פָאלְגֶען נָאר טְהוּן פֶּערְקֶעהרְט.
דוּ וֶועסְט דִיר טְהוּן וִוי דִיר אַלֵיין גֶעלוּסְט
אוּנ וֶועסְט וִוי יְהִיאֵלִיקְל אַרוּם לוֹיפֶען פּוּסְט.
דִי מַאמֶע וֶועט בַּיי דִיר זַיין אַ הוּנְד —
מֶעק אִיךְ דִיךְ אוֹיס, אוּנ בִּיסְט נִישׁ מַיין קִינְד!
אַיידֶער מִיר שְׁטֶענְדִיג דָאס לֶעבֶּען פֶּערְוִויסְטֶען —
פָאהר דִיר קֵיין אָדֶעס, צוּ דִי שְׁמִיאָנִיסְטֶען!
גְלוֹיבּ אִיךְ וֶועל נִיט לַיידֶען קֵיין שְׁמֶערְץ,
„פוּן דִי אוֹיגֶען — אִיז פוּן דֶעם הֶערְץ!"
דוּ וֶועסְט דֶערְנָאךְ אַלֵיין גוּט פֶּערְשְׁטֶעהן,
אַז דִי מַאמֶע אִיז דִיר אַ פְרַיינְד גֶעוֶועהן.
דִי קוּקְסְט אוֹיף מִיר, וִוי אִיךְ בִּין צוּ דוּלְט.
עֶס דַאכְט זִיךְ דִיר אוֹיס אַז אַ הוּנְד בִּילְט.

דוּ הָאסְט שׁוֹין קֵיין צַייט דִי ווִילְסְט אַװֶעקְגֵעהן
זָאלְסְטוּ אִין מַיין שְׁטוּבּ נִיט קוּמֶען מֶעהן!..
לוֹיף לוֹיף גִיכֶער! גֶעה גֶעה!
נָאר עֶסְסֶען אוּנ שְׁלָאפֶען, זָאלְסְטוּ אוֹיךְ בַּיי זַיי!

* *

װֶוען דֶער זוּהן אִיז אַרוֹיס פוּן דֶער קְלֵייט,
הָאט אִיהם אִין דִי אוֹיגֶען גֶעשְׁווִינְדֶעלְט, דֶער קָאפּ זִיךְ גֶעדְרֵעהט:
דָאס פָּנִים הָאט שְׁרֶעקְלִיךְ גֶעפְלַאמְט אוּנ גֶעהִיצְט,
ווִי פוּן אַ הֵייסֶער הְרוּבֶּע הָאט עֶר גֶעשְׁווִיצְט.
דִי אוֹיגֶען הָאבֶּען אִיהם ווִי פַייעֶר גֶעבְּרֶענְט,
עֶר ווָאלְט דִי מִינוּט קֵיינֶעם דֶערְקֶענְט.
עֶר הָאט נִיט גֶעזֶעהֶען ווָאהִין עֶר גֶעהט,
דָאס גַאנְצֶע שְׁטֶעדְטִיל הָאט זִיךְ אִיהם גֶעדְרֶעהט.
עֶר הָאט גֶעקְנַאקְט דִי פִינְגֶער גֶעבְּרָאכֶען דִי הֶענְד,
גְלַייךְ ווִי דָאס פַארְמֶעגֶען זַיינְס בְּרֶענְט.
עֶר הָאט דֶערְפוּן שְׁרֶעקְלִיךְ גֶעלִיטֶען,
דֶער מוּטְטֶערְס ווֶערְטֶער הָאבֶּען אִיהם ווִי מֶעסֶער גֶעשְׁנִיטֶען.
נָאכְמֶעהר הָאט אִיהם גֶעקְלוּנְגֶען דָאס ווָארְט:
„עֶסְסֶען אוּנ שְׁלָאפֶען זָאלְסְטוּ אוֹיךְ דָארְט!"—
דָאס אִיבֶּער צוּ טְרָאגֶען אִיז אִיהם גֶעווֶען שְׁווֶער,
עֶר טְרַאכְט שׁוֹין אַ צַייט, צוּ זַיין אָ פּ ִי צ ֶ ע ר,
אוּנ פְּלוּצִים אִין מִיטֶען דַארִין—
הָאט אִיהם דִי מַאמֶע, אַרָאפּ גֶענוּמֶען דֶעם טְשִׁין!
עֶר אִיז גֶעווֶען אַזוֹי גֶעפַאלֶען בַּיי זִיךְ,
ווִי מֶע ווַארְפְט אֵיינֶעם אַרָאפּ פוּן דֶער הוֹיךְ,
ווִי אֵיינֶער ווָאס אִיז בַּיי זִיךְ גְרוֹיס,
אוּנ מֶע שְׁטוּפְּט אִיהם פוּן גֶעשֶׁעפְט פְּלוּצִים אַרוֹיס.
װֶוען עֶר זָאל אִיצְט אַ צִיוֹנִיסְט דֶערְזֶעהֶען,
ווָאלְט עֶר אִיהם אַרוֹיף גֶעפַאלֶען מִיט אַ גֶעווֵיין,
אוּנ יֶענֶער ווָאלְט שׁוֹין גֶעהַאט אַ בֶּעגְרִיף
ווִי עֶס קָאכְט אוּנ זִידְט בַּיי אִיהם אִין הַארְץ טִיעף.

אַך ! עס איז שווער אַ מאַטען צו געבען פערשטעהן :
וואס עס הייסט ציוניסט געפיהלען אידען
אַז קיין היסטאָריע איז איהר ניט בעקאַנט ,
אַז יודען האָבען אַ מאָהל געהאַט אויך אַ לאַנד .
קען זי זיך דען גלייכען צו מיר ?
ווען זי האט ניט געלייענט קיינמאָל קיין „ש״ר״
אונ זי האָט אַפילו קיין מאָל געזעהען
די בערדיטשעווער נייעס פון פּיפּילשטיין .
מיט דעם געריהמטען זעלטענעם „שיר״
וואס איך האָב איהם אַצונד ביי מיר ,
איך וועל איהם אויס הזר'ן אַ מאָל דריי —
וועל איך איהם קענען לייענען גאַנץ פריי.״ —
אונ טאַקע באַלד אויפ'ן אָרט ,
לייענט ער דעם „שיר״ וואָרט ביי וואָרט :

דער מאָרגענשיין .

עפען אויף , מיין פאָלק דאס פענסטער ,
די גאַרדינען ציהע אַרונטער .
גיעב אַ קוק ווי דער פריהלינג בליהעט ,
ניטאָ די קעלט , אויס ווינטער !

זעה ! ווי רייך זענען
די לאַנקען פעלדער דאָרט .
אין די טהאָלען אונ אויף ציונ'ס בערג ,
אַלבירטען — ווײַנשטאָקען , יעדען סאָרט !

אַ נייעס פרישען לעבען , גאַר
ווי אַ מאָל אין די אַלטע צייטען ,
וועלען דיינע קינדער פאַרפיהרען
זיי וועלען שוין זיין גלייך מיט לייטען !

נחמיה זאוואלקאוו , אדעס .

װָען עֶר הָאט דֶעם „שִׁיר" גֶעקָאנְטְשֶׁעט רֶעדְט עֶר צוּזִיךְ אַלֵיין:
„נָא גֶעה גִיעבּ דֶער מַאמֶען אַלְלֶעס צוּ פֶערְשְׁטֶעהְן!"
אוּנ עֶס יַאװֶוען זִיךְ אִיהם פַאנְטַאזִיעֶס פוּן פְרִיהֶער,
אוּנ עֶר קְלֶעהְרְט אוּנ טְרַאכְט צוּ מַאכֶען אוֹיךְ אַ „שִׁיר"
עֶר הָאט אַזוֹי לַאנְג גֶעקְלֶעהְרְט אוּנ גֶעטְרַאכְט —
בִּיז װַאנֶען עֶר הָאט אָט דֶעם „שִׁיר„ גֶעמַאכְט:

*   *

עֶפֶּען אוֹיף מַיין פָאלְק דִי לָאדֶען,
שְׁטֶעל אַרוֹיף דִי בְּלוּמֶען־טֶעפּ.
רוּה זִיךְ אִיצְטֶער אוֹיס דִי בֵּיינֶער,
פוּן דֶעם װִינְטֶער מִיט דִי בֵּייזֶע קְלֶעפּ.

דִי לַאנְקֶען צֶעדֶערֶען אוּנ פֶּעלְדֶער,
טְהָאלֶען פַאלְמֶען צִיוֹנ'ס בֶּערְג
דוּ נֶעהמְסְט דָאס שוֹין אָפּ צוּרִיק
עֶס גֶעהֶער שוֹין נִיט דֶעם טֶערְק!

אוּנ דֶער רֵיחַ פוּן דִי בְּלוּמֶען,
לִילִיעֶן מִירְטְהֶען אִיז דִיר בֶּעקַאנְט
אוּנְזֶערֶע מֶעדְכֶען װֵיידֶען שָׁאף,
מִיר זֶענֶען שוֹין צוּרִיק אִין מָארְגֶענְלַאנְד!

עֶר הָאט גֶעקְװֶעלְט גֶעװֶען פְרֵעהלִיךְ,
פוּנ'ם „שִׁיר" שְׁטַארְק עֶנְטְצוּקְט.
מָארְגֶען שִׁיקְט עֶר אִיהם ־קיין בֶּערְדִיטְשֶׁעװ
װֶעט זַיין נָאמֶען זַיין גֶעדְרוּקְט.
אוּנ עֶס יַאװֶוען זִיךְ גֶעדַאנְקֶען,
מִיט פַאנְטַאזִיעֶס אָהן אַ שִׁיעוּר.
עֶפִּים פִיהלְט עֶר זִיךְ מִיט אוֹתִיוֹת
בִּיט דֶער זֶעלְבֶּער נָאר װָאס פְרִיהֶער. —

ער טראכט „די מאמע וועט ערשט וויסען,
מיט וועמען זי האט דא צו טהון:
זי וועט קוועלען, שטארק שטאלצירען,
וואס זי האט מיך פאר א זוהן!"
ער איז געפלויגען מיט פאנטאזיעס
העט אין הימעל, טיעף ארויף,
נאר ער איז אראפ געפאלען,
געהאט זעהר א מיאוס'ן סוף:
די מוטטער האט זיך געיאוועט
געהענדיג פון דער קלייט,
אונ זי האט איהם אללעס צו שלאגען
די געדאנקען שטארק צו דרעהט,
„געה! שוין בהור, געה א היים!
גענוג שטעהן אין מיטטען גאס!
יעדער טייט מיט די פינגער
הי דו געהסט-אום פוסטא-פאס.
נא דאס קיישיל, העלף מיר טראגען.
אדער נעהם די פיש פינ'ם פאפיר
גלויב, עס וועט דיר גאר ניט שאדען!
פרעסען פרעסטו גלייך מיט מיר."
ער איז מיט איהר געגאנגען
אונ געפיהלט זיך אקוראט,
ווי עס וואלטען איהם סאלדאטען
איצט געפיהרט צום עשאפאט.
ער איז דעם אבענד ניט געשלאפען,
שטארק געקלערט וועגען געלד.
אונ טאקי מארגענדיגען טאג,
זיך אוועק צו לאזען אין דער וועלט.
ער וועט לייהען פינף רובל,
ערגיץ אויף דער מאמעס שטשאט,
אונ דריי האט ער דעמאלט
ביי זיך אין קעשינע געהאט.

„וָואס זָשֶׁע – טְרַאכְט עֶר – דַארְף אִיךְ מֶעהן ?
עֶס פֶעהלְט מִיר דַאכְט זִיךְ נִיט קַיין סַךְ.
דִי צִיוֹנִיסְטֶען וֶועלֶען דָארְט,
מִיךְ פֶערְזָארְגֶען מִיט יֶעדֶער זַאךְ!"
עֶר אִיז גֶעוָוארֶען שְׁטַארְק פְרֶעהלִיךְ,
לֶעבֶּעדִיג פוּלְל אִינְטֶערֶעס,
אוּנ עֶס שְׁטֶעלְט זִיךְ אִיהם שׁוֹין פָאר:
אָט אִיז עֶר מָארְגֶען אִין אַדֶעס!
עֶר טְרַאכְט, יֶעדֶער וֶועט זִיךְ פְרַייֶען
אַרוּם פִיהרֶען נָאר מִיט מִיר,
אוּנ אִיךְ וֶועל אוֹיף אַ סַאבְּרַאנִיע
דֶעקְלַאמִירֶען מַיין נַייֶעם „שִׁיר",
דִי דָאקְטוֹירִים, סְטוּדֶענְטֶען
אוּנ נָאךְ צִיוֹנִיסְטֶען פִיעל,
וֶועלִין דִי מִינוּט דֶערְקֶענֶען
אַז אִיךְ הָאבּ אַ גֶעפִיהל.
אִיךְ וֶועל זַיי בַּאלְד עֶרְקְלֶעהרֶען,
אוֹיס דֶערְצֵיילֶען אַלֶע זַאכֶען:
וִוי דִי מַאמֶע אִיז פַאנַאטִישׁ
אוּנ ווִי זִי פְלֶעגְט פוּן מִיר לַאכֶען;
אִיךְ וֶועל זַיי אִיבֶּערְגֶעבֶּען,
דֶערְצֵיילֶען אַלְלֶע אִיהרֶע רֵייד,
וִוי זִי הָאט תָּמִיד נָאר גֶעוָואלְט
אִיךְ זָאל שְׁטֶעהן מִיט אִיהר אִין קְלֵייט!
אִיךְ וֶועל שׁוֹין מֶעהר פוּן אִיהר נִיט הֶערֶען
דָאס וָוארְט „פוּסְטַא־פַּאס";
אִיךְ וֶועל זִיךְ נִיט דַארְפֶען טְרָאגֶען
מִיט דִי פִישׁ אִיבֶּערְ'ן גַאס!
אוֹיךְ וֶועל אִיךְ שׁוֹין מֶעהר נִיט הֶערֶען
פוּן קֵיינֶעם קַיין שְׁלֶעכְט וָוארְט.
זִי וֶועט מִיר שׁוֹין נִיט אוֹיס וַוארְפֶען –
עֶסְסֶען שְׁלָאפֶען זָאלְסְטוּ דָארט!"

אָט אַזוֹי מִיט דִי פַאנְטַאזִיֶעס,
לִיעגְט עֶר שְׁטַארְק פֶערְטִיעפְט אוּנ טְרַאכְט,
אוּנ עֶר רֶעדְט מִיט צִיוֹנִיסְטֶען,
פִינְ'ם שְׁלָאף — אַ גַאנְצֶע נַאכְט!

*　　*

אָט אַזוֹינֶע צִיוֹנִ'יסְטֶען אִיז אִין פְּרָאוִינְצִיֶע דָא אַ סַך
וָואס זֵיי לוֹיפֶען יָאגֶען, פְּלִיהֶען —
אוּנ פֶערְשְׁטֶעהֶען נִיט קֵיין זַאך!
וֶוען עֶס קוּמְט אֵיינֶער צוּ פָאהרֶען
פוּן חֶערְסָאן צִי פוּן אַדֶעסְסַא,
דֶערְצֶעהלְט עֶר פוּן צִיוֹנִ'יזְם,
אוּנ פִיעלֶע הֶערֶען מִיט אִינְטֶערֶעס.
יוּדֶען הָאבֶען זֵייעֶר בִּירְזְשֶׁע,
וואוּ זֵיי הֶערֶען נַייֶעס פִיעל;
וָואס עֶס קָאכְט זִיך אִין פַּארִיז,
הַייסֶען זֵיי אִין שוּהל!.
אוּנ צְווִישֶׁען טוֹיזֶענְד יוּדֶען
הַאלְט נִיט קֵיינֶער קֵיין נַאזֶעט,
יֶעדֶער הַאלְט זִיך פַאר אַ חַייסֶער,
יֶעדֶער שְׁטוּפְּט דִי צוּנְג אוּנ רֶעדְט.
גִימְפְּל גְרוֹנָם קוּמְט צוּ פָאהרֶען
פוּן וַוארְשָׁא צִי פוּן קִיעֶוו,
דֶערְצֶעהלְט עֶר: „מַאנְדֶעלְשְׁטַאם
הָאט פוּן הֶערְצְלְ'ן גֶעהַאט אַ בְּרִיעף,
אוּנ עֶר שְׁרַייבְּט, אַז דֶער טֶערְק
דֶערְקוּטְשֶׁעט שְׁטַארְק, לָאזְט נִיט רוּהֶען.
עֶר בֶּעט נָאר, מֶע זָאל גִיעבֶּען גֶעלְד —
גִיעבְּט עֶר יוּדֶען אַוֶועק צִיוֹן!"
דָאס מַאכְט אִין שְׁטֶעדְטִיל אָן אַ רַעשׁ,
צִיוֹנִ'יסְטֶען לוֹיפֶען אוּם;

יֶעדֶער רֶעדְט שְׁטַארְק מִיט פַּייֶער,
אוּנ צוּ-פּוּיקְט עֶס אוּמֶעטוּם.
יֶעדֶער דֶערְצֶעהלְט בֶּעזוּנְדֶער,
אוּנ לֵייגְט אֵייגֶענְס צוּ אַ סַךְ;
אַזוֹי אַז אַלְלֶע טָאג
יַאווִיט זִיךְ אַ נַייֶע זַאךְ!
אֵיינֶער קוּמְט צוּ פָּאהרֶען,
עֶר אִיז גֶעוֶועהן אוֹיף אַ יְרִיד,
הָאט אִיהם אֵיין אָדֶעסְסֶער צִיוֹנִ'יסְט
דֶערְצֶעהלְט נַייעֶס אוֹיפְ'ן פּוּד!
עֶר דֶערְצֶעהלְט דָאס יֶעדֶען אִיבֶּער,
אוּנ לֵייגְט אֵייגֶענְס אַ סַךְ צוּ,
עֶס קָאכְט דַאמִיט דָאס גַאנְצֶע שְׁטֶעדְטֶעל.
עֶס הָאט קֵיינֶער נִיט קֵיין רוּה,
יֶעדֶער טַעְנֶה'ט יֶעדֶער רֶעדְט,
יֶעדֶערֶער וַוייזְט זַיין פְּלַאן,
מִיט מַיינוּנְגֶען פֶערְשִׁיעדֶענֶע –
שְׁטוּפְּט מֶען זִיךְ אִין פַּאסָאן!
פְּלוּצִים וֶוערְט אַ שְׁטַארְקֶער רַעַשׁ,
דָאס גַאנְצֶע שְׁטֶעדְטִיל קָאכְט אוּנ זִידְט,
עֶס שְׁרַייֶען אַלְלֶע: „עֶר פָּאהרְט! עֶר פָּאהרְט!"
דֶער עוֹלָם לוֹיפְט, יָאגְט אוּנ פְּלִיהט;
עֶס לוֹיפֶען הִיטֶעלֶעךְ אוּנ שְׁלְיַאפֶּעס
יוּנְגֶע-לַייטְלֶעךְ אַלְלֶערְלֵיי.
אַלְלֶע וַוייזֶען מִיט דִי הֶענְד:
„אָט, אִט! פָּאהרְט עֶר" – אַ גֶעשְׁרַעה...
וֶוער אִיז דָאס אַ זוֹינְס גֶעקוּמְמֶען?.
ווִילְט אִיהר אַלְלֶע ווִיסֶען נִיךְ –
דָאס אִיז גֶעשִׁיקְט אַ מְשׁוּלָח,
סְפֶּעצִיַאלְנֶע פוּן מָשִׁיחַ,
צוּנוֹיף צוּ נֶעהמֶען אוֹיף הוֹצָאוֹת –
עֶר זָאלל הָאבֶּען אוֹיפְ'ן וֶועג.

מֶען זָאלְל נָאר גִיעֶבֶּען גֶעלְד,
קוּמְמְט מָשִׁיחַ בַּאלְד דִי טֶעג.
„עָנִי וְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר" *) –
וֶועט שׁוֹין אִיצְטֶער נִיט גֶעשְׁעהֶען;
דְאס הָאט מֶען נָאר גֶעמֵיינְט אַ מָאל,
וֶוען קַיין אַייזֶענְבַּאהן אִיז נִיט גֶעוֶועהן;
אִיצְט צוּ פָאהרֶען אוֹיף אַיין עֶזֶעל,
אִיז דָאךְ פָּשׁוּט אַ פֶערְדְרוּסְס –
וֶוען עֶס אִיז שׁוֹין דָא אַ פָּאיֶעזְד
מִיט אַיין עֶרְשְׁטֶע צְוֵייטֶען קְלַאסְס.
אוּנ „כֻּלּוֹ זַכַּאי כֻּלּוֹ חַיָּיב" **) –
אִיז זֶעהר שְׁוֶוער עֶס זָאל וֶוערֶען.
אַלְזָא הָאט מֶען אִיצְט אַ מִיטְטֶעל
צוּ דֶעם אוֹיךְ גֶעמוּסְט עֶרְקְלֶעהרֶען:
אַזוֹי וִוי אִין דִי קְלֵיינֶע שְׁטֶעדְטְלֶעךְ
הִיט מֶען יוּדִישְׁקַייט אָפּ גוּט,
מֶע הִיט שַׁבָּת מֶע הִיט יוֹם טוֹב,
כָּשֵׁר'ס עֶסְט אַ יֶעדֶער יוּד;
מֶען וֵוייסְט נִיט פוּן קַיין קָארְטֶען,
פוּן קַיין בַּאל-מַאסְקָארַאד.
וַוייבּ אוּנ קִינְדֶער זֶענֶען טְהַייֶער
יֶעדֶערֶער שֶׁעהמְט זִיךְ פַאר לַייט.
קֵיינֶער עֶסְט נִיט מִיט פוּטֶער
קַיין קָאטְלֶעט אִין רֶעסְטְאַראן;
יוּדֶען עֶסְסֶען נִיט קַיין רַאקֶעס.
גֶעהֶען נִיט אִין קַאפֶע-שַׁאנְטַאן.
אַלְזָא, זֵייא אַלְלֶע חַיָּיב מַאכֶען,
דַארְף גֶעדוֹיעֶרֶען יָאהרֶען לַאנְג,

---

*) א פסוק אין תנ"ך (זכריה ט'): „משיח איז ארים, ער קומט צו רייטען אויף איין עזעל".

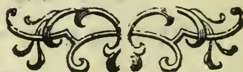
**) א גמרא אין סנהדרין (צא:) „אין בן דוד בא אלא בדור שכלו זכאי או בדור שכלו חייב – משיח קומט נאר, אדער אין א דור ווען אללע זענען פרום, ענטוועדער ווען אללע זענען ניט פרום."

הָאט מֶען צוּגֶעקְלֶעהרְט דָאס מִיטְטֶעל,
צוּגֶעטְרַאכְט אָט דֶעם גֶעדַאנְק:
אַזוֹי וִוי אִין דִי גְרוֹיסֶע שְׁטֶאדְט
אִיז אִיצְט דָא, אַ סַךְ אַ סַךְ..
וָואס זַיי הִיטְטֶען נִיט אָפּ שַׁבָּת;
קָארְטֶען אִיז דִי בֶּעסְטֶע זַאךְ.
וָואס זַיי הָאבֶּען וַוייבּ אוּנ קִינְדֶער —
אוּנ זִיטְצֶען קֵיינְמָאל אִין דֶער הֵיים;
אִין קַאפֶּע־שַׁאנְטַאן אִין גָארְטֶען,
אִיז זַיי גוּט אוּנ אַנְגֶענֶעהם.
זַיי פְרַאוֶוען פְרֶעהלִיךְ אָפּ אַ שַׁבָּת
אִין אַ קְלוּבּ בַּא אַ גְרִינֶעם טִישׁ.
זַיי פִיהלֶען אַ בֶּעסֶערֶען טַעַם אִין רַאקֶעס,
וִוי אַ יוּד שַׁבָּת אִין פִישׁ —
אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אַ רֶעשֶׁענְיֶע,
מֶע זָאל יוֹצֵא זַיין אִין צְוֵוייעֶן:
אַז דִי עֶרְשְׁטֶע מִיט דִי צְוֵוייטֶע,
זָאלֶען זִיךְ צוּ זַאמְמֶען גֵעהן.
אוּנ אָט דָאס אִיז דֶער מְשׁוּלָה,
וָואס מֶע מַאכְט אִיהם דֶעם פַּארַאד.
וָואס עֶר אִיז אַלְלֵיין פוּן יוּדֶען —
אוּנ פוּן יוּדִישׁקַייט זֵעהר וַוייט...
נָאר עֶר רֶעדְט אָפּ גַאנְצֶע שָׁעָה'ן,
מוּסָר'ט יֶעדֶען נָאר אוֹיס פַּיין,
פַארְוָואס מֶען אִיז גֶעוָוארֶען פְרַייא?
פְרוּם אוּנ עֶהרְלִיךְ דַארְף מֶען זַיין!
אוּנ דָאס ווירְקְט שְׁטַארְק אוֹיפְ'ן עוֹלָם,
יֶעדֶער הָאט צוּ טְהוּן מִיט אִיהם,
מֶע מֵיינְט עֶר אִיז גָאטְט אִין צִיצִית,
עֶר אִיז אַ מַלְאַךְ אֱלֹהִים!..
עֶר שְׁרַייעט מִיט הִיטְץ, עֶר הָאט מוֹרָא:
„מֶע זָאל זִיךְ נִיט אַסְסִימִילִירֶען!

װען חָלִילָה יוּדען װעלען,
װי ביז איצט – זיך װײטער פירען!"..
נָא, װאס זאל איצט נאר זאגען,
דַרשהנען, אַ פרוממער יוּד,
װאס ער איז אֶמֶת ערליך,
היט אָפּ יודישקייט זעהר גוּט?!
ער דאַרף פון אין דער פריה,
װען ער שטעהט נאר אויף פון בעט
ביז העט שפעט אין דער נאַכט
שלאגען קלאפען זיך „עַל חֵטְא!"
קלאַפען שלאגען זיך אין הארצען
אויך „מַלְקוּת" גיעבען אַ פּאָר מֵאוֹת --
אַז פרייע יודען זאגען מוּסָר,
לערנען פרום זיין, שטופען דֵעוֹת!.
און דער רעדנער, דער בַעַל־דַרשער,
אויב ער װיל ניט מעהר זיין פריא,
אויב ער מיינט נאר אַללעס ערענסט,
װען ער האלט טאַקי דערבַײא.
און ער שרעקט זיך, האט שטאַרק מוֹרָא
ער װיל זיך פון „אַסימילאַציע" רעטטען –
לאז ער מוֹחֵל זיין זיך קלאַפּען,
אַרויס שלאגען די קאטלעטען;
און אַרײן לעגען אַ פינגער,
אָפּגעבען די ראקעס און חַיין
װאס ער האט אויפ׳ן לעבען אויפגעגעסען
און אוים געטרונקען אין שאַנטאַן.
און נאך אַ סך אַ סך חֲטָאִים –
װאס איז ניט אויס צו שרייבען,
און ער זאל איצט װערען פרום
און דערמיט צו פריעדען בלייבען.
און אַללע זיינע גוטע ברידער,
אויף דעם װעלבען אַרויף פיהרען.

„סאָווראָניער" „באַלטעטער" און „וועלווער" יודען
וועלען זיך ניט אַססימילירען.
ער, וועט אָבער פרומם ניט ווערען,
ער קען נאָר זאָגען מוסר יענעם!
ער, וועט קיין בעל־תשובה ווערען,
זיך ניט שרעקען פאַר'ן גיהנום;
אַזוי ווי איצט אַזוי אויך שפּעטער,
וועט ער אַלץ, זיין ראָללע שפּיעלען.
דאָס איז מענשען נאָר צו ריידען,
חייט פון טהון און פון פּיהלען.
און אַזוינע פּאָהרען־אום –
לערנען, מוסר'ן די וועלט;
„מע זאָל זיין יודיש פרום –
און דערצו נאָך גיעבען געלד!"..
אין די גרויסע שטאָדט און שטאָדטלעך,
רוישען, זשימען, קאָכען, זידען,
מיט פאַנטאַזיעס און חלומות
גיעבען זיך אָפּ אַ סך יודען.
און עס הערט זיך קללות קולות,
מע שעלט קינדער אומעטום:
„נאַ, זעה דו בחור -- שרייעט אַ מאַמע --
אפילו אַ גלוח איז אויך פרום!"
און וואָס עס טהוט זיך אין די שולען,
דאָס איז גאָר ניט גרינג צו זעהען;
ווי איינער ווילל דעם צווייטען,
ציה'נ'יזם גיעבען צו פערשטעהן,
און דער דריטער איז דער־געגען
מישט זיך אויך צו זיי אַריין.
איך ווינש אפילו ניט קיין שונא,
צווישען זיי דעמאָלט צו זיין.
יעדער בעזונדער זאָגט אַ ווערטיל,
ווייזען דערמיט ווי ער איז קלוג;

אונ עֶס קָאנְטְשֶׁעט זִיךְ אִין גַאנְצֶען
מִיט גֶעשְׁלֶעג אונ מִיט קְרִיג !
אונ מֶע וַוארְפְּט זִיךְ אוֹיס בִּזְיוֹנוֹת,
מֶע וִידֶעלְט זִיךְ וִוי אִין אַ שֶׁענְק,
אונ עֶס פְלִיהֶען דֶערְבַּיי סְטֶענְדֶערְס,
לַייכְטֶער הַאנְדְטִיכֶער אונ בֵּיינְק!
מֶע וַוארְפְט אוֹיךְ סִדוּרִים, סְפָרִים,
אונ עֶס פְלִיהֶען אַ סַךְ הֶענְד,
אונ וַויְיבֶּער שְׁרַיְיעֶן אוֹיף קוֹלוֹת;
„גְוַואלְד, רַאטִיוֶעט! עֶס בְּרֶענְט!"
וַויְיבֶּער הַלִישִׁין, קִינְדֶער וַויינֶען.
עֶס קָאנְטשֶׁעט זִיךְ מִאוּס דֶער סוֹף
אונ וָואילֶע קְלוּגֶע יוּנְגֶען לַאבֶען
זָאגֶען חֶערְטְלֶעךְ אוֹיף דֶערוֹיף.
אַזוֹי אִיז אִין „לִיפַּאוִויץ" אִין „קְרֶעמֶענִיץ"
אונ אִין נָאךְ פִיעל שְׁטֶאדְט אַ יַם,
אַ רַעש אַ גֶערוּדֶער אַ גֶעשְׁרֵעה אַ טַארַאראַם;
מֶע פָאהרְט מֶע פְלִיהט מֶע דַרְשֶׁ׳ט גָאר אָהן טָאלְק –
אונ מֶע רֶעדְט זִיךְ אַיין, מֶע גְלוֹיבְּט:
„אַז עֶס אִיז דָא אַ פָאלְק..."

VIII.

וָואס הֵייסְט צִיוֹנִיסְט? אוּן וִוי אַזוֹי קֶען מֶען דָאס וֶוערֶען?
וֶועל אִיךְ אַייךְ אִין קוּרְצֶען עֶרְקְלֶעהְרֶען. —
עֶס הָאט אוֹיף פְּרָאסְט לָשׁוֹן גֶעהֵייסֶען אַ מָאל:
„פַּאלֶעסְטִינַא" — „אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל";
מֶע הָאט שׁוֹין דֶערְפוּן גֶעזָאגְט אוּן גֶערֶעדְט,
דִי „חוֹבְבֵי צִיוֹן", דֶער „קָאמִיטֶעט".
מֶע הָאט שׁוֹין גֶעוֶועקְט גֶעשְׁרִיעבֶּען גֶעדְרוּקְט,
אַ הִין פִּיעל טוֹיזֶענְדֶער אִיבֶּערְגֶעשִׁיקְט;
גֶעמַאכְט קָאלָאנִיֶעס גֶעטְהוּן אַ סַךְ,
עֶס אִיז בַּיי יוּדֶען קַיין נַייֶע זַאךְ. —
דָאס זֶעלְבֶּע הָאט מֶען אִיצְט פַאבְּרִיצִירְט,
מִיט גְלֶענְצֶענְדֶע פַארְבֶּען צוּ מִישְׁט אוּן צוּפִיהְרְט;
צוּ־גֶעגֶעבֶּען פַאלְשֶׁע בֶּעגְרִיפֶע,
רַייכֶע פַאנְטַאזִיֶעס, הוֹיכֶע טִיעפֶע;
גֶענוּמֶען דֶערוֹיף אַ פַּאטֶענְט,
רֶעקְלַאמִירְט אוּן יֶעדֶען בַּאקֶענְט.
אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען פִּיעל וָואיַאזְשֶׁערֶען
דֶעם נָאמֶען „צִיוֹנִיסְט" שְׁטַארְק צוּ פֶערְמֶעהְרֶען
אַ שְׁטֵייגֶער „בֶּעְרִיל" צִי „שְׁמֶערִיל" אַ בַּעַל מְלָאכָה,
פֶערְמָאגְט אַ שְׁטוּב קִינְדֶער אוּן וֶועניג הַצְלָחָה,

זיצט אין איין איינגעשאפּט, פערשטופּט אין א לאך,
ליידעט קעלט אונ הונגער די וואך.
די קינדער, זיי זעגען בלייך ווי די מתים,
פאסטען אפטליך, זיי האלטען תעניתים,
קען ער אנדערש קיין ציוניסט זיין —
ביז ער טראגט ניט אין פושקע א שקל אריין!..
זיך קויפען „ציוניסט״, קענן א יעדער:
יונגע אלטע, קינדער פון חדר,
מאנער פרויען, קלוגע אונ נאראנים,
עס איז א פרייז „פרא־פיקס״ פיר רייכע אונ קבצנים.
נא, ווער איז קיין בעלן צו קויפען א טיטול,
פאר א שקל א נאמען מיט א צוקונפט אויף א מאל?
עס קען זיך מאכען — וואס מאכט זיך דען ניט?..
דער עיקר איז נאר דער מאמענט, דיא מינוט,
קען זיך א־ליאדע א־נישט אבי־ווער —
ארוים גענעראל אדער אפיצער!
פארוואס זשע זאל מען זיך געגען דעם שטעלען?
מע דארף זיין א נארר דאס ניט צו וועלען!
דערום וויל א יעדער אונ יעדער גיעבט שקלים,
וואכענדיג הלומט זיך א גוטער חלום.
„ציוניזם״ איז איין פאנאראמע,
פון „אני מאמין״ בעשטעהט די פראגראמע,
מען דארף ניט פערשטעהן ניט פיהלען, נאר גלויבען
שרייען אויף „טאמאגע קארטינעס״ — זיי לעבען.
זאגען ביי נאכט: „אז עס שיינט די זונן״
צו־רעדען פיעלע צו גלויבען דערין,
ווער עס קענן אויף א זא פראגראם שווערען
קען ער איין ערענסטער ציוניסט ווערען!
עס איז דא ציוניסטען קאלטע אונ הייסע
יארע אונ גלאט אזוי פערשיעדענע גראסע:
א יארע ציוניסט וואַרפט שטארק מיט פראזען,
דרעהט מיט פסוקים אללעס צו דער ווייזען,

רֶעדְט מִיט הִיטְץ שָׁעָה'ן־וַויס לַאנְג,
בַּייט־אִיבֶּער אַלְלֶע מָאל דֶעם גֶעדַאנְק.
פַּייעֶר מִיט וַואכְסֶער קֶען עֶר צוּנוֹיף פִיהרֶען,
אָרְטאָדאָקְסֶען מִיט פְרַייעֶ בַּיי אִיהם הַארְמָאנִירֶען.
וֶוען עֶר רֶעדְט מִיט אַ יוּדֶען אַ פְּרוּמֶען,
אוּנ עֶר ווילְל בְּאֵין אוֹפֶן מִיט אִיהם נִיט מִיטְשְׁטִימְמֶען:
„וָואס הַייסְט — זָאגְט עֶר — אַ יוּד אָהן אַ בָּארד אַ גִלוּחַ —
ווילְט אִיהר מִיר אַיינְרֶעדֶען וֶועט זַיין מָשִׁיחַ?..
וָואס בַּיי אִיהם אִיז שַׁבָּת יוֹם־טוֹב נִיט טְהַייעֶר,
וָואס יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶעלָאזְט דֶערְפַאר בְּרֶענֶען אִין פַּייְעֶר —
ווילְט אִיהר מִיר דֶערְוַוייזֶען, גִיעבֶּען פֶערְשְׁטֶעהן,
אַז מִיר זָאלֶען אַ זַא מָשִׁיחַ נָאךְ־גֶעהן?" —
דֶעמָאלְט וֶוערְט עֶר שְׁטַארְק גֶערִיהרְט:
„וָואס רֶעדְט אִיהר? מִיר זֶענֶען דֶען חָלִילָה פֶערְפִיהרְט?
מִיר וֶועלֶען זִיךְ דָארְט נָאר יוּדִישׁ פִיהרֶען,
אָפְּהִיטֶען אַלְלֶעס, קֵיין מִנְהָג בֶּערִיהרֶען.
דָאס אִיז כִּמְעַט אוּנְזֶער גַאנְצֶעס שְׁטְרֶעבֶּען.
פֶערְשְׁטַארְקֶען דֶעם גְלוֹיבֶּען, יוּדִישׁ נָאר לֶעבֶּען.
מִיר וֶועלֶען אַוֶועק וַוארְפֶען אַלְלֶע פְרֶעמְדֶע זַאכֶען,
וָואס נָאר נִיט יוּדִישׁ וֶועלֶען מִיר ווַייכֶען.
יוּדִישׁ, נָאר יוּדִישׁ — דָאס אִיז אוּנְזֶער מֵיין —
דֶער פוּנְדַאמֶענְט, אוּנְזֶער הַיילִיגֶער שְׁטֵיין."
בַּיי דִי וֶוערְטֶער צוּ שְׁרַייעט עֶר זִיךְ בֶּעסֶער,
דִי טֶעמְפֶּעראטוּרֶע וֶוערְט אַלְלֶע מָאל גְרֶעסֶער,
עֶר רֶעדְט מִיט פַייעֶר, עֶס קֶעהרְט דִי וֶועלְט,
עֶר הֵייבְּט אָן מִיט יוּדִישׁ אוּנ לָאזְט אוֹיס בַּיי גֶעלְד!..
מִיט אַ פְרֵייעֶם וֶוען עֶר רֶעדְט אִיז אַיין אַנְדֶער זַאךְ,
אַנְדֶערְשׁ דָאס לָשׁוֹן, אַיין אַנְדֶער שְׁפְּרַאךְ.
דֶער פְרַייעֶר וַוייזְט אִיהם: „אַז עֶס אִיז קֵיין אַנְטִיק,
צוּ שְׁלֶעפֶּען דִי אַלְטֶע זְשׁוּפִּיצֶע צוּרִיק!
זִי הָאט גֶעמֶעגְט פוּן זַייד זַיין אַ מָאל,
אִיצְט אִיז זִי צוּ עֶנְג, קוֹיטִיג אוּנ שְׁמָאל..

וָאס טויג פון וָואס זי איז גֶעוֶועהן פְרִיהֶער
זי הָאט שוין פֶערְלָארֶען דֶעם אַלְטֶען קָאלִיר...
אִיצְט לֶעבֶּען מִיר אִין אַיין אַנְדֶער צֵייט,
מִיר פְּרָאגְרֶעסְסִירֶען, מִיר גֶעהֶען אַוֶועק וַוייט!
קוּמְט אִיהר מִיט אַ מְלוּכָה, אַ גְלִיק,
אוּנ ווִילְט אוּנְז פוּן וֶועג אוּמְקֶעהרֶען צוּרִיק?!
מִיר דַארְפֶען קַיין גֶעטְהָא אַלַיין זִיךְ נִיט מַאכֶען,
שְׁלֶעפֶּען אוֹיף זִיךְ דִי אַלְטֶע זַאכֶען,
פֶערְמַאכֶען דִי אוֹיגֶען, אַלְלַיין נִיט צוּ זֶעהֶען,
גְלוֹיבֶען נָאר יֶענֶעם, נָאךְ אַ שְׁטֶעקֶען נָאכְגֶעהן.
עֶס הָאט קֵיינֶער קֵיין פְּרַאוֶוע קֵיין רֶעכְט,
צוּ מַאכֶען פִינְסְטֶער פֶערְלֶעשֶׁען דָאס לִיכט.
יוּדֶען הָאבֶּען שוֹין נִיט אַיין מָאל,
גֶעמָאזֶעלְט, גֶעפָּאקְט, גֶעלִיטֶען אָהן צָאהל.
מֶען הָאט זֵיי אִין פִיעל לֶאנְדֶער גֶעבְּרֶענְט אוּנ גֶעבְּרָאטֶען.
נָאר זֵיי זֶענִין לֶעבֶּען גֶעבְּלִיבֶּען, עֶס אִיז זֵיי גֶערָאטֶען;
דַארְפֶען זֵיי פַאר קֵיין פַאל נִיט וֵועלֶעז
אִיבֶּערְנַייעס „פָּאקֶען" זִיךְ שְׁטֶעלֶען."
דֶעמָאלְט, ענְפֶערְט דֶער יַארִי צִיוֹנִיסְט גְלַייךְ:
אוּנְזֶער פְּרָאגְרַאמְמֶע אִיז סָאגְלַאסְנִי מִיט אַייךְ:
מִיר מֵיינֶען אוֹיסְטְהוּן דִי אַלְטֶע זַאכֶען,
נָאר דָאס „נַאצְיָאנַאלְנָאסְט" שְׁטַארְקֶער מַאכֶען.
וַוייטֶער, וֶועלֶען מִיר אַלְלֶעס רֶעפָארְמִירֶען,
זוי אַנְדֶערֶע פֶאלְקֶער אוֹיךְ פְּרָאגְרֶעסִירֶען;
דִי נַייעסְטֶע אִידֶעֶען וָואס אִיז נָאר בֶּעקַאנְט
וֶועלֶען מִיר דוּרְךְ-פִיהרֶען בַּיי אוּנְז אִין לַאנְד.
דִי פְּרָאפֶעסָארֶען, דָאקְטוֹירִים, וָואס אַרְבַּייטֶען דֶערְבַּיי.
זֶענִין אוֹיךְ אַלְלֶע פוּן יוּדִישְׁקֵייט פְרַיי".
עֶר זָאגְט נָאךְ צוּ, פִיעל נָאלְדֶענֶע בֶּערְג:
„אַז מֶען הָאט שוֹין אָפְּגֶעמַאכְט מִיט'ן טֶערְק,
אוּנ דֶער טֶערְק אִיז סָאגְלַאסְנֶע, צוּפְרִיעדֶען,
עֶר סִימְפַּאטִיזִירְט, עֶר הָאט שְׁטַארְק לִיעב יוּדֶען...

עֶס פֶעהלְט נָאר אִיצְט גֶעלְד אוּנ גוּט מֵעהן,
וָועלֶען מִיר מֶאגֶען אָנְהֵייבֶען גֵעהן". —
„וַויטְער־זָאגְט עֶר־אִיז דָא סוֹדוֹת דֶערְבַּיי.
וָואס מֶע קֶען נִיט יֶעדֶען אַרוֹיס זָאגֶען פְרַיי"...
עֶס קָאנְטְשֶׁעט זִיךְ מִיט דֶעם וָואס אִיז שׁוֹין בַּאקָאנְט:
מִיט „אַ שֶׁקֶל" — אוּנ „אַ נַייֶעם קְלִיעֶנְט!"

אַ קַאלְטֶער צִיוֹנִיסְט אִיז דֶער —
וָואס אִיהם מִיט פַאנְטַאזִיעֶס צוּ נַארֶען אִיז שְׁוֶוער.
עֶר הֶעט בַּיי זִיךְ קַיינְמָאל רֶעכְט מַאכֶען:
פַאר אַ שֶׁקֶל צוּ קְרִיגֶען אַזוֹי פִיעל גוּטֶע זַאכֶען!
אַ גַאנְצֶע מְלוּכָה, אַ לַאנְד פוּל מִיט צְוַוייגֶען —
פוּן טַייטְלֶען, מַארַאנְצֶען, מַאנְדְלֶען אוּנ פֵייגֶען!
עֶר אִיז פְּרַאקְטִישׁ, עֶר קֶען גוּט דִי וֶועלְט,
אַז קֵיין מְלוּכָה קוֹיפְט מֶען נִיט פַאר גֶעלְט.
עֶר לֵייעֶנְט צַייטוּנְגֶען, אִיהם אִיז בַּאקֶענְט גוּט,
אַז פַאר לִיעבְּשַׁאפְט, לָאזְט דֶער טֶערְק נִיט אַרַיין קֵיין שׁוּם יוּד!
נָאר, עֶר זָאגְט נִיט זַיין מֵיינוּנְג, גוּט אָדֶער שְׁלֶעכְט,
עֶר גִיעבְּט אַ יֶעדֶען גְלַייךְ נָאךְ גֶערֶעכְט;
עֶר הַאנְדֶעלְט מִיט מֶענְשֶׁען פֶערְשִׁיעדֶענֶע אַלְערְלֵיי,
וָואס אַרְט דָאס אִיהם אַז עֶר אִיז יוֹצֵא פַאר זֵיי?...
אוּנ פוּן אַ „הֵייסֶען" צִיוֹנִיסְט, הֶערְט מֶען נִיט מֵעהן, —
עֶר שְׁרַייט אוֹיף אַ קוֹל, עֶר וֶועצְט־אוֹיס דִי צֵייהן;
עֶר זִידֶעלְט אַ יֶעדֶען, עֶר שְׁרַייעט אִין אַ שׁוּהל,
אִיהם גִיעבְּט מֶען פַאר מוֹרָא שְׁקָלִים זֶעהר פִיעל.
אַ זַא צִיוֹנִיסְט אִיז טְהַייעֶר בַּיי אַלְלֶע,
צְווִישֶׁען קְרָאזְשָׁאקִין שְׁפִּיעלְט עֶר דִי רָאלְלֶע.
מִיט דֶער צַייט וֶועלֶען זֵיי אַזוֹי אוֹסְפֵּייֶען —
אַז נָאר „הֵייסֶע" צִיוֹנִיסְטֶען וֶועט מֶען אוּמֶעטוּם זֶעהֶען,
דֶעמָאלְט וֶועלֶען זֵיי מֶעגֶען זַיין שְׁטַארְק צוּ פְרִיעדֶען,
עֶס וֶועט זַיין אַ גְרוֹיסֶער כָּבוֹד פַאר יוּדֶען!

„גְרוֹיסֶע צִיוֹנִיסְטֶען" דָאס אִיז וֶועלְטֶענֶע פֶּערְזָאנֶען,
זַיי וֶוענִין נִיט פְּרָאסְט, זַיי דארְף מֶען גוּט קֶענֶען
אִיךְ מֵיין נִיט דִי גְרוֹיס — אִין דֶער בְּרֵייט אִין דֶער לֶאנְג.
אִין דֶער גְרֶעבּ אִין דֶער הוֹיךְ — נָאר אִין דִי גֶ ע נְ ג.
בַּיי צִיוֹנִיסְטֶען קֶען מֶען גְרוֹיס וֶוערֶען,
נִיט דוּרְךְ מַ עֲ ל וֹ ת, נָאר דוּרְךְ מַ א נִ י ע רֶ ע ן,
מֶען דַארְף קֶענֶען גוּט אִירָאנִיזִירֶען,
שְׁטֶענְדִיג אַ צְווֵייטֶענְ'ס כָּבוֹד בֶּערִיהרֶען;
מֶען דַארְף קֶענֶען מַאכֶען אַ מִינֶע אַ צוּרָה,
דֶעם גֶעגְנֶער נָאר שְׁטֶעכֶען מִיט פַּאלְשֶׁער סַאטִירֶע,
אוֹיךְ שְׁטֶענְדִיג זִיךְ הִיטֶען סֶעקְרֶעטֶען נָאר לַייעֶנֶען
זִיךְ שׁוּשְׁקִין אוֹיפְ'ן אוֹיהֶער — לָאז יֶענֶער מֵיינֶען..
דֶער עִ יָקָר זִיךְ וֶוערְטְלֶען אוּנ רֶעדֶען אַ יַם,
אוּנ הָאבֶען פִיעל טֶענְצֶער, זַיי זָאלֶען נָאכְזָאגֶען „בַּאם"!
וֶוער אַזַא עֶקְזָאמְמֶען הַאלְט אוֹיס —
דֶער קְרִיגְט אַ נָאמֶען, דֶעם הַאלְט מֶען פַאר גְרוֹיס.
וֶוער שְׁמוּעסְט אַז מֶען הָאט נָאךְ אַ לַאנְגֶע צוּנְג,
מֶען פְּלַאפֶּעלְט אַ סַךְ, מֶע מִישְׁט אוֹיס אַלְצְדִינְג.
אוּנ מֶען הָאט נָאךְ דֶערְצוּ אַ שְׁטִימְמֶע אַ טָאן,
מִיט אַ זַאק וֶוערְטֶער „אַ לֶעקְסִיקָאן"
אוּנ מֶע דְרֶעהט דִי הִיסְטָארְיֶע שָׁעָה'ן־וַויְיס לַאנְג,
אַרוֹיס צוּ שְׁלֶעפֶּען אַ מְלוּכָה מִיט אַ פַאלְשֶׁען גֶעדַאנְק —
דֶ ע ר אִיז גַאראַנְטִירְט, דֶ ע ר וַוייסְט שׁוֹין פָארְאוֹיס:
אַז עֶר וֶועט קְרִיגֶען אַ נָאמֶען נָאךְ גְרֶעסֶער פוּן גְרוֹיס!

צִיוֹנִיסְטֶען קֶען מֶען אַזוֹיגֶע אוֹיךְ זֶעהֶען,
וָואס זַיי סִימְפַּאטִיזִירֶען פֶערְשִׁיעדֶענֶע אִידֶעֶען,
„קָאלָאנִיזַאצִיָאן" אִיז שְׁטֶענְדִיג גֶעוֶועהן זַייעֶר וָוארְט,
אַצוּנְד וֶוענֶען זַיי אִין צְווייעֶן, הַאלְבּ דָא אוּנ הַאלְבּ דָארְט...
זַיי אַסִּימִילִירֶען וָואלְט גֶעוֶועהן גָאר נִיט שְׁוֶוער,
זַיי צִיעהֶען זִיךְ וִוי אַ גוּמְמֶע אַ הִין אוּנ אַ הֶער.

זַיי הָאבֶּען אַ רֶעכְטֶע אוּנ אַ לִינְקֶע זַייט,
צוּ עֶטְלִיכֶע גָאטְטֶער דִיעֶנֶען זַיי אִין אֵיין צַייט;
נָאר צִיוֹנִיזְם הָאבֶּען זַיי מֶעהְר פוּן אַלְלֶעס לִיעבּ,
וָואס אִיז אַ מֶעלְקֶענְדֶע אִידֶעֶ, נִיצְט וֶעהר אִין אַ שְׁטוּב...
אַ מָאל הָאבֶּען זִיךְ גֶעמָאלְקֶען קִיהֶע אוּנ צִיגֶען – נִיט מֶעהְן;
הַיינְט הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען מֶעלְקֶען אִידֶעֶן...
נָא, וֶוער קֶען דֶערְפוּן גָאר זַיין וַוייט?
וֶוען מֶע זֶעהט אַ זַא נֵס – אִיז גֶעוִויס מָשִׁיחַ'ס צַייט!

* *

אַ מָאל הָאט מֶען דֶערְקֶענְט אַ יוּדֶען אִין גַאס,
עֶר הָאט נִיט גֶעדַארְפְט קֵיין צִיוֹנִיסְטִישֶׁען פַּאס;
אִין זַיין וַוייךְ הַארְץ אִין זַיין פִיגוּר,
אִין זַיין אוּנְשׁוּלְדִיגְקֵייט אִין זַיין נַאטוּר,
אִין זַיין דֶענְקֶען, זַיין קְלָאהרֶען פֶערְשְׁטַאנְד –
הָאט מֶען אִיהם דִי רֶגַע דֶערְקָאנְט.
עֶס הָאט קֵיינֶער קֵיינְמָאל גָאר נִיט גֶעוואוּסְט,
דֶעם חִלוּק פוּן יוּד בִּיז צִיוֹנִיסְט; –
הַיינְט הָאבֶּען דִי אוֹיפְגֶעקְלֶעהרְטֶע, דִי פָּאהן
אַ שֵׂכֶל, אַ נַייעֶס, גָאר אוֹיף גֶעטְהָאן.
זַיי שְׁרַייבֶּען אִין צַייטוּנְג, זַיי ווילֶען עֶרְקְלֶערֶען:
אַז דֶער אִיז קֵיין יוּד וָואס וויל קֵיין צִיוֹנִיסְט וֶוערֶען!!
עֶר מַאג זִיךְ ווי יוּדִישׁ, ווי עֶהרְלִיךְ פִיהרֶען,
אֶרֶענְטְלִיךְ, פַיין, קֵיינֶעם נִיט עֶקְסְפְּלָאַטִירֶען,
הֶעלְפֶען דֶעם צְווייטֶען שְׁטֶענְדִיג אִין אַ נוֹיט
דֶעם אָרוּמַאן גִיעבֶּען צוּ פֶערְדִיעֶנֶען אוֹיף בְּרוֹיט,
אָפּהִיטֶען שַׁבָּת אוּנ יוֹם-טוֹב אַקוּרַאט,
אַלֶּע תַּרְיַ"ג מִצְוֹת, גְלוֹיבֶּען אִין גָאטט,
שִׁיקֶען אוֹיף פַּאלֶעסְטִינַא, הֶעלְפֶען מִיט גֶעלְד,
זִיךְ אָפְּלֶעבֶּען פְּרוּם, אָרֶענְטְלִיךְ, דִי וֶועלְט –
דָאס אִיז קַארְג, עֶס אִיז אַלְץ נִיט גוּט!
וֶוען נִיט קֵיין צִיוֹנִיסְט – אִיז שׁוֹין נִיט קֵיין יוּד!!..

XI.

„וָואס קען דאס שאדען?" – הער איך פיעל פרעגען,
„וָועט עס וועט גאר ניט וועַרען, וואס קען מען דערלעגען?
אַ יוד גיעבט אַ שקל, אַ קערבל צי צוויי –
ער וועַרט ניט בדלות חלילה אָן זיי!
אַז מע וועט ניט פּרובען ניט רעזיקירען,
וועט מען קיין זאך קיינמאל ניט אויספיהרען!"
דאס איז אַ תירוץ, דאס ענטפערען אַ סך,
אונ דערצעהלען נאר דא ו'ס אַ משל, אַ גלייכע זאך...
צי עס איז גלייך צי קרום אונ וואס ער האט געמיינט –
נאט איך איהם דא פּאדראבנע אונ לייענט;
מען האט געמאכט גארדאו'ן אַ פראגע: *)
„ווי וועט זיין דעמאלט די יודישע לאגע,
ווען עס וועט זיך דער פּלאן אין גאנצען צו שטערען
אונ פונ'ם ציונ'יזם וועט גאר נישט ווערען?"..
האט ער דערויף ניט געענטפערט קיין סך,
געגעבען אַ משל מיט אַ ווערטיל אַ לאך: **)
„אַ שדכן האט איין אָרים-בחור פארגעלעגט, ער זאל געהן
אָנקוקען אַ כלה – נאר זיך אָפּוואשען ריין".
האט ער געוואלט, דער שדכן זאל איהם ערקלעהרען:
„וואס וועט ער טהון, ווען עס וועט דער שדוך ניט ווערען?"
אַט מיט'ן משל פערענטפערט ער די זאך,
אונ אַללע ציוניסטען שרייען „עס איז גלייך!"
דאס איז פילייכט פאר אַ ווערטיל זעהר שאו'ן,
עס זאל ערגיץ אין אַ קאלענדאר שטעהן.
אָבער ביי אַ פאלקס-פראגע, ביי אַ זא ערנסטער זאך
איז אַזא ענטפער גאר פּראסט אונ צו שוואך.

*) השלח" ח' כ"ד ע' 377.

**) דאוס, ח' כ"ד ע' 553.

דאַרְטְען וואו עָס קְלֶעהרֶען טוֹיזְענְדֶער מוהות,
װענְדֶען אָן קְרֶעפְטֶען, לֶענֶען אַװעק כּוחות,
פֶערְליערֶען מִיט נָאר נִיט דִי בֶעסְטֶע צייט,
דְרַאפֶּען זִיךְ הויךְ, דְרִיכֶען גַאנְץ ווייט,
אַלְלֶעס וָואס עֶס לִיעגְט נָאהֶענְט פַּאר דִי אוֹיגֶען,
פַּאלְט זַיי צוּ לַאסְט, עֶס הֶערְט זַיי אוֹיף טוֹיגֶען,
זַיי דְרַאפֶּען זִיךְ דְרַאפֶּען אוּנ שְטְרֶעבֶען צוּם גְלִיק —
אוּנ פְּלוּצִים: אַ פַּאלל אַ וֶועטְץ נָאר צוּרִיק!
מִיט אַזַא פַּאלל, טָאר מֶען זִיךְ נִיט שְפִּיעלֶען,
מֶע קֶען אַ קַאלִיקֶע ווערֶען, אָדֶער אוֹיפְהֶערֶען פִיהלֶען,
דֶעמָאלְט אוֹיס מוּטְה, אוֹיס הֶעלְד, נָאר אוֹיס מַאכֶער!
מֶע פִיהלְט זִיךְ גֶעפַאלְלֶען, מֶע פִיהלְט זִיךְ פִּיעל שְוואכֶער,
אוֹיס הָאפֶענוּנְג, צוּקוּנְפְט, אוֹיס מִיט אַיין עֶק!
מֶע ווערְט מֶעלַאנְכָאלִיש, פֶּעסִימִיסְטִיש, אַ שְרֶעק,
מֶע קֶען שוֹין דֶערְנָאךְ נִיט גֶעהן ווייט,
אוּנ חָלִילָה אָפְּשְטַארְבֶען יוּנְג פַאר דֶער צייט.
אָט בַּיי אַזַא אוּנְגְלִיקְלִיכֶער גֶעפַאלֶענֶער לַאגֶע,
פֶערְעֶנְפֶערְט נָארְדַאוּ מִיט'ן הָתָן דִי פְרַאגֶע!?.
מִיר דַאכְט, אַז דֶער תִּירוּץ הָאט דָא קַיין אָרְט,
נִיט דָא פַּאסְט אַ מָשָל אַ לַאכֶענְדִיג וָוארְט!
וּבִפְרַט יֶעדֶער קֶען דָאס אַרוֹיס זֶעהֶען —
אַז מֶע וואשְט זִיךְ מִיט וואסֶער, וָואס אִיז שְרֶעקְלִיךְ נִיט רֵיין,
דִי נַייֶע בַּעֲלֵי־טוֹבָה'נִיקֶעס וָואס זוּכֶען אוּנְזֶער גְלִיק,
זָאגֶען אָפְּט וֶוערְטֶער וָואס גֶעהֶען צוּרִיק,
אִין פֶערְשִיעדֶענֶע פָארְמֶען, שִילְדֶערֶען זַיי אוּנְזֶער לַאגֶע.
„צִי זַיי וואשֶען. צִי שְמִירֶען?" — דָאס אִיז אַ פְרַאגֶע.
זַיי גֶעהֶען מִיט דֶעם וֶועג, מִיט דֶעם זֶעלְבֶען גֶעדַאנְק,
וָואס דִי „אַנְטִיסִימִיטֶען" *) זָאגֶען, שוֹין צוּ־לַאנְג,
יֶענֶע זֶענִין שוֹנְאִים, זַיי הָאבֶען אוּנְז פַיינְד.
אוּנ דִי זֶענֶען אוֹיסְלֶעזֶער, אוּנְזֶערֶע פְרַיינְד.

---

*) די וואס האססען די נאציאנען, וועלכע שטאממען פון „שם" בן „נח", בעזאנדערס יודען.

דִי אַנְטִיסִימִיטֶען שְׁרַייעֶן שְׁטֶענְדִיג נִיט מֵעהן:
מִיר װֶענֶען פְרֶעמְד, מִיר זָאלֶען זִיךְ גֵעהן.
מִיר לֶעבֶּען אַלְלֶע אוֹיף יֶענֶעמְ'ס קָאסְט,
מִיר הָאבֶּען קֵיין הֵלֶק, מִיר װֶענֶען אַ גַאסְט;
זֵיי װִילֶען פוּן אוּנְז נִיט הֶערֶען נִיט װִיסֶען,
אוּנ שְׁרַייעֶן: „מִיר רַייסֶען פוּן מוֹיל אוֹיס דֶעם בִּיסְסֶען!"
זֵיי װֶעלֶען בִּילְלֶען אוּנ בִּילְלֶען עֶס װֶעט זֵיי קֵיינֶער נִיט הֶערֶען,
בִּיז זֵיי װֶעלֶען מִיט דֶער צַייט, אִין גַאנְצֶען שְׁטוּם װֶערֶען. —
דִי „צִיוֹנִיסְטֶען" גִיעבֶּען אוֹיךְ דָאס װֶעלְבֶּע צוּ פֶערְשְׁטֵעהן:
אַז מִיר װֶענִין פְרֶעמְדֶע, מִיר זָאלֶען זִיךְ גֵעהן!
זֵיי װַייזֶען אוּנְז אַ שֶׁעפֶּעלֶע אַ צִיגֶעלֶע דָארְט,
אוּנ זָאגֶען: אַז מִיר הָאבֶּען אִין עֶרגִיץ קֵיין אָרְט.
מִיר הָאבֶּען קֵיין הֵלֶק, אַיין קוֹל: נָאר פְרֶעמְד —
מִיר זָאלֶען אַנְטְלוֹיפֶען אַפִילוּ אִין אֵיין הֶעמְד!..
דִי „אַנְטִיסִימִיטֶען" מֶאגֶען אִיצְט זָאגֶען מִיט נְקָמָה:
„הוֹדָאַת בַּעַל דִין כְּמֵאָה עֵדִים דָמִי"! *)
שׂוֹנְאִים הָאבֶּען מִיר בִּיז אִיצְט גֶעהַאט פְרֶעמְדֶע, נִיט מֵעהן,
אִיצְט הָאבֶּען מִיר, אוּנְזֶערֶע אֵייגֶענֶע אַלֵיין.
נַייֶע רַבָּנִים הֲסִידִים נְבִאִים,
אַ נַייעֶר „שֻׁלְחָן עָרוּךְ" מִיט נַייֶע חֲטָאִים.
נַייֶע יוּדֶען צוּ טְהֵיילְט נָאר אוֹיף צְװֵייעֶן,
נָאר צִיוֹנִיסְטֶען װֶענִין יוּדֶען, װַייטֶער נִיט מֵעהן!
אַזוֹי דַרְשֶׁ'עט „נָארְדַאוּ" אַזוֹי שְׁרַייבְּט „מַאנְדֶעלְשְׁטַאמְם"
אַזוֹי, שְׁרַייעֶן צִיוֹנִיסְטֶען אוּנ צִיוֹנִיסְטְלִיךְ אַ יַם.
אַ גְלִיקְלִיךְ פָאלְק יוּדֶען, װָאס זֵיי הָאבֶּען אִיבֶּערְגֶעהַאט:
אִינְקְװִיזִיצִיעֶס **) אוּנ גֶעטְהֹ'ס ***) עֶס הָאט זֵיי נִיט גֶעשַׁאדְט,
אַלְלֶעס אִיבֶּערְגֶעטְרָאגֶען, גֶעלִיטֶען,
גֶעבְּלִיעבֶּען לֶעבֶּען -- אוּנ זִיךְ נִיט גֶעבִּיטֶען,

*) בבא מציעא (ג): „דאס בעקענען פון דעם בעקלאגטען, גילט גלייך ווי הונדערט צייגער."

**) די פיינליכע קירכען=געריכט איבער'ן גלויבען, אין שפאניען,

***) Ghetto=דאס יודענפיערטעל אין איטאליען אונ מארגענלאנדישע שטאדטען.

עֶס הָאט זַיי גֶעשְׁטַארְקט, גֶעגֶעבֶּען פִּיעל קְרַאפְט,
גֶעוַוארְט אוֹיף מָשִׁיחְ'ן, גֶעגְלוֹיבְּט אוּנ גֶעהָאפְט,
זַיי הָאבֶּען דֶערְלֶעבְּט, דֶערְגְרֵייכְט זַייעֶר צִיעֶל:
מָשִׁיחַ אִיז גֶעקוּמֶען, נִיט אֵיינֶער נָאר פִּיעל.
אוּנְטֶער יֶעדֶען קַאפְּלוּשׁ, אוּנְטֶער יֶעדֶען פַּאבְּרִיק
שְׁטֶעקְט אַ מָשִׁיחַ, פַּאר יוּדֶען אַ גְלִיק;
יֶעדֶערֶער שְׁרַייעט, חַייזְט אוֹיף זִיךְ אוּנ בֶּעט:
„מִיר וֶועלֶען אַייךְ קוֹיפֶען עֶרְד אוּנ אִיהר אַרְבֵּייטֶען גֶעהט!"
וֶוער אִיז דֶער „מִיר" אוּנ וֶוער זָאל דָאס גֶעהן?
דָאס מֵיינְט יֶעדֶער נָאר „יֶענֶעם" – נִיט זִיךְ אַלֵיין.
מֶע לוֹיבְּט דֶעם טֶערְק, עֶר אִיז גוּט אוּנ פַיין.
אַ סִימָן: עֶר שְׁוַויינְט, נָאר עֶר לָאזְט נִיט אַרֵיין...
מֶע שְׁמוּעסְט מֶע רֶעדְט: נָאכְ'ן דְרִיטֶען קָאנְגְרֶעס,
וֶועט גֶעשֶׁעהֶן פַּאר יוּדֶען אַ נַייעֶס, אַ נֵס:
מֶע וֶועט שׁוֹין עֶפִּיס אָנְהֵייבֶּען צוּ טְהוּן,
נִיט „קוֹיפֶען" – נָאר „דִינְגֶען" עֶרְד אוּנ שִׁיקֶען אַהִין...
עֶס אִיז עֶפִּיס ווערְטֶער נִיט הִין אוּנ נִיט הֶער,
נִיט דָארְט נִיט דָא – פֶּערְדְרֵעהט אוּנ נִיט מֶעהר!
אוּנ פַּאר דִי גְלִיקֶען וָואס יַאוֶוען זִיךְ אוּנ וֶוערֶען בֶּעקַאנְט
הָאבֶּ'ן מִיר צוּ פֶּערְדַאנְקֶען, נָאר אוֹיסְלַאנְד!
דִי אוֹיסְלֶאנְדִישֶׁע יוּדֶען, דִי דֵייטְשְׁען, אַ פְּנִים
הַאלְטֶען רוּסְלֶאנְדֶער פַּאר גְרוֹיסֶע נַארְרָאנִים.
אַזוֹי ווִי צִיוֹנִיזְם פֶּערְקוֹיפְט זִיךְ דָארְט שְׁוֶוער,
צָאהלֶען זַיי פָּאשְׁלִינֶע אוּנ שִׁיקֶען אִיהם אִיבֶּער אַ הֶער.
„נָארְדַאוּ" אִיז אַפִילוּ דֶערְפוּן זֶעהר גֶערִיהְרְט,
עֶר זִידֶעלְט, עֶר שֶׁעלְט, עֶר פָּאלֶעמִיזִירְט,
עֶר זִידֶעלְט, דִי רַייכֶע דִי רַבָּנִים אוּנ דִי מַאסְסֶע,
אוֹיךְ דִי אוֹיפְגֶעקְלֶעהרְטֶע אוּנ דִי אַרְבֵּייט־קְלַאסְסֶע;
עֶר זִידֶעלְט יֶעדֶען מִיט אֵיינֶעם וָוארְט,
חַייזְט־אוֹיס, אַז קֵיין צִיוֹנִיסְטֶען אִיז נָאר נִיטָא דָארְט!..
אַז נִיט דִי רַייכֶע דִי רַבָּנִים דִי מַאסְסֶע,
אַז נִיט דִי אוֹיפְגֶעקְלֶעהרְטֶע אוּנ דִי אַרְבֵּייט־קְלַאסְסֶע –

װער־זְשֶׁע װֶענִין דִי צִיוֹנִיסְטֶען? אִיז נִיט צוּם פֶּערְשְׁטֵעהְן!.
עֶס װַײזְט־אוֹיס אַז „הֶ ע ר צְ ל“ אוּנ „נָ א ר דַ א וּ“ – נִיט מֵעהְן.
דֶערְפַאר אָבֶער, פְּרָאגְרֶעסְסִירְט ר וּ סְ סְ לַ א נְ ד,
צִיוֹנִיזְם פֶּערְקוֹיפְט זִיךְ, עֶס גֵעהט פוּן דֶער הַאנְד.
קֵיינֶער װֵייסְט גָאר נִיט דִי אוֹיסְלֶאנְדִישֶׁע מֶעטָאדֶע,
אַז זֵיי שִׁיקֶען נָאר סְחוֹרָה, װָאס אִיז דָארְט שׁוֹין אוֹ י ס מָאדֶע
אוּנ דָא הַאפְּט מֶען, מֶע רַײסְט מֶע לוֹיפְט אוּנ מֶע יָאגְט!
מֶע גְלוֹיבְּט דֶעם קְרֶעמֶער װָאס עֶר לוֹיבְּט אוּנ זָאגְט;
דֶער קְרֶעמֶער גֶעװֵעהנְלִיךְ װִילְל לֵײזֶען װָאס מֶעהר,
לוֹיבְּט עֶר דִי סְחוֹרָה: „עֶס אִיז אַײן עֶבִּיג גֶעװֶעהר.
זִי אִיז װָאלְװִיל, זִי אִיז שְׁטַארְק, זִי אִיז גוּט אוּנ שֵׁאהן
אַ סִימָן, אַפִילוּ עֶר טְרָאגְט זִי אַלֵײן.“ –
אַזוֹי אִיז דָא בַּײ צִיוֹנִיזְם אוֹיךְ,
יֶעדֶערֶער קוּמְט אוּנ דְרֵעהט אַ מוֹחַ.
יֶעדֶערֶער װֵײסְט אַנְדֶערֶע אַנְטִיקֶען
רֶעדְט־אַײן דֶעם עוֹלָם דִי גְרֶעסְטֶע גְלִיקֶען.
דִי רֵיידֶערְ'ס דִי זָאגֶערְ'ס, זֵיי בְּלַײבֶּען צוּ פְרִיעדֶען,
זֵיי שְׁלָאפֶען אוּנ טְרַאכְטֶען: „לָאזֶען פָאהרֶען יוּדֶען!“
אוּנ דִי יוּדֶען מֵיינֶען „װֶען נִיט הַײנְט – אִיז מָארְגֶען
װֶעט מֶען זֵיי אִין גַאנְצֶען פֶּערְזָארְגֶען!“
עֶס קְלִינְגְט זֵיי אִין דִי אוֹיהרֶען „שֶׁקֶל“ „קָאנְגְרֶעס“
„הֶ ע ר צְ ל“ „מָ שִׁ י חַ“, פוּלְל אִינְטֶערֶעס! –
דֶערְװַײל אִיז אַ קָאךְ אִין יֶעדֶער שְׁטוּבּ,
עֶס װֶערְט אַלְלֶעס נִמְאָס, דָאס לֶעבֶּען נִיט לִיעבּ.
דֶער װָאס הָאט גֶעלֶעבְּט בִּיז אַצוּנְד,
שְׁטֶענְדִיג אִין זִינֶען גֶעהַאט פֶּערְזָארְגְט װַײבּ אוּנ קִינְד.
גֶעפָאהרֶען, גֶעלָאפֶען, גֶעשֶׁעפְטֶען גֶעמַאכְט,
פוּן קֵיין מְ ל וּ כָ ה קֵיינְמָאל נִיט גֶעטְרַאכְט, –
אִיצְט אִיז עֶר שְׁטֶענְדִיג צוּ־טְרָאגֶען אוּנ פְלִיהט,
אַרוּם אוּנ אַרוּם װַײזְט אִיהם־אוֹיס נִיט גוּט;
עֶר הֶערְט־אוֹיף דִי קִינְדֶער צוּ גֶעבֶּען אִין קְלַאסְס,
זֵיי טְהוּעֶן גָ א ר נִ י ט, גֵעהֶען־אוּם פוּסְטָא־פַּאס.

אִיהם לִיעגט אִין קָאפּ נָאר אַקְצִיעֶס אוּנ שְׁקָלִים,
דָאס וַייבּ וָוארְטְשִׁיט אוּנְטֶער, זִי אִיז נִיט שָׁלוֹם.
עֶר עֶנְפֶּערְט אִיהר אָפּ, בַּייז מִיט אַ וָוארְט,
אַ שְׁטֶענְדִיגֶע קְרִיעג הַייבְּט-זִיךְ-אָן דָארְט.
טָאמֶער גֶעפִינְט זִיךְ אַ גוּטֶער בְּרוּדֶער, צִי וֶוער
וָואס אִיז נִיט פַאנַאטִיש, גְלוֹיבְּט נִיט וִוי עֶר,
וָואס הָאט נִיט לִיעבּ הוֹיךְ צוּ פְּלִיהֶען,
בּוֹיעֶן לוּפְט-שְׁלֶעסֶער אוּנ גָאר נִיט טְהוּן,
אָדֶער עֶר זָאגְט זַיין מֵיינוּנְג דֶערוֹיף,
אַז מֶע דַארְף שְׁטֶענְדִיג בֶּעטְרַאכְטֶען דֶעם סוֹף —
יֶענֶער אִיז בַּיי אִיהם קַיין מֶענְשׁ שׁוֹין נִיט מֵעהן;
עֶר וִויל אִין זַיינֶע ד׳ אַמוֹת נִיט שְׁטֵעהן,
עֶר פֶּערְהַאסְט אִיהם, עֶר שֶׁעלְט עֶר קָאכְט עֶר זִידְט.
אוּנ לָאזְט-אוֹים מִיט דִי וֶוערְטֶער „אַז עֶר אִיז גָאר קַיין יוּד!״
אַזוֹי וֶוערְט אַ קְרִיעג פוּן אֵיינֶעמְ׳ס אַ וָוארְט,
אִין שׁוּהל אִיז דָאס פְּלַאטְץ, דָאס בֶּעסְטֶע אָרְט...
דָאס הֵייסְט „פְּרָאגְרֶעסִירְט״ אָט דָאס הֵייסְט שֵׁאהן?
דָאס הֵייסְט אָפְּגֶעוואַשֶׁען, גֶעוָוארֶען רֵיין?..
דָאס אַלְלֶעס בֶּעטְרַאכְטֶען אַרוּם אוּנ אַרוּם —
נִיט צוּ זָאגֶען קַיין וָוארְט אוּנ בְּלַייבֶּען גָאר שְׁטוּם
נָאר פוּן יוֹצֵא וֶוענֶען, זָאגֶען „עֶס אִיז גוּט״ —
דֶער אִיז גֶעוִוים קַיין אֶמֶתֶער יוּד!..

עֶפִּילָאג.

אַ רַעשׁ אַ גֶערוּדֶער, אַ גֶעשְׁרֵעה אַ גֶעטוּמְמֶעל!
וָואס אִיז דָאס פַאר אַ קוֹלוֹת, הֶעט בִּיז אִין הִימְמֶעל?..
דָאס שְׁרַייעֶן מִיט כַּעס צִיוֹנִיסְטֶען „גְוַואלְד!״
„וֶוער אִיז דָאס דֶער לֵץ? דֶער נַארִישֶׁער יָאלְד?
וָואס הָאט אוּנְז דָא אוֹיבֶּען, גֶעשְׁטָאכֶען גֶעבִּיסֶען,
דִי מַאסְקֶע דִי פַאלְשֶׁע, פוּן אוּנְז אַרָאפְּגֶערִיסֶען

אונ הָאט אוּנז גֶעצַאפְּט גַוייבֶען מִיט בְּלוּט? —
נִיט אַנְדֶערְשׁ, עֶר אִיז נָאר אַיין אַנְטִיסִימִיט!
אַ חוֹטֵא, אַ רָשָׁע, אַ כּוֹפֵר בְּעִיקָר!
חַאפְּט אִיהם! פַּאקְט אִיהם רייסט אִיהם אויף שְׁטִיקֶער!" —
אִיךְ קֶען אַייךְ גַאנְץ גוּט, אִיךְ ווייס אַייעֶר סְטְרִיה!
נָאר אוּמְזִיסְט אִיז דָאס שְׁרַייעֶן, אוּמְזִיסְט אִיז דִי מִיה!
נִיט מִיט כַּעַס, מִיט פֶּעטְשׁ, מִיט גֶעשְׁלֶעג
קֶענְט אִיהר דֶעם אֱמֶת פֶּערְשְׁטֶעלְלֶען דֶעם וֶועג!
עֶר קְרִיכְט אִין דֶער פִינְסְטֶער תָּמִיד אונ שַׁיינְט.
אונ דֶער יוּד אִיז אַ מֵבִין וֶוער עֶס אִיז זַיין פְרַיינְד!..
וֶוער עֶס אִיז עֶרִינְסְט אַבִּי נִיט קיין שׁוֹטֶה —
וֶועט מִיךְ נִיט רֶעכֶענֶען פַאר אַ זַא חוֹטֵא,
וָואס אִיךְ הָאבּ דֶעם אֱמֶת גֶעזָאגְט נִיט פֶּערְשְׁטֶעלְט,
עֶס אִיז גֶעוִויסְס נִיט פַאר כָּבוֹד מִיט גֶעלְד —
נָאר, פָּשׁוּט פוּן וֶועהטִיג, פוּן צָרוֹת אונ שְׁמֶערְץ,
הָאבּ אִיךְ אוֹיסְגֶעגָאסֶען מַיין בִּיטֶער הֶערְץ.
מֶען דַארְף זַיין שְׁטַארְקֶער פוּן אַייזֶען פוּן שְׁטֵיין,
קוּקֶען גְלַייכְגִילְטִיג אַלְלֶעס צוּ צוּזֶעהֶען —
אונ צוּ וַוייזֶען דִי פֶעהְלֶער נִיט הָאבֶען קַיין רֶעכְט.
וָואס טָאמֶער וֶועט אַיינֶער פֶּערְשְׁטֶעהן דִיךְ? שְׁלֶעכְט!
אִיךְ בִּין אַ פָּאטָאגְרַאף, אִיךְ הָאבּ נִיט קַיין שׁוּלְד,
וָואס מַיין אַפֶּעַראט גִיעבְּט — אַיין אֱמֶת בִּילְד.
אִיךְ הָאבּ נִיט דָאס בִּילְד אוּמִיסְטֶען פֶּערְשְׁמִירְט,
אִיךְ הָאבּ דָאס גֶעפּוּצְט, שְׁטַארְק רֶעטָאשִׁירְט;
גֶעוָואלְט הָאבּ אִיךְ, אַלְלֶעס מַאבֶען שֵׁאהן פַיין,
עֶס זָאל אַפִילוּ קַיין שְׁפְּרֶענְקֶעלֶע זַיין.
נָאר וָואס זָאל אִיךְ טְהוּן — עֶנְפֶּערְט אַלְלֵיין:
וֶוען דִי פֶּערְזָאן אִיז שְׁרֶעקְלִיךְ נִיט שֵׁאהן.
אִיךְ קֶען נִיט וִוי אַנְדֶערֶע פָאטָאגְרַאפִירֶען,
מִיט רָאזֶעוֶוע פַארְבֶּען בֶּעפּוּטְצֶען, בֶּעשְׁמִירֶען,
דָאס פָּנִים אִין גַאנְצֶען אִיבֶּער צוּ דְרֵיעהֶען,
אַבִּי יֶעדֶער זָאל לוֹיבֶּען, שְׁרַייעֶן „עֶס אִיז שֵׁאהן!"

אִיךְ קֶען נִיט , אִיךְ קֶען נִיט ! אִיךְ טוֹיג נִיט דֶערְצוּ !
דָאס פַארְבֶּען דָאס מָאלֶען גִיעבְּט מִיר קֵיין רוּה .
לָאזֶען צִיוֹנִיסְטֶען אַרָאפְּלָאזֶען דִי גָאז ,
זִידְלֶען אוּנ שְׁרַייֶען , שְׁרֶעקְלִיךְ זַיין בֵּייז ,
זַיי מֶעגֶען אוֹיסְטְרַאכְטֶען בִּלְבּוּלִים אַ סַךְ ,
אַז אִיךְ בִּין פַאר־אִינְטֶערֶעסִירְט שְׁטַארְק אִין דֶער זַאךְ –
וֶועל אִיךְ אַלְץ בַּיי מַיינֶעם פָּארְט בְּלַייבֶּען :
אַז דִי פֶּעהלֶער וָואס שַׁאדֶען , מוּז מֶען בֶּעשְׁרַייבֶּען !
אֵיידֶער מַיין בִּיכְ'ל הָאט דִי וֶועלְט נָאךְ גֶעזֶעהֶען ,
הָאבֶּען מִיר צִיוֹנִיסְטֶען מוֹדִיעַ גֶעוֶועהן :
„מֶע זָאגְט , אַז אִיהר הָאט אַ בִּיכְ'ל גֶעמַאכְט ,
אִיהר בֶּעשְׁרַייבְּט אוּנְז אַלֶּע , מַאכְט חוֹזֶק אוּנ לַאכְט --
זָאגֶען מִיר אַייךְ , אִיהר מֶעגְט אוּנְז גְלוֹיבֶּען –
עֶס אִיז קֵיין כְּתֻבּוֹת , אִיהר שְׁפִּיעלְט מִיט'ן לֶעבֶּען !
מִיר וֶועלֶען נִיט שְׁווַיינֶען מִיר וֶועלֶען נִיט רוּהֶען ,
מִיר וֶועלֶען דֶערְפַאר אַייךְ , דָאס אוּנ יֶענְ'ס טְהוּן !" .
אִיךְ הָאבּ אַלְלֶעס גֶעהֶערט , זִיךְ דֶערְפוּן נִיט גֶעמַאכְט ,
קֵיינֶעם נִיט גֶעעֶנְפֶערְט , בַּיי זִיךְ נָאר גֶעטְרַאכְט :
מִיךְ סְטְרַאשִׁיט קֵיין קְלָלוֹת אוּמְזִיסְטֶע אָהן צָאהל ,
קֵיין פְּהִיזִישֶׁע קְלֶאפּ שְׁרֶעקֶען מִיךְ נִיט קֵיין מָאל ;
מִיךְ אַרְט נִיט קֵיין שִׂנְאָה , קֵיין פַאלְשֶׁע לֵיצָנוּת ,
פַאר'ן אֶמֶת קְרִיעגְט מֶען אָפְּט , אַ זוֹיגֶע מַתָּנוֹת !
אִיךְ וֶועל זַיי אוֹיךְ קְרִיעגֶען אִיךְ וַוייס דָאס שׁוֹין פְרִיהֶער ,
נָאר , מִיךְ שְׁרֶעקְט נִיט , מִיךְ אַרְט נִיט , עֶס ווִירְקְט נִיט אוֹיף מִיר .
אִיךְ בִּין גְרֵייט פִיעל שְׁמֶערְצֶען , צוּ לַיידֶען צוּ טְרָאגֶען ,
צוּ קֶעמְפְּפֶען אוּנ שְׁטְרַייטֶען , דָאס פַאלְשְׁקַייט פֶערְיָאגֶען ;
אוּנ וֶוען אֵיינֶער פוּן טוֹיזֶענְד וֶו'עט מַיין בִּיכְ'ל זֶעהֶען ,
אוּנ וֶועט מִיךְ מִיט־פִּיהלֶען , דֶעם אֶמֶת פֶערְשְׁטֶעהן –
מֶעג מֶען מִיךְ זִידְלֶען אוּנ שֶׁעלְטֶען אָהן צָאהל –
זֶענִין גֶעגֶען דִי פֶערְגֶענִיגֶען , דִי שְׁמֶערְצֶען אַ נוּלְל !

ע נ ד ע .

